

Móricz Zsigmond

Míg új a szerelem

Úgy helyezkedtek el, mint a révbeérték. Összenéztek, mosolyogtak. Úgy pillantottak egymásra, mint a virágok a felkelő napban.

- Parancsol, művész úr? - hajlott meg előttük a főpincér, de nem a művész úr felé bókolt, hanem a művésznő felé: - Nagyságos művésznő.

Ők újra összenevettek, és egymásra tündököltek:

- Majd az uram - mondta a művésznő, s elragadóan élvezte a főúr meglepetését; úgy látszik, még nem értesült róla, hogy ma megesküdték.

- Nohát lássuk - mondta a szobrász szintén nevetve, és úgy nézett fel a főúrra, mint boldogságának köteles munkására.

- Mééssztasson paancsolni - s előbb a nő, aztán a férfi elé tett étlapot, oly előzékenységgel, ami már előkelőség.

- Rögtön - mondta a szobrász.

A főpincér egész bizalmasan hajlott meg a magasban, s kis időre magukra hagyta őket, kívánságuk szerint.

- Egy-két pohár sört hozhatnak - szólt utána a szobrász.

- Genis...

De a fiatalasszony felemelte a kezét:

- Sört nem iszom. Köszönöm.

A férj meglepetve nézett rá:

- Nem iszik?

Az asszony csak nevetett, s a fejét rázta.

- De azért maga csak igyék. Igyék csak, Péter.

De a szobrász nagyon megállott.

- Maga sohase iszik sört? Ágnes?

- H...

- Hát akkor bort. Majd választunk egy jó kis bort. Hagyja a sört, hé.

- Miért nem iszik? - ijedt meg Ágnes. - Igyék csak, igyék.

- I-gyon... - mondta mosolyogva a szobrász. Bosszantotta, ha valaki tankönyvből beszél, szabályszerűen. No, nem nagy dolog, de egy pillanatban két meglepetés: hogy sört nem iszik, és hogy az ikes igét pontosan használja...

Loppal, fél szemmel odalesett; a nő nagyon gyönyörű volt. Úgy ült ott, karcsún és előkelően, nagy virágú imprimében, valami elérhetetlen volt neki még ma, az esküvő után is. Délelőtt volt az esküvő, ma délután az ötórás gyorsal utaznak Bécsbe, ma még itthon vannak s egymáséi. Jegy, minden zsebben, rózsaszín füzetek, most vették át a menetjegyirodában, s utána bejöttek ebédelni a sörözőbe.

Ahogy nézte a nőt, a szeme meghomályosodott, s izgalom gyűlt az egész testében, annyira hogy félt, hogy kisül a szemén keresztül, s lehajtotta a fejét: mi az, ezzel szemben, hogy nem iszik sört és...

Egy darabig nem bírt megszólalni. Aztán:

- Ágnes...

- Mit, szívem?

- Imádlak...

Ágnes nevetett, a nevetésében halk győzelem, és a pillantásában dürrögő odaadás.

- Péter - mondta aztán.

- Mit, te drága?

De Ágnes nem mondott semmit: visszaadta a vizitet. Nevettek.

A rikkancs fél lábbal már tovább rohanva s nagyon kiizzadva, letette előttük a lapot:

- Az Est... estazest... azest... - alig volt ideje átvenni az árát, de odasúgta konfidensül: - Benne van...

Mind a ketten nevettek. A lap közepén szerecsendió nagyságú betűkkel egy szó: *DÖNTŐ*.

Péter soká nézte a szót:

- Tudja, hogy az emberi nyelvnek valószínűleg ez a legfontosabb szava: *döntő*... Ez a lényeg... Soha így nem éreztem, milyen sorsszó ez: *döntés*... a döntés pillanatában minden megváltozik...

Nem is bírálta el a címet, hogy Amerika nevében Hull államtitkár döntő nyilatkozatot tett, hogy a japán hadüzenet Amerika érdekei elleni támadás... A lap belsejében kutatózott. Közben azt mondta:

- Háború csak 1947-ben esedékes... 1947 és 50 közt. Addig nyugodtan alhat...

- Nekem ez elég - nevetett Ágnes.

A szobrász felolvasta azt, ami „benne van” a lapban:

Dus Péter szobrászművész és Városy Ágnes, a nagy drámai művésznő, ma délelőtt tíz órakora VIII. kerületi előjáróságon házasságot kötöttek. Az érdekes művészházasságot az egész város a legnagyobb örömmel üdvözli. Két nagysikerű művész-pálya fonódik egybe, s mindkettő a csúcson.

Nem szóltak, nevettek:

A legnagyobb örömük az volt, hogy ketten voltak a sörözőben. Remekül sikerült titokban tartani a dolgot.

- Ágnes?

- ?

- Imádlak.

- Péter...

- Igen.

S a művésznő, nagysikerű pályája csúcsán csak nevetett.

- Mily rendes étlap van itt - mondta aztán könnypárás szemmel a szobrász, s felvette a nehéz papírra nyomtatott étlapot, mely nyomdai betűkkel készült, s nem lila hektográfia volt.

- Jobb hely - mondta a művésznő.

- Elég ronda hely, de egész Pesten híres a konyhája.

A művésznő felnevetett:

- Ez magának ronda hely? - s körülnézett, hogy mit lehet ezen a ragyogó, díszes, frissen kikészített éttermen rondának nevezni?

- Nem szeretem, ha ennyi aranyat használnak el a szobafestők... Szép volt, mikor megépítették, sőt egész addig, míg ezek hozzá nem nyúltak... Nagy, arabskupolás terem volt, lent körül elvesztek a régi kis kávéházi asztalkák, de itt valaha Pest előkelősége volt otthon. Volt egy öreg pincér, valami nyolcvanéves, mikor itt nekünk asztaltársaságunk volt. Egyszer suttogva megmutatta, hogy hol történt, mikor Szilágyi Dezső itt ült, és keresztülmegy a termen Ottó főherceg. Szilágyi nem vette észre. „Én - azt mondja az öreg Johann - odamentem hozzá, és megsúgtam neki: »Kegyelmes uram, itt van Ottó főherceg őfensége, és idenézett a kegyelmes úrra, de nem vette észre a kegyelmes úr«... »Hol? hol?« - kérdezte Szilágyi Dezső... Megmutattam neki... Hát a kegyelmes úr izgett-mozgott, egyszer csak felállott, és mintha valami dolga volna, körülsétált a teremben, és alkalmat vett magának, hogy mély meghajtással odaköszönhessen a fenségnek...”

Kicsit hallgatott, akkor folytatta:

- Tudja, ez a kis dolog rám már akkor is nagyon hatott. Egészen belevilágít a múlt társadalmi szellemébe. Nem gondolja? Mi ezt a Szilágyi Dezsőt úgy ismerjük az egész országban, mint egy nyakas, kemény, kálvinista embert, aki megmondta az uralkodónak is a magáét. Szóval, nekünk kálvinistáknak egy nagyon rokonszenves, nyers magyar figura, aki nem ért a szalonok stílusához, szóval benne látjuk megtestesedve a mi paraszt önérzetünk mintaképét, s most az öreg Johann, mint érdemet, dicsérve mondta el, hogy a mi bálványképünk hogy alázkodott meg egy fiatal főherceg előtt... s megmutatta azt is, milyen mélyen hajlott meg a nagy pocakjával. Persze, ha miniszter tudott lenni, tudnia kellett meghajolni is.

Odanézett a feleségére, s annak az arcán, mint valami álarcot, látta a mosolygást. Megérezte, hogy a nő nincs vele egy véleményen, de finomabb, minthogy ezt megmondja. Engedékenyen szólt:

- Maga, mint katolikus persze dinasztikus hűségben nőtt, és ebben semmit sem lát.

Nem folytatta, mert egyrészt, ahogy ránézett erre a nőre, aki most már teljesen és tökéletesen az ő birtokába került, azonnal elfutotta a hőség - másrészt a főúr újra megjelent:

- Méltóztattak választani?

A szobrász odanézett a feleségére:

- No, mit választ, szívem?

De a nő csak éppen rápillantott az étlapra, s finom, vékony ajkát hamiskásan összeszorítva, az urára kacsintott.

- Rendeljen... Majd meglátom hogy lát el...

A szobrásznak minden vére a fejébe rohant. A nő olyan hangot használt, ahogy egy előkelő demimonde a gavallérjára bízta magát. S ez nem tűnt fel neki visszásnak, ellenben meg volt ijedve, hogy igazán nem fog tudni „ellátni” egy ilyen nagy nőt.

Rászólt a főúrra:

- Maga jobban tudja... Mit ajánl?

A főúr meghajlott, mint a pekingi angol nagykövet a bennszülött fejedelem előtt:

- Előételnek merem ajánlani: libamájszeletek sherry mártással.

- És leves?

A művésznő beleszólt:

- Nem ragaszkodom a leveshez...

- Maga nem szereti a levest?

- Igazán nem.

A szobrász egész rémülten nézett rá:

- Hát ez borzasztó - mondta tanácstalanul -, babám... Leves nélkül... Inkább lemondok az egész ebédről, mint a levesről...

- Egyék szívem. Akkor egyék. Ha szereti.

A szobrász elgondolkodott. Egész zavarba jött. Hogy fog ez menni, ha a felesége nem szereti a levest... Azon gondolkozott, hogy az előbb lemondott a pohár sörről, most le kell mondania egyszer s mindenkorra a levesről?... Szórakozottan babrált az étlaphoz tűzött kis nemzetiszín cédulával, amin az étterem külön erdélyi specialitásai voltak felsorolva, s tágra nyílt szemmel olvasta, hogy: „orjaleves”.

- Orjaleves! - mondta hangosan, mindenről elfeledkezve. - Orjaleves... tudja, mi az? Ágnes.

- Nem - nevetett mulatva és egész odaadással Ágnes.

- Persze, honnan tudná... Ma már nem hasítják a disznót a régi módra. Még az én gyerekkoromban édesatyám mindig kivágatta az orját: ez a gerinc, amit hosszában vágtak ki, borda nélkül, s rajta marad a feje és a farka is. Olyan, mint a múzeumokban az őszállatok gerince. Annál jobb leves nincs, mint ez. De hol veszik maguk az ilyen ötletet. Orjaleves. Az embernek összefut a szájában a nyál.

- Egyék, szívem. Igazán boldoggá tesz, Péter, ha eszik belőle.

- Hát akkor hozzon nekem egy orjalevest.

- Genis.

Péter már újra felkiáltott:

- Berbécstokány puliszkával! Ágnes, Ágnes kérem. Hallott már ilyet? Berbécstokány puliszkával. Kérem - kiabált a pincérekre, s meg sem várta a felesége válaszát: - mi van itt? Sátoros ünnep? Akkor én kénytelen leszek ide járni, ha maguk ilyen konyhát tartanak. Berbécstokány... Mi ez a berbéc? Juh?... Ez biztosan erdélyi neve; az a hosszú szőrű rackajuh lesz az... már a neve is remek: berbéc... és tokányt Ágnes, Ágnes szívem, ezt se szereti?... hát ez kétségbeejtő, no majd én megtanítom magát lassan arra, hogy mi a jó... De én folyton csak saját magamat táplálom. Mit hoz a feleségemnek?... Mondja, a maga édesanyja nem főzött ilyeneket?... Ne vegye rossz néven, de én úgy tekintem ezt az étlapot, mint nemzeti ajándékot

ezen a gyönyörű napon. Mintha a Sors meg akart volna jutalmazni: ennél nagyobb meglepetést el sem lehet képzelni, mert tudja, óriási csapás, ha az embernek el kell szakadni az édesanyja asztali áldásaitól... Szegény Margit, felvidéki lány volt, tehát egész másképpen főzött, mint édesanyám, rántással; nálunk pedig nem volt szabad rántást tenni az ételbe, nálunk minden habarással készült... A rántás és habarás: ez két oly frakció a nemzet életében, ami még mindig nincs felfedezve... pedig ma már annyi ellentét van, hogy szó sincs többet nemzetről... Van jobboldal és baloldal, van burzsuj és proletár, van magyar és idegen fajiság, van zsidó és asszimilált... na, mi is van... én íme azonnal felajánlok egy új és végletes pártkülönbséget: itt a rántás és a habarás párt... Margittal ezen veszünk össze eleinte mindennap...

Most a főúrhoz fordult:

- Nos, mi lesz a menü?
- Amit parancsolni méltóztat.
- Tatik... Tehát? Mit ajánlott?
- A művésznőnek, pardon, a nagyságos asszonynak, már meg is rendeltem a májszeleteket sherry szósszal.
- Igen, és?
- És merem ajánlani a tihanyi harcsarizottót.
- Hát tudja mit, hozzon azt.
- Művész úrnak is?
- Nekem is, igen.

Ágnes szinte ijedten:

- Maga ne... ne... ne, drága Péter... amit szeret, ami jólesik...

De Péter intett a főúrnak:

- Ugyanazt.

S a feleségéhez fordult:

- Ne felejtse, hogy mi ma már férj és feleség vagyunk, s hogy jön az, hogy férj és feleség egy asztalnál különböző ételeket egyen... Utóvégre nem halok meg tőle... A májat ugyan... no semmi.
- De valami, de igen, maga valamit elhallgat.
- A májat ugyan... is, különösen... - s cuppantott hozzá, mert még ajakkal csak mer hazudni, de a nyelvével ilyen éktelen hazugságot nem mer kimondani, hogy a májat szereti... Egyetlen étel volt, amit sohasem evett. Első feleségének, Margitnak, kedvenc étele volt a liba mája, s ha libát vett, a legnagyobb dicsőség volt, ha kisült, hogy hetvenhat dekás máj volt benne, de ő soha meg nem kóstolta. Édeskésnek és túl zsíros valaminek találta. Puha is, lágy is, olajszagú is, szóval émelyedett tőle. De hát egyszer csak meg lehet enni... nem hal bele... Ellenben a tihanyi hal, az nagyon csábította...

Ágnes viszont alázatosan és szendén mondta:

- Nincs benne szálka?
- Nincs, nagyságos asszony.
- Attól meghalok... Szálkától...

- Szóval halat sem eszik?

- Szereti? Akkor csak egyen.

Péter legyintett, s fejét csüggedten ingatta. Most hogy merje megvallani, hogy halimádó. Hal, juh, vad, disznó s mindenféle barbárság...

- Margit se szerette a halat. Sőt megkeserítette az életemet, annyit rémüldözött, mikor halat ettem. Mert én úgy eszem, mint a krumplit.

S most már kajánul nézett rá.

- Nem igaz!... - kiáltott Ágnes csakugyan rémüldözve, és finom hosszú ujjait a szája elé kapta. Oly rémület volt benne, mint mikor a Tatyana Gorovicevában a revolvert ráfogta a gárdatiszt.

A szobrász nevetett, s megfigyelte, hogy a rémület nem használható, szobrászilag, mert színadi és nem élő. De azt is, hogy érzéki és meg lehet tőle veszni.

- Italt? - szólt a főpincér. - Szabad a művésznőnek egy szép pezsgőfröccsöt készíttetni?

- Isteni ötlet - kiáltott fel Ágnes.

Ellenben Péter elképedt. Szerette volna azt mondani, hogy egy fél liter savanyú bort. Pezsgőfröccsöt!... pezsgőfröccsel kezdeni az ebédet... s ez isteni ötlet!... Muszáj volt nevetni.

De a nevetés lassan lángba borította az arcát. Honnan tudja ez a főpincér, hogy a művésznő imádja a pezsgőfröccsöt? Egész lappangva vad féltékenység lobbant fel benne... Múlt?... Ezt tudjuk... és mégis?...

Ágnes is kíváncsian nézett a szobrász szakállas, kopaszos kemény arcára. „Mit lehet evvel kezdeni.” Nagyon jó színésznő volt: - csak az látszott meg rajta, hogy imádni való.

Leugrott a peronra, még valamit kellett venni, amivel a feleségének kedveskedjék. Már nem mert semmit csak úgy vaktában, mert semmi sem úgy ízlett az asszonynak, ahogy ő elképzelte.

Hamar összevásárolt egy rakás újságot s hozzá néhány folyóiratot; Színházi Életet természetesen, Pesti Futárt, s hogy egy német is legyen, Magazint. Éppen ott tolta üveghintáját a cukrász is: hopp, majdnem elfelejtettem, adjon csak egy doboz Kuglert. Mennyi ez? Tizenhat pengő? Mi a fene, ez ilyen drága? Ahogy fizetett, hangos kiáltást hallott a háta megett, amitől megfagyott a vér az ereiben:

- Szervusz, Anyó, hát te hová mégy?

S erre a felesége kedves csicsergő kacagása csendült le a vonat magasságából, de nem értette, mit mondott.

- Remek, Anyó, remek. Mikor volt? Benne van Az Estben.

Ágnes biztosan intett a beszélőnek, mert az halkabbra fogta hangját.

A fizetéssel igyekezett addig pizmogni, míg azok a beszélgetést be nem fejezik. De végre csak meg kellett fordulni. Hát Zöld Jani állt mögötte, s fent Ágnes ragyogott. Zöld Jani volt az Ágnes állandó partnere. Aranyos, kövér bonviván.

- Szervusz - csapott rá a magasból, mert pompás magas fiú volt, ő a válláig sem ért. - Édesem, angyalom - s összezsapta a bokáját, ő volt a dzsentrí a pesti színpadon -, kegyeskedj megengedni, hogy gratuláljak; hogy csináltatok ezt?

S oly harsogva nevetett, hogy maga is észrevette, és mivel szerepkörén túl is kifogástalan úrifü volt, von Haus aus, hát azonnal lemersékelte a hangot, és határtalan tiszteletet vett fel, mint gázmaszkot a híres szobrász előtt, aki azonfelül, hogy tényleg a leghírnevesebb fiatal, cca ötvenéves szobrász volt, kőgazdagnak is ismerték - rengeteg hadiszobor a mellényzsebében -, tehát Anyó jól járt; a fene egye meg, ezek a nők csak jól járhatnak. Tja.

Pár pillanatot szentelhetek csak egymásnak. De ezt nagyon kihasználták. Zöld Jani végzetetlen melegségű kézfogásokat produkált, közben az arcán a múlt éjszakai bor visszfénye rózsállott, megerősítve az azelőtti s a minden éjszakai mulatás derengéséből. Híres lump volt, s nagy nőcsábász.

- Utazol?

- Nem, kérlek alázattal, sajnos nem, csak kifüvaroztam a kocsimmal néhány pasit. Megbocsátasz, de tőlük is el kell búcsúznom - még el sem bocsátotta a szobrász kezét, már búcsúzóra rázta a másik kézzel, már integetett fel a kocsira: - Pá, drága Anyóm, kezét csókolom, nagyságos asszony, kezit csókolom.

Ágnes odafent úgy nevetgélt, mint a cinkosa, aki büszke, hogy kirepül a szűk pesti világból, és nászútra megy. Nászútra. Egy méltó helyzet.

A szobrász csak éppen annyit állapított meg, hogy minden hónalja tele van valamivel, s ez a karcsú, magas, hallatlanul fess szabócégér itt felejtí őt, s felinteget „Anyónak”, aki - még ebből a távolságból is látni - valóban ennek a párja... a színpadon... milyen finom, magas és milyen elegáns nő... Éppen ideje, hogy kirobogjanak már ebből a szennyves levegőből, a csillogó, remek alpesi tájakra... ahol...

A lépcső nagyon magas volt, vagy az ő lába kurta?

Ágnes még ott állott a folyosón, s valami földfeletti boldogság sugárzott róla. A boldog asszony. A boldog nő. Hogy tudja ennyire megmutatni, így éreztetni, ennyire virágba borultan sugározni a boldogságot. Péternek az a gyanú villant át az agyán, hogy ehhez a boldogsághoz jelentékenyen hozzájárult a Zöld Jani véletlen felbukkanása. Összehúzott szemmel nézett Ágnesre, akit mindenki „anyónak” hív, csak ő mondja Ágnesnek, makacsul és következetesen, hogy ezzel is megszüntesse a múltat: új nőt akar ebből a drágaságból, aki...

- No, menjünk be - mondta -, fél perc és indul.

Ágnes még lopva visszapillantott a peronra, ahonnan egy gyanús külsejű úr felkiáltott: szervusz, Péter, gratulálok, s tovább nézte őket.

- Ki ez? - kérdezte Ágnes.

- Nem tudom - mondta a szobrász -, egy olajügynök volt, régi osztálytárs - s már tessékelte befelé a feleségét.

Ágnes besuhant a fülkébe, ahol már hárman ültek. Az ő helyük le volt foglalva kalapokkal, kis táskával, kabáttal: az ablak melletti két hely. Egyik szembe az útirányra, az Ágnesé, a másik, háttal, a Péteré.

Elhelyezkedtek s leültek, s a vonat abban a pillanatban már indult is.

Mikor a vonat kiért a pályaudvar üvegteteje alól s megvilágosodott, a szobrász még mozdulatlan maradt. Úgy érezte, most, csak most van otthon. Úgy érezte, hogy ebben a pesti levegőben már meg kellett volna halni. Ez borzasztó, mindenki ismeri őket. Vagy a nőnek köszönnék, vagy neki, s utánuk bámulnak a sétálók, és ez annyira feszélyezi, hogy lehetetlen egy biztos

lépést tenni. Folyton azt hallani, Anyó, Anyó... De most kikapcsolódnak az izgalmaiból, s belemerülhet felesége szépségének csodálatába.

Úgy nézte, mint egy ritka természeti jelenséget, mely csak pillanatokra mutatkozik meg az embernek, s amely a nap állása szerint folyton újjászületik, s mégis mindig ugyanaz. De úgy nézte, mint gazda a birtokát. Egy pillanatra sem vált el benne a tulajdonjog érzése az esztétikai szemlélettől. Szép, mert az enyém, ez határozottan fokozottabb formája annak, hogy „szép, ami érdek nélkül tetszik”. Ami különben nagyon ostoba megfajtése a szépségnek, Greguss Ágost, aki Petőfit levágta, egyáltalán harmadrendű ember... Micsoda marhaság az: ha egy szép tárgyat megszerzek, akkor az már nem szép tovább?... Minden birtok felemelő érzést ad, főleg a megszerzés időpontjában, hát még egy szerelmi hódítás, annak a törvényes biztosítása perceiben.

Mit tudja azt egy salabakter, mit jelent egy szép nő egy művész életében?

Még sohasem érezte, csak most, ebben a pillanatban, hogy milyen óriási nagy dolog a házasság. Ha el lehetne érni, hogy két ember pontosan egyformán tapadjon egymáshoz, akkor talán nem is kellene megházasodni: de az ő esetében föltétlenül szükséges volt. Hogy lehet emberi ésszel elképzelni azt, hogy őhózzá, aki csak azért nem komikus alak, mert nem engedi meg, hogy bárki a világon nevésszen rajta, hogy képzelhető, hogy egy ilyen nő, mint Ágnes, érdek nélkül beleszeressen őbelé... Kell, hogy feleségül vegye, s ezzel egy olyan szerződést ad neki, mi egész életre szól. Nem kis dolog ez a mai világban, mikor a színészekkel csak egy évre, sőt a magánszínházaknál, ahol Ágnes is van, csak tíz hónapra kötnek szerződést. Bármilyen előnyös is ez a szerződés, tíz hónapra szól. S ha Ágnes nem több is, mint amennyinek mondja magát, vagyis harminckét éves, akkor sem tizenhat már. A színháza éppen csődbe ment, és a társulat vette át az utolsó két hónapban, s konzorciális alapon vergődtek. A legkedvezőbb pillanat, hogy ő ezt a remek nőt elcsíphette.

No, de most már az övé. Tulajdona. Magántulajdon.

Neki is jókor jött ez a házasság. Ha az ember már negyvenhét éves, akkor igazán az utolsó perc, hogy megpróbálja még egyszer az újjászületést. Nemcsak az érzékek föllobbanása volt ez a szerelem - először is egyáltalán nincs tisztázva, mi a szerelem -, nála föltétlenül komplikált dolog. Át akarta adni magát ennek a művészi hatásnak, amit ez a rendkívüli élőlény fog rá gyakorolni, rá, a művészre. Mindig vaskos, kemény, formás és formátlan, de rettenetesen reális figurákat adott az agyag neki: most meg fog jelenni a karcsú, magas, a hihetetlen hosszú derekú, vékony nyakú, vékony lábszárú, földöntúli figura... Már megnézte, s alig várja, hogy legalább rajzban kísérletezzon ezekkel a vonalakkal, amelyek pont szemben állanak eddigi életszemléletével. Úgy várja lelkében a nagy lendületeket: mindenesetre *nagyra*vágyó vagyok - mondta magában, s nem mosolygott, csak nézte a kincsét, amit lelt és vett: vajon fogja-e valaha így megalkotni tudni?... Most az övé. De mi az, hogy az övé?... Ez se rossz... a vonat bezárta őket egy fülkébe, három ismeretlennel. Első osztályú fülke, az élet kitenyészett kiválasztottjainak szigete... Itt a nő az övé. Ezt elvitatni nem lehet. Ide van láncolva hozzá, a zsinór a kezében van, itt kell maradnia, s csak az övé lehet.

Hát ezt az elfogott, elejtett, kizárólagos tulajdonába került emberi lényt nézte most pillanatokig, szigorú bíráló és mérlegelő tekintettel. A vásárló üzleti kritikájával. Egy művész, aki vásárol, és már várja, hogy hol és mit hoz benne forrongásba, erjedésbe és átalakító változásba ennek a hihetetlen szerelemnek az okozója... Várta, hogy a gyomrában, a bélfodrookban, az ereiben, a gerincében zakatoljon a pezsgés, ami hasonlítson a must forrásához, s ahogy a

megrothadó szőlőszemekből bor forr ki, úgy kívánta, hogy benne ez a várt pezsdülés valami új művészi álmod, álmokat, egész újjászületést hozzon.

Szinte ugrásra készen ült ott. A faun áhítata és vágya volt ez, aki nimfát fogott, s most maga is szeretne istenné válni. Utálta most a tömzsi és vaskos munkásságot, amin eddig átment. Sokat dolgozott, és aránylag sok sikere volt, de nem jutott el a magasztoshoz. Inkább a félelmeshez. Ő sose volt oly egyszerű szobrász filozófiájú, mint Filippó, aki azt tanítja, hogy a lelki tartalom másodrendű; illetve következménye a testi adottságnak. Ha becsületesen megmintázod a figurát, abban benne van az úgynevezett lélek is. Nem, ő lelki helyzetekből indul ki. Akció szüli a figurát. A működésben levő testet dobja bele a felállított gondolati keretbe. Ő először átizzik a tartalomtól, s csak azután gondol rá a fizikai megjelenítésre. Ritkaság, hogy belső tűz és megváltó idea nélkül, csak éppen a valóságot mintázza. Most nézte ezt a vékony alakot, vakmerően egyszerű útiruhájában: ez neki most az előkelőséget, a testi-lelki kiválasztottságot jelentette. Csak a mélyben érezte, hogy ezzel egy olyan akkumulátorra tett szert, ami a végtelenhez fogja kapcsolni, mert nem ok nélkül nyúlik meg egy női alak, annak jelentősége van, ezt a finom, vékony fejet, az a különösen hosszú és íves hattyúnyak, fontos okból emeli; a vékony s oly tökéletes lábszárnak, legszebbek a lábai, köldöktől lefelé, az egyszerűen tökéletes és hihetetlen: de mért jött létre, ha nem azért, hogy a nyers és tapadó földit a magasba sugározza, a fény a mindenségbe szökő sugarakban él.

Ágnes nem tudta, mi járhat a szobrász eszében, aki nem szólalt meg, csak nézett és fálta őt, s ő csak ült és mosolygott. Aztán lehunyta a szemét, aztán kinézett az ablakon, az égre nézett, kékesszürke szemeivel, aztán elővette ridiküljét, és gondosan, ahogy csak egy színésznő tudja, „kiigazította” az arcát, púder és rúzs. Vastag kemény vérfoltot vágott bele az arcába, a szája szerint.

S a szobrász azt mondta magában:

- Festő leszek.

Mi az egy szobrásznak. Ha akarja, fest. Csak nehezebb agyagból vagy kőből kihozni egy alakot, mint a festéssel. De ez a gondolat egyúttal azt is jelentette, hogy Ágnes inkább a festői fantáziát érinti...

Bizonytalanul nézett rá. Folyton nézte, egyáltalán egy pillanatra sem fordította el róla a szemét, s mégis koronként újra kellett nyitni a szemét, hogy lássa. Vajon hova néz Ágnes, a pillantása az ablakon kívül jár, tudni kellene, mi van a fejében. Felveszi az asszony arckifejezését, szemtartását, s megnézi, hogy a végtelenbe néz... semmit se lát: emlékezik? S vajon mire?... Gyors vérhullám, meggyanúsítja a nőt, hogy olyan dologra emlékezik, amiről neki nem szabad tudni... valakire, akivel már ment ezen az úton... sokat volt Bécsben, hallotta, s most ijedten érez dührohamot: rá lesz szorulva a feleségére, mert ő nem tud németül... sose volt alkalma gyakorolni, nem élt németek közt... De mért nem akar megszólalni, már féltékenységet érez, a gondolataitól félti, mint csábítástól... Zöld Jani? Egész belevörösödik: igen, hallott erről már mielőtt beleszeretett volna...

Borzasztó, ha ez a nő, az ő jelenlétében végig tudja gondolni az egész múltját... s nem mondja meg: ha kalapáccsal széthasítja, akkor sem tudja meg, mi folyik benne, ha magától el nem mondja... Milyen kicsi az orra, nem pisze, csak jelentéktelen. S a szája, hiába festette ki oly ellenségesen, keményen és élesen s megvastagítva az eredeti vonalakat, még mindig békaszáj. Ha modell ezzel a szájjal jelentkezett volna, csak legyint s elküldi. De ezt nem: ezt a szájat meg kellett kapnia, hacsak bele nem akart örülni: nem, agyagban lehetetlen ezt a gráciát, ezt az előkelőséget megteremteni... csupa részlet... a hajszálfinom árnyalatok jellemzik... mi lesz ha megöregszik, nem marad csontváza... el fog szállani, mint egy vékony ötlet...

Most úgy érezte, a kezének valami eszébe jutott. A kéznek több esze volt, mint neki. Fölemelte a zserbót, s Ágnes elé tartotta:

- Gyújtson rá - mondta viccesen.

Tréfált, de Ágnes visszanézett rá, s melegen mosolygott:

- Van egy jó cigarettája?

- Erre gyújtson rá.

- Köszönöm, nem vagyok cukros.

- Nem baj - és letépte a barna papírt a dobozról.

Ágnes megfogta a kezét:

- De Péter, én nem szeretem a cukrot. Adjon egy cigarettát.

Szinte ingerült volt a hangja, s a szobrász ismét elképedt. Cukrot se szereti. Mi a fenének adott akkor ő ki tizenhat pengőt egy kiló zserbóért? Kemény, kurta ujjú keze megmozdult, hogy kidobja a dobozt az ablakon. De csak egy parányi rezzenés volt: még nem érett meg.

Letette a dobozt maga mellett balról, és kivette a cigarettatárcáját. Nagyon közönséges cigaretta volt benne: Extra.

Ágnes ránézett, s a sajátjára gyújtott.

- Maga mit szív?

- Gianacis.

Péter nézte az egyiptomi cigarettát. Vastag férficigaretta volt. Összerántotta a szemét. Hirtelen fáradtság tört ki benne. Nehéz lesz ezt a „nászutat” végigcsinálni. Hisz ez a nő a világon semmit sem eszik, iszik és szív, amit ő ajánl neki. Egy pillanatra mintha egy kellemetlen kávéházi alak volna itt, vele szemben. De Ágnes aki az egész idegességet provokálta, hirtelen forró kedvességgel érintette meg a karját:

- Nézze! de édesek!

Kimutatott az ablakon. Arattak. Egy kis csapat kis táblában, szétparcellázott földön. Nincs is több vetés, már itt minden a kapa alá van adva. Pest közelében tisztára vesztegetés, ha búzát, rozst s effélét tesz valaki a kis földecskébe. Saláta, retek, káposzta és paradicsom helyett.

Ágnes otthelyezte a kezét az ő kezén, s erre mintha valami édes tűz volna, forrani, pezsegni és kavarni kezdett a vére.

Már a kis aratók régen nem látszottak, ők még mindig így ültek, kéz kézen. Péter szeme meghomályosodott, párás lett, és tűz járt benne. Feloldódott a szívében az előbbi indulat, s mint a gőzfürdőben, átadta magát a zsibongó fizikai érzéseknek.

- Mi lett abból a sok cukrászsüteményből, amit én magának küldtem?

Mingyárt mentegette magát saját maga előtt, hogy nem azért kérdi, mert sajnálja a pénzt, amit kiadott értük, hanem csak tisztába akar jönni valamivel.

- Azok voltak a Jutka szép napjai - nevetett Ágnes.

Jutka. Aha, az öltöztetőnő. Az a lapos képű, csendes teremtes, aki a színésznőknek minden szeszélyét el tudta viselne pissz nélkül. A „kimondhatatlanul édes”, a híres naiva, rajta tanult meg pofozni, mert azt mondta, direkt csábítja az a jó alkalmas pofája a pofozásra.

De fölnevetett; neki rokonszenves volt a nő, mert oly hűséges volt Ágneshez, valósággal imádta, s ez neki garancia volt arra, hogy jól választott... Mert az ember a legnagyobb szerelemben is állandóan kutat, bírál és a jövőt keresi. Ő szerette az olyan nőket, akik jó cseléd tartók.

- Maga meg se kóstolta, soha?

Ágnes csak nevetett, s nemet intett.

- Egyáltalán nem eszik cukrot?

Ágnes füstöt fűjt, s beharapta a vékonyságot, amit szájszélének kellett mondani.

- Miből gondolta, hogy cukros vagyok?

Péter habozott:

- Nem gondolkoztam rajta: a nők szeretik az édességeket... ez a normális... aztán, magára csak rá kell nézni, az ember rögtön azt hiszi, hogy maga csak krémen, tortán és madártejen él.

Ágnes szinte megborzongott, akkor nyugodtan:

- Nem. Tévedés. Én húsos vagyok.

- Kivéve juhhúst.

Ágnes kicsit gondolkozott. Látszott, keresi, mit feleljen. Azt mondta, bevallotta:

- Szeretek rendesen élni.

Péter tisztában volt ennek a kijeletésnek az értelmével. Mikor először ebédelt Ágnesnél, meg is ijedt. Még nem látott életében soha olyan finom terítést, mint az volt. Kénytelen volt megmagyarázni magának, hogy a színésznő nagyon sokat tud keresni, egyáltalán egyetlen foglalkozás nők számára, ahol pénzt lehet szerezni. Kivéve még egyet, amelyre azonban nem akart gondolni. Bár egy ízben levett Ágnesnél egy hatalmas ezüst serleget a helyéről s megnézte. Egy dátum volt belegravírozva, mire gyorsan visszatette a helyére, s nem mondta el a kritikáját. Azt akarta mondani, hogy az ilyen tárgyak megfertőzik a lelket. Vegyen két pengőért paraszt cserepet, azzal meggazdagodik, de egy ilyen undok ezüst tömeg: mi ez? Minél nagyobb az anyagérték, annál kisebb szokott lenni a művészi hozzáadás.

- Megvan minden csomagunk? - szólt Ágnes; és csak most vette el a kezét, s a mozdulatából érezni lehetett, hogy ezzel elereszti, felszabadítja. Péter csaknem belevörösödött. Ágnes mindent úgy tudott tenni, mint egy magas ajándékot. Azért nem engedi magát leigázni! többet keres, mint ez a divatos és drága színésznő, s azonfelül az ő munkái meg is maradnak. Tehát nem fogadja el a leereszkedést.

- Azt hiszem, minden megvan - s körülnézett. - Három cethal fel van adva, négy kiskutya azonban itt csahol.

Ágnes nevetett, s a szomszédokra nézett, hallották-e? Péter látta, hogy a kis pillantáson kívül Ágnes a legnagyobb gonddal számol és megnyugszik. Szerette benne, s váratlan is volt, hogy ilyen házias és gondos. Kitűnően csomagolt be mindent. Egy mozdulatára emlékezik. Megállott a nagy bőrrönd felett, és az ujjain számolt: *láb*... s a cipőket, harisnyákat... fehérnemű... aztán ruha... és így tovább. Ezt még sose látta, hogy valaki a testrészeket vegye tekintetbe, mikor a ruháit számlálja... De hát színésznő: a színésznőnek csatateret a teste... hopp, ezt ne folytassuk... Elégedjünk meg azzal - mondta magában -, hogy mi a legrosszabb utazók vagyunk.

Keveset is utazott életében, s ha igen, mindig más rendezte el a táskáját, neki csak annyi dolga volt, hogy mindent gyűrötten rakjon vissza, s a javát el is veszítse. De azért már nem űzött kultuszt ebből a tehetetlenségéből, mert Margit nagyon megtanította. Első felesége a világ legrendesebb teremtese volt, de azt tartotta, hogy ez neki se nem privilégiuma, se nem kötelessége: a férjének szintén ugyanannyi esze s ereje van, vagy több, tehát nem fogadta el, hogy elveszíti a zsebkendőit. Az isten látott annyi zsebkendőt, amennyit ő el tudott hagyni. Ahol elővette, letette, s csak legritkább esetben vissza a zsebébe. De ezt nem lehetett folytatni, mert Margit komolyan vette a dolgot, és mélyen meg volt bántva, ha nem kapott vissza minden tárgyat, amit ő becsomagolt. Egyszer Nyíregyházán hozzá is fogott csomagolni tanulni. Megcsinálta azt a viccet saját magával, hogy háromszor kiborította a táskát, s csak negyedszerre hagyta úgy, ahogy végre mindent jól berakott. Milyen öröm volt, mikor Margit jött, s azt mondta: Hm, nagyon jól tölthette az időt. Két napig volt oda, s már olyan hódítást csinált, hogy még a csomagját is megcsinálták? Alig tudta magát kimosni a gyanúból, s csak azzal győződött, hogy nagy igyekezetében becsomagolta a szálloda egyik törülközőjét is. Erre aztán elhitte Margit is, hogy ő saját kezűleg brillírozott a csomagolással. Különböző volt, erős, mint a bőr, Papp Lajos biztosan sajnálta. De Margit örült neki.

Péter boldogan nézett Ágnesre.

- Imádlak - mondta neki. Mire Ágnes újra nevetett.

Úgy gondolta, Ágnes szerelemből nevet, de ő kielégített érdekből. Oly fiatal volt még köztük a viszony, s oly különös módon jött létre, hogy evvel az első napi örömmel nem tudott betelni; jó vásárt csinált! Többek közt ez kitűnő, hogy ilyen gondos, megfontolt és jól elrendezett léleknek látszik. Apróságokból ítél az ember. A taxiból két hordár hordta ki a csomagokat, s ezek segítettek a feladásnál, hol még két málházó avatkozott bele, s egy öreg hivatalnok, aki valamit kitöltött. Mind az öt ember borravalót várt, s kapott is persze. A kézipoggyászt az egyik hordár vitte el. Ágnes később megkérdezte, hogy mi a számja. Ő vállat vont, eszébe sem jutott megnézni. Pláne abban a percben, mikor úgy vette észre, hogy van, aki ért a dologhoz, ő szerényen visszavonult, s a legnagyobb készséggel engedte át a tevékenységet. Ágnes finoman mosolygott, s azt mondta:

- Negyvenhét.

- Akkor jó - mondta rá ő, s nevetett, mert ő is éppannyi, negyvenhét éves hordár.

- Maga nem nézi meg a hordár számát?

- Keressen ő engem - mondta rá, s Ágnes nevetett. Nevetett és figyelmesen nézett órá, s közben azt az elragadtatott szót mondta: „Maga édes.”

Erre ő azt felelte:

- Tudja, én legjobban szeretek egy hátizsákkal utazni. Egyáltalán utálom a hordárt. Egyáltalán azt tartom, hogy az ember csak azt vigye magával az útra, amire okvetlen szüksége van.

- Maga édes - mondta Ágnes -, ez csak természetes.

Na igen; természetes; de három hatalmas bőrönd van feladva s itt négy kicsi.

- Margit nem szeretett utazni. Neki az utazás nagy teher volt. Mikor Párizsban jártunk, egész Európát körülutaztuk, Brüsszelen, Berlinen át jöttünk haza - két utazótáskát vittünk összesen, hat hétre, így bent a hálóban. Semmi feladott csomag nem volt. Sőt, ha lehetett, még hordárt se vett szegény sehol. Én cipeltem ezt a nagyobbikat és ő az övét, a kicsit. No de kellett vinni kabátot, esernyőket, plédet, az ember útközben is vásárol, ami nem fér be sehova, az is külön csomag, úgyhogy ha átszállottunk, olyanok voltunk, mint két megrakott öszvér. Öszvér úr és neje.

Nevetett. De kínjában nevetett. Még most is röstelli azokat az átszállásokat.

- De tudja, mibe került az út? Ezer koronát vittünk magunkkal, televásároltuk magunkat ajándékokkal, és négyszázat hazahoztunk.

- Isteni - mondta Ágnes.

Péter lesütötte a fejét s nevetett.

Halkan súgta oda:

- Akkor már egyéves házasság voltunk, nem egészen... de már az én keresetemből vettük a jegyet... Persze télen esküdtünk, s ez ugyanígy nyáron volt, júniusban... még béke volt, az utolsó békenyár, ott ért a hadüzenet, s Margit abban a pillanatban hazautazott velem, nem habozott, mint mások, s még mi szépen haza is értünk nem internáltak sehol... szépen visszatértünk a vágóhídra...

Már elfelejtette, mit is akart elmondani. Így belemenekült megszokott mentségébe, nézni kezdte a feleségét.

Később eszébe jutott:

- Igen - akkor elhatároztam, hogy nem utazom vele többet. Igen... nem mondtam meg szegénynek, de tényleg nem utaztunk többet. Kifogás volt a háború. De azután se, soha. Nekem elég volt. Egy asszonyt az utazásban lehet megismerni.

Kis ideig nyugodtan ült, akkor már nem bírt a tevékenységi lázzal, hogy valamivel kedveskedjék, s odaadta a legfelső lapot Ágnesnek. Ágnes melegen mosolygott rá, de mintha a mosolya azt mondaná: „nem érdekel, kérem, ne zavarjon, mire ez? Ki kíváncsi idegen dolgokra?” Aztán a mosolya szívességbe olvadt át, s gyöngéden, mint anya a kisfiától, aki fölöslegesen zavarja, átvette a lapot, s bele is nézett.

Vajon mi az, ami érdekli egy lapban? - gondolta magában a szobrász.

Hát mi? a hetedik és nyolcadik oldal: A színházi rovat. Láttá, hogy Ágnes elolvassa a címet, s a szöveg nem érdekli.

- Üres.

Ezzel visszaadja az újságot.

De a boldogtalan Péter már a második lapot nyomja a kezébe: No jó, kicsit ellapoz ebben is, akkor kimondhatatlan gyöngédséggel:

- Éppen olyan üres, mint a többi.

Péter szinte szédül. Világháború előtt! A legnagyobb botrányok az egész világon! A spanyol háború évfordulója! A lap tele van akkora szenzációkkal, mintha az egész földgömb forrásban volna. S üres... éppen olyan üres, mint a többi...

- Persze, a színházak csukva. Nem tudnak mit írni a színházi rovatvezetők.

- Azért néha van bennük valami. Tőlem is megkérdezte Béla az őszi programomat.

- Ki az a Béla?

- Menkele Béla. Mindenki ismeri.

- Én nem... No és közölték?

- Vasárnapra kérte. A vasárnapi számra - mondta indignálódva Ágnes. De indignálódása nem került felszínre.

- El ne felejtjük holnap megvenni a lapot.

Ágnes olyan pillantással nézett rá, mintha azt mondta volna, hogy el ne felejtünk holnap felébredni vagy lélegzeni, vagy egyáltalán létezni... Elfelejtteni, hogy holnap megjelenik a nyilatkozatunk az őszi programról...

A szobrász nézte az Ágnes arcát, hogy újra kinéz az ablakon, s mosoly visszfénye csillog rajta. Hirtelen valami szorongás támad benne. El ne felejtjük: ez nem azt jelentette már az ő szájában sem, hogy Ágnes ne felejtse el, hanem azt, hogy ő ne feledkezzen meg róla. Reggel az lesz az első dolga, hogy a Lohndienert leküldi a magyar lapokért... Azt ne felejtsd el - intette magát -, hogy a feleséged színésznő.

Belenéz a lapba: „Enyhült a kínai háborús izgalom...” Hogy enyhült? Japán visszahúzódott?... Nem, hisz az van itt ritkított betűkkel, hogy: *„Japánnak eltökélt szándéka Kína két részre szakításával saját uralma alá helyezni... az észak-kínai tartományokat...”* S tovább az, hogy *„Ötvenezer főnyi haderő áll készen a támadásra...”*

Még egy pillanatig utánakeres, miért adta az újságíró azt a főcímet, hogy „Enyhült a kínai háborús izgalom”, de nem marad meg ennél a gondolatnál, mert a következő oldalon kitűnő képpel díszítve ott áll: *„Egy esztendő óta tart a spanyol polgárháború.”*

Gyorsan meg kell állapodni abban, hogy mi a háború. Az embernek a leghalványabb biztos híre sincs, hogy mi van a spanyoloknál. Egyik ember azt mondja, hogy Francóéknak egyetlen spanyol sincs a seregükben, ellenben a vörös párton a spanyol anyák csecsemőkkel keblükön állanak ki a barikádokra... a másik azt, hogy a vörös uralom éppen olyan, mint volt itt nálunk, teljes felfordulás, csukott boltok, cénahiány és terror, „gyermek és asszonyok a máglyán...” Nézi a térképet, melyen domborzati módon vannak feltüntetve a hegyek és síkságok... Eszerint az egész ország csatatér... Most ez fog megindulni Kínában... Az emberiségnek mindig szüksége van arra, hogy a földgömb valamelyik részén tűzben égen a világ... Anglia fegyverkezése... Minden állam fegyverkezik... tízezer és tízezer repülő száll a levegőbe, Attila népek-csatája a levegőben fog lefolyni a Provence felett, egymillió ember az égben... mingyárt a szellemek csatája indul a hajnallal: Attila halott serege a nap leszálltával a felhőkig szálló lelkek viaskodása volt... most az élők szállanak fel... de aztán lehullanak, lelövik egymást, s aludni szállanak le a síri síkra...

Igazán nem tud az emberiség másképp előrejutni? csak ha rombolja koronként a mór templomokat?

„Torday idült alkoholistá, korlátoltan beszámítható, de felelős...” Milyen kitűnő élc volt, amit erre a nagy sikkasztásra csináltak: „aki 3000 pengőt lop, s visszaadja, bolond. Aki 175 000-et lop s nem adja vissza, okos.” Bizonyos idő múlva senki sem fog mosolyogni a viccen. Az emberiség nem tartja a fejében, hogy egy előkelő miniszteriális tisztviselő sikkasztásáról van szó.

No most: itt éppen olyan háború folyik, mint a nemzetek között. Bent a polgári élet belsejében folyton hadiállapot van, csak jól kell megfigyelni, sőt le lehet vezetni a háború törvényeit is. Egy ilyen Torday, míg ő a győztes fél, addig az éjjeli mulatókban, ahol éves jegye van, ő az úr, a gavallér, a mintakép... Á, még mindig nem bizonyos, hogy nem kapja-e meg a reputációját... a hadiszerecsé folyton kétes. Most ez nyer, majd a másik.

- Parancsol, szívem?

Ágnes nem parancsolt, csak ránézett s ő rettenve vette észre, hogy kis idő óta egészen megfélemezett arról, hogy felesége is van, s hogy éppen nászúton van vele. De most egyszerre kisöpri a fejéből az emberiség gondját, a lapokat összehalmozza, s szolgálatkészén áll rendelkezésére.

Ágnes nem kíván semmit, csak épp ránézett, s én most nyugodtan hagyom, hadd nézzék egymást, nem bírom tovább fotografálni őket, míg ki nem panaszkodom, mi történt velem ebben a percben: kivettem a tálcát, rajta a reggeliző edényeket; az előszobaajtóban megakadtam s a tálca leborult. Legjobban sajnálom a régi, szép porcelán teásedényt, ami még az első feleségem nagyanyjáról maradt. De mélyebb oka van ennek az esetnek: a fogfájás három nap óta végső kétségbeesésben tart. Oly fájdalom, hogy vasárnap tizenkét vendég volt, s egy szót alig bírtam beszélni velük. A szájamat folyton nyitva kell tartani, hogy a fogak meg ne érintsék egymást. Ilyen ostoba ötlet, hogy a természet harminckét műszert rak az ember szájába, s mind halálra van ítélve. Egész biztos, hogy van egy vagy több élősd, amely csak éppen a fogakon tud élni. De még ennél is furcsább és félelmesebb oka van annak, hogy a tálca kiesett a kezemből - nem emlékszem, hogy valaha ez megtörtént volna velem -, nem tudok enni... Ételiszonyban szenvedek. S nem egészségügyi okokból, hanem esztétikai, vagy inkább fiziológiai-filozófiai okok miatt. Karácsonykor kidobtam a számból a cigarettát, azóta nem gyújtottam rá. Nagypénteken elémelyedtem a sonkától, azóta nem vagyok képes húst vagy zsiradékot enni. Most legújabbán meg az a rögeszmém, hogy a tej undorító mirigyváladék, s azóta semmiféle tej vagy tejtermék nem megy le a torkomon. Nem maradt más csak a fűfélék, ahogy az apám mondta a hosszú hajú hívőkre, én is „gyepevő” lettem. S a mozgó lények közül még nincs baj a hallal. Ezt még hajlandó vagyok megrágni. „Foszfortartalma van.”

De most megmozdultak az alakjaim, folytatni kell a mesét: Ágnes és Péter már előre nevetnek, milyen jókat fognak rögtön mondani.

Igazán hosszú pillanatok folytak le, míg Péter és Ágnes egymást nézték.

- Tudja, mi a legújabb vicc?

- Na.

Péter ebben a pillanatban olvasta a lapban. Mivel azonban látta, hogy a felesége semmit sem olvasott el az újságban, tehát el merete mondani:

- A nagy színésznő visszautasította egy kérését. Ez táviratot adott fel neki: „egy milliót örököltem, választ kérek, jön vagy nem jön? Válasz tíz szóig fizetve...”

- Igen, igen, igen, igen... - mondta Ágnes, és némi sajnálkozással nézett Péterre.

- Olvasta?

Ágnes nem felelt, kicsit gúnyosan végignézte az urát, aztán kibámult az ablakon.

- Mondja, olvasta?

De Ágnes nem felelt. Később megcsóválta a fejét, s picit nevetett. Aztán újra visszapillantott Péterre, s megint csak ki az ablakon.

A szobrász érezte, hogy meg van verve. Még belé is pirult, mert Ágnes olyanformán nézett rá, mintha az adomát úgy fogná fel, hogy ez célzás kettejük viszonyára. Az Ágnes ajka beharapva, gúnyosan, fél szájjal valami édes fitymálást jelzett. Bármilyen édes is volt, de fitymálás volt, s Péter kénytelen volt nevetni, hogy kiadja magából a kis zavart.

- Mulat? Mester? - mondta Ágnes fullánkosan.

Erre ő még jobban nevetett.

- Jól mulat?... mester?... nagyon jól?... igen?

- Kitűnően.

- Örülök... szeretem... ha mulat... Igenigenigenigenigenigen - s az ujján számolt tízig. - Meddig van válasz fizetve? Tíz szóig? - mester.

De Péter nem volt megsértve; mintha cirógatná azzal az édes túhegyesre manikűrözött vérszín körmével... Milyen jó, hogy Ágneset nem érdekli az, ami az újságban áll, legfeljebb a vicc... Hogy tudna másképp ilyen független és boldog élet maradni?...

Belenézett a lapba s ezt olvasta:

„Bárhol legyen fegyveres összeütközés veszélye, az az Egyesült Államok érdekeit sérti.” Így mondja Hull államtitkár... Itt most fegyveres összeütközés történt: s mit szól ehhez az USA?... Inkább azt lehetne mondani: „Bárhol van fegyveres háború, az *én* érdekeimet sérti.” Mert én vagyok a fontos, az Én, az egyén. Azért tartom fenn az Egyesült Államokat, hogy az én egyéni érdekeimről gondoskodjék...

De az Ágnesét nem sérti, mert Ágnes egyszerűen nem vesz tudomást róla. Milyen okos vagy, Ágnes, te édes, te drága, te bölcs, milyen nagyszerű, hogy nő vagy. Mit meg nem ér az én számomra - gondolja Péter -, hogy te nő vagy!...

- Na, mondja! - szól Ágnes és közelebb hajlik, mert látta a Péter arcán, hogy ez oly élénken, szinte izzóan néz, mint aki valamit akar mondani.

Péter a fülébe sutorogja:

- Szeretem, hogy nő vagy.

Ágnes félreérti, s hangosan felkacag. De oly hangosan és ellenállhatatlanul, hogy az egész kocsi cseng bele, s a jelenlevők kénytelenek odanézni rájuk.

Ágnes kétszer-háromszor újra kezdi a kacagást.

Mellette egy idős dáma ül, nagyon elegáns és öreg. Ingblúzban s aranylánccal és lornyettel. Előbb szelíden elmosolyodott, aztán ráteszi a kezét az Ágnes karjára:

- Aranyos művésznő, ne haragudjon, hogy leleplezem, de nem tudok ellenállani... annyira örülök, hogy hallom azt a gyönyörű hangját... Hogy ki vagyok, nem fontos, a szürke néző, de a legnagyobb tisztelője... minden szerepében láttam; kétszer is; van, amit ötször is megnéztem, de mondhatom, hogy az életben semmivel se kevésbé bájos, mint a színpadon... Gróf Toledóné...

Ezzel kezét nyújt Ágnesnek, aki már régen elfelejtette, min is nevetett, annyira le van hízvelegve művésznői dicsőségének e váratlan sikerétől.

- Dus Péterné - s az urára int.

- A szobrász?

Péter egy kicsit biccentett. Őt mindig bosszantotta; a jóleső bosszankodás egy fajtája ez, ha idegenek azt a jogot veszik maguknak, hogy azon a címen, hogy láttak valamit az embertől: személyes ismerősnek lépnek fel. Alapjában véve szemtelenség, de az ember ezt a szemtelenséget valahogy meg tudja bocsátani. De ő nem tudott úgy bánni az eszközeivel, mint Ágnes, aki valósággal szerepet kreált az ilyen ráismerésekből...

- A mi nagy szobrászunk? - javította ki magát Toledó grófné - a mi büszkeségünk? Nekünk is van egy hadiemlékünk a mestertől, Kovácsjenőn; persze nem az eredeti, csak egyiknek az újraöntése... egy szerényebb figura: a bombavető...

- Aha. A kukoricacsővel.

- De ez is hatalmas. Félelmes. Nagyon szeretem. Férfierő. Igazi monumentalitás van benne. Talán?... - nézett Toledó grófné Ágnesre. - Házasok?

Ágnes elpirult, s azt mondta:

- Igen.

S bájos zavarral babrált a ruhája ujjával.

Péter csak most fedezte fel a ruháját, s azonnal meg is csodálta. Barna selyemben volt Ágnes. Sportszerűen szabva, erősen testre szabott; nagy zöld gombokkal, zöld övvel és a gallér katonásan csukott. A blúzujjak azonban borjúsájúak, szétomolnak, s alóluk kivillan a habfehér kar. Fején a kis sapka, ugyanabból az anyagból, csak éppen fedi a fejtetőt, s alóla körös-körül lobogva ugrik ki a lángolóan duzzadt hajtömeg. Hogy egy grófnő van jelen, s pláne egy ilyen műértő grófnő, Péter egész meg van nyugodva, hogy ez a szikáran öltözött, férfias, ingblúzos szürke nő el lehet kápráztatva az Ágnes eleganciájától és egyszerűségétől.

Ez bizony isten olyan ruha - mondja magában -, mintha én terveztem volna neki.

- Hol vagyunk? Érden... Még csak Érden?...

- Az új repülőtér. Látták a megnyitását?

- Igen. Ott voltunk.

- Óriásiak voltak a németek.

- És az olaszok - kacagott fel élénken Ágnes.

- A németek félelmesek voltak - mondta a grófnő -, és az olaszok zsonglőrök. Mi, magyarok, szerények voltunk. Mi egyáltalán egy szerény náció vagyunk, nemde... Egyben azonban hasonlít a helyzetünk Angliához: Anglia nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy elveszítsen egy háborút, de mi sem. Anglia nem veszíthet, mert az első veszteség után éhen hal. Mi nem veszíthetünk, mert mihelyt veszünk, megszűnünk egzisztálni. Mi nem halunk éhen, sőt talán csak jobban élhetünk, mert ennél rosszabbul már úgysem élhetünk, ahogy most élünk: de mit ér, ha más név alatt élünk?

A szobrász meglepetve nézett az öreg grófnéra. Mit beszél ez?

- Nem gondolja, művész úr?

Péter elgondolkodott:

- Nekem a repülőtér megnyitása valami más ideát hozott - mondta, mert ki akart térni a veszélyes politikai vita elől, ki tudja, nem agent provocateurrel áll-e szemben, természetesen csak egészen ártatlan dolognak tekintette a provokálást, hiszen mit számít egy magyar szobrász a közpolitika számára? - van egy barátom, építész-mérnök, arra figyelmeztetett, hogy nekünk a repülőgép még csak arra való, hogy megismerjük saját magunkat. Gondoljon, kérem arra, hogy a magyar politika csak legújában kezd nyíltan foglalkozni az úgynevezett „népi problémákkal”. Vagyis azzal a kérdéssel, hogy milyen aránytalan a vagyonelosztás... Ezt legjobban a repülőgépekről lehet meglátni. Tessék körülrepülni, nem egyszer, hanem állandóan az Alföldet, s akkor a saját szemével győződhetik meg mindenki egy csomó alapvető dologról. Először is arról, hogy csak most, a háború óta éri utol a magyar település a Mátyás korabelit. Csánky

Dezső megírta a magyar település földrajzát a Hunyadiak alatt. Az egész ország egyenletesen lakott volt. Pest megye, Bács megye s a Duna és Tisza mellett jobbról-balról az egész terület, számtalan faluval, kisvárossal, váracskával, megerősített helyekkel volt benépesítve. S ez így volt dél felé is, egész a Drávaig, sőt a Szávaig. Ez mind magyar és egészséges lakosság volt. A török háborúk azonban valósággal elsöpörték erről a területről a népet. Mai napig tisztán látni a repülőgépről, hogy mekkora távolságokba menekültek, a központi helyekre, az emberek. Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, másfelől Debrecen, Szeged, szinte beteges pusztaságokat húznak maguk után. A népet leölték vagy elkergették. Ma van megint abban a helyzetben az Alföld, hogy újra egyenletesen oszlik szét a mezőkön: a tanyákba. Ezek a tanyák a mai magyarság útiránya a föld meghódítása felé.

- Nagyon érdekes - szólt a grófnő. - De nem értem, hogy gondolja, mi dolga van a repülőgépeknek ebben?

- A mai magyar életet politikailag nem láthatja be, aki repülőgépen nem járja szakadatlanul az ország területét. Még a falu vagy a kisváros politikáját sem lehet már irányítani, ha az ember nincs tisztában a megszállással. Hajdúböszörménynek olyan speciális a megtelepedési állapota, amit nem lehet a nyugati kisvárosok alapján korrigálni. Majd ha gondolkozó emberek repülni fognak felette, akkor rájönnek majd, hol kell megfogni a kérdést. Szóval én csak éppen azt akartam mondani, hogy ha a nagy vezető államok arra használják a repülőgépet, hogy egymás ellen harcot indítsanak, mi itt a magyar viszonyok közt arra kell hogy használjuk, hogy felismerjük a saját bajainkat, és segíteni tudjunk rajtuk... A repülőgép olyan közlekedési eszköz, ami azonnal nagy koncepciójává válik. Alig száll fel, már túl van Vácon... Megjelenik az angol parton s Londonnak hét perce marad a védekezésre... London félóra hátrányban van Berlinnel szemben, ahogy ez a derék Knickerbocker figyelmeztet bennünket: hát én meg arra figyelmeztetem a magyar népet, innen a zárt vasúti fülkéből, ahonnan egy szó sem hallatszik ki, hogy számunkra is csak hét-percek állnak még rendelkezésre, hogy megmentjük magunkat, és félórai hátrányban vagyunk máris a németekkel szemben, akik rosszabb földön, rosszabb klíma alatt, annyiival több eredményt tudnak elérni a termelésben, mint mi...

A grófnő nagy figyelemmel hallgatott.

Péter közben rátette kezét az Ágnes kezére, mintha bocsánatot kérne tőle, hogy ily rengeteg ideig nem vele foglalkozott:

- Szóval a politikusok repüljenek. Nem szórakozásból, nem is üzleti érdekből, hanem azért, mert csak így fognak helyes nézőpontra szert tenni. Bierbauer Virgil azt mondja, hogy ezer méter magasságból az egész mai Magyarország területét be lehet látni és háromezer méter magasságból a teljes régi Magyarországot. Most mit lát valaki százhatvan centi magasságból? Már ha gyalog megy.

A grófnő egész szokatlanul úgy tűnt fel, mintha elgondolkozott volna azon, amiket a szobrász mond, pedig az ilyen társaságbeli hölgyek egyáltalán nem szoktak gondolkodni, annyira készen vannak minden lehető vita esetében, hogy rögtön a rendelkezésükre áll a válasz. Ha nincs éppen valamire feleletük a raktárban, mindig van egy kedves anekdota, amivel áthidalják a kérdést.

- Tudja kérem, ezzel úgy vagyunk, mint általában a legfontosabb kérdésekkel, mint a Princ kislánya. Kétéves gyermek, s a triciklijével játszott a teraszon, s valami két méter magasból csak leröpült. Nem lett semmi baja - nyugtatta meg a hallgatókat, akiknek az arcán túl erős volt a részvétel - egy princ gyermekéről lévén szó -, és azt mondja: „Repülni jó volt, de leesni nem...”

Jóízűen nevetett, s még egyszer elismételte:

- Repülni jó volt, de leesni nem.

- Mindnyájan így vagyunk: repülni jó lenne, de leesni nem kívánczunk. Nagyon jó repülni a gondolatok szelében, de ki vállalja, hogy valami új ideát megvalósítson? Ami nincs kipróbálva, az nagyon esésképes. Nem mondom, ez nem valami nagy vállalkozás, ma repülőgépre ülni, de gondolja meg, mit lát egy politikus a repülőről?... Ahhoz neki egy tanárt kell melléadni, aki megtanítja látni s nézni, és megmutatja, mit lehet onnan felülről megfigyelni?... A legtöbb politikus azt fogja figyelni, hogy a belső háborgása hogy működik, s azonkívül azt, hogy ilyen távolságról nem látja a saját érdekeit...

Hangosan nevetett, s a szobrász is vele nevetett.

- Ami pedig a népi problémákat illeti, ahogy maga mondja - folytatta a grófné -, mondok én magának erre valamit. Én sajnálnám, hogy elrontsák nekem ezt a mi jó népünket. Tele van erénnyel, hűséggel, jóra valóssággal, csak nem kell hozzányúlni. Itt a példa: van nekem egy kis unokahúgom, aki Londonba ment férjhez, egy gentlemanhez. Egy olyan kereskedőféle emberhez. Már régen, vagy tizenöt éve... A kis húgomnak állandó kifogása volt a személyzet ellen. Londonban még nincs úgy, mint Amerikában, ahol a háztartási munkás megérkezik a saját autóján, és négy óra alatt végez a feladatával s távozik. De itt is mindenesetre egy jó polgári személyiség a szakácsné, aki nem jön hamarabb, mint nyolc órákor, és távozik három órákor, és déli szünetje van 12 órákor. No és a húgocskám csak mondja, mondja, hogy egy magyar szakácsnét szeretne kapni, s a férje is azt mondta, próbáljuk meg. Így hozzám fordult, s én egy hirdetést tettem közzé a napilapban, s a csomó jelentkező közül kiválasztottam egy kerek képű, egészséges, olyan huszonnyolc éves teremtsé. No, tud-e angolul? Egy szót sem. Akkor jó! Miért akar Londonba menni? Neki az már régi feltétele, kitűzte magának, hogy ő kimegy... No, akkor jó...

Nagy lélegzetet vett, s már előre boldogság volt az arcán:

- Megérkezik a lány, előre megírtam a rokonaimnak, hogy ezzel és ezzel a vonattal itt és itt érkezik, várjatok. Ismertető jele, leírtam a ruháját, s hogy mit tart a kezében. No, de anélkül is megismerték, mert olyan jóképű magyar lány, hogy csoda... Hát a sógorom kimegy az autóján a feleségével arra az állomásra négy órákor - a vonat jön, a lány nem érkezik... De a gentlemannek volt annyi esze, azt mondta, jön két óra múlva egy másik vonat ugyanonnan, meg fogom várni... Tényleg az történt, hogy a lány a maga nagy nyelvtalentumával sehogy sem tudott eligazodni a hajótól a vonatig, de azért úgy összeszedte magát, hogy a második vonatra már rátalált. No, megérkezett. Természetesen azonnal felismerték. S nagy örömmel és hálálkodással csókolta össze a húgom kezét, és már otthon volt, s már nem is vette észre, hogy London az valami más. Neki semmi sem volt; beült a sofőr mellé és haladtak... A sógoromnak, mivel késett a délutánban, be kellett mennie az irodájába, egy félórára, elintézni a postáját s mondta, hogy addig a lány várjon nyugodtan az autóban. Ezt megmagyarázta neki a húgom, s ők felmentek az irodába, az autó várt, ahogy egy autónak várnia kell. A lány ígérte, hogy minden rendben lesz, nem lesz baj... Nos... Félóra múlva lejön az úr és a felesége, s mi történt?... A magyar lány bement egy boltba, vett puccpasztát, és mire ők lejöttek, úgy kitakarította, olyan ragyogóra csinálta az egész autót, hogy el kellett ámulni rajta... Meg akarta mutatni, hogy ő magyar, és ő szeret hasznos munkát végezni.

A grófné vezetett a nevetésben. Ágnes azt mondta:

- Remek... - akkor összekapta a kezét, s ujjait az arca elé emelte, óriási nagy elragadtatásában, s újra azt mondta: - Remek... remek... remek...

A grófné hozzáfordult, s neki magyarázta tovább:

- S azóta a húgom egyik elragadtatott levelet a másik után írja, hogy milyen áldás és milyen szerencse neki. Hogy ez a nő miket tud. Dolgozik éjfélig, és felkel négy órakor. Nem lehet vele bírni; most rakja el a gyümölcsöket dunsztba, és amellet fölöslegessé tett egy alkalmazottat, annyit dolgozik.

- S mit keres? - szölt a szobrász.

- Ó, nagyon szépen keres. Fizetése van neki három font, s nem költ belőle semmit. Félreteszi. Havonta úgy hetven-nyolcvan pengőt félrerak, s ez neki nagyon szép és igen meg van elégedve.

Péter: - Ez igazán szép és harmonikus: az egész azt mutatja, hogy mi még, mindig mélyen benne vagyunk a feudális szellemben. Vagyis, itt nálunk, az úgynevezett liberális éra alatt, az emberek tulajdonképp átaludták a kort, és az egyén nem szabadult fel egyéni önérzetéig. Itt oly mélyen benne van a kasztszellem még mindig az életben, hogy alig lehet látni, mikor jutnak el az emberek az öntudat határára... Kérem grófné, ne vegye rossz néven, de ez az egyszerű lány mintaképe annak, hogy lehet babonás, páriaszerű alacsonyrendűségben tartani azt a népréteget, amelynek a társadalmi rendszer nem adott semmi független anyagi helyzetet. Ennek a lánynak az urak nem emberek, hanem istenek. Nem is éri föl ésszel, hogy azok ugyanabból az anyagból lennének gyúrva, amiből ő van. Nem válik el ez a magas réteg előtte egyénekre: ő nem ezt a bizonyos családot szolgálja, neki mindegy, bárki az úr: csak úr legyen! ő, a magasan felette elhelyezkedett nivót csodálja bennük, mint a kék selyemfénybe összeolvadt eget...

- No és?

- Ez a nő még így fogja nevelni a gyermekeit is. Egy generációra még kiterjeszti ezt a szellemiséget. Mikor jön el tehát az a kor, amely a londoni munkásságban már jelen van, hogy önálló, öntudatos és cselekvő emberekből álljon a társadalom? Szolga népet nem lehet szervezni, semmi nemes célra. Ezért nem szervezhető a magyar nép. A szolga a szolgát vetélytársának, megbízhatatlannak és idegennek tekinti, s nem képes annyira becsülni, hogy vele szerződést kössön. Kivel szerződjön? A másik éppen olyan szolga, mint ő, s abban a pillanatban cserbenhagyja, mihelyt egy úr megjelenik a láthatáron, vagy egy falat kenyér ígérkezik... Van egy elmélet, hogy a magyar példátlan szervezetlensége az úriasságának a következménye: tudniillik, hogy annyira úr a magyar lélek, hogy csak önállóan bír élni ezen a világon... A pásztor is úr, sőt az a legnagyobb úr, s a napszámos is úr!

- Ez így is van. Mert a napszámosnak nem lehet megparancsolni, hogy úgy dolgozzon, ahogy én akarom. Ő azt úgy csinálja, ahogy ő akarja.

- Kérem szépen, ez rendszerint passzív rezisztencia az ő részéről... A napszámos védekezik, hogy el ne nyűje magát az olcsó bérért, órák alatt: ezért pihenve dolgozik! Nem szakítja meg magát. Nem fárasztja se a testét, se a fejét. S a kisfiú, mikor a napszámosmunkát tanulja, azt tanulja meg a legalaposabban, hogy lehet kímélni az erejét. Nem azt, hogy hogy kell gyorsan, jól és ambícióval végezni a munkát, hiszen ez őrajta nem segít, neki ugyanannyi a fizetése, ha kétszer annyit dolgozik, akkor is: így azt kell beidegeznie, hogy látszatra hogy kell dolgozni... Ne tessék gondolni, a parasztmunka nem olyan nehéz, amilyennek hirdetik. Aki a fogásokat tudja, az mintha sétálna, akár kaszál - ami a legnehezebb munka -, akár ás, akár kapál. Mindenestre nehezebb, mint a bridzselés, testileg, de egyáltalán nem fárasztó. Napszámba dolgozni, az kész pihenés. Az a nehéz, mikor a napszámos reggel, a munkaideig s este munkaidő után, a saját földjét műveli meg, odahaza. Ez igen, ebben meg is szakíthatja magát. De napszámban még soha senki fia. Szakmányban, igen. Például a kubikmunka, amit az elvégzett eredmény után fizetnek; rigolozás; vagy bármilyen munka, amit nem napi időtöltés alapján, hanem végzett

munka után fizetnek, az kivégzi a munkást. De a mai magyar viszonyok közt a napszámmunka semmi.

- Ez a lány is napszámos. Londonban.

- Igen. De oly váratlan neki az egész helyzet, a kereseti összeg, hogy ő maga önként átalakította szakmáymunkává, hogy ezzel biztosítsa, hogy addig, amíg neki szüksége van a helyre, míg meg nem keresi azt az összeget, ami az ő felfogása szerint idehaza egy boldog házasságot vagy családja helyzetének a följavítását, vagy valamilyen jövő reményt ki nem elégít - addig így is csinálja... Igen, ez az egész faj tele van munkaerővel és munkaképességgel, de nem örült meg, eltékozolni - arra pedig semmi reménye és semmi lehetősége, hogy a maga javára használja fel az erejét és a tudását.

- Értem. Tehát mit kell tenni?

- Iskola. Szakfejlesztés. Szervezés. Legelsősorban iskola. Gazdasági és szakoktatás, nyolcosztályú elemi, tizenkét évtől húszig iskoláztatás, szabad szervezkedés lehetősége...

- Általános titkos választójog - mosolygott a grófné.

- Igen, azt hiszem, ez volna a legelső kellék...

A grófné nyílt nevetéssel nézett Péterre:

- Földosztás, telepítés, nagybirtok-megszüntetés.

A szobrász nyugodtan nézett vissza a grófné eszes, gúnyos szemébe:

- Az ügyis bekövetkezik. Tudja, grófné, mekkora állatok éltek valaha ezen a földön? Négy méter magasak és harminckét méter hosszúak, akkorák, mint még ma is egy-egy ezerholdas kúria. Nem kellett hozzá semmi forradalom, sem törvényjavaslat: egyszer csak megszűntek. Fákat legelt ez a nagy állat, s elfoglalta a helyüket a fűevő faj. Itt a Károlyi Imre érdi birtoka. Egy darabban volt egy szép nagy birtoktest, ma ezer vagy talán tízezer család birtokában van belőle egy-egy kis kertecske. Azelőtt egy ember küzdött benne az adósággal, most tízezer küzd. Ez a fejlődés; mert ne gondolja, hogy ez a tízezer gondtalanabb viszonyok közt van, mint volt az első tulajdonos. De ez már egy más lapra tartozik. Egyelőre állapodjunk meg abban, hogy a természetes szétporlás az egészséges földosztás. Erre azt lehetne mondani, hogy így azonban nem kapnak házhelyet azok, akiknek nincs semmijük, hogy így csak örökösödésnek látszik a dolog, a nagybirtokosról a kisbirtokosra. Ez igaz, de ez már egészséges lépés a jövő felé. Miért ne juthasson az a tízezer fővárosi lakos hozzá a friss levegőhöz, egypár kedves barackfához és egy szelet földhöz, amely új irányba tereli egész életműködését? S mennyivel jobb parcellázás, mint az állami házhelyhez juttatás volt. Legalább, amit én láttam, az mind a található legrosszabb elhelyezésű és minőségű terület volt. Itt pedig a legjobb és a legkedvezőbb. Igazán csak dicséretet érdemel Károlyi Imre, hogy nem egy tagban adta el tőkeerős vállalkozónak a földet, hanem vállalta azt a nagy munkát és felelősséget.

- De nem az Imre gróf parcellázta, egész más keres rajta.

- Az nem baj, grófnő. Nekem mindegy, pillanatnyilag ki keres az üzleten, ügyis leadja a mulatókban... Fő az, hogy a tízezer hold tízezer családnak ad ma örömet.

A grófné figyelemmel hallgatta a szobrászt, de nem reflektált.

- Mondja, mester, ha magának ilyen tiszta fogalmai vannak ezekről a kérdésekről, miért nem megy el politikusnak?

Péter visszarettent:

- Én szobrász vagyok... Az én szobraimat, már akár jók, akár nem, senki se csinálja meg rajtam kívül... De ezeket a dolgokat az élet úgyis elintézi. Rábízom az idők kovácsára. Majd az kikalapálja. Különben is nekünk most már kis ügyünk van - s melegen nézett Ágnesre -, nem is illik, hogy nászutasok politikai vitákba bocsátkozzanak.

A grófné megnézte Ágnest, kicsit összehúzott szemmel. Egy mágnásasszony egy színésznőt mindig idegen érzéssel néz meg, mintha nem tételezné fel a szerelmet nála.

- És merre utaznak, művésznő?

Ágnes olyan arcot váltott, mint aki maga se tudja pontosan:

- Külföld... - mondta bizonytalanul.

- Róma? - kérdezte a grófné.

- Minden út Rómába vezet, azt tudja a grófné - kacagott fel egészségesen Péter, s a szeme felcsillant.

A grófné úgy tett, mintha nem akarná elérteni az ismert célzást. Búcsúzott:

- No, én most kilépek - mondta. - Igazán nagyon kedves volt. Nagyon örültem.

Székesfehérvár következett, gondolta Péter, és túlzott tisztelettel búcsúzott, s most aztán mélyen meg volt bántva. A két úr, akik a fülkében voltak, a grófnéhoz tartoztak, s ezt egyáltalán nem árulták el. Egyik ősz úr volt, magas szikár, a lóversenyképekről mintha ismerné, a másik degenerált, unatkozó.

Péter alig várta, hogy a vonat a sötét állomásból kifusson. Senki se jött be, s ő bezárta az ajtót, s be is húzta a függönyöket.

Ágnes gyanakodva nézte, mit csinál.

Péter mohón jött hozzá. Két kezét kinyújtotta, hogy a tenyerébe vegye az asszony arcát, de ez rémülten húzódott vissza, s annyira meglátszott rajta az ijedelem, hogy Péter is észretért.

- Mi az, szívem?

Ágnes nem felelt, csak eltartotta az arcát.

Persze: ki van festve, s érinthetetlen. Péter megsemmisült. Eszébe villantak azok a csókok, ahogy színésznők szokták egymást levegőbe csókolni. Összeborulnak, s egyik sem érinti meg a másikat szájjal. Játék az érzelmekkel?

Komorán lesüppedt az asszony melletti ülésbe, s túrhetetlen idegesség tört ki benne.

- Mosdjon meg - morogta dühösen.

Ágnes csak kis idő múlva értette meg s akkor hevesen felkacagott.

- Kacaghat. Ez mégis szörnyűség. Bécsben veszek egy kanna benzint, és kifőzöm benne a bőrét. - Még az előbbi sérüléstől volt feldühödve, a grófok miatt.

- Mit?

- Ráfér már egy kis tisztálkodás. Állandóan nyúzza azt a szegény arcát mindenféle mázolóssal, mint egy indián... Ismertem kisdíák koromban egy öreg színésznőt, akkora pontok voltak az orrában, mint egy-egy pók. Maga is erre a sorsra akar jutni.

- Nem értem, mit gügyög...

Péter erre megjuhászodott: a szavak különös hatásúak. Ugyanazokat a szavakat használják a nők hasonló helyzetben. A legkülönbözőbb érzések s jellemek, ugyanabba a szóba kapaszkodnak, hogy valamit megmentsenek. Margit szokta ezt mondani, fiatalasszony korában: „Mit nyögdécsel?”, s ettől a hangtól meg kellett örülni, s olyankor rávetette magát, és vadul és féktelenül csókolta az arcát... lehetett, Margit soha még púdert sem használt. Csak éppen letörülte az arcát szarvasbőrrel. De Ágnesen, ahogy ily közről ránéz, vastagon fekszik a festék. Nem is egy réteg, hanem kettő vagy három. Egyszer az öltözőben rajtakapta mikor még csak az alapozás volt rajta: ólomszínű volt az egész arca, a haja hátraszorítva, feszes hálóban, s olyan volt, mint egy halálfej. Ő visszalépett, nem ismerte meg, ellenben nagyon megijedt tőle. Ágnesnek utána kellett kiáltania; azon az ideges hangon kiáltott: „Mit akar, hova fut?” S ő szégyenkezve kullogott vissza, s röstelkedve volt kénytelen a hullában felismerni az ideálját, az imádott rózsaszirmát. Kevés ideig bent maradt, s nézte a nő koponyáját, amit most pontosan lehetett látni. Az ember sohasem gondol arra, hogy egy bájos női arc mögött koponya is van. Az anyának nincs koponyája. A szerelem nem bírja el a lényegét, a szerelem csak a ködöt szereti: a szerelem éppen azért nem is megbízható vezér az éjszakában, a szerelem a bizonytalanság, a sejtelem, az északi fény imádója. Ágnes néhány perc múlva, mikor már készülnie kellett a színpadra, nyugodtan rászólt: „Most kimehet.” Mily nyugodtan tudott rászólni. Mikor a kapitány a hajóhídon áll, akkor számára nincsenek barátok, sem szerelmek: akkor ő a hajó dolgaival törődik, s a mindenki érdekét képviseli. A színésznő a leghatározottabb és legnyugodtabb hangon merte őt kiutasítani, még csak egy hangszíne se vibrált fel benne a gyöngédségnek, a félelemnek, hogy talán megsérti: következett a munka, az arcát kellett kifesteni, s ez nem tartozik a szerelmesek szeme elé.

Mennyi emlék van már mögöttük, de mennyi. Mennyi habozáson, mennyi szenvedésen kellett keresztül menniök, míg eljutottak legalább idáig, hogy itt ülnek egy fülkében a vonaton, ahol kettejükön kívül e pillanatban senki sincs. Tehát, míg eljutottak a végcélig. Mert ez s ennyi a végcél. Hiába tudja, hogy amint elutaznak, úgy vissza is fognak térni, mert nincs az a kilőtt golyó, ami vissza ne térne a földre: mégis el kell ismételnie magában, hogy ebben a pillanatban a végcélnál vannak... Felemelte a kezét, s rátette balról maga mellett az Ágnes mezítelen kézfejére. Vaskos kis kezét otthagytá, s gyúrni és gyömszölni kezdte agyaghoz szokott ujjával a húst. Lassan feljebb csúsztatta az ujjait, egyre feljebb, fel egész a hónaljig, s vére a fejébe omlott. Akkor megállott, mintha ismét valami rémület ütött volna belé. Mintha kígyót érintett volna. Valami félelmes idegen dolgot: az asszony hónalja sima volt, mint egy arc, semmi szőr. Kiborotválva.

- Mi az istent szeretek én magán - fakadt ki hirtelen -, mikor magának olyan kifícamodott ízlése van.

Ágnes nem tudta, tréfa ez, vagy komoly?

Nagy szemeket meresztett rá, s mivel egyenesen ült a helyén - Péter pedig, ki különben is alacsonyabb volt nála, eldőlve hevert, félig önkívületben -, lenézett rá.

Péter elvette a kezét, s a nő ruhájához törülgette az ujjai hegyét, mintha valami piszokba nyúlt volna előbb.

- Maga bolond - mondta Ágnes. - Ha arra gondol, hogy szőrtelenítve vagyok: a színpadra nem lehet kilépni másképp.

Péterben lehiggadt, lehült a vér, és elmúlt a felzúdulás. Persze, ilyen egyszerű dologra nem is gondol egy férfi. Az más. Mi mindent leszerel az emberben a hivatás, a kötelesség, a munkaérdek. Az más; háromezer pengős fizetést nem adnak ingyen: azért le kell borotválni a

hónaljat. Egyszerre úgy számolt le ezzel, mint egy természeti csapással, ami ellen nem lehet semmit tenni.

Ágnes is megértette, hogy mi folyt le az urában, s vigasztalóan kezdte simítani, simogatni annak a kezét. Ezt a kemény, érdes munkáskezet. No, ha most ő olyan kényes lenne, neki nem lehetne-e kifogása az ellen, hogy ennek az embernek olyan a keze, mint egy kötőrő nap-számosé az országúton... Péter maga is rájött erre, míg a nő vékony ujjai ott futkostak s egyre idegesebben a keze fején. Kemény, kurta szőrök is állottak ki, lekopottan, a keze fején. Sima volt a kézfeje, mert az apja kezét örökölte, akinek egészen sima keze volt, s nem az anyja előkelő arisztokratikus kék eres kézfejét.

Hát így kell nekik megismerkedni egymással fokról fokra, pontról pontra, a testnek és a léleknek legvégső zugáig?... Nagy terület... Míg ő megismeri ezt az Ágnesországot...

Kiegyenesedett, s úgy ült, hogy lássa az egész országot: a nőt, aki most a feleség.

- Tudja, úgy vagyok én most magával, mint Itália Abesszíniával. Valahogy csak meghódítottam. Már a legitimálás nem volt elég korrekt: de most a pacifikálás...

- Mi az? - nézett nagyot Ágnes, s nevetett, mert egyáltalán nem értette, mire céloz Péter.

- Igen, igen. Túl hosszú ideig tartott a hódítás. Túl nagy áldozatot kellett hozni érte. Túl sok pénzt fektettem bele.

Ágnes megsértve:

- Sok pénzt? Maga örült.

Péter nevetett, de kissé kényelmetlenül. A férfi azt akarja, hogy a nő pontosan úgy értsen mindent, ahogy ő gondolja. Másképp mi értelme van a szerelemnek? A szerelem nyilván azt jelenti, hogy valami öntudatlan, tudatalatti, ösztönszerű megérzéssel íme most megtaláltam azt a nőt, aki az én testi-lelki lényemnek tökéletes aequivalense. De már a legelső négy szemközt-maradásnál kiderül, hogy bizonyos pontokon téves a feltevés. Sőt, a pontok egész sorozatán. Az maga, hogy ő nem kívánja a füstöt, s a nő már újra rágyújt.

- Átvitt értelemben gondolom.

- Ja. Átvitt értelemben. Gondolatjel közt - mondta Ágnes, s öngyújtón felszította a benzin kellemes illatát: ezt Péter nem szerette, a benzinszagot, pedig tudta, hogy ez a mai sportvilágban divatos pára: erényt csinál az ember a bűzből...

- Gondolatjel közt? - mondta felnevetve. - Igen, két gondolatjel közt...

S az egyik gondolatjel az volt benne, hogy amikor az Ágnes társulata csődbe ment, ő nagyon rossz hangulatokat talált nála - már akkor fel-felmehetett hozzá -, s egyszer azt mondta neki: „nincs magának pénzre szüksége? Adok, ha megengedi...” Mire Ágnes azt felelte: „Lássa, maga még nem is adott nekem pénzt.” Ő erre elvörösödött. Brutálisnak találta az őszinteséget, amiben benne volt az ellentét.

De arra való a szerelem, hogy ilyen pillanatokban bekösse az ember szemét. Ő akkor azonnal úgy fogta fel a dolgot, ahogy magától sohase jött volna rá: adszi ne. Pénzt ajánlott fel, s ezzel szemben meghívta magát vacsorára. Sohase lehet tulajdonképp igazságot deríteni erre a dologra. A házasságuk akkor kezdődött, s oly tökéletes harmóniával, derűvel és lelki nyugalommal, hogy azt csak egy dolog fenyegette - az, hogy ő mindenáron házasságra akarta kényszeríteni, mint valami kapitulációra, Ágnest. Most itt ültek egymás mellett, s Ágnes kinézett az ablakon, ő pedig nézte a profilját, a legkevésbé előnyös vonalat rajta. A nő nagyon sokat

foglalkozik a tükörrel, de képtelen oly magasabb műveletre, hogy hármastükör segítségével az oldal- és a hátlapképeket is tökéletesen kitanulmányozza, s ennek az az oka, hogy a nő annyira gyönyörködik a saját megjelenésében en face, hogy minden egyebet elmellőz: ha hátulról nézi is meg magát, akkor is szembe mosolyog önmagára, s el van ragadtatva. Ágnes a legnagyobb nyugalommal nézte magát mindig, minden szerepében szembe, egy félprofil kedvező helyzetében, élete helyzetét is beleértve. Péter megremeg, mert eszébe jut az el nem felejthető vallomás: mikor Ágnes így szólt a házasságukra:

- Mire ez magának?

S az a komoly, csaknem öreges tekintet, ahogy ránézett, mintha a jövőt látta volna meg abban a pillanatban.

Mire ez magának?... az esküvő... a házasság...

Mire ez neki?... Hát csak arra, hogy enélkül az ő lelki berendezése mellett lehetetlen. Ő nem tud másképp. Az ő szülei őt úgy nevelték, hogy nem megy más módon. S ő egy nagyon különös lény: neki egy-nő a világa. Az ő lelki élete egy-nő lelki határáig terjed ki. Sohase volt több nőbe szerelmes, csak egybe, s abban az egyben meg akarta találni minden vágyát. Sőt több: attól az egy nőtől várta művészi kiteljesülését... Margit neki minden volt a művészetben, a hősnő, a dajka, a proletárnő, a géniusz, az édesanya és a szerető... Egy nőt csak állandóan és feszülten kell figyelni, és benne megtalálod a világ egész női nemét.

Lassan lecsillapodott, gondolatai nem zúgtak. Amint agya nem volt annyira lefoglalva, a teste izzani kezdett. Érthetetlen forróságon kapta rajta magát. Mintha a nőtől hőség áradna, s az őt, akarja vagy nem, de feltüzesíti... Ki is kapcsolja a gondolatokat, s különös, az imént úgy tűnt fel, mintha támadta volna Ágnest, most egyszerre a leglágyabb, legszendőbb és a legboldogabb érzések vannak benne, vele szemben. Nem lehet elég hálás ennek a drága, kedves, finom lénynek, hogy neki, a durva parasztnak adja magát. Odaadja végképp. Nem lehet szót találni rá: valósággal adja neki magát. Átadja, feltétlenül és végképpen és visszavonás nélkül... s ő ezt jól tudja, és nem felejtí és minden untalan eszébe jut... S milyen jót ad: valami olyat, amit senki más ezen a világon nem adhatna. Ezt a bensőséges, zsibongó, forró érzést, amit semmiféle nő közelében nem érez, csak kizárólag az Ágnes, a Városház Ágnes jelenlétében... sőt nemcsak a jelenlétében, ha rágondol azonnal. Ez ennek a nőnek olyan képessége, amihez hasonlítható áldás nincs több a világon. Ez a nő meg tudja tenni, hogy őt egész testében megtölti valami elektromos tartalommal, amely teljesen újjá formálja, szellemét élénkké, testét fiatallá és izzóvá teszi. Egyről nem gondoskodott: agyagot hol is vesz az úton?... Meg fogja mintázni a szerelmet... A Faunt csinálja meg, a Faun és a Nimfa... ez most az ő problémája, s ezt meg is tudja csinálni... érzi a tömpe faun éhes, falánk, kapzsi tagjait, ahogy a Nimfa felszálló, végtelenül édes és élénk és a tavaszi erjedésbe oszló...

Lehunytja a szemét, hogy lásson, de nem lát, csak liheg, forrón liheg, kábulat ül az agyán, és elég neki, hogy Ágnes ott ül mellette, nem érintik egymást, de érzi, hogy jelen van, ujjnyira, bőr a bőrtől, s hagyja, hogy egészen elborítsa agyát a vér és ott, lehunyt szemmel, a vasúti kocsi szoros hőségében, valami földöntúli boldogságot érez.

Most úgy szeretné, ha Ágnes magától megsimítaná a homlokát, ha idehajolna és megcsókolná...

De Ágnes nem mer megmozdulni, mert fél, hogy a férfi... tudja, hogy a férfi milyen veszedelmes állat tud lenni ilyen pillanatokban s fél... drukkol, hogy fel ne bősztse... Csak ül azért oly mozdulatlanul, mint a kis egér, ha lesen van a kandúr.

S Péter sem mer mozdulni, ő is fél. Fél, hogy kiszámíthatatlan dolgok ne történjenek vele. Hát nem elég s nem elég szép és jó az, ami van? Kell ennél több? Kettesben van azzal a testtel, aki mint egy hevítő elem hat rá. Be van zárva egy cellába, a vonat zakatolása a legjobb közömbös kísérő zene, de nem is hallja, nem hall semmit, csak érez, szóval nem mondhatót. Ez az az érzés, amiért a férfi mindent képes odaadni, mindenről képes lemondani, amiért semmi - becstelenség, semmi gazság nem elég ár, ami élet üdve, földi paradicsom, halálra vezető út, szédület, kábulat: szerelem.

Boldog és átkozott szerelem. Boldog, mert az egész testet eltölti jó érzéssel és átkozott, mert a legfeszültebb boldogság közepén is ott lapgang a férfiban, valahol a lelke mélyén, valami tiltakozás, valami rettegés és félelmes önmegvetés, hogy ő erre képes. Mert úgy érzi, mintha ezzel a kéjes hangulattal lemondott volna mindenről, ami kemény és férfi és harcos benne, most egy ellágyult, valami, puhány: mit csináltál belőlem, te édes drága, te nő?

A félelemnek vannak ilyen mély kihatásai az emberre. A halálfélelem, a siralomház, a végső megsemmisülés előtt való remegés.

Különben ez az állapot, amit a nők úgy mondanak, hogy: „a pali főzve van.” Úgy látszik, a nők előtt nem titok ez a különös forgó, kocsonyás halmaz, amely tisztára férfiak számára van feltalálva.

Mindenesetre ez az állapot, amelyben a férfi a legmagasztosabbnak érzi magát, s mégis a legjobban szégyelli. Talán mindenki érzi, hogy ebben az állapotban veszti el jellemét, s ezt nem tudja megbocsátani önmagának. S főleg ez az az állapot, amelyet soha semmi férfi nem mer bevallani, s pláne ezt, hogy emiatt él papucskormány alatt. Mert nem maga a szexuális aktus a fontos, s nem az az áruló aljasság: mindennek a legmélyebb titka ez a csendes, főtt, boldog állapot; ha ezt egy férfi egy nő mellett, anélkül hogy megérintené, érezni s élvezni tudja, akkor ő annak a nőnek oly rabja, rabszolgája, áldozata, mint a hipnotizált madár a kígyónak.

Igen bizony, ez az az állapot, amiről nem lehet higgadtan beszélni, csak szégyenkezve, vagy egyáltalán sehogy. Sehogy, sehogy. Én sem beszéltem még erről soha. Nem beszél erről még a kiábrándult férfi sem, mert az részben örül, hogy megszabadult ettől a kábító érzéstől, részben mert elfelejtette s kérdi, mi tehetett engem oly hosszú ideig annyira beszámíthatatlan örültté?

De azért az ember még ebben a legmélyebb és legkiszolgáltatottabb állapotában is megőriz valamit, az öntudatnak szikráját a mélyben: annyit, hogy férfiúi hiúságát tovább tudja szolgálni.

Ugyanis a vonat megáll, s Péternek bosszúságában, hogy ilyen profán zökkenő szakítja meg kéjkövéületét, eszébe villan valami, amit már előbb elhatározott - az, hogy Győrben le kell szállania, körülnézni egy ismerős után, aki a határon segítsen... Annyira nem tud németül, hogy ezt nem akarja Ágnes előtt elárulni... Az első perc óta, hogy ez a nagy külföldi utazás eszükbe jutott, állandóan utálja a pillanatot, mikor ki fog sülni, hogy egyáltalán baj van a némettel. Egész kábultan ugrik fel, mit se szól, csak rohan. Elfelejt, hogy az ajtó be van zárva, rángatja, a függönyt majd letépi, s mikor végre kijut a vagon folyosójára, nem tudja, jobbra vagy balra van-e közelebb a lejárata. Most valaki kiált a folyosón: Hé, hé, Péter!

Nedves és zavart szemekkel néz oda: Ábris száll éppen le a vonatról, de ahogy őt meglátja, ijedten, habozva visszamarad:

- Nem tudtam, hogy itt vagy a vonaton, Péter bá.

- Na, szálljunk le, te, ez Győr?

- Győr?... Győrt elhagytuk, ez Magyaróvár.

- Magyaróvár - néz Péter, mint egy hülye. - Nem Székesfehérvárt hagytuk el?

- Székesfehérvár? - néz rá Ábris, mint egy örültre. - Hova mégy?

- Bécsbe.

A vonat indult. Ábris téován nézett ki, még leugorhatott volna s maradt. Lent egy kövér úr állt, aki felismerte, s kiabálni kezdett neki:

- Ábris, Ábris.

Ábris kihajolt:

- Következő vonattal visszajövök, Bruckba megyek, riportra.

Berekedt s integetett, a kövér úr szájtátva nézett a vonat után, Péter egészen meghöbörödve állott, s nem tudta, most mi történt.

- Nézd csak, Péter bácsi - szólt Ábris némi részvétellel -, igazán Bécsbe akarsz menni?

- Hát persze, hova a krisztusba mennék.

Ábris nevetett, szép fehér fogai borotvált ajkai közt kivillantak, olyan hófehér s mégis csillogás nélküli fogak, aztán hamar bőrt húzott rájuk, nem akart nevetni, hogy meg ne sértse a mestert. Tudni kell, hogy Beretvás Ábel és Dus Péter már szinte elválhatatlan két név a magyar művészettörténelemben, mert Ábel vagy vulgó, Ábris, élete főművének a Dus Péter művészetének panegiriádjait kell hogy tekintse. Extázis, ha a Péter neve, valamelyik műve vagy jelentősége, vagy egy napihír felőle előkerül. Hű kutyaszemek. Ti drága hűséges ebszemek.

- Mondd meg nekem őszintén, Péter bácsi, hogy kerülsz erre a vonatra?

Péter meglöklődve néz rá:

- Hogy kerülök. Felszálltam a pályaudvaron. Úgy kerülök. Úgy kerülünk. Az annya teremtesít, nászúton vagyok a feleségemmel, na. Marha.

Ábris lapulva pislogott:

- Csak azt nem értem, hogy Székesfehérvárt emlegeted; három perc múlva Hegyeshalom.

- Mit tudom én, már én régen voltam Bécsben.

- Szóval az biztos, hogy Bécsbe mégy. Mert én azért maradtam a vonaton, hogy valamiben hátha segítségemre lehetek.

- Azt bizony jól tetted, mert éppen azért jöttem ki Győrben, illetve Magyaróvár? hogy körülnézzek, nincs-e itt valaki, aki a német határőröknél segít, mert én bizony meg nem értem, mit ugat a német.

- Semmit se tudsz németül?

Péter vállat vont erre a fölösleges kérdésre.

- Én tudniillik Bruckig szívesen elmegyek veletek, az útlevelem is itt van szerencsére, de akkor vissza kell jönni... szóval azt hitted, hogy Székesfehérvár ezen a vonalon van?

- Egyen meg a fene azzal a Székesfehérvárral, ne bosszants már annyit vele.

- Mert annak se volna semmi akadálya. Elképzelhető; mert az a tipikus és ősi magyar nászút. Fiume felé.

- Hagyj engem ezzel a Fiumével. Én Triesztbe megyek, Ágnessal, Bécsen át, Szemering, Grác, Trieszt, hajóval le Szicíliába. Egész paksaméta jegy van a zsebemben, hát hogy kerülök én akkor Székesfehérvárra, no.

- Ne haragudj, de azt mondtad...

- Mondta a fészkes nyavalya... Palermóból átmegyünk hajóval a Gibraltáron, s valahol a francia parton fogunk kikötni, aztán Párizs, London és Berlinen át haza.

Ábris úgy nézett a barátja kopaszodó homlokára, mint egy öreg gyerekre, akinek a leghalványabb fogalma sincs arról, mi az utazás...

- Hogy fogsz megcsinálni ilyen nagy utat?

- Miért?... van pénzem...

- No igen, de ma az utazás valóságos tudomány. Sehol se kapod a legjobbat, a legszebbet, el fogod mulasztani a legérdekesebb dolgokat...

Péter egész elbámult:

- Nem tudom, mi a legérdekesebb, de ha te például arra gondolsz, hogy Bécsben keressem fel azt a szobát, ahol Mátyás király meghalt, nagyon tévedsz, hogy utána járok. Nekem Bécs mindenestül Mátyás király ravatala. Nekem az teljesen elég, hogy Corvin Mátyás meg tudott halni Bécsben, s ezt nem lehet letagadni. Azt ki lehet minden iskolakönyvből tiltani, hogy a magyar Mátyás Bécset meghódította, s hogy ott nem is tudom hány esztendeig élt. De azt nem lehet meg nem történtté változtatni, *hogy ott halt meg!* Én tehát ennyivel megelégszem.

Ábris csodálkozva hallgatta a művészt:

- Mátyás király Bécsben halt meg?... Nem is tudtam.

- Nem tudtad?... Jellemző.

- Itt van Hegyeshalom.

- Akkor legalább az útleveleket bonyolítsd le. Tudod, nem szívesen árulom el Ágnes előtt, hogy egy szót se tudok németül... tudok én, olvasok, újságot, mit, efféle megértek, detektív-regényt egész nyugodtan elolvasok, úgyszint értelmek, de beszélni, a fene ott ette vón meg, sose volt alkalmam... Ágnes persze minden nyelven beszél, de nem akarok rászorulni a határon innen... éppen elég lesz azután... No, de ez jó.

A vonat már meg is állott a határállomáson. A hosszú, alacsony állomáson egyenruhás alakok várták a vonatot.

- Kezét csókolom, drága anyó - hajolt ügyetlenül nagyot Ábris, Ágnes előtt, aki kilépett a folyosóra.

- Hol vagyunk?

- Hegyeshalom.

Ábris figyelte Ágnest, de annak az arcán semmi meglepetést nem látott. Ez az a típus, gondolta magában, aki semmin sem csodálkozik, annál csodálatosabb, hogy ő itt van jelen, mindenek legnagyobb csodálatára... Ábris a könyörtelen ellenség volt, Ágnessel szemben. Az utóbbi fél évben azért nem, mert a Péter közelében meg sem jelent, mert ez annyira beleesett a nőbe. Az ő engedélye nélkül.

Senki sem tudta, mi történt: ahogy a vonat megállt, Péter leugrott, és futni kezdett az állomás felé. Vasutasok, határőrök, rendőrök kiabáltak utána, hogy „ne tessék leszállani”, de ő nem hallgatott senkire, hanem rohant, mint a kilőtt parittyakő. Ágnes nagy szemekkel nézett a kurta lábú, kis mokány ember után, s látszott, hogy nagyon röstelli annak a szokatlankodását. Kezét

az arca elé kapta, s rémült szemekkel várta, mi lesz. Most hirtelen hátat fordított: nem is akarta látni, hogy kompromittálja magát ez az örült szobrász.

- Nem lesz semmi baj, nyugodjon meg - szólt neki Ábris, és szintén leugrott a vonatról, és a kirendeltség vezetőjéhez futott, gyorsan bemutatkozott, s felvilágosította, hogy ki az, aki áttörte a kijelölt kordont:

- Kérem, az ország legnagyobb embere, világhíresség, ne tessék belőle kázust csinálni.

- Lehetne annyi önuralma... - mondta a vámparancsnok, de elhallgatott.

Péter vitézül áttörve minden gáton, a trafikost kereste elő, és eredeti egyiptomi cigarettát követelt tőle. A szemüveges hölgy nevetve nézett a szokatlan vendégre, s előzékenyen szolgált ki.

- De most már ne tessék addig visszamenni a vonatra, míg meg nem nyitják a kordont.

- Ne menjek? Dehogynem megyek. Hogy képzeld olyat - nézett rá vidáman Péter, hogy van ember, aki róla felteszi, hogy a feleségéhez nem megy vissza, s már vágatott is.

Újra kiabálások, lármák, nevetés, az egész vonat odafigyelt, Ágnes majd elsüllyedt a szégyentől. Csak azért nem bújt el a vonatfülkébe, mert érezte, hogy mindenki ránéz, s nem akarta megfosztani az édes jó közönséget attól, hogy Városházán gyönyörködhesse.

Jó, hogy Ábris jelen van, mert kellemetlenebb lett volna az igazolás. Így Péter nem is vette észre, milyen veszedelemben forgott, mikorra visszaért s felkapaszkodott a vonat lépcsőjére. Magas lépcsők vannak ezen a vonaton.

- Maga örült! - ámuldozott Ágnes.

- Mindenesetre duspéteri tett volt - ugrott fel hosszú lábaival s ragyogó arcával Ábris a vonatba. Jobban lihegett, mint Péter, akin meg se látszott semmi izgalom.

- Na, erre gyújtson rá - nyomta Péter az Ágnes kezébe a kis piros doboz cigarettát.

Ágnes megnézte:

- Ezért?

- Mért, nem jó? Akkor megyek vissza.

- Jó, jó, dehogynem jó - mondta Ágnes, aki a szalmát is elszívta volna már, csak ez az ember meg ne moccanjon többet. Különben is Simon Arzt.

- Vigyázzon rá - mondta Ábriska. - Ne engedje, hogy szertelen dolgokba keveredjen. Még rágondolni is borzasztó, ha valami baja esnék ezen a hosszú úton.

Ágnes nagy szemeket meresztett, s rögtön hűvös lett lelkében, ezzel a rajongó ifjúval szemben. Nem fért a fejébe, hogy valaki, egy férfi, az ő jelenlétében ne érte imádkozzék.

- Majd vattába pakolom - mondta nevetve - a mestert.

- Könyörgöm, vigyázzon rá... Az én szerény véleményem szerint ma ő a mi kis magyar életünk legnagyobb kincse.

- Hagyd már ezt a marhaságot - reccsentett rá Péter.

- De igen - mondta Ábriska szende elfogódottsággal. - Egészséges?

- Én - szólt vidáman Ágnes -, köszönöm.

- Pétert kértem.

Péter a száját is kitátotta, úgy bámult rá erre a hülyére.

- Nagyon féltem, hogy fog megbirkózni az ő magyar gyomra az olasz kosztal.

- Á, evés nem számít - morogta Péter, s legyintett.

- Lássá - szólt Ágnes -, nem pakolhattunk be egy kis berbécstokányt magának.

De Ábriska rossz néven vette a tréfát. Nevetett, de azon gondolkodott, hogy sajnálatos ez az egész házasság. Mire volt ez a mesternek. Ez a másodrendű színésznő - mert az egész nagyközönséggel és a színigazgatókkal ellentétben gyenge véleménye volt Városh Ágnesről. Egy ízben, egy színházi előadáson találkozott Péterrel, aki piros fülekkel lebzelt ott, hogy Ágnes lássa egy híres szerepében, amit már több mint százszor játszott, s ő is egy féltucatszor már látta benne, s titkos büszkeséggel megkérdezte Ábriskát az előadás felől.

Ki tudja, talán Ábris megérezte, hogy a mester el van csípve, s féltékeny lett, vagy mi volt az oka, tudat alatt mindenesetre ellenszenves lett neki a hősnő, akiről kétségbeejtőket kotyogott: „hogy rá azt a benyomást teszi, mintha betanítanak bizonyos mozdulatokra, fogásokra, s azokat reprodukálja; hogy egyáltalán nem teremtő művész, szorgalmas és kötelességtudó, semmi több...” Péter megsemmisülve hallgatta, s nem mert ellene szólani, mert félt, hogy leleplezi érzéseit, s azóta számtalanszor jut eszébe az Ábriska véleménye, s csak azzal tudja ellensúlyozni, hogy őrá ellenkezőleg, oly megtermékenyítőleg hat, hogy újjászületni érzi magát...

Most is ezzel az Ábriska által régen elfelejtett kritikával vitatkozott:

- Tudod mit, én éppen festőket fogok nézni... Az agyag jó barátom, a kő az meg rabszolgám, vagy én az övé... de van valami, amit eddig elhanyagoltam, a festés... én bizony elkezdem Bécsben, és mindenütt a jó piktorok után akarok körülnézni...

Ábris elgondolkozott.

- Amit te csinálsz, az jól van csinálva - mondta alázattal és reménnyel -, lehetetlen, hogy Dus Péter valamihez nyúljon, ami ne az ő istentől adott ősi nagy talentumának a fejlesztéséhez járuljon hozzá.

- A legnagyobb dolog az én szememben a szobrász - szólalt meg Ágnes. - Remek. Hogy valaki csak egy darab sárt vesz a kezébe, és életet tud bele adni. Remek. Egészen érthetetlen, hogy ez a képessége legyen valakinek: csak az Isten teremthet sárból, és életet lehelt belé.

Ábris ránézett Ágnesre, s azt kereste, kitől hallhatta ezt a frázist:

- S pláne az Isten külön gyártotta az embert és külön lehelte belé az életet; - mondta - ez varázslás. Ellenben Péter nem fű rá, hanem az ujjai és a lapockája alatt rögtön életté születik az anyag. Az, amit maga mond, drága anyó, valljuk meg, nagyon hasonlít egy szépen támadt kép gondolatához - nem akarta a frázis szóval megsérteni -, de amit én: az az egyszerű tény konstatálása. Dus Péter nem is érti, nem is álmodja, mit csinál: varázsvessző az ujjá, ma nem is tudok az egész világon senkit, aki ily őszintén, könnyen és pompásan tudna teremteni... ez a jövő generációk iskolája: ma nem is értik meg eléggé.

Ágnes olyan ijedten fogadta ezt a beszédet; oly okosan nézett, s még bölcsebben hallgatott, hogy már érezni lehetett rajta, hogy semmi íze nem kívánja, hogy szakadatlanul az ura dicsőítését hallgassa.

- Na, ki ül a Muráti Lili autójában? - kérdezte.

Ábriska felnevetett, ahogy a gyereken nevet a felnőtt.

- Mert tudja, Lili nincs itthon. Ó, ő most Londonban van, angolul tanul, de az autója itt szaladgál.

Most hirtelen Péterhez fordult:

- Magának mikor lesz autója?

- Mikor maga akarja... Maga majd megspórolja.

Ágnes elővette az új cigarettadobozt. Piros kis doboz volt; női cigaretta.

- Ez jó - mondta Ágnes -, Simon Arzt. Jó cigaretta.

S simogatta azokkal az izgalmas ujjával. Az ujjai csodálatosak. Oly hosszú, vékony és egyenes szálak, mint a tavaszi fűzfavesszők húsvétkor. Az egész nőben a tavaszból van valami. Az érintetlen tavasz. Harminckét évével oly rózsaszínűen üde, mint mikor nyílnak a lobogó ujjú tavaszbokrok. Péter visszanéz rá, s feldereng benne előbbi elvarázsoltságának, néma kéjének álma, s hirtelen úgy érzi, ez a nevetlen fiatalember rosszul viseli magát Ágnessel szemben, s hirtelen rettenetesen meggyűlöli. Ha még egy szót szól, s őt dicsőíti és nem Ágnest, szájon vágja, hogy kihull a foga. Az egész fogsora. Mind a harminckettő s az egész két állkapcsa, összetöri a koponyáját, mint a gipszöntvényt a nem sikerült szoborról... De most megrázza fejét, s csodálkozik, hogy támad benne ilyen szadista gondolat, hiszen Ábris jó fiú és hasznos, és szeretni is fogja Ágnest, mihelyt rájön, hogy ez az út vezet az ő szívéhez... Hm, hm, már nincs több, csak ez az egy út... - s melegen néz Ágnesére.

- Van nekem jó kis cigarettám - mondta Ágnes egészen bakfis könnyűséggel -, maga önállósított április.

Ábris arcán ott van, hogy őt nem lehet megvesztegetni. Makacsul azon az állásponton tartózkodik, hogy nem enged át a mesterből egy ujjnyit sem a nőnek. Neki a mesterhez köze van, neki vele viszonya van: ő felfedezte, s már tíz év óta rajongva hirdeti és tapsolja, és úgy szolgálja, mint a kutya; ilyen igazságtalanság, hogy jön egy kellemetlen, tehetségtelen, kifestett ember, s csak mert nő: a mester ennyire letörik előtte, megalázza magát, behódol, s aki mindig kemény és követelő volt mindenkivel szemben és olyan érdes, mint a száraz agyag, és soha érzelmeskedésre kapható nem volt, most egy ilyen hosszú derekú nőnek így a lábához borul... gennyes dolog...

S most ő is felébred. Nem tudna mit mondani, hogy a mester mivel borult le annyira, hogy vesztette hát el magát, férfiasságát és miképp érdemli ezt a támadást az ő részéről, hiszen egy illetlen szót se szólt, s minden csak az ő megbomlott érzéseiben van összegubancolva... Ábriska házas ember, szerelemből nősült és gazdagon, így gondtalan az élete, s a lapnál szeretik, becsülete van és szabadjegye, de amit ő megengedett magának: szerelem, házasság, azt mindenkinek, csak nem Péternek. Michelangelo is agglegény volt. Meg kell érteni, Ábriska nem magának sajnálja Dus Pétert, hanem a művészetnek. Félt, hogy az új házasság elsőkélyesíti, olyan dolgokat kell majd csinálnia, ami nem neki való. Nem szerette ezt a dolgot. Ágnest igen rossz őrangyalnak tartotta a művész számára. Már azt is a legrosszabb néven kell venni, hogy mind a ketten önálló életet élnek. A nő legyen a férjnek rabszolgája, mosogatórongya, szenvedjen és nyomorogjon: mire tartogatja azt a kis semmi életét, ha nem arra, hogy lába kapcája legyen egy igazi nagy művészek... De mit tudja ez a nő, mi a művészet... s ez sem baj, csak inspirálni tudná...

Így kavartak valamennyien, még Ágnes volt a legnyugodtabb. A győzelmes nő mindig nyugodt. A győztesnek nincsenek problémái.

Milyen gyorsan tud az ember néha átélni dolgokat. A vámőrök csak most jöttek vizsgálni. Mikor a fülkájukba lépett a vezető, csak mosolygott, átvette az útleveleket, megkérdezte, mennyi pénzük van. Péter a banki kimutatást átadta, s ezzel már készen is voltak. A németeket viszont némi izgalommal várták. Igazán remek volt, hogy Ábris most itt van. Gyönyörűen elvégzett mindent, nekik a szájukat se kellett mozdítani.

- Maga hová megy, Ábriska?

- Tudja, anyó, nekem... muszáj Bruckig elmenni, mert a laptól megbízást kaptam, hogy csináljak riportot a reggeli lapra.

- Mért, ott valami színházi esemény van?

- Nem, határátlépési ügyek.

- Mi az az *anyó*? - kérdezte bosszúsan Péter.

Ábris hallgatott.

- Nem tudom, a művésznő népszerűségének bizonyítéka... Az egész város, az egész ország anyónak nevezi. Nem?

Ágnes kicsit öntelten, de nagyon szerényen mosolygott. A híres; kénytelen elismerni, hogy az egész ország...

- Mikor először felléptem, még akadémista voltam, én játszottam az anyódödiőt.

Péter felkiáltott:

- Maga volt már az anyódödiő is?!... Tisztán emlékszem... Akkor én ott voltam a maga első fellépésénél!... Meg is mondom, mikor...

Ágnes nevetett: nem szükséges olyan pontosnak lenni.

- Fantasztikus - lelkesedett tovább Péter. - Az anyódödiő... micsoda tündéri... mint egy gyöngyvirágszál, csak úgy ügyetlenül, magában, azon a szögletes metszetű vékony zöld száron az apró fehér csengettyűkkel... úgy csetlett-botlott, s az olyan jó volt... olyan jóízű, mint a nyírvíz, ahogy kiszökik... képzelem, szóval valami üde, gyógyító ital... az ám, gyerünk az étkezőkocsiba. Pest óta folyton kívánczozom egy fekete után.

- Még nem lehet az étkezőbe menni, csak a határon túl, majd utána bemehettek - szólt Ábris.

- Étkezőbe nem megyünk - mondta Ágnes.

Erre Péter ok nélkül mérges lett, már úgy tekintette, mintha Ágnes, cumtrucc, amit ő akar, soha semmiképpen nem fogadja el. Mért nem akar most meg az étkezőkocsiba menni? De Ágnes nem magyarázta, csak a fejét rázta, s érezni lehetett, hogy bizony nem megy.

- Pedig muszáj valamit innom, feketét, az, még legjobb lenne, vagy kis bort, mert délben annyi májat kellett megennem, amennyit egész életemben együttléve sem ettem. Szörnyű, milyen zsíros volt; kövér volt, undorító...

- Ne mondja! - szólt rá Ágnes. - Mért ette meg?

- Mér... mert marha vagyok... Nem kellett volna megennem, egész úton hányásingerem van... és hal helyett meg halrizottót adtak. Még ilyet se láttam. Én csak szeretem a halat, de halrizottó...

- Hol ebédelték? Családi ebéd?

- Á, egy sörözőbe.

Úgy megérezte, hogy Ágnes megdöbbenve és ellenségesen néz rá. Nem érti.

- Azért nem mondom, nagyon finom volt minden, jó konyha, csak hát nekem parasztgyomrom van, én szívesebben eszem egy doboz szardíniát, mint a legfinomabb ebédet. Az ember művésznövendék is volt. Mi.

- Én nem - mondta határozottan Ágnes.

- Magának nem is kell! Nem is szeretném, ha maga is olyan volna, mint én. Én így szeretem magát, ahogy van, előkelően, szépen, gusztusosan.

De Ágnes nem engedte magát leszerelni:

- Nézze, szívem, én megmondtam magának, s most újra megmondom s egyszer s mindenkorra: én nem akarom befolyásolni az ízlését. Egyék, igyék, ami jólesik. Kikérem magamnak, hogyha megkíván valamit, azt ne engedje meg magának.

Péter nevetve nézett rá: „kikérem magamnak”, hol hallotta ő már ezt a kifejezést? A Fészekben mondta egy színész, bizonyára színészstílus...

- Igenis - erősítette Ágnes -, kikérem magamnak, hogy valaki ne úgy éljen, ahogy neki jólesik. Én egyáltalán nem akarom befolyásolni az uramat. Ő csak maradjon annak, aki. Dus Péter fogalom, ezt a fogalmat meg kell őrizni, s nem szabad elrontani.

- Á, fogalom. A fenébe, nem fogalom vagyok én... csak kapjalak a markomba, majd megérzed, hogy ez a fogalom kemény, mint a kő.

Ágnes csiklandósan felnevetett.

- Most maguk menjenek, iganak meg egy feketét, én pedig alszom egy kicsit - szólt.

Péter érezte, hogy azért találta ki az alvást, gyöngédségből, hogy elfogadhatóvá tegye számára a feketézést, viszont nem volt benne bizonyos, hogy nem akar-e igazán aludni, ezért csak tétován szabadkozott, s aztán engedte magát rábeszélni. Még senki sem volt az étkezőben, mikor bementek, még az osztrák pincérek az átvétellel voltak elfoglalva. Péter arra gondolt, hogy bűnös, hogy eljött Ágnestől, de viszont egy pillanatra el kellett tőle válni, mert megőrült volna.

- Szegény Margit, ha látna - mondta nyugodt és kegyeletlen hangon; Ábriska jól ismerte Margitot, mindennapos volt náluk körülbelül hét éven át, semmi titok nem volt előtte -, ha látna, ha látna - s keserűen megrázta a fejét -, én nem tehetek róla, én semmiről se tehetek... az utolsó években már egész meg volt örülve... az volt a baj, hogy az első két év olyan nehéz volt, hogy felőrölte minden idegeregét... azalatt használta el magát, akkor igen, akkor ő tartott el a spórolásával... később pedig kiderült, hogy a bőségben más értékek kellenek, mint a szűkségben... a tyúk úgy megszokta évmilliók alatt, hogy csak nehéz kapargálásokkal tudja a magot kiszedni a fű közül, hogyha a terített ponyván a búza közepébe száll, akkor is kapar... Ez általános tragikum a korai házasságnak. Művésznek nem szabad korán házasodni, mert ha megjön tehetségének a kibontakozása, elnyövi az asszonyt. Az ő tehetsége csak akkor nyílik ki, mikor a nő már el van használva, s a nő ritkán képes az urával lépést tartani... Tulajdonképpen neki is úgy kellene nőni, mint a férjének, de neki nem lehet. Margit azt jól megmondta: „Mit akar tőlem? Én nem vagyok színésznő, hogy magának minden szerepet meg tudjak játszani. Én cseléd vagyok; a kölykeinek a pelenkáit kell mosnom; tőlem ne kívánja, hogy a maga hisztérikáinak is kimossam a szemét”...Egyszer telefonált egy igazi Lipótvárosi nő, egyik legnagyobb iparmágnás lánya, akinél vacsorán voltak egy-két nappal előbb az „Új alkotás” tagjai, s akkor ő a maga rusztikus modorával szemmel láthatóan hatott rá; tetszett a

kis bestiának, hogy megcsapkodta tenyérrel és szóval. Hát felhívta a műtermet. Nem volt otthon, Margit volt a telefonnál, s az ő finom ösztönével azonnal tisztában volt vele, hogy kiről s miről van szó. Arrogáns hangon beszélt bele a telefonba a nő, aki a Margit véleménye szerint az első percben tudta, hogy a feleséggel beszél: „Küldje a telefonhoz a gazdáját... No, nincs ott valami értelmesebb nő?...” Effélekét vagdosott oda. De Margit is megmondta a magáét: „Nincs kérem, én vagyok itt az egyetlen értelmes akihez fordulhat, rajtam kívül se értelmes, se értelmetlen nincs, csak egy csomó gyerek.”

- Nem is hallottam - mondta Ábriska. - Ezt sose mondta el.

Péter elgondolkozott:

- A házaselet tele van titkolózásokkal. Hol van az a férj, aki a hálószoza veresegeit elárulja, és hol az az asszony, aki azokkal eldicsekedjék. Az ember a házasságban álarcot visel; az álarchoz ragaszkodik, talán mert tudja, hogy abban a percben vége van a dolognak, amint letette valamelyik az álarcot. A házasság a szerelemre van építve, már az ilyen művészházasságok általában: a szerelem azonban igazán nem tart örökké, pedig egy művésznak csak addig ér valamit az egész házasság, feléségestül, gyerekestül, míg az a termékeny, meleg, zsibongó szerelem meg van... Mikor az ember teste be van melegítve, és a lélek szabadon, frissen és szárnyalva működik... Ezek a termés boldog idei. Mikor én Margitot megismertem, milyen bőségesen volt részem ebben... Akkor születtek meg a nagy tervek, amiket csak sokkal később lehetett megvalósítanom... valahogy abban az időben, még ha az eszközök rendelkezésemre állottak volna is, akkor sem tudtam volna megcsinálni: valahol fel kellett szabadulni... Gondolom, hogy hol történt meg ez a felszabadulás: akkor, mikor Margit elvesztette rám a szerelmi hatását... s akkor már csak a művészetnek és a filozófiának tudtam szentelni magam... Igen, de annyira hozzá voltam fűzve Margithoz, hogy minden kézmozdulat, az ujjaim s a fantáziám, az mind a Margit méreteire voltak beállítva... Akkor aztán eljött a harmadik korszak: mikor valami újat kellett keresnem, valami más hatást, pont az ellenkezőjét a Margit lényének... Megint visszakerültem az életúton abba a kezdetleges stádiumba, hogy az ember kiteszi magát a szerelem forrásának, mintha ez a meleg lágyítaná meg annyira az anyagot, hogy újra formálni lehessen...

Megkavarta a feketét, de cukrot nem tett bele. Ivott belőle, forró volt, de jólesett.

Ábrisra pillantott, aki egy szent magasztosságával ült előtte. Úgy hallgatta szavait, mint az isteni kinyilatkoztatást.

Vajon ebben a fiúban fizikai szerelem van ő iránta? - gondolta most Péter. Tehát voltaképp egy lelki pederasztia folyik itt kettejük közt?... Neki jó volt, mert Ábris előtt mindent elmondhatott, mint saját maga előtt. Nem is kellett, hogy vitatárs legyen, mert ő az a természet volt, aki magában önállóan fejti ki gondolatait.

- Tudom, hogy te kritikával nézed mostani magatartásomat az étellel szemben - folytatta. - Ez az oka, hogy az utóbbi fél évben egyre kevesebbet voltál velem, s a házasságom körül egyáltalán semmi szerepet sem vettél, s most is véletlenül találkoztunk...

Ábris kényelmetlenül fészkelődött, s oly aránytalanul pirult, mint egy szűz lány. Nehézkes nagy szőkesége, a szemébe hulló hosszú hajfürttel nyugtalanult.

- Vagy talán a feleséged az oka, hogy így elszakadtál tőlem... hagyd csak... a polgári asszonyok, ha tisztességesek s beérik egy férfival, akkor annak a mániákusai lesznek. A feleséged most halálos rémületben volna, ha tudná, hogy velem vagy, a határon túl... azt hinné, megmérgezek újra a szavaimmal, a hatásommal...

- Péter bátyám - dadogta Ábris -, ki kell jelentenem, hogy neked a feleségemnél nagyobb tisztelőd nincs, engemet is beleszámítva.

Péter gúnyosan nézett a fiúra, de nem akarta megbántani, hát elfordította a szemét. Az embernek hozzá kell szoknia, hogy barátai éppen úgy megvannak fertőzve a szent hazugsággal, mint ő. Mondott volna bárki egy rossz szót Margitra, megölte volna. Jobb meggyőződése ellenére is. Férfi, a mai világberendezés mellett, ezerszerte jobban őrzi a felesége presztizsét, mint a magát. Egész világszemléletünk arra van beállítva, hogy a feleséget egész együttélésünk tartama alatt egy romantikus, hazug dicsfényben tartjuk. A tisztességes férfi energiájának túlnyomó részét arra fordítja, hogy a felesége számára kivívja azt a pozíciót, amit ő szerinte annak élveznie kell. Milyen ritkaság, hogy valaki a feleségéről valami gyöngédtelen szót kiejtsen. Bármilyen nehéz is kettejük közt a hangulat, erről senkinek sincs joga tudomást venni... Honnan jött a családharmonia mesterséges ápolása?... Ma már a modern ember fel van szabadulva ezek alól a gátlások alól, de érdekes, hogy éppen a szellemi élet emberei, tanárok, tudósok s effélék, oly visszamaradt morálpedagógiai állapotban léteznek. Ábris például elmondhatatlan gyötrelmeket kellett hogy szenvedjen őérette, ez alatt a másfél év alatt, csak azért, hogy nem lehetett minden pillanatban övele... De nem lehetett; vagy szakítani kellett volna a feleségével. Egész biztos, hogy Nóra rossz társaságnak tekinti őt az ura számára, mióta ő Margittal szakított, s pláne, hogy szegény Margit részben a szenvedések miatt halt meg oly hamar, s hagyta szabadon az utat az ő vadembere számára. Még utolsó születésnapjára küldött neki egy kollekció gyöngyöt, inggombokat azzal, hogy: „sok szerencsét hozzá”. Ennek is története van, de most sietni kell, mert Bruck mingyárt itt van, és Ábris leszáll, addig pedig valamit tisztába kell hozni.

- Zárjuk le a dolgot, Ábrisom. Mihelyt hazajövünk, ti lesztek az elsők, akiknél vizitálni fogunk. Addig is mondd meg Nórácskának, hogy ne irigyelje egy szegény öreg embertől...

- Ah, öreg...

-... ezt a kis örömet, hogy még egyszer megpróbál a fiatalság forrásában megfürödni... igazán nem magamért, hanem azért, amit talán még érek... tekintetek úgy, mintha meghaltam volna: ami utánam marad, már az is valami emlék, nem?

- De Péter...

- Most figyeljétek, mit hozok... Ha nem sikerül, nem sikerül... fene bánja... de hátha?... Hátha ez kellett ahhoz, hogy az igazi férfierőt egy vésőütésbe koncentráljam még egyszer...

- Péter, egy olyan arányú művésznek, mint te vagy: annak külön törvénykönyve van, annak minden szabad, mert abban az emberiség javára szublimálódik alkotássá az impresszió. Mit tudjuk mi, micsoda titkos kapcsolódások miatt volt szükség arra, ami történt. Adja isten, hogy a pesszimistáknak ne legyen igazuk.

- Mit mondanak a pesszimisták?

- Azokra nem érdemes hallgatni.

- A pesszimisták azt mondják, hogy...

De nem merte kimondani, hogy: Ágnes értéktelen lény?

Iszonyú dühroham fogta el. Kékre színeződött az arca a vértódulástól.

Hallgatott s hallgattak.

Ábris:

- Tudod, Péter bátyám, míg új a szerelem, addig nincs baj...

- Mi az, hogy míg új a szerelem?

- Míg rád hatással van a szerelem, addig minden rendben van, és jól van.

- De hát énám ez most már hatással lesz, míg élek...

- Akkor meg pláne - vetette hátra haját Ábriska, és szélesen és mereven mosolygott, ahogy az szokott, már megfagyott mosollyal nézni, aki az állandó hódolatban mozdulni sem bír. S oly gyöngéden, mintha imádkozna, hogy minden úgy történjen, ahogy a Mester akarja.

- Fizetek - szólt Péter.

Maga elé nézett. Valami bizonytalanság volt benne. Amit a hű barát mondott, nem fog nyomtalanul elhaladni fölötte. Profán fogalmazásnak tűnt fel neki, hogy „míg új a szerelem”, s félt, hogy igazságos fogalmazás. Csak babrálta az asztalon a kezébe került tárgyat, anélkül hogy észrevette volna. Aztán kinézett az ablakon: íme, új országba értünk, rémlett fel benne, s míg új az ország, az ember figyel, miben különbözik a régitől. Erővel azt akarta megállapítani, hogy Ausztriában máris szebbek a vetések, jobban vannak megépítve a házak, s bár ő ezt tagadni szeretne volna, állította.

- Margittal föltétlenül harmadik osztályon utaznánk.

Összevonta a szemöldökét, s mély gondban nézett fel Ábrisra.

- Most mondd meg, mért volt benne ez a makacsság? Voltak ilyen rögeszméi, hogy gyorsvonat harmadosztály ugyanannyit ér, mint az első osztály: ugyanannyi idő alatt, ugyanoda ér az ember. Négy órát, azt mondja, bárhol ki lehet bírni, s az ember leszáll a vonatról s Bécsben van... és megmarad egy csomó pénze... Igen, de ezután következik, hogy amikor megérkezik, ne autóba üljön, hanem villanyosra, ne a Hotel Bristolba szálljon, hanem egy kis hotelbe... sőt ez elmegy odáig, hogy ne menjen olyan látványosságot nézni, amiért fizetni kell, úgyis van elég ingyen, az idegenben... Párizsban nem jött el vele megnézni Sarah Bernhardt, egyedül ment el a Sasfókba - s Margitnak megvolt az az elégtétele, hogy aznap nem Sarah Bernhardt játszott, hanem valaki más helyettesítette... Nem lett volna kár a pénzért?...

- Ha most látná, hogy ülök itt, az étteremben, hogy utazom első osztályon, micsoda drága nővel s mekkora út!... meg kellene hania a szégyentől, mert ő ezt egyszerűen mint erkölcsi defektust fogná föl... Mert nem arról van szó, hogy fősvény lett volna, vagy pénzimádó: sohase sajnált pénzt kiadni olyan dolgokért, amikben értéket látott. Emlékszem, az első szőnyegre, amit vettünk a Teleki téren. Akkor kaptam az első százkoronást valamiért... Nem sajnálta azért a szőnyegért odaadni az egész százkoronást, s haláláig hivatkozott rá, hogy a szőnyeg megérte, s gyönyörködött benne: „De nézze, mondta, ha én ezért háromszáz koronát adtam volna, akkor a guta ütne...” Felépítettem mellette az egész műtermet. Megnézheti akárki, a telek a legjobb helyen van, a ház a legremekebbül van tervezve, építve. Sajnos, nincs befejezve s ez is Margit; a műterem-rész megépítését tartotta fontosnak, ellenben szinte megakadályozta, hogy a lakást is megépítsem. A lakás nem fontos, lakni akárhol lehet: fontos, hogy magának műterme legyen, ahol dolgozni tudjon... Igaz, akkor a nagy állványokat nem lehetett volna elhelyezni, a lovakhoz a műterem sürgős volt és fontos, a ház építése szerintem is maradhatott... Margit megcsinálta nekem, s ő a gyerekekkel maradt a régi kis négyszobás lakásban... Két udvari szoba, nagyon szerény... az egész csak arra jellemző, hogy Margit, hogy gondolkodott az életről... Hiába mondtam neki, hogy kapok kölcsönt, s egy munkával essünk túl az egész építkezésen: a kölcsön az ő számára nem volt pénz... Váltó... ez elképzelhetetlen volt előtte. S ha én megépítek neki egy olyan lakást, ami a műteremhez illendő, nem költözik bele... Margit nagyon furcsa jellem volt, az ő életnézete az volt, hogy az embernek nem szabad másra szorulnia. Ez az első parancsolat, s ebben szerinte minden benne

van. Aki nem szorul másra, az már segített másokon, mindenkin, akire nem szorult rá, s nem lett terhére...

- Igen, Margit a nagyságig fokozta, a hősiességig és a heroizmusig a polgári szűk látókört - mondta Ábris.

- Egy bizonyos - morogta Péter -, mikor Margit meghalt, egy fillér adósságom sem volt. Sőt annyi még maradt is utána, hogy megcsináltathattam belőle a síremlékét.

Feltűnt előtte a Kerepesi temető sírja. Felette a „Laokoon-leány”. Ezt nagyon szerette Margit, s kegyeletből azért állította a sírra, s egyúttal ez volt a lelkiismeret-engesztelés is, ezzel a roppant szenvedéseket akarta beismerni, amiket feleségének okozott... De mégis, ha eszébe jutott, mindig szégyellte magát önmaga előtt, mert a szobor mezítelen nőt ábrázolt, ami a Margit elveivel ellentétben volt, s azonkívül - ezt senki sem tudja - mikor a szobrot csinálta, Margit majdnem rajtakapta, hogy vétekbe esett a modellel, s éppen ez a bűn hozta aztán ki a határtalan fájdalom izgalmát a kőben - de bizony csak azért állíthatta a szegény felesége koporsója felé, mert ezzel is kínozni akarta önmagát: nem kínozni - büntetni...

Az ember hullákat cipel a hátán, s befogja az orrát, hogy a szagát ne érezze, mert a súly maga is elég...

- S már van adósságod?

Péter lassan elmosolyodott, aztán megdörgölte a homlokát:

- Nem elég... Bécsben akarok csinálni - mondta mosolyogva.

Ábris félénken nézett rá.

- Péter, ha szabad arra figyelmeztetni: az arcképszobor a nagy művészeknek a legnagyobb prostitúció...

- No és? Hát prostituált leszek.

- Nem is tudsz az lenni, ha akarsz sem... csak azért nem is szólok ellene... neked megvan az a csodálatos képességed, hogy az idiótát is szimbólummá alakítod... Nálad inkább az a baj, hogy amilyen gyorsan végzel, bármilyen munkával - mihelyt portréra kell gondolnod, igen sok idővesztés... ezt Margit tudta...

- Időm van - morogta Péter.

Ábris nem akart vitába bocsátkozni, mert csakugyan nagyon közeledett Bruck, s neki le kell szállania, vagy egész bemegy Bécsbe, s azzal most csak zavart okozna... Pedig szerette volna figyelmeztetni Pétert, ne bízza el magát: éppen ideje nincs... Ugyanis annyit vállal s oly könnyen, hogy sohase számol a közben elfecsérlésre ítélt idővel... S Margit tudta, hogy a Péter ideje drága, de tudja-e ez az új... szerelem...

- Akkor nem volt időm, Margit mellett - tört ki Péter. - Nem akart engedni dolgozni... Attól sajnálta az időmet, hogy megrendelés után járjak, attól még jobban, hogy folyton a műteremben üljek... de arra mindig kellett lenni elég időmnek, hogy vele veszekedjek... Mert vele már nem lehetett szórakozni, játszani, csak pörölni... Hagyjam abba az egészet, ő majd eltart... miből?... mosni fog... ilyeneket mondott... s hogy ha ő meghal, én az árokparton fogok elpusztulni...

Ábris felállott: még el akart búcsúzni Ágnestől.

- Te még nagyon nagy dolgokra vagy hivatott, Péter bátyám - szólt áhítattal. - Akiben negyvenhét éves korában ilyen robosztus férfierő van!... - s szeretettel simogatta meg Péter vállát - te egy teljesen elhasználatlan battéria vagy... talán kell is egy új szenvedés, hogy az igazi dolgok kirobbanjanak belőled...

- Hagyd a fenébe - morogta Péter, s előrement.

Mikor bementek a fürkébe, Ágnes pasziánszozott. Parányi kártyákat rakott maga elé a kis csapóasztalon. Péter szinte megrémült, unta a kártyát, s nem tudta, hogy Ágnes kártyás vagy nem?

Ágnes mintha aludt volna.

Nagyra kinyitotta a szemét és ásított:

- Jó volt, szívem? jól érezte magát? - s minden szóhoz ásított. - Milyen volt a fekete? Volt benne cikória? Igen, itt az étkezőben elég jó feketét adnak - ásít -, azonnal bementek az étkezőbe? vagy esetleg találkoztak még valakivel? hányadik kocsik az étkező?

Péter nevetett. Nem is hallotta, miket mond, csak a hangjának a csicsérgését. Az új szerelem, gondolta, míg új a szerelem: hát igenis új és szép és jó...

De azért odalesett, laposan, Ábrisa: hogy idegen szem van jelen, s főleg idegen fül, tudta ő, hogy az Ágnes kérdései nem versenyeznek a Margitéival... De a szerelmes féltésével, az anyáéval, aki mindig a gyöngébb gyereket akarná segíteni, mondta:

- Hallod, hogy csiripolnak az álmos madarak?

Megcsókolta az Ágneska homlokát, s akkor vigyázott, hogy hol is simíthatná meg; a keze imbolyogva tétovázott az arc fölött, de nem érintette meg, csak körözött felette, hogy el ne mázolja a festékeket, s leszállott a mellére, s hirtelen megfeledkezve magáról, tenyérrel megmarkolta az Ágnes mellét, bár csak egy villanásnyi volt, meglepetve visított fel a tenyere, mikor azt érezte, milyen kemény a pici gombocskák. Bele is meredt a nő szemébe, s a torkán akadt a szó... Nagy lélegzetet vett, s úgy mondta:

- No, most Ábris megy a fenébe... és a kisbaba...

Ágnes már védekezett:

- Ábris, kérem...

- Parancs, anyó...

- Á... a... kérem vigye el... vannak gyerekek, ahova megy? Akkor vigye el a doboz zserbót...

- Köszönöm anyó, ez igazán nagyon kedves... de ne fossa meg magát...

Ágnes már belenyomta a kezébe, s tündöklő kedvességgel babonázta:

- Kutyára bízod a hájat. Mire hazaér, megeszi - mondta Péter, aki tudta, hogy Ábris mennyire szereti az édességet.

- Dehogyse - mondta Ábris fülön vörösödve nagy szőke arcra.

- Dehogyse - mondta Péter -, dehogyse... Már te is használsz ezt a piszok kifejezést... dehogyse?... a nyavalyába veszitek: dehogysis!... Így már nem jó?... dehogyse... - mohogott.

Kikísérték Ábrist, s utánanéztek, míg leszállott, s míg a vonat tovább nem futott. Ágnes még integetett is neki, kezében levő kiskendőjével.

Péter már alig várta, hogy újra bemenjenek a fürkébe, s bezárhassa s a függönyt behúzhassa.

- No, no, mit akar? - s Ágnes, mint egy oroszlánszelídítő nő fékezte a férjét. - Örült...

Péter egyet köszörült a torkán:

- Ábris azt mondja, öreg vagyok. Negyvenhét éves.

Ágnes úgy, jó kulisszák mögötti módon elkáromkodta magát:

-... annak a butának!

Péter nevetett:

- Ami azt illeti, én is... félek egy kicsit.

Ágnes erősen belenézett a szemébe:

- Én nem - mondta határozottan. Ujjongva tette hozzá: - Nem félek, nem félek!

Mire Péter férfibátorsága hallatlanul megnövekedett.

Ágnes azonban megszökött tőle. Odafészkelte magát a sarokba, mint egy várba, s nagyon zárkózottan húzta el magát, s azt a mozdulatot tette, hogy úgy, ülve, aludni fog. De még visszakiáltott ujjongó, lelkes, tomboló hangon:

- Nem, nem... nem, nem... nem, nem... - s minden hang más volt, mintha zongorán skálázna ragyogó, vibráló esőrepüléssel, s lehunyt szemmel visszadobta jobb kezét, s vaktába belemarkolt Péterbe, és megremegve és szerelmesen nyögte:

- Hála istennek... én... nem... félek...

Péter leült mellette.

Csak ültek, s egymást fogták ártatlan játékkal. A testük fött, mint a víz a villanyfőzőre tett fazékban; énekelve. Ágnes egyre eltorzultabb arccal markolta Pétert, úgyhogy ez megszólalt: „Meg van örülve?” Mire Ágnes ellankadt, nevetett s elömlött. Boldog volt.

Azon vették észre magukat, hogy valaki kinyitotta nagy csörömpöléssel a kupé ajtaját. A kalauz volt. Kint lámpák égtek. A kalauz nagyon jámboran s németül hadrál valamit. Péter álmosan törli a szemét. Itt van Wien?

Ágnes is felrezzen. Azonnal éber. Imponáló nyugalommal szedi le s rakja rendbe a csomagjait. Előkeresi a fuvarjegyet is, hogy átadja Péternek.

- Mit csináljak vele? - morogja Péter, s forgatja a feladóvevényt.

- No, a málha...

Péter csak nézi: percek múlva minden ki fog sülni...

Már bent is vannak. A vonat megáll.

- Szóljon csak egy hordárnak - mondja Péter.

Ágnes úgy tesz, mint aki nem hallotta.

- Kiáltson csak egy hordárnak, szívecském - ismétli Péter.

- Én, szívecském?

- Na. Maga, maga. Kiáltson már.

- Mért én?

- Ott áll az ablaknál, az isten áldja meg, kiáltson.

Ágnes nagy szemekkel néz rá:

- Mért nem kiált maga?

Péternek eláll a lélegzete. Azzal pótolja, hogy nyersen:

- Mert nem tudok... Mit bámul... Egész úton töröm a fejem, s az istennek nem jut eszembe, hogy van németül hogy: *hordár*.

Ágnes az ujjait a szája elé kapja:

- Nem igaz... Maga nem beszél németül?

- Én?... Én osztán nem!

- Te jó isten!

Péternek valami gyanú kezd motoszkálni a fejében.

- Maga se?

Ágnes csak megrázza a fejét, hogy nem.

- Maga nem beszél németül, franciául, angolul?...

- Nem, nem.

Péter egy pillanatig agyon van csapva, akkor harsányan felröhög, csakúgy ordít a kacagása:

- Akkor minek küldtem én magának német, francia és angol könyveket? És mit fogunk csinálni Párizsban és Londonban...no és Bécsben!

- Maga engem tolmácsnak szerződtetett, vagy mi! asszom a mindenségit magának - ripakodik rá Ágnes megsértve, mint egy színésznő a rendezőre, mikor elfogy a türelme, hogy akármit csinál is, nem sikerült a próba.

- Szóval nincs hordár.

Ebben a pillanatban az ablak alatt, kint meglátta őket két fiatalember, s kiabálni kezdenek:

- Mester, mester, Dusmester!

- Mi az? itt vagyunk.

- Kszcsókolom, művésznő!... Magát várjuk.

A szobrász magához tér:

- No hát akkor küldjete ide hordárt hamar.

- Vigyázzanak, drága mester, a vonatlépcsőn le fogjuk venni a mestert és művésznőt! magnézium fényben... Pestről telefonált a szerkesztő, hogy vegyük le a boldog nászutasokat Bécsben, amint megérkeznek.

- No jó, csak előbb küldjete már egy hordárt.

- Träger!... träger...

Péter kajánul nevetett az új szerelmében:

- A fene ott ette vóna meg, folyton a nyelvemen forgott, hogy *tréger*... Volt egy osztálytársam Tréger Jenő, sose tudtuk, hogy Hordár Jenőnek kellett volna hívni.

A hordár felszedte a csomagokat, s előrement, ők utána. A magnéziumlétra már fel volt állítva s várta őket. Úgy jelentek meg a vakító fényben, mint perzsa nagykövet és európai titkárnője.

Péter ott ült a Café Bristol teraszán, barátjával, a Hofrattal.

- Régebben nem szerettem Bécset - mondta Péter. - Már a háború előtt is jártam itt, a háború alatt csaknem minden évben s azóta is elég gyakran. Igaz, nem értem tisztán, hiszen nem beszélek a nyelvén, de az élő ember nemcsak szavakkal érteti meg magát, egy város képe pedig csak megzavarodik, ha egy bennszülött a maga hasonlatosságára formálja, mikor róla beszél... Nem szerettem Bécset, míg parvenü város volt. Valamikor bántott, hogy mint valami kirakatba, minden valamirevaló házat a Ringre építettek. Ennyi okossággal Budapestnek is nagyon szép körútjai lehetnének, de nálunk, igaz, más okokból, a középületek legnagyobb részét eldugják a mellékutcákba. Éppen a kirakatunk üres.

A Hofrat mosolyogva hallgatta. Magas, deres fejű ember volt, kedves gyermekes fintorral az orra alatt. Ha nevetett, a fogai kibuggyantak, és nevetése oly egyszerű és természetes, mint a kis iskolás fiúké, akiket minden meglep. Elméleti ember volt, aki a gyakorlati élettel alig vagy sose találkozik, ezért éppen azok a dolgok szokták meglepni, amik természetesek és magától értetődőek.

- És most szereted a kirakatot is, Bécsben?

- Szeretem, de nem úgy, mint az a szocialista titkár, aki néhány évvel ezelőtt végigvezetett a Rathauson. Úgy mutogatta nekem az óriási velencei tükröket a fogadótermekben, mintha azokat ők személyesen, a szakszervezetben, csinálták volna. Ragyogott az arca, s nem fért benne a büszkeség. Szürke kis ember volt, egyszerű szürke, szürkében, de ahogy az erkélyről leintett a bécsi Ringre, a nagy forgalomra, az volt a mozdulatában: „Nézzétek meg a II. Internacionálé városát, a demokrácia, a nemzetközi szocializmus dicsőségét...” S különös, én mégis ekkor szerettem meg Bécset. Arra gondoltam, hogy ez a város annyi értéket termelt, tartott meg s őriz, hogy nemcsak a hajdani feudalizmus urai, nemcsak a kapitalista élvezők, hanem a munkásság is szeretni tudja. Részben a magáénak is tekinti, hiszen a munkásban mindig megvan az az érzés, hogy azt a házat, amelyiken ő is dolgozott, örökké a maga tulajdonának nézi: „Mikor a hidat építettem nekik, a Hortobágyon” - mondja az öreg debreceni napszámos, aki dolgozott a hortobágyi hídon mint malterhordó -, az Arany Bikát is én építettem nekik”. - Mikor kisfiú voltam, az édesapám sorra elvitt azokhoz a házakhoz, amelyeket mint vállalkozó ő épített s megmutatta. Büszkén mutatta meg: „Látod, apád ilyen kis ember, milyen hatalmas épületeket csinált!” Nem is jutott eszébe, hogy az neki csak éppen pénzszerzési forrás volt, s mindegy, mivel keresi egy apa a pénzt, amit a fiainak a nevelésére fordít: nem, ő egyéni büszkeségét és sorsának magas ívét érezte feltűnni, hogy ő ilyen csodálatos nagy építményekkel tudta megkeresni a kis pénzt, amibe a tandíjmentesség került... Így volt ebben az időben a szociáldemokrata munkásság s annak a vezetősége éppúgy, mint maguk a tömeg egyénei, Béccsel. Egyáltalán nem kételkedtek benne, hogy ez a város az övék. S abban sem, hogy ők tökéletesen méltók ahhoz a városvezetőséghez, mely a nagy középületeket hozta létre. Ők is azt építettek. Autót adtak, hogy sorra vezessenek a Siedlungokon és a Marx-házakon, a különös és roppant bérházakon, ahol meg volt oldva, korunk szellemének megfelelően, a város lakályossá tétele a szegény munkáselem számára. Az a kis titkár, különben mérnök is volt velünk, oly okos volt és oly higgadt, s amellet úgy égett a lelkesedéstől, hogy joggal viselhette volna a városépítő szép címét.

A Hofrat okosabb ember volt, mint hogy beleavatkozott volna a szobrász okoskodásába. Mint magyar embernek, aki az egyetemi évek után véletlenül került a bécsi udvari levéltárba,

különös helyzete máig megtartotta állását. A szakismeret sokkal jelentősebb volt állása biztonságára, mint politikai hovatartozása. Sőt, az, hogy nem volt bécsi, még biztosabbá tette, mert politikailag közömbössé vált. De mindig is tudta, mikor szabad megszólalni. S míg annak itt nem volt az ideje, addig csak nevetett, mintha most hallana először ilyen meglepő gondolatot.

- És most a munkásházépítkezést is éppen úgy szereted, mint a Ring-építményeket?

- Nekem most Bécs sokkal gazdagabb, mint azelőtt volt. Bécs folyton azzal büszkélkedett, hogy mindent a császárnak köszönhet. Például a Ring útvonalait is a császár ajándékozta a városnak. Ezt én sértőnek tartottam: hol vette a császár a várfalakat, hogy azokat leromboltathatta s odaajándékozhatta? Talán ő építette azokat századokkal ezelőtt és pedig saját kezűleg?... Azért mondtam parvenünek a régi Bécset, mert folyton úgy tűnt fel nekem, hogy császári kegy ütötte lovaggá, s ehhez illően akar élni. De a mai Bécs már a szenvedések városa. Itt már kezd összeolvadni, összeforrni a sok különböző akarat, törekvés, munka és vér. A sokirányú politikai gondolat és harc. Pedig a tömeg, a város lakossága, a töméntelen egyéniségből összerakódott massa, csak akkor válik tulajdonosává a városnak, tehát valamennyiünk együttes életének, ha vérben főzték ki a tartalmát... Bécsnek eddig csak külső alkalmi voltak erre az összeforrásra: a török harcok, a Stock im Eisen s a napóleoni állapotok, ezek mind közös nagy élménnyé váltak ugyan, de nem volt a polgárság belső ügye. Ellenben a Szent István templom százados építkezése a lakosság közügye volt, ahogy a legutóbbi politikai összecsapások is a lakosság közös cselekedetévé váltak. Ma már nemcsak a császár adott Bécsnek valamit: a néptömeg is... És ez az, ami Budapesten hiányzik... Budapest népességének még mindig nincsenek közös nagy élményei, amelyek Budapestet a budapestiekévé tette volna... A forradalom eseményei például még mindig készületlenül, éretlenül találták a lakosságot. Budapest lakóinak háromnegyed része még maga költözött be a városba, még első korosztályú honfoglaló. Csak a gyermekeink fognak rá mint szülőföldjükre gondolni és róla azzal a természetességgel gondoskodni. Nekünk, a ma élő s dolgozó generációnak, még csak hotel Budapest. Átjáróház, még mi mindnyájan a távoli szülőföldem szép határára gondolunk, s ebben osztozik a városi vezetőség is, mely nem is gondol arra, hogy Budapestet valamiképpen átadja a pestieknek. Az ökörsütések óta egy gondolatra sem tudok rámutatni, amivel a magyar fővárost a népnek kedvessé akarták volna tenni. A Városliget s leánya, a Népliget, még József nádor korában született, vagy annak a gondolatköréből származik. A tér nélküli, levegő nélküli Pest igazán csak kínzókamrája a szegényembernek. Hol talál ülőhelyet a proletár, legfeljebb a kocsmákban. Pedig a proletárra éppen úgy gondolni kell, mint a főurakra. Mindenkinak kedvessé kell tenni a várost, hogy jól érezzék magukat ebben a lakásban...

- Ez a ti dolgotok, a művészeké.

Péter elgondolkozott:

- Ha az ember valamit mond, rögtön azt kívánják, hogy valósítsa is meg... Én nem vagyok és nem is leszek gyakorlati politikus - a politikai élet egész embert kívánó foglalkozás. Hogy valaki a legegyszerűbb ügyet végrehajtsa, azonnal pártot kell keresnie, a pártban vezető helyre felküzdenie magát, gyűlésekre és pártvacsorákra járnia, szavazatokat biztosítania. Itt van a mai példa, még egy tanítói kinevezést sem lehet elérni saját erejéből senkinek. Benne kell lenni a jobboldali vagy a másik jobboldali pártban, vagy nepista vagy wolffista egy tanító; az közömbös, hogy pestalozzista-e, vagy a legújabb pedagógiai irányok híve?... Mivel azonban a művészember sokkal érzékenyebb a közdolgok iránt, nem lehet bekötni a szemünket, fülünket és a szánkat, hogy úton-útfélen el ne mondjuk gondolatainkat. A városi vezetőség azonban a művészekkel csak addig törődik, míg a pályázaton nem döntöttek. A pályabírák rendszerint fontos egyéniségek, már a művész, a „kivitelező” nem számít.

- Ágnes hogy van?

- Köszönöm, nagyszerűen. Ó, Ágnes remek nő. Egy hete, hogy itt vagyunk Bécsben, de nekem úgy tűnik fel, hogy Ágnes meghódította Bécsset, mint Mátyás király, és most már élvezi.

A Hofrat nagyot nevetett.

- Ágnes csodálatos természet, tőle csak tanulhatunk - gondolkozott el a szobrász. - Lényének alapvonása a rendszeret. A színpad, úgy látszik olyan, mint a kaszárnya: rendre nevel. Ha jellemnek a következetességet nevezzük, hogy valakinek jellemét ismerve, meg tudjuk állapítani azt, hogy kellő adottságok mellett hogy dönt, akkor Ágnes a legnagyobb jellem. Róla meg tudom mondani, mikor mit döntene, s hogy valóban hány órákor mit tesz.

A Hofrat nevetett:

- Hivatásának hivatalnok?

- Szobrász, festő, muzsikus, író sokkal jobban ki van téve a pillanatnyi benyomásnak, mint a színész. A színész nem hivatalnok, de ismétlődő kötelességek parancsa alatt áll. Szóval, hozzá szokik ahhoz, hogy az előadás kezdete mindennap, minden fellépésekor tőle nem függő pillanatban kezdődik. A feleségem a legpontosabb vendég a világon. Ha ő meg van híva, megkérdi, hány órákor kell megjelennie, s akkor jelenik meg... Ez egy magamfajta „bohémnek” nagyon furcsa, pedig a leghasznosabb dolog a világon... Ágnes most pihenőben van. Színésznő színpad nélkül. Nagyon nehéz volt a szezonja, csaknem mindennap játszott, s most élvezi a pihenést. Gyönyörűen el tudja tölteni a napot, anélkül, hogy bármit is csinálna... Szabadon engedi az idegeit, mintha kicsapta volna őket legelni a rétre. Most nem kell húzniok az ígát, szegény idegeknek, s én csak azóta tudom, hogy kell pihenni, mióta őtőle látom.

- Rám is rám férne ilyen lecke - nevetett a Hofrat -, én sem tudok pihenni, pedig állítólag a hivatalnoknak az egész élete pihenés.

- Igen, aki nyugdíjas állás után törekszik, az abban a pillanatban, mikor megkapta az állást, már nyugdíjban is van - mosolygott a szobrász.

- S akkor mért nem tudok én megpihenni?

- Véredben van. Munkára születél. Nem is tudom, nem pályatévész-e, hogy nem művész lettél. Aki munkára termett, az már művész...

Dobolt az asztalon. Kemény ujjai marsot vertek.

- Mért vagy nyugtalan? - kérdezte a barátja.

- Nyugtalan vagyok?... Azt hiszem, a szegény ősöktől öröklő ember, hogy nem bírja kivárni, míg megkapja a pénzt... Ha még olyan biztos is, míg itt nincs a tenyeremben, addig izgatottsággal vagyok tele... pedig szídom magam érte...

- Ez jó nálunk, hivatalnokoknál: nekünk ilyen izgalmaink nincsenek. Mi rendkívüli pénzt sose kapunk... És te olyan gazdag ember vagy?

Péter elgondolkodott:

- Véletlenül megvan most erre az útra a rávalóm. Kisebb baj az, hogy a mai európai valutaszjárás miatt hiába van az embernek pénze, nem költheti el. Nem viheti ki a határon... Azt kérdeztem egy bankár barátomtól, hogy mi lesz, ha hat hét alatt ugyanannyi ezer pengőt el akarok költeni? azt felelte rá: „Öregem, készülj el mindenesetre hatheti utókúrára a Markó utcában.”

- Börtön?

- Fogház.

- Jó.

- Mondom neki: de hiszen most is utaznak gazdag emberek. Azt mondja: egy sem utazik a nemzeti bankok által kiutalt összegből. A francia az autógumiba dugja a pénzt, a német belföldi követeléseket vásárol. Az angol... szóval valamennyi nép hallgatólagosan megengedi, hogy a gazdagok gazdagok maradjanak... Persze nálunk, művészeknél, ez nemcsak végrehajtás, nálunk előbb meg kell szerezni, amit szét akarunk szórni... Ha én egy portrészobrot vállallok, s arra adnak ezer schilling előleget, az egy héttel hosszabbítja meg az utunkat...

A Hofrat mosolygott.

- Igaz - merengett a szobrász -, Bécs a legdrágább; azontúl már sok könnyebbség lesz. Az összes vasúti és hajójegy meg van vásárolva, és amennyi hotelt csak lehetett, mind otthon kifizettem... Úgy utazhatunk, mint V. Károly császár, aki a világot körüljárhatta volna, s a nap sohase ment le a birodalmában. Bécsbe véletlenül jöttem, illetve véletlenül tovább maradtam huszonnégy óránál: kisült, hogy itt annyira ismerik a nevemet, hogy egész csomó megrendelést lehetett kapni... Majd az ősszel eljövünk és megcsinálom...

- És mit csinálsz a sok schillinggel?

- Á, nem fogadok el schillinget, csak dollárt vagy fontot. Törjék a fejüket a megrendelők, hol veszik. Különben az a társadalmi réteg, amelyik szobrasszal csináltatja meg becses fejét, az csak úgy turkál a nemes valutában... Milyen szép ez a tér. Azt hiszem, Európa legfontosabb sarka... Ezen a sarkon világbirodalmak sorsa fordult.

Nézték az Opera homlokzatát, s mint valami üveglemezen át, a forgalmat.

- Pesten nem mernének ilyen szám nélküli órát állítani hivatalból a legzaklatottabb köztérre - mutatott rá a nyilvános órára Péter. - Nálunk senki sem tudja, hányat ütött az óra. Nálunk meg kell mondani szóval... De csakugyan, ilyen kicsiségeken látszik meg, milyen konzervatív s elmaradott életben élünk... S hogy van ez az óra kiállítva, középen, hogy három oldalról látni lehessen a számlapot... nálunk a legtöbb utcai órát nem is lehet látni, mert vagy a lombok takarják el, vagy úgy van felállítva, hogy csak bizonyos irányból lehet látni a mutatót.

Beszélgettek, s mind a ketten arra gondoltak, hogy az élet legnagyobb része beszélgetéssel telik el. Mily egyszerű dolog élni. Mily ritka a cselekvés. Mennyi időt veszteget el az ember azzal, hogy ül, s életfunkciók mozgását, vagy az emésztés nyugalalmát végzi. Sokszor szinte megdöbben, ha valaki megmozdul, mint most is a Hofrat. Háromnegyed kilenc, neki be kell mennie a hivatalába.

- Délután találkozunk - mondta Péter.

Barátja meghajlott. Már ismerte a szobrász napirendjét. Délelőtt tízig s délután fél háromtól itt ül, s várja, akikkel eltöltse az időt.

Ha kilencre pontosan be nem jön - gondolta Péter, mikor magában maradt -, úgy itthagynom...

A bankárt szidta, aki azt ígérte, hogy ma kilenc órára be is hozza neki a pénzt. Az édesanyja büsztjét akarja megcsináltatni, s már egy hete folyik vele a tárgyalás. Ha ez nem volna, akkor már teljesen boldog lenne, de ez az el nem intézett ügy izgatja. Ágnes a boldogság forrása. Csak ez az ezer schilling még befolyjon, soha többet nem lesz semmi gondja. Akkor tökéletes lesz az élete, de ez még elintézetlen, úgyhogy nem is tud teljesen Ágnesre gondolni... Nem lesz

itt semmi baj... Ágnes tökéletes asszony, tökéletes feleség és tökéletes partner... Persze nem szabad pénzről beszélni vele. Az megalázná a viszonyukat, és sértő volna még csak föltenni is, hogy valaha is ebben az életben pénzzavar állhat kettőjük közé... ettől meg kell kímélni... Azt a boldog érzést, amit mellette, vele s általa érez, úgysem lehet megfizetni. A nőnek semmi pénzigénye sincs: a nőnek csak az kell, hogy: legyen. Minden legyen.

- Jó reggelt, kedves mesterem - köszönt oda az utcáról Frédi mester, kis kopasz öreg „bécsi tudósítónk”. - Még mindig Bécsben?

- Igen. Már úgy látszik, itt fogok megaszalódni.

- És a művésznő? jól érzi magát?

- Mint én... az aszalóban.

- Szabad egy pillanatra? - s már le is ül - csak azért jövök be zavarni, mesterem, nincs-e valamire szüksége, nem tudnék-e valamiben segítségére lenni.

Péter ránézett. Milyen különösek az emberek. És csakugyan mindig van valami, amit el tud valaki más intézni helyette, pl. színházjegyet vagy belépőt valahova, vagy legalább információt, hogy mit kell ma este csinálni.

- Szép helyen élnek itt maguk Bécsben.

- Nehéz - mondta az újságíró -, nehéz, mesterem. Tudja, hogy én naponta hány kilométert futok be? legalább tizenhetet, de néha harmincat, negyvenet s gyalog. Nem könnyű mesterség. Sok emberről kell gondoskodnom. Azt a kiváló szerencsét juttatta a sors osztályrészemül, hogy csupa szegény rokonnal ajándékozott meg, és mind tehetséges, és mind kedves jó ember. Mindnek nagy családja van, és a rengeteg sok gyerek folyton tanul; annak mindnek iskola-könyv kell, tandíj kell, ruha kell, s minden kell, és én itt vagyok a jó szívemmel, s egyetlen boldogságom, hogy mindenkin segítek, akin csak bírok...

Péter megdöbbsent. A rokonairól éppen elfeledkezett. Hát neki mennyi testvére, öccse, bátyja, szegénységben fuldokló s vergődő atyafia van. Most, mióta Ágnessel van, igyekszik elfeledkezni róluk, a leggyorsabb tempóban adja át a kért összegecskéket, s úgy tesz, mintha nem is történt volna.

- Hogy van ez, kedves Frédi bácsi, hogy olyan kevesen tudnak egy parányit is kiemelkedni a szegénységből s...

- Inkább azt kérdezze, kedves mester, hogy van az, hogy az emberek túlnyomó tömege annyira jól érzi magát a szegénységben, hogy nem is akar onnan kiemelkedni... Itt vannak az én testvéreim, szegények az ujjukat se mozdítják, hogy egy kicsit feljebb kerüljenek... Nem mondhatom, hogy nem szeretnek dolgozni, mind nagyon szeret, de hogy a fejüket megerőltessék, hogy csak egy vonalnyival is felibe emelhessék az árnak, a szennyes árnak, azt nem teszik: ellenben ott lubickolnak, vergődnek és sírnak a pocsolyában s jönnek, hogy: Frédikém segíts rajtam, csak most ne hagyd el, csak most könyörülj... és az ember míg bírja, segít... Nézze, mester, úgy nézzen rám, hogy én hatéves korom óta pénzt keresek, nekem még soha senki nem adott egy fillért sem, ellenszolgáltatás nélkül, nem is fogadnám el... tudja mit, elfogadnám, csak ez nem jut eszébe senkinek, hogy nekem adjon... Frédinek, pénzt? Frédi az egy fogalom: Frédi csak ad... ha nem ad, el kell venni tőle... Pedig nekem is van egy kedves öreg feleségem, és van vagy három-négy kedves, lógó gyerekem, akik már szintén megtanulták a családi mottót: Frédi papa ad... Hát persze hogy adok, hogyne adnék... hiszen mindig olyan helyzetbe hoznak, hogy muszáj adni, ha a föld alól keríti is elő az ember a pénzt...

- Felesége van? és mégis ad? a felesége engedi, hogy adjon?

Frédi bácsi még jobban lehajtotta a fejét, és pusmogva, mosolyogva kacsintott fel:

- A feleség az egy angyal, ha tudná a dolgokat, akkor ő is csak adna, de a feleségnek nem is szabad az ilyeneket tudni, mit krenkolja magát? nem igaz?... Az ember vigyáz, hogy úgy csinálja, mintha egy bőségszaru volna a belső zsebében, azt csak ki kell emelni, és már ömlik belőle, mindig pont annyi pénz, amennyire szükség van. Sohase több, de annyi mindig... Akkor a jó asszony, szegény, azért jó asszony, nem is irigyli a nővérekétől, az unokaöcsikétől, a jó rokonoktól: mért ne jutna azoknak is egy kicsi a Frédi bácsi zsebéből, mikor azt már meg lehetett tanulni ennyi idő alatt, hogy a Frédinek mindig van pénze, szűkecskén, akár veszi igénybe valaki, akár nem, mindig a legszűkebben... Tehát inkább vegyék igénybe, na... Azt ugyanis soha senki sem tudja, hogy a Frédinek mennyi pénze van: ez tilos, mert ha ebbe belelátnának; akkor abból csak baj lenne, mert akkor mingyár gyámság alá helyeznék a jó Frédit, és rossz Frédit csinálnának belőle. Hát ezt nem szabad, inkább az ember befutja naponta azt a tizenhét kilométert, és ha kell, a hetvenet is...

Péter nevetgélt, de valahogy úgy érezte, a saját sorsát hallotta. Ez ő. Mióta él. S úgy látszik, ez örökös.

Így beszélget egymással két ember, akiknek semmi közük sincs egymáshoz, de megérik egymásban ugyanazt az áldozati bárányt.

Már kilenc óra, már a mutató át is ugrotta a pontot, szerencséje a bankárnak, hogy Frédi bácsi, mintha csak az ő érdekében volna a sors által kiküldve, még mindig oly érdekeseket beszél, hogy lélegzet-visszafojtva kell hallgatni:

- Mert a Frédi bácsi azért nem esett ám a feje lágyára, nem kell azt gondolni, csak a Frédi bácsi nem szereti a hamis könnyeket. Inkább hamar letörli, hogy ne is lássa, hogy kell szegényeknek siránkozni és kipréselni a szemükből... Mert a Frédi bácsi látta ám a sógorkát a kávéházban vastag szivart szívni és újságot olvasni, és körülvéve pincérekkel és a női személyzettel, holott jól tudjuk, hogy a Frédi bácsi bemehet bármilyen helyiségbe, a kiskutya sem ugat feléje, s nem udvarol neki: és a sógorka éppen abból a schillingecskeből ülhetett ott, s játszhatja a száműzött és megtért grófról szóló Goethe-balladát, amiket a felesége, a Frédi bácsi húga, egy órával azelőtt sírt ki a Frédi bácsiból... De a Frédi bácsi egy szót se szólt, hanem óvatosan elslisszolt, hogy meg ne szégyenítse a sógorkát... Mi értelme volna? Tudunk valakin segíteni? Semmit sem tudunk tenni senkinek, csak átadni azt a néhány schillinget, nem igaz? Ha ennyivel megelégszik, már köszönet is illeti, mert mi lenne, mondja mesterem, mit tenne a Frédi bácsi, ha a húga azzal fordulna hozzá, hogy mivel az ő ura egy beszámíthatatlan könnyelmű ember, most ő tegye jóvá, amit az mulaszt: nevelje a gyermekeket, s azonfelül gondoskodjék a jövőjükéről, és ébressze fel bennük a szunnyadó ösztönt, hogy valami külön ember legyen belőlük, mint az apjuk. Ez már egy kicsit fogósabb kérdés lenne, s a Frédi bácsi igazán olcsón ússza meg egy kis alkalmi segítséssel...

- No jó, Frédi bácsi, nem lehet ennyire individualista magyarázatot adni. Vannak rétegeződések, s aki egy rétegbe belekerül, az annak a sorsában osztozik.

- Nem is gondolom, hogy maradjon benne valaki ebben vagy abban a nyomorult rétegben, hanem azt, hogy igyekezzen kikerülni belőle, de kérem, mesterem, minden marad a régiben. Tíz év után hazamentem a falumba, s mindent úgy találtam a régiben.

Péter meglátta a bankárt, s egyszerre elmúlt minden izgalma. Úgy megörült, mintha szeretett barát jelent volna meg a láthatáron, s már messziről intett neki, és felemelt kézzel üdvözölte:

- Jó reggelt, uram, jó reggelt - kiáltotta el magát s kicsit nagyobb önmérséklettel: - Jöjjön be.

Frédi bácsi már fel is állott. Nagyon jól ismeri a bankárt, naponta uszítja rá ezt vagy azt a rokonát, hiába. Már búcsúzkodott is. Ezt a különös bizalmas búcsúzást csak külföldön ismerik a magyarok. Körülöttük hemzsegett és virult idegen fajok élete, s a három kis magyar úgy nézett össze mosolyogva egymáson és önmagukon, mint három cinkos, akiknek egymással szemben nincsen rangjuk, azt csak kifelé viselik, a környezet számára: egymás közt egyenlőség van, csak éppen tudják egyik a másikról, hogy egészen más életsíkon dolgoznak, de mindegy, azért valahogy, valamiben egyek: abban, hogy mind a hárman magyarok.

- Mi újság? - kérdezte a bankár.

- A kínai háború ma kiújult, de igen, már én beszéltem az illetékes forrással. Nagyon elhamarkodott volt; a németek szerették volna azt hinni, hogy az első összecsapásra megretírák Kína, ellenben az angoloknak nem érdekük, hogy Japán ilyen könnyen megnyerje a dolgot. Hadüzenet nem is lesz, mert a hadiáru-szállítást mind a két fél részére befolyásolná. Amerika nem is akar háborút elismerni, csak fegyveres állapot Kína területén, egyszerű fegyveres összeütközés. Mi az, hatszázezer katona bevonul Japánból, s egy jegyzékváltással elintézik a dolgokat. Milyen naivak az emberek. Jó reggelt.

- Jó napot - ült le a bankár s kedves, mosolygós arcát ráemelte, mint napraforgó a virágát a napra. - Hogy aludt, kedves mesterem? édesanyám nagyon szeretné elérni, ha lehetséges, hogy ma este a művésznővel, a nagyságos asszonnyal eljőnnének hozzánk.

Péter nagyon elsötétedett. Ez az ember egy hét óta bolondítja, s most úgy bánik vele, mint Japán Kínával. Mi ez, most még személyesen is elmenni hozzájuk?...

Idegesen kezdett dobolni az asztalon, s bizonytalanul mondta:

- Ma délután mi már utazni szándékoztunk.

- No istenem, hát nem jó ebben a szegény kis Bécsben? Itt mindenki örül, ha egy ilyen híres ember itt tartózkodik.

Péter hallgatott s gondolta: Te bűdös pénz, ha összeszámítom, hogy már egy hetet vesztegelek itt miattad, akkor már az egész, amit belőled kapsz, csak arra elég, hogy ma kifizessem a heti számlát...

De éppen azért nem lehet elszalasztani. A bankár úgy nevetett, ahogy azok a gazdag kövér fiúk az iskolában, akiknek mindennapra megvan a bőséges reggelijük, új ruhájuk, új nyakkendő, új cipő s új ceruza, akiknek még soha életükben nem volt semmi gondjuk, bajuk, gazdag emberek szegénységre kaptatott s elkényeztetett fia. A szobrász csak nézte ezt a kövér s teljesen kocka alakú fejet, milyen keveset kellene lefaragni a kőből, még a szemhéjak is gyulladtan szinte a felszínig kidagadnak és párnás arca, sárgásan, kicsit szeplősen úgy ül a puha tömött nyakon s a vaskos alacsony törzsön, mintha sajtból lenne, mint a mesében egy nagy kerek sajt volt a bölcsék köve.

De viszont már látni rajta, hogy győzött! hogy is lehetne ellentmondani valakinek, aki ezer schillinggel vág fejbe egy jó vacsora végén.

- Mondja, kérem, és muszáj elmenni?

- Hova? - kérdezte dallamosan a bankár.

- Magukhoz - mondta nyersen a szobrász.

A bankár soká nevetgélt, oly édesen és meglegedetten, mint akit csiklandoznak a torka alatt, hogy kuc-kuc.

- Muszáj, aranyos mesterem, az édesanyám sohase bocsátaná meg, ha nem vinném el magát és különösen a drága művésznőt, mert képzelje mesterem, az édesanyám imádja őt. Mikor Pesten volt, folyton csak olyan darabot akart látni, amiben Városhy Ágnes fellép.

Péter már látta, hogy a mai elutazásból semmi sem lesz. Kedvetlenül, majdnem csüggedten nézett: újra egy napot ráfizetni... legalább emelné fel a honoráriumot...

„Jámbor úr”, ez lenne a felirat: Jámbor úr nevet; Jámbor úr nyer... valami ilyent kell aláírni, ha ezt a fejet megcsinálja... s meg is csinálja, mert ezt nem fogja elengedni magának, ezt a gyilkos gúnyt: Jámbor úr szerelmes...

- Mondja, uram - mondta hangosan -, volt már szerelmes?

Jámbor úr soká és édesdeden nevetett.

- Nekem sose kellett szerelmesnek lennem: *engem szerettek*.

Péter meghökkent. Minél tovább, annál inkább zavarba jött. Ez a büszke kijelentés nagyon új volt, de azonnal megértette. Jámbor úr mindig gazdag ember volt, s megelégedett annyi szerelemmel, amit pénzéért felajánlottak neki.

- De úgy értem, hogy szenvedő, gyötrődő szerelmet érzett-e valaha? Elérhetetlen álmokkal fordult-e egy nő felé, aki megtagadta magától a szerelmet?

A bankár csak nevetett, jólesően, mintha valami nagyon vidám és egészséges csiklandozást érezne.

- Nem jutott eszembe, hogy például egy főhercegnőbe szeressek bele.

- Visszautasítást kaphat az ember olyan nőtől is, aki sokkal alacsonyabb sorsban van, mint ő.

- Isten tudja - gondolkodott a bankár -, nekem valahogy nem volt időm, hogy magam nézzek utánuk a nőknek. Annyi szépség kínálta fel magát, hogy elég volt azokat elintézni.

S újra és folyton nevetett.

Látszott, hogy ez jó téma a számára, s olyan gondolatkör, amellyel nem szokott bíbelődni.

- Valahogy úgy alakult az életem, hogy már a szülei háznál mindig nagyon csinos lányokat tartottak, s mivel az apám dolgozó ember volt, sose fordult elő, hogy mint más kis barátaimnál, az apára féltékenynek kellett volna lenni, vagy mi. Én szabadon garázdálkodhattam. De nem is voltam garázda, nem lehet azt mondani, én egy olyan jó kisfiú voltam, akit majd felfaltak a lányok. S azóta is, még azt sem mondhatnám, hogy a pénzemért fosztogattak, nem, nem panaszkodhatom, mindig nagyon kedvesek voltak számomra a nők, s pláne mindig a nagyon szép nők... Nem is tudok róla, hogy csúnya vagy közönséges nő lett volna valaha kegyosztogató velem szemben.

- Szóval sose szenvedett.

- Mikor a fogam fáj - nevetgélt a bankár, göcögve, fejét hátra-hátra dobálgatva.

- Láss, ezt nem értem... Mert ha magamra gondolok, nekem mindig az volt az alapérzésem, hogy az a nő, aki nekem felkínálja magát, vagy akin megérzem, hogy fut utánam, szóval akinél sikerem van, az nekem nem kell. Lehet a világ legszebb nője, ha én tetszem neki, akkor azt mondom: ez egy ferde ízlésű nő, ez nekem nem kell...

- Ne mondja - bámult el, s nyitott szájjal nevetett a bankár. - Ezt nem értem. Ha pénzt ajánlanak fel, azt sem fogadja el?

A szobrász elgondolkodott. Egy pillanatra felvillant előtte Frédi bácsi, de aztán megnyugodott:

- Nem. Sőt. A pénzzel különös viszonyban vagyok. Nekem még, mióta élek, sohasem volt fekvő pénzem. Pénzt ingyen még nem kaptam, de ha kapok én azt azonnal befektetem.

- Nem rossz ízlés.

- Nem úgy fektetem be, hogy kamatozzon. Egyszerűen kiadom. A legelső pénzen, amit kaptam, megvettem a telket. Azután felépítettem a műtermet. Bebútoroztam. Lakást, feleséget, gyerekeket ellátni, az sok pénzbe kerül, de erre nem sajnálom. Volt két eset, mikor nagyobb összeg pénzem volt, abban az időben szinte boldogtalan voltam, mit kezdjek vele. Hozzáfogtam a kamatozást számolni, nagyon kicsinynek találtam. Abban az időben voltak ezek a tőzsdei konjunktúrák, mikor a hortobágyi csikós is Kőszénbánya-részvényt vásárolt... Én is... Befektettem a rossz papírmillióimat még rosszabb papírokba. Beütött a krach, s csak éppen megúsztam. Voltak bankár barátaim, akik mentettek. Tartsam még egy fél évig, biztattak... Nem. Nem akarok ilyen módon keresni. Abban a pillanatban, mikor eladhatják saját áron, el kell adni... Kimásztam: még most is szégyellném magam, ha a tőzsdén csak egy fillért is kerestem volna... Nézze, kérem, az én anyám egy igen sovány, beteges kis nő volt. Nem tudott táplálni. Hatéves koromig oly sovány és nyavalyás voltam, hogy a szél majd elvitt, s folyton a halálokat várták. Úgy látszik, én már csecsemő koromban rá voltam kényszerítve, hogy magam keressem meg a kenyerem... S nekem azóta sohase ment jól. Én ma is a véres verejtékkel dolgozom, hogy fenn tudjam tartani magamat és enyéimet... pedig ezek vannak elegendő. Valamelyik nap összeszámoltam, huszonegy lélek él az én munkámból...

- Huszonegy? az sok.

A szobrász hirtelen elröstellte magát. Frédi bácsi. Éppen így panaszkodta ki magát előtte az elébb az öreg újságíró. Úgy látszik, az ember csak annak szeret panaszkodni, akit saját magánál sokkal gazdagabbnak vél; mi ez akkor? a szegény kisgyermek panasz?

- Mester boldog ember - mondta a bankár gyöngéd hangján, gyöngéd és közömbös hang -, tele van duzzadó férfierővel, tehetséggel, és a sorstól is megkapja, ami jár...

- Most boldog vagyok. Talán először vagyok zavartalan boldog - mondta Péter, mélyen lemerülve önmagába, figyelve a saját gondolatainak reagálását arra, amit mond: - Mióta Bécsben vagyok, azóta talán egy percre sem merült fel egyetlen idea sem, ami boldogtalanság felé hajtana: azt hiszem, hogy a feleségem egy darab kék mennyböltöt hozott a fejem fölé...

- Ez szép - mondta a bankár, gyermekesen megilletődve -, ez nagyon szép. Becsülje meg, mester, ezt a darab mennyböltöt...

- Jó bolt? - kérdezte Péter, s a bankár felnevetett.

- A legjobb - mondta aztán kis meghatottsággal. - Ezt el fogom mondani az édesanyámnak, és ő nagyon értékelni fogja, mester.

Mozdulatot tett, hogy feláll. Fizetett, közben a kalapját a térdén tartotta, finom világosszürke gyapjúruhában volt, a legjobb angol szövet, a legjobb angol szabó, s igazán oly választékosan egyszerű volt, hogy csak kacérságnak látszott, hogy erősen deresedik, s homloka rohamosan nő: csak annál kedvesebb és hülyébb jófiú lett belőle, aki egyszersmind oly gyámoltalanságokat is árult el hogy egy jólelkű demimond föltétlenül anyai érzéseket érzett, ha ezt az öreg fiút a kezébe kaparinthatta.

- És hány órákor? - kérdezte Péter.

- Majd én mindenről gondoskodom, bízva csak rám magát, mester. Még meg kell beszélnem az édesanyámmal, hogy ő nem hamarabb akarja.

Péter közben azt figyelte, hogy a bankár, ha nem vigyáz, egész rosszul beszél magyarul: „hogy ő nem hamarabb akarja?...”

- No örülök - szólt búcsúszóra a bankár -, hogy már eddig vagyunk és remélem, hogy jó útnak indul a dolog.

A szavak furcsa rendje, mint a homok hullott le, s pergett végig a szobrászon, aki gondolkodott, hogy valamit még meg kellene beszélni a bankárral, de mit?

Még mindig korán volt felmenni Ágneshez. Tíz óra előtt? Isten ments! Mosolyogva érezte, hogy ő maga is milyen jól meg van regulázva... Igazán hálát és bensőséges örömet érzett az Ágnes nagyszerű nőiességével szemben. Bár örökké így maradhatna... Lehunyta szemét, és jóízűen engedte át magát megnyugodott, kialakult, finom testi érzéseknek. Csodálatos módon ezen a héten semmire sem gondolt, ami művészet. Nem nézett, nem látott, nem gondolkodott: élt. Boldogság. Nem kérdés, állítás: ez a boldogság!... Az abszolút nyugalom, a zavartalan jó testi kondíció, a jól sikerült szerelmi pillanatok... Ágnes valóban nagy művésznő, még ilyennel sem találkozott, s nem is tudta elképzelni, hogy ezen a területen is lehet művészet. Teljesen felfoghatatlan volt előtte, hogy tud annyira együtt élni, érezni, lüktetni vele. Tökéletesen, mint a táncban, két test egy vibrálásban, a pillanatnyi pontos végső örömig. Ez olyan meglepetés és olyan öröm volt számára, hogy nincs a világnak az a pénze, vagyona, bármiféle előnye, amit oda ne adna azért, hogy ilyen abszolút nyugalmi boldogsághoz juttassa ez a drága, drága nő, a mennyég selymének leidezője.

Azért is kellett neki ez a kis pénzhajsza, amit csinál, hogy indokolja, mért tölti a napokat Bécsben, s hogy azt a kis izgalmat és lármavágyat, ami benne van, lecsapolja a pénzért való retteget pillanataival, hogy csak annál emelkedettebb, nyugodtabb, boldogabb tudjon lenni elszunnyadáskor, ébredéskor, s ha délután itt van a boldogság illata.

Mert hiába nézi le a moralista a testet, és hiába állítja a filozófus, hogy csak az emberiség ösztudatával való szférikus kapcsolatok adnak tökéletes és méltó érintkezést az istenséggel: a test megköveteli a maga porcióját, s ezt evésben, ivásban s minden funkciónak pontos és tökéletes teljesítésében találja meg. Nem jó visszagondolni régi életére. Hiszen ő már évtizedek óta házasember, de soha, soha nem tudta, mi a házasság. Mindig kijátszotta szellemi kielégülésekre, mert a testiek állandóan zavarosak voltak. Szegény Margit valami gyermekkori fogalomzavarban szenvedett, s hosszú együttélésük alatt mindig embertelen harcot kellett érte és vele folytatni. Pedig ő is tele volt szenvedéllyel, de valami értelmetlen hiúságot helyezett abba, hogy legyőzi és megveti az érzékeket. „Még rólam mondja maga, hogy frigid vagyok” - mondta néha, s ő csodálkozva kereste, mi az oka, hogy valóban az idők sorában csak pillanatokra enged szabad folyást ennek a jobb, tüzesebb és nemesebb énjének; máskor s állandóan valami félszeg, fagyos és zord elutasítás álláspontján van. Igazán minden emberit felülhaladó önuralomra kényszerítette, ami őt hallatlanul kimerítette, s életunottá tette. S ezt mind csak most tudja, mi volt, mikor ez az édes, ez a drága Ágnes olyan pompás útitársnak mutatkozik, amilyenről álmodni sem mert. Egész úgy van, mintha csak most szünnének meg a távolságok és az utazás akadályai, mintha eddig gyalog kellett volna felkapaszkodni a csúcsokra, akár akarta, akár nem, mert nem volt más közlekedési eszköz, legfeljebb néha a régi dilizsánsz. Most megszűntek az akadályok, ma már repülőgéppel Budapest Béctől egy óra, s London Berlinhez két óra. De Ágnes még ezt is mind legyőzte s megszüntette: ő a telefon és a rádió gyorsaságával tudta megjárni vele a legmerészebb utakat: a fény háromszázezer kilométeres gyorsaságával, tehát a rezzenés ütemével.

Mikor végre felállott, hogy átsétáljon az utca túlsó oldalára, mert a Hotel Bristol szemben van a Café Bristollal, azzal a boldog érzéssel érezte maga körül Bécset, mintha az egész várossal olyan forró barátságban volna, ahogy  gnes tanította meg arra, hogy ember emberrel a legbensőbb barátságban lehet. Különálló l ny volt eddig a világgal szemben, most szimp ti ba került a mindenséggel.

Milyen boldog volt, ahogy most átment a járdákon és f sorokon, m g kiv rta a kocsik zleked s szabályozását, s valósággal élvezte a forgalmat. De mindent élvezett: „nálunk Pesten ilyenkor már le vannak égve a lombok” - mondta magában, és szemét legeltette a friss zöld leveleken és füveken. Szentelen veréb ugrált a lába előtt. Hangosan felkacagott, mert eszébe jutott a Heltai adom ja a veréb panaszáról, az autók ellen: a konflis  után terített asztalt lel a veréb, tehát haragszik az autóra, amely „p p ” s csak kis b zt hagy hátra... Vajon hol van most Jánosunk - gondolta -, sokat van Bécsben, talán most is itt van, milyen jó volna tudni németül, akkor meg tudnám kérdezni, hogy itt van-e vagy nincs, de ezt magyarul is meg lehet kérdezni - f zte hozzá, hiszen a magyarok nagyon számon tartják egymást, s ez milyen szép dolog s ugyanezt tapasztalta Kolozsváron, s már akkor is arra gondolt, hogy lehetne meghonosítani otthon is azt a bizalmas, meleg, testvéri és hazafi viszonyt, amit Budapest, a világváros, valósággal kiírtott... Egy amerikai magyar mesélte el neki azt a megfigyelését, hogy a magyar ember nem alkalmas sem a magános életre, sem a vil gv rosira, mind a kettőben elvadul, csak a falu méreteit bírja el: ha kis tömegben van együtt, akkor bizalmas, baráti és társas és pedig mily kedves - mint Erdélyben, ahol az egész magyarság falusi... Majdnem el t tte egy autó, annyira le volt foglalva ezzel a gondolattal, de már kimenekült a veszélyből, s vígan nézett vissza a hatalmas luxuskocsira... vajon kinek van ekkora kocsija?... milyen szép egy nagy autó...  gnes azt kérdezte tőle, mikor lesz autója? „Mikor maga akarja... majd maga megspórolja.” S ezzel már áthárította  gnesre a felelősséget, s ez nem volt szép - mért teszi   felelőssé Ágnest a j v  rt?  gnes a jelen,  r k jelen. Van.  gnes a k j. A pénz nem a k j szerzi, hanem a szenvedés.  gnes nem tud, nem akar s nem is szabad neki szenvedni, mert csak akkor tud ilyen nagyon édes és jó lenni, ha boldog... Ez a szép B cs... Vir gkeresked s van a Hotel bejárata mellett balról. Muszáj ránézni; azok a csodálatos egzotikus virágok. Ilyenek Magyarors g n nincsenek. Ezeket nem tudják Magyarors g n előállítani. De hogy tudják Bécsben? Hiszen B cs sem hozathatja naponta Indi kr l, Ausztráliából... Itt is csak botanikai úton kell hogy kitermeljük. Hiába, B cs még ma is, annyi szenvedés és h nyk d s után, a világ felszínén van: itt mindig van egy réteg, mely mindenből a csodát képes megvásárolni magának...

M r bement a hallba, s akkor jutott eszébe, hogy venni kellett volna valamit a csodavir gokb l... De hirtelen nem érezte feljogosítva magát r . Lelke legmélyén ott volt a vágy a bámulatos virágok után, de valami magasabb, legmagasabb hatalom leintette, s szigorúan azt mondja: meg vagy  r lve? nem telik... Annyi már nem telik... Nem  l g a hotel?... A virág percnyi k j; elhervad.

A bejáratnál az összes boy és elegáns személyzet mind mély meghajlással köszöntötte, most a portás emelte meg elegáns sapkáját, s barátságosan mosolygott. J les n érezte, hogy azért ismeri itt mindenki. Elég felt n  jelenség ahhoz, hogy akárki egy perc alatt megismerje, s megjegyyezze az alakját és szakállát. Igazán nevetséges is, hogy egy olyan szegény kis embernek a fia itt jár-k l, henceg, mintha mind a v zig szárazon az  v  lenne a világ... Pedig ez a kellemes, sötét, bord  sz nben pompázó hall is csak addig az  v , m g pontosan fizet... De a portás személyesen futott utána, s valamit mesélt, oly kedvesen és közvetlenül, mintha ő azt értené is. S valami cédulát nyújt  t. Péter nevetve s magyarul sz l neki, tudja, hogy egy  g t

sem ért magyarul: „Jól van koma, jól van.” Ezen a portás nevet, mintha értené. Az egész nagyon mulatságos.

A papírszeleten a bankár nevét látja felírva: *Carl Schön*... Ceruzával németül van valami leírva, úgy látja, a bankár címe, de ez nem érdekli, hiszen tegnap volt nála az irodában, itt van a Nibelungen gasszén; saját palotája a betyárnak. „Jól van, értem, tudom én a címét, odatalálok” magyarázta a portásnak, aki végre megnyugszik a bólogatáson, s ő míg zsebre dugja a papírt, nagyon jól érzi magát ebben az otthonban, ebben a szép színes, meleg, árnyékízű csillogó nagyteremben. Míg beszállt a liftbe, érzi, hogy mögötte, mint a felvert por, hull le a német szózuhatag s belepi a tárgyakat: ő ugyan egyet sem visz belőlük magával.

Mosolyogva nézi a liftes fiú kis kerek koponyáját, kis szláv fej, szőke és kicsit körteforma, ez sem tud magyarul, legalább megmondhatja neki, hogy nagyon jó dolog boldog szerelmes lenni. Kár volna, ha csakugyan feltalálnának valami orvosságot a szerelem ellen... A napokban olvasott erről valamit, de akkor még nem bánta volna, ha van ilyen szer. Akkor rögtön jó adagot rendelt volna belőle. Ez az esküvője előtti napon lehetett. Milyen ostoba is volt. S milyen vad volt ő akkor. Félt az egész házasságtól, sem teste, sem lelke nem kívánta, csak mint valami keserű pirulát vette be: erkölcsi lényre parancsolta, hogy ennek meg kell lenni... Amilyen kár volna most, ha meg nem volna: istenem, ilyen jót el sem tudott képzelni, ez a megvalósított mennyország... Vajon erre mondta Petőfi, hogy míg az ember boldog nem volt, addig meg nem halhat?

Kilépett a liftből, s borraivalót adott a fiúnak, aki akkorát hajlott, hogy orrát majdnem belevágta az ő cipője sarkába. Kisebb pénz is elég lett volna neki. De egye fene, az ember egyszer boldog, és akkor legyen boldog mindenki.

Volt egy saját kopogtatási módszere: előbb kapart, mint a Lukianos széplányainak az ajtaján szoktak, aztán dobolt, pergett az ujja, s a marsot verte.

- Mingyár!... - kiáltott bent Ágnes, és még néhányszor utána: - mingyár, mingyár, mingyár, mingyár...

Jókedve van, milyen jó, hogy Ágnesnek jókedve van. Ha Ágnesnek jókedve van, akkor az egész világ kedves és vidám. Egy fekete ruhás, rendkívül szép és fiatal szobalány suhant el mellette, véletlenül összenézett vele és ránevetett. A lány félreértette és megállott, és előzékeny vidámsággal várta, mit akar mondani az úr. De ő csak rámeresztette a szemét, s azt mondta:

- Hamm, mingyár bekaplak.

Mire a lány - megértette - nyakába kapta azt az édes kis angyali fejét, s hamiskásan elszaladt. Ő soká nézett utána, folyton szélesen nevetve, s a lány a sarkon, a fordulónál még visszanézett és eltűnt.

- A fene egye meg a kis bőrödet - mondta a szobrász -, de kínáld magad, pedig nagyon tévedsz, nincs rád szükségem!...

Nyitva hagyta a száját, nem bírt elég lélegzetet venni, s szinte tátott szájjal szagolt Ágnes felé a zárt ajtón keresztül. Aztán megnyalta alsó és felső ajkát, s utána rágó mozdulatokat tett, mintha most bekapta volna s felemésztette volna a maga drága szerelmes Ágnesét.

Tapogva járt le s fel a folyosón, s már nyílt is az ajtó. A drága Ágnes nem váratta. Beengedte a drágaság.

Ahogy belépett, érezte, hogy a szempillái dagadtak. Gyulladtak és könnyesek. Oly boldog volt, hogy mindene megdagadt és könnyezett.

- Jó reggelt, szívem.

- Jó reggelt? - dúdolta Ágnes. - No, mi van?

Péter megdöbbenve nézett körül a szobában, s kisvártatva mondta csak:

- Imádlak.

Ágnes nevetett.

Péter a szobában levő hatalmas munkától megrémülve nézett a feleségére, aki a fehér selyem, nagyvirágos kínai reggeli kabátjában volt, fekete selyem pizsamanadrágban s a fején receháló volt, néhány szem gyönggyel, ami úgy reszketett a füle mellett, mint a harmat. De Péter mégis nagyon meg volt rémülve, mert teljesen megfélemedezett arról, hogy úgy volt, hogy ma este elutaznak... este szeretett utazni, hogy a nappali hőségtől megkímélje a nőt... Erre még Margit nevelte rá, s Ágnes ezt oly szó szerint vette, hogy már be is pakolt.

Ez rémítő volt, hogy az összes koffer itt fekszik kinyitva s valamennyi tökéletesen készen, véglegesre pakolva... Igaz, ő hatkor ment el hazulról, s most már elmúlt tíz óra... Óriási; Ágnes meglepte azzal, hogy mire ő megjön, már be is pakolt... Csak a nappali ruhája van kiakasztva a szekrény ajtajára...

- Meg van elégedve? - kérdezte Ágnes - 'szteremtését, ezek a bűdös férfiak, mindent ráhagynak a nőre.

Péter néma volt, csak pislogott s hallgatott.

Most hogy adja be a programváltozást ennek a csodálatos gépi síneken járó asszonynak. Hallgatott és nyelt. Saját magát érezte felelősnek. Fene egye meg a disznó bankárját, mégse kellett volna elfogadni a meghívását; ha ad pénzt jó, ha nem ad, nem ad... De hogy lehet most lemondani? Fel kellene hívni telefonon, a telefon itt van az Ágnes ágya mellett... de hol a nyelvtudás? Nem képes megmondani a portásnak, hogy milyen számot hívjon fel...

De meg nem is mondhat le. Nem csinálhat a szájából kaput, ahogy Szegeden mondják.

- Hát... szép!... gratulálok...

- Gratulál s ezzel kész. No nekem is van egy jó udvarias férjem... - mondta Ágnes, és kéjesen biggyesztette el vékony száját.

Péter ez egyszer oly zavarban volt, azt se tudta még lábára álljon. Elmulasztotta az első percet, hogy megmondja, s egyre nehezebb lesz kivallani.

- Na - most aztán mehet tovább, mester -, mondta Ágnes szokott édes gúnyjával - ki lesz rúgva, mester... Csak épp azért lett beengedve, hogy alkalma legyen megcsodálni s megdicsérni a nagy művet, s mehetünk, mehetünk... Én most fürödni fogok, aztán felöltözöm, aztán templom, aztán ebéd... azután egy kis alvás egészen jól fog jönni, s mikor utazunk? Este hétkor?...

- Holnap este, hétkor.

- Holnap?!

És Ágnes úgy nézett, mintha a villám csapott volna le előtte.

- Igen, holnap.

- Hát én hülye vagyok? hol vettem én azt, hogy ma? Az ujjamból szoptam?

Péter nevetett, Ágnesnek nagyon jól állott, hogy végre már egyszer felindult és veszekedik. Eddig ő csak olyan nőket ismert akik friss veszekedők voltak. Anyja, szegény, oly könnyen állott a keze, mint a légy szárnya, súlytalanul, de rögtön megverte őket... Margit: hát az meg aztán túlzásba vitte... de Ágnes nem akar veszekedni. Ágnesnél azonnal lefolyik az indulat, s ez őt zavarja...

- Nem. Maga nem szopta az ujjából, de nem is merem megmondani... ma délelőtt nagy kellemetlenség ért... s elfeledkeztem arról, hogy maga biztosan hozzáfog a pakoláshoz és...

Ágnes csak hallgatta a dadogást. Nem értette. Egész meg volt zavarodva. Hosszú színészi pályáján hozzászokott, hogy férfiak parancsolnak neki, igazgatók, rendezők, akik jobban tudják a dolgot, s akikre hallgatni kell; ez az egyetlen dolga. Ezek parancsoltak, s ő engedelmeskedett, még akkor is, ha teljesen meg volt győződve felőle, hogy az ő felfogása a szerepről helyesebb. Legfeljebb vigasztalta magát, hogy a végén neki lesz igaza: de az teljesen ki van zárva, hogy ő szembe merjen szállni a színpadon a rendezővel. Mást nem tehet egy színésznő, megcsinálja az utasítás szerint... De hogy itt egy férfi áll előtte, aki dadog és nem bírja kivallani, hogy mi baj, ez egészen új és unalmas volt...

- Hát mi történt? nyögje már ki.

Ha Péter kinyöghette volna. De annyira túlbecsülte ezt a roppant pakolást, hogy megérdemelte érte, saját véleménye szerint, hogy egy hétig ne szóljon hozzá a nő. Legalább Margit nem engedte volna el a büntetést; rá se jó gondolni...

- Meghívást kaptunk ma estére... Schön bankárékhöz. Az anyja látta magát a színpadon, Budapesten, és imádja magát...

- Mit bánom én - mondta Ágnes -, majd megmondom, mit teszek az imádatára...

- Nem térhettem ki, pedig én tudom, hogy maga mennyire nem kíván társaságba menni, és mégse térhettem ki, mert úgy látszik a megrendelést attól teszik függővé, hogy előbb személyesen menjünk el hozzájuk...

Ágnes végre rájött, miről van szó.

- Fene egye meg a pizok bankárjait - mondta nem éppen méreg nélkül s mégsem indulattal, szinte inkább némi becézéssel, mint aki valóban ismeri ezeket, s tudja, hogy ki kell szolgálni a pénzt... - hát akkor el fogunk menni!... Tudja mit: annyi baj legyen.

Péternek mintha nehéz kő esett volna le a fejéről.

- Nem haragszik - gügyögte, ahogy Margit előtt szokta.

- Pénzről van szó, vagy nincs?

- Pénzről.

- Akkor mit haragudjak? Meg kell csinálni, és megvan.

- Maga már mindent bepakolt...

- Én pakoltam be; tudom, mi hol van... Ha be tudtam pakolni, ki is tudom venni... És ne gondolja, hogy attól már gyűrött lett valami, hogy bepakoltam... Amit én elteszek, vasalás nélkül lehet felvenni egyheti utazás után is...

- Nagyszerű.

- Ugyan kérem; mi ez nekem. Mikor a tavaszon a társulat vendégszerepelni ment, nekem öt szerephez huszonhét ruhát kellett becsomagolni... Az volt kunszt, mert minden ruhához az összes alsóruhát, harisnyát, kalapot s minden kelléket külön kellett összeszedni. S mit szól hozzá, én voltam az egyetlen, akinek soha semmi tévedése és semmi hiánya nem volt.

Péter valóban elámult. Ez kell neki. Ágnes ezzel a kvalitásával csak még magasabbra nőtt előtte. Ez egy igazi élettársnak született. Ez már maga is járatos a dolgokban. Nem kell neki magyarázni, hogy „fiam, ez fontos dolog, értsd meg, szükségem van arra a pénzre, s másképp nem lehet...” s az asszony, csak hogy ne kelljen neki egy koffert kinyitni, amit már lezárt, inkább azt mondja, jobb meggyőződése ellenére, hogy mondjon le arról a fölösleges pénzről, de ő nem csinálja vissza, amit már egyszer elvégzett... Ó, Ágnes; ez a drága Ágnes; ez egy bámulatos pár: mint a kéjben, az élet dolgaiban is pontosan együtt tud jönni...

Ágnes bal karján át fricskát vetett felé. Ez azt jelenti, hogy távozzék. Ágnesnek mindig van ilyen vadóc szava, mozdulata, ami azt árulja el, hogy abban a világban, amelyben él, őszinte ízzel szólalnak meg, mint a gyermekvilágban. De hát ki rózsából veti ágát, alkudjon a tövisekkel: Péter is elfogadja az ilyen édes karcolásokat, s azonnal engedelmeskedik is neki. De még odalopakodik Ágneshez, aki e percben leült a tükör elé, s bontja hajából a hálót. Megcsókolja szép nagy gömbölyű hátának a kellős közepét, s még arcát is ráteszi, mintegy meghálálva, hogy nagy kegyesen magához édesíti.

Még megcsókolja a füle alatt, ahol az állkapocs a nyakerekkel kis válóban ringatja a szerelmet, lágyan megszedi csínyját a titoknak, ami csak övé, s dérrrel-durral indulóskodik, mert Ágnes már felemelt kézzel rezegteti a parancsot: gyerünk.

Szeretne még dicsőlködni nagy férfioromával, de örül, ha ily szíromhullásos békével mentheti bőrét, s még egy s még egy, meg újra egy kis csók, és már szöktön-szökik.

- Mikor jöhetek?

- Mikor? Várjon csak.

Ágnes felvont szemöldökkel számol. Ezt nem szereti Péter, ráncok gyűrődnek a sima fényes homlok udvarán, s félti a feltörlött homlokot, hogy árkolt ne legyen...

- Hány óra most? Pont egy óra múlva, negyed tizenkettőkor...

- Jó.

- Ha nem volnék itt, azonnal jövök, csak templomba megyek.

- Jó.

S lesüti fülét, mint vallástalan, és behódol a tiszta lélek, tiszta élet tisztaságának.

Milyen jó is volna vallásban tenyészni - mondja magában, mikor behúzza maga után az ajtót, s hallja, hogy Ágnes kulccsal ráfordítja.

Mély gondban sétál, mint Árva megyei juhász a gyepen, le a vastag puha szőnyeges lépcsőkön.

Sokszor vakot vet az élet, mikor tudományok tudományát tanítja. Oly kicsiny az egész, és semmi se jó benne, csak a szerelem és az együgyűség... Válogatott szókkal vigasztalja magát, mintha most indulna pázsitjából az élete... Maradni gyenge füvecskének, Istennek ez volna legszebb ajándéka... s talán-talán, ha az ember sokat térül-fordul, rá is talál...

Fütyörészve ereszkedett alá a hotel hegyéből, s csak mikor már a világ zúrzaja kezdett felmorajlani, akkor vette észre, hogy halk fütyte szent Dávid zsoltára... Megmosolyodott, igen fellélegzett, s nem szidta vétkesnek érette magát: most látott képet egy képeslapon, hogy egy amerikai lelkész az oroszláncokból, bottal kezében tart prédikációt.

A szállodai személyzet ismét hódoló köszöntésekbe bocsátkozott, fáradhatatlanul üdvözik a borra való ösistenségét... ezeknek ez a méznél mézebb isten neve...

Mosolygott: mintha költő lett volna, milyen díszszavak burjánzanak benne, mintha a frissen kaszált gyepen egy napról a másikra fehér virágocskák tenyere ezeredik.

Egy órát el kell sétálgatnia. Mit nézzen meg? Bécs szobrait nem kíváncsi, éppen olyan rosszak, mint a budapestiek. Még József császárnak szigorú és nyugodt szobrához elvinné a fiát.

Egyszerre megáll, s elbűvölten néz: *a fiát*.

Egész testét forróság lepi el: igen, igen, ez az, ezt érzi ő most; ettől italos, ettől mánorszádukt: fiút nemzett!

Egy pillanatra úgy érzi, mintha be is volna fejezve az egész. Minek tovább a nászút, ha megvan a gyerek? És fiú! Mert most már biztosra veszi: mi oka lett volna, hogy arra gondoljon; egyáltalán nem is volt eszében, nem is beszélt senkivel, a legtávolabbi célzás sem fordult elő akár gyermekreményről, akár fiúgyermekről... Az ösztönélet titkai közé tartozik az, hogy ő most, végtelen boldogságának tetőpontján csak úgy megérezte, hogy fia van...

Könny ömlik a szemébe, s csak most zúg át rajta a roppant boldogtalanság, hogy eddig nincs fia... Volt, meghalt... Pici korában halt meg az első gyermek, aki fiú volt... Egészen az ő fajtája volt - a lányok inkább az anyjukhoz hasonlítanak; nem éppen az anyjukhoz, bonyolult dolog; a fiú sem őhöz hasonló, de érezte, hogy az ő családjának jellegzetes vonásait viseli. S ők, gyerekek igen szépek voltak. Mikor kisfiú volt, egyik kisöccse a még kisebbeknek a sírására azt mondta: „Édesanyám, a mi gyerekeink még sírni is szebben sírnak, mint a másé.” Milyen boldog volt, mikor az az első fiú megszületett. Nagyon nehezen ment akkor nekik, és mégiscsak akkor érzett igazi boldogságot. Akkor és most... Hogy mennyit tudott kacagni; micsoda fizikai kéjt okozott neki az a kis test, ahogy a saját mezítelen hasán táncoltatta. Már nyolchónapos volt, és megszámlolta, százig ugrott egyfolytában. Oly erős volt, ha ma élne, már akkor olimpiai győztes lehetne... kilenckónapos korában meghalt... Azóta folyton álmodik vele. Még most is, bár az álmaira nem bír soha emlékezni, ha a szemét kinyitja, nála az álom elmúlt - s mégis az az érzés van benne, hogy a fia ott él álmaiban. És egyszerre: mint csecsemő és mint felnőtt. Mikor a felesége, akivel tulajdonképp csak azért jöhetett közéjük elidegenedés, mert az asszony beszüntette a szülést... egyszer csak azt álmodta, elég volt... s ő ettől kezdve gyermeki rögeszmével gyilkosnak tekintette mindkettőjüket... az asszonyát, mert elfogyasztja a születendő gyermeket; saját magát, mert semmit se tesz, hogy életre hozza őket... *s most fia van*.

Úristen: fia. Neki fia lesz.

Elő kellett venni a zsebkendőjét, és fúvogatta az orrát, hogy a könnyeit törölgethesse. Nyílt utcán, boldog nevetésben pergő könnyeit szívogatta, fúvogatta, s nem szégyellte magát, sőt mintha dicsekedett volna ennek a szép, boldog és termékeny városnak, Bécsnek, hogy létrehozta a fiát, akit Budapest nem tudott megadni.

Mintha ő maga született volna újjá. Hiszen szerette a lányait, nem adta volna a világért sem őket, lelket adott értük, mikor az anyjuk elhagyta szegényeket: nemcsak atyjuk volt, hanem lelki dajka, tápláló és kiöltötte életét, hogy azokat ellássa és kielégítse. De egy fiú hiányzik

neki, rettenetesen hiányzik. Mit bánja az összes sikerét, mind odaadná, egy fiúért, egy igazi, belőle hasadt, az ő életét folytató, ízlése szerint fejlődő, igazi komoly, erős, egészséges, nagyszerű, véréből lelkedzett fiáért. Aki neki legszépe, legkedvese, legnemes legyen, akiben beteljesedjék, amit hiányosnak és nemsikerültnek érez a saját életében... Igen, annak meg fogja mutatni Bécset... Ő maga nem kíváncsi semmire. Ő már öreg, hogy kíváncsiskodjon, bánja is ő. Azt már úgyis meg tudja csinálni, amire egyáltalán képes, mit tanuljon ezekről a giccs-majszterektől; sok kirakati cukrász, ilyen szobrokat csinálni, hogy az embernek a béle elmegy. De hát itt is mindig bizottságok döntöttek, szavazat, tehát protekció, elalkuvás, kiegyezés... Így nem lehet szobrot csinálni, szótöbbség alapján az isten sem tudta volna ezt a világot megteremteni. Ahhoz, hogy művészi érték létrejöjjön, az kell, hogy függetlenül, szabadon beledobhassa magát a művész az alkotásba. Egy zsarnok tud szobrot kicsalni a Michelangelókból, de a szoborbizottság? Á, annak éppen úgy kell nemzettetnie, mint az ő fiának: de ez gyönyörű gyermek is lesz, tökéletes és világmegváltó... Ilyen szerelem, ilyen boldogság, ilyen arte amandi létrejött gyermek csak Apolló lehet.

S nevetett. - Már túlbecsülöm az öcsköst - mondta magában.

Persze hogy túl. Szobrot se tud rajtam kívül senki kiköpní ebben a kis magyar hazában, mért tudna gyereket valaki különbet... Hiszen ha az ember meggondolja, nem is lehet, hogy a fiam ne legyen egy igazi remek kölyök... Valami okának csak kellett lenni ennek a nagy bűdös szerelemnek?... Másképp mi értelme lett volna, hogy így elveszítsem a fejem?... Mért koslatnék így egy nő után már másfél esztendeje - de hiszen már valami húsz éve, hogy először megláttam, s azóta mindig tetszik, izgat, s be kellett következnie mindennek: mert a természet létre akart hozni egy fiút! a két lényből egy újat teremteni!...

Úgy vágatott, mint egy bús bika. Vad magyar bika a bécsi Ringen. Már a Votiv Kirchnél volt, tovább ment, bár arra nem szerette a tájat, a Schotten-ringen, egész a Dunáig, akkor megfordult, hogy idejében visszatérjen Ágneshez, s megfeszítette lábikráit.

Nagy híre cserdül ennek - biztatta magát, hogy nem hiába van a felbuzdulása. Hogyne. Azon aztán mindenki ámulni fog, hogy Városház Ágnes már az ősszel nem vállalhat szerepet.

Húha; ez különösen tetszett neki. Üljön otthon, és gyarapítsa fel a magzatját. Mindene meglesz, csak szepekedjen, iparkodjon, hogy neki olyan kövér fiút ugrasson ki a bokorból, mint a potyka. Tenger örömet, ő is megkapja érte a magáét: akkor már akár el is virulhat, ha lesz egy fia! övé a világ!...

Lesz? Van... Van, az istenit... Hála istennek... Jó isten, sietni kell; el ne késsen, most elkíséri a templomba a szegényt... Elkíséri a pápista templomba, a faragott szentek közé... s meglesz az a kaján öröme, hogy kálvinista gyerek fogantatásának örülhet a Szűzanya... Anya? akkor örül...

Hirtelen hálás öröm tölti el a katolikus feleség felé; aki neki fiúgyermeket ad.

Már szegre akasztom a valláscsúfolásokat - dünnyögi -, nem kell bántani a gyermeki lelkeket, mert csak gyermeteg nő szül fiút az Isten öröme. Csak a tisztaságos, édességes, boldogságos ártatlan nő tudja magát úgy adni, s tudja a párját úgy venni...

Nem, ezzel meg is változott kettejük viszonya: mélységes hála és odaadás támad benne, hogy ezentúl Ágnes a fűvő szélétől is ójja. Nem mondhat többet olyat, amit ne a legnagyobb gyöngédséggel vegyen elő. Nem lehet szeszélyes, követelő, igényes, hogy erején felül ki ne elégítse. Legyen töviskzó a szájában, tűri békivel, semmit sem zokul.

Mint igazán vadállat, fut végig a Ringen, de buta is volt, hogy ily messze elcsászkal. A közlekedési rendőrökkel alig törődött, csak vágatott s mikor a hotel ajtajába ért, csak berontott, s nem volt ideje a liftet megvárni, gyalog ugrott fel a harmadik emeletre.

A legjobb pillanatban: Ágnes éppen az ajtóban állt. Indult, el.

- Hohó - kiáltott fel harsányan Péter -, ugye megéreztem: pontosan értem ide a maga szent színe elé.

Ágnes furcsán nézett rá, nevetett, s nem értette, mitől van így kihevülve.

- Elkísérem magát, szívem.

- Ne mondja. Hova?

- Templomba.

Ágnes nevetett.

- Előbb fészülködjön meg egy kicsit. Mit csinált maga? Ki van izzadva.

Péter nevetett, csakugyan ömlik róla a tajték.

- Öltözzön át, cseréljen inget.

- Megvár?

- Addig visszajövök.

- No nem. Nem maradok el magától.

Ágnes bámulva nézett rá:

- Így nem jöhet velem. Mit képzelsz.

- Akkor várjon meg.

Kicsit megszúrta a szó, hogy „így nem jöhet velem”, de nem úgy, mint máskor: most örömet okozott, boldogságot az egyenes, fölényes és támadó magatartás: Ágnes önkéntelenül is érzi, hogy most már jogai vannak!

- De várjon meg - mondta s mozdult, hogy bemegy a szobába, rendbe szedni magát.

Ágnes kedvetlenül:

- De mit csinált magával, így nem mehetek ki az utcára, egy ilyen zuhlott alakkal. Mindenki utánam bámulna. Mintha tíz kilométert futott volna.

- Éppen azt tettem - nevetett Péter. - S tudja ki után szaladtam?... Maga után.

- Teljesen öltözzön át.

- Várjon meg.

- Csak nem fogok asszisztálni az öltözködésnél.

- Lent a hallban.

Ágnes türelmetlenül biccentett s eltávozott. Ő már tépte a nyakkendő, gombolta gallérját. Közben belenézett a tükörbe, s nagyot nevetett. Igazán úgy ki volt hevülve, az arca vörös volt, s a homlokán izzadságcseppek gyöngyöztek, s fűjt, mint egy birkózó a gyűrűben. Nevetett saját magán s belátta, hogy így csakugyan nem viheti magával őt Ágnes. Egy pihent, nyugodt,

túl díszesen öltözött nő a bécsi utcán, a Ringen, feltűnést okozna vele. Nem vihet táblát a mellén, hogy ő az ura ennek a szép nőnek.

A gallérja csuromvíz, az ingét facsarni lehet.

Beugrott a kádba, lezuhanyozta magát, a leggyorsabban törülközőt. No de most hol talál ruhát a becsomagolt bőröndökben? Hát, lássatok csudát, ki van készítve a székeken a tropikál nyári ruhája és a szmoking is. Mindenik a teljes fehérneművel, még friss harisnya és zsebkendő is. Micsoda angyali nő. A legfinomabb marokénkötésben ott van kikészítve *Bissi naplója* is. Rápillantott; aranyvágású könyv. Mosolygott rá. A kártya-poéneket írja benne Ágnes. Egy hét alatt harminc oldal tele... vesztett. Megtanult kártyázni ez alatt a hét alatt.

Úgy érezte, pillanatok alatt készen van, s rohant Ágnes után. Egész frissnek érezte magát. Nagyszerűen felüdült. Csak úgy ragyogott, büszke és bátor volt s gazdag.

A hallban nem találta Ágnest. Most mit csináljon? Hogy kérdezze meg, merre ment a felesége. Mégiscsak disznóság, hogy ezek a bécsiek nem tanulnak magyarul. Legalább a pincérek. Ha már a polgármester nem veszi magának azt a fáradtságot... a pesti polgármester bizonyára éppen úgy beszél németül, mint magyarul... Most hogy szagolja meg, merre ment az asszony? Legalább tudná, hogy melyik templomba szokott járni, azt se tudja, merre van itt valami katolikus templom...

Tétovázva ment ki a bejáraton a köszönő személyzet sorfala közt, s kint habozás nélkül jobbra fordult. Egy szép asszony még ha templomba megy, akkor is a legelőkelőbb üzleti úton megy... Lesz a Kärntnerstrassén templom a szebbnél szebb üzletek között...

Igaza van Ágnesnek, gondolta, hogy nem várt rá. Egy ilyen feltűnően szép nőnek nem lehet várakoznia sehol, rögtön megbámulják... S most már ne bámulja senki... Most már... nem is szükséges, hogy olyan nagyon szép legyen: egy anya már nem *szépnő* többé... Az anya nem nő, az anya: szentség.

Bele-belenézett a kirakatokba. Szórakozottan. Valamit venni kellene Ágnesnek. Még nem is tudta, hogy ezért nézi a kirakati tükröket, már válogatott. Megállította egy furcsa kalap. Női kalap. Semmi teste, csak egy szabálytalan alakú nagy ellenző. Ez jó lesz Ágnesnek a hajóra. Hajháló ellenzővel...

Nem állott meg, mert még a templomban akarta találni; majd ha visszafelé jönnek; de hogy ismeri meg az üzletet?... Most egész megbabonázva állott meg: a szomszéd kirakatban mintha az Ágnes alakját látta volna meg. Egy pompás fekete selyem estélyi ruha állott a próbababán. Végtelenül egyszerű ruha. Fekete fehérrel. A felső részt egy nagy fehér applikált hímzés-virág borítja be, ez minden díszítése. Ezt a ruhát megveszi. Soká állott előtte: ez a ruha valóban az anyaság szimbóluma. Széles vállak, karcsú alak, hangsúlyozott mellrész. Büszke ifjú anya s csak ő tudja, hogy az... Ebben a ruhában viszi ma társaságba...

Tovább haladt, mintha célja volna, hova kell mennie. Már négy utca nyílt jobbra, s ő csak ment, s csaknem elment a templom előtt.

Elmosolyodott: mi lesz, ha csakugyan itt van.

Belépett és a félhomályban, a hűvösben körülnézett az üres templomban. Ágnes ott térdelt.

Mint mindig, megütődött ezen az egyszerű tényen, hogy valaki térdel az Isten előtt. Gyermekkora zúdult fel, a protestálás lázadt fel benne. Százados sérelmek és szégyenek, s nem tudott magára az istenfogalomra gondolni: fájt neki, hogy a nő, aki számára most a beteljesülés volt, akit szeretett volna piedesztálra állítani és az egész világnak dicsekedve mutatni: nézzétek ez a fiúisten dicsőséges edénye - térdepel... Elfogult lett, érezte, hogy örvény van köztük,

áthidalhatatlan szakadék, mert ő nem fog letérdepelni, míg csak a bakó nem parancsolja a tőke előtt... Mennyire szerette volna, ha Ágnes az ő vallásában nőtt volna fel. Nem azért, amit jelent a vallás, hanem amiatt, amit nem jelent. A lényegeken semmi eltérés, az összes keresztény felekezetek azonosak, versenyeznek abban, hogy melyik hirdeti a legnemesebb elveket legnagyobb hittel: de a külsőségekben megakad a barátság... S milyen különös, éppen ez a kor, a mi korunk, meghozza az első nagy politikai támadást az egész keresztény tömb ellen. Nagyobb ez a Mohamedénél, hiszen a mohamedánizmus ugyanúgy az egy isten erkölcsi morálját hirdette, mint a krisztushívők vallásai, külsőségektől eltekintve, egyek voltak a világszemlélet primitív felállításában. Mohamedán és gyaur, ha az emberi találkozást elérték, tovább nem volt köztük felfogáskülönbség a morál dolgában. Barátok tudtak lenni, s úgy érezték, hogy csak a hadi és politikai nézetek állanak köztük. De most a Krisztusnak, a Mohamednek és a Zoroasztereknek és Buddháknak, a vallásalapítás gondolatának, a személyesített ősprincípiumnak jelent meg új félelmes ellenfele az orosz bolsevizmusban. S ezzel szemben gyermekkorra megbújt a katolikus templomban, mint vihar elől; a madár nem nézi, milyen stílusú eresz alá meneküljön... De fölillant előtte a tízezer év elve... Archeológiai gondolat, hogy az emberiség fejlődését tízezeréves korokban kell számítani. Minden nagy lépés kora tízezer év. A bronzkor, a vaskor, a halászat, vadászat kora, a matriarchátus, a birodalom-alapítási gondolat, a vallásos fogalomkör, ez mind tízezres évköröket jelent. Még csak kétezer éve a Krisztus megjelenésének, s bár nem tudjuk, mily őskorokat folytatott ez a fogalom, mégis bizonyára évezredek vannak hátra számára... Csak itt van ez az egy probléma: az emberiség legnagyobb propagandát eddig a keresztény gondolat terjesztésére fordított. Kétezer éven át mennyi erőt, munkát, szellemet és politikai hatalmat használtak fel ennek a vallásnak az egész emberiségre kiterjesztésre: s még ma, két évezred után is, a ma élő emberiségnek kétharmada nem is hallotta hírét annak, hogy született a Krisztus, az emberi nem megváltására... Tehát, ha bent, ennek a vízzel hintett embertömegnek a belsejében bármekkora hasadás áll is be, az eszme még mindig terjedő irányt mutathat akár évszázadokig...

Vajon mikor áll fel Ágnes? Úgy tűnik fel neki, hogy túlságosan soká térdel: megfájul a térde...

De az emberi szervezet bámulatos munkabíró. A szentek és a hit nagy alakjai napokat tudtak térdelni a kereszt előtt... Különös, hogy az emberi energiát milyen áttételekben lehet alkalmazni. Ma a munkások milliói a legnagyobb keresztfanatikusokat megszágyenítő rekordteljesítményeket tudják kifejteni a Gép imádatában.

Most a Gép tízezeréves korszaka kezdődik?...

Vagy vissza kell menni a legelső gépig, az első egykarú emelőig, az ásóig, hogy a Géporszakot keleteljük?

Úgy rémlett neki, hogy a kultúra fejlődésében a számtani haladvány egyszerre csak geometriaivá alakult át.

De csak a technikai dolgokban: a lelkieken maradt a régi lassú stagnálás... Mintha még haladványt se lehetne megfigyelni: hiszen a görög filozófia máig a csúcsot jelenti, s a görög szobrászat titkai ellophatatlanok... Az első drámaíró Aiszkülosz, a legnagyobb tragédiaérző, mind a mai napig, aki messze fölötté van Shakespeare-nek is, hát még... „A példa fája”, oly százalmas, hogy a repülő ember, rádió a távoli égitestek felé kiáltó és a bacilusokkal diadalmasan megharcoló emberi lélek szellemtörténeti értékekben a nulla fokon maradt...

Ágnes ebben a percben felállott - vajon hány monoton imát morzsol le szegény - s egy mozdulattal búcsút vett az áhítat helyétől, s erélyes és könnyű léptekkel egyenesen belerohant az ő karjaiba.

Csak mikor már szemben állottak egymással, akkor nézett rá megdöbbenve, hunyorított is egy kicsit, és igen komolyan, mint a rajtakapott titkolózó, megnyúlt arccal kérdezte:

- Maga?

De a templomban nem szabad beszélni. Kisiettek az utcára, és egyszerre benne voltak a legnagyobb déli forgalomban.

Péter szerette volna karon fogni Ágnes, de nem kapott rá semmi segílyt, így csak lépkedtek egymás mellett, mosolyogva és függetlenül. Különös, de még sohase mentek karon fogva.

Ennek az az egyszerű oka van, hogy Ágnes magasabb, s nem állna jól neki, ha egy alacsonyabb férfiba kapaszkodna: hogy lenne az? Vagy belső okai vannak? Ágnes mint önálló lény is, valamivel magasabb? És nincs szüksége rá, hogy segílyt, oltalmat és támaszt kérjen?

Mentek egymás mellett, idegen város, idegen nép, mintha mese volna az egész. Milyen elképzelhetetlen a rendes életben az idegen világnak ez a tökéletessége, s az ember megy együtt azzal, akit szeret, akihez hasonlóan nem szeret senkit, az élete, minden öröme és vágya. S csak mentek egymás mellett s mosolyogtak. Úgy tűnt fel, mintha szárnyaik lettek volna s csodálatosan megszépítette a dolgot, hogy annyi rengeteg ember nyüzsög körülöttük, és egyetlen szót sem értenek a beszédjükből, ahogy azok nem értik, nem érthetik az ő gondolataikat. Mennyi szép nő s mily elegánsak s ez aztán felemelő érzés, hogy egy sincs köztük, aki Ágnessel versenyezhetne. Ágnes a legszebb nő az egész Kärntnerstrassén, egész Bécsben s nyilván, ma, az egész világon.

S már nem úgy az övé, mint eddig mindenkor. Vétel, Vásár. Anyakönyvvezető. Ma az övé, mert benne van az ő fajtájának a magva! mint odúban a madár, mint a földben a búzaszem, mint a hívőben a gondolat. Most már egyek lettek: mert ugye, Ágnes is a Dusok közé került: hiszen testének teste, vérének vére, életének élete a Dus titok.

Csak ebben a felmagasztosultságban érti meg, mért kellett annyit szenvedni. Hogy miket tudott átkínlódni! Egy évig nem válaszolt egy levelére sem. Mindennap írt neki, és soha választ nem kapott. Most ránéz az arcára: ez a derült, édes, ragyogó arc oly ártatlan, mint a virág a szárán: ez egy évig, vagy talán tovább, soha egy betűt nem válaszolt neki... Elhíhető ez?... S most itt lépdel mellette, néha könyökkel meg kell érinteni, hogy érezze, hogy nem álom...

Megállott egy ékszerkirakat előtt. Itt kell valamit venni, emléket a mai napért... Ágnes egy nagy iparművészeti gyűrűt visel, jobb keze középujján. Nem ismeri ezt a gyűrűt, nem tudja, kitől kapta, becses lehet, mert soha le nem teszi. Mohón futkosott a szeme a kirakat kincsei közt, mit kellene megvenni. Látott egy szép gyűrűt. Elég egyszerű is volt, hatalmas briliánszal. Megnézte a számot, mi van aláírva: 15 000 S.

Nevetett, nevetnie kellett. Annyit igazán nem adhat, ha még olyan szerelmes és boldog is.

De pár száz schillinget, azt igen... az is elég szép...

Lopva ránézett Ágnesre, s annyit látott, hogy valamit nagyon néz, nagyon, megbabonázva, mintha oda volna varázsolva a szeme. Rettenve kereste, nem a tizenötezer schillinges gyűrűt-e? de nem... Próbálta kitalálni s mikor rájött, elpirult.

Meg akart győződni, csakugyan a jegygyűrűket nézi-e Ágnes?

- Nézze, milyen szép gyűrű? - mutatott rá a drágaságra.

- Igen - mondta szórakozottan Ágnes, és tovább nézte a jegygyűrűket.

Péter lázba jött. Ágnesnek nem volt jegygyűrűje. Neki volt. Az ő gyűrűjét, amit oly különös módon cserélt Margittal, már nem lehetett többé lehúzni az ujjáról... Margit akkor tanítónő volt, kisegítő egy kisvárosban, ahol az ő ellenére vállalt három hónapos állást... Ő már akkor, bár semmi pénze és semmi keresete sem volt, halálosan dühöngött, hogy Margit elfogadott meghívást erre az állásra... S azt hallotta, valahogy kivette, hogy az igazgatótanító özvegy ember, két kis gyerekkel, egész fiatal ember, akit Margit nem győzött eleget dicsérni leveleiben, hogy milyen remek pedagógus... hogy ez udvarol neki...

Hirtelen dühében gyűrűt küldött Margitnak. Vett egy gyűrűt a legelső boltban, borítékba tette és elküldte, mint szultán a selyemzsinórt: viseld rabságod jegyét.

Elomló, virágillat-szagú szavakkal áradt ki. Margit, mikor megkapta. Folyton csak azt nézi, írta... s kérdezte, hogy ő is oly boldog-e a gyűrűjétől?...

„De hisz én nem kaptam magától”... - válaszolt rá.

Ebből zavar lett. Kisült, hogy ő nem ismerte a társadalmi szokást. Ő azt várta s hitte, hogy a gyűrű, az csere... Ha ő küld, akkor kell, hogy párját kapja a lánytól. Margit erre zavarba jött s írta: ő nem tud gyűrűt venni. Kis helyen nincs s ha volna, megbámulnák a lányt, aki jegygyűrűt vesz. Elsüllyed a szégyentől, hogy ő maga bemenjen egy aranyműveshez és jegygyűrűt... de ha neki csak így kedves, rászánja magát... s addig is, míg ez nem lesz meg, nem viselheti... lehetetlen, hogy neki van gyűrűje, és Péternek nincs... Aztán küldött gyűrűt, s akkor ő szégyellte magát, szégyenkező áhítattal húzta fel az ujjára, s ezt már le nem húzza többet. Meg is vastagodott azóta az ujj, hiszen akkor még szinte fejletlen fickó volt, s az ő mestersége mellett a kéz eldurvul...

- Válasszon, szívem - mondta Ágnesnek. - Egy szép ékszert.

Ágnes odaintett a jegygyűrűkre.

- Ezt akar?

- Csakis.

- Éljen! Jöjjön.

Bementek a boltba. Már megint németül szólottak hozzájuk. Nevettek. El is felejtették ezt az akadályt.

Péter vígan fogott bele a szem- és kézjelbeszédbe. Körülnézett a pulton, ott szoktak lenni kitéve ezek a karikák. Rámutatott.

Kedves volt és mulatságos.

A kereskedő bár látta, nem értik, nem spórolt a beszéddel, s különféle típusokat rakott ki. Olyanokat akart rájuk sózni, amelyeken valami fazon van, sőt ha lehet, amelyben briliáns is lappang. De Ágnesnek nem kellett. Csak egy tökéletesen egyszerű sima karikát választott. Oly vékony nem volt, mint a Péteré, azt mélyen lenézte a kereskedő. Az mégis Rimaszombatba való, nem Bácsbe.

Mikor végre egyet felhúzott az ujjára, mindjárt a bal kéz gyűrűs ujjára - „a menyasszony a jobb kézen viseli, asszony a bal kézen...”

Akkor Ágnes szinte megváltozott. Mintha csak most lett volna asszonnyá. Melegen, bizalmasan és szerényen nézett az ura szemébe, s Péteren megint olyan érzelmesség vett erőt, hogy alig bírta elfojtani a könnyeket.

- Jó van, no jó van - motyogta egészen gyerekesen -, kifizetem, osztán akkor a magáé... de elég nagy? nem kicsi?... maga is bele ne hízzon, mint én a magaméba.

Ágnes nevetett. Úgy nevetgélt, mint egy szüzlány.

Nagyon szokatlan és furcsa volt neki az egész, nem bírta el a szimbólum jelentőségét. Első házasságában nem is volt gyűrűje. Az nem volt szerelmi házasság, sem érdekházasság, az egy furcsa vicc volt, amit megmagyarázni is alig lehet, még művészházasság sem volt - bár művész volt az ura, világhírű zongorista azóta -, csak azért esküdtek össze, már a polgári esküvel, hogy az útlevelet megkaphassa... abban az időben komplikált volt kijutni a határon...

- Nézze - mondta s kinyújtotta a kezét Péter előtt, s megmutatta rajta a gyűrűt.

Péter megfogta a kezét, erősen megfogta, mélyen meghatva felemelte az ajkához és megcsókolta.

Ágnes megütődve nézte, milyen komoly. Ő is komolyan vette, de amint eltávoztak az üzletből, Péter látta, hogy nem húz kesztyűt a bal kezére, hanem minden pillanatban felemeli a gyűrűt, és lopva megnézi.

S most valami csoda történt: Ágnes a kezét a férje karjába akasztotta.

Karon fogta az urát. És nem fordultak meg az emberek, hogy kacagjanak rajtuk, és kiderült, hogy ha össze vannak karolva, Ágnes nem is magasabb Péternél!

Hopp, alig mentek néhány lépést, itt volt a kirakat, ahol a kiszemelt ruha pompázott. Péter már meglátta, de nagy boldogságában nem gondolt rá, s mégis kétszer is visszanézett, csak akkor állott meg:

- Várjon csak, várjon, szívem, várjon, babám, mi van még hátra, szentem.

Ágnes megállott, mit akar az ura?

Péter nem mutogatott semmit, csak betessékelte a feleségét az üzletbe, ahol azonnal ketten-hárman is eléjük siettek.

- Kérem, a kirakatban van egy ruha, azt mutassák meg.

A kereskedő nevetett, a segédek is nevettek. Péter is nevetett, Ágnes is.

- Na, nem értenek magyarul? Azt a kutyafáját.

Ezzel intett a fiatal segédnek egy ujjal; megragadva vitte őt, és megmutatta a kirakatban a választott ruhát.

Ágnes csak összezsáptta a kezét s felkiáltott:

- Jaj, de gyönyörű. Hát ez gyönyörű. Gyönyörű! Gyönyörű...

Ágnes otthonosan vonult el a tükör mögött a próbaterembe.

Péter leült s várt. Úgy ült a karszékekben, mint egy vidéki földbirtokos, aki Bécsben jár, és mindent megvesz a szeretőjének, amit csak lát. Kinek van ilyen szép felesége!... A kereskedők nem győzték eléggé csodálni. Ez a magyar úr. Már bizony az utóbbi húsz évben ritkán jelenik meg. Ritka madár lett, mint otthon a túzok.

Mikor Ágnes megjelent az új ruhában, mint egy álom, Péter maga is meg volt lepve. Néha Ágnes oly erőteljes és hatalmas volt, mint egy hősnő. Ebben a ruhában drámai szerep jelentkezett. Méltóság volt benne. Már megint magas lett és ünnepélyes.

Mindenki elragadtatva nézte a csodálatosan szép jelenséget, s a tulajdonosnő is megjelent az eseményre, s maga is odavolt a bámulattól. A ruha azonfelül, hogy Ágneset nagyszerűen fölemelte, hajszálpontosan illett rá. Egyáltalán semmit sem kellett rajta igazítani. Az egész személyzet ámult, és mindenki, még azok is, akik vevőkiszolgálással voltak elfoglalva, csak odanéztek, s Ágnesben gyönyörködtek.

- Jó - mondta Péter.

- Igazán jó? Jó? Jó?

Nézte magát az állótükörben. Kénytelen volt ő maga is csodálni saját magát ebben a ruhában.

- Ez kellett volna nekem a Kétszer kettő négyben. Ezt magyaráztam nekik, de a hülyék nem értették meg. Egyszerű fekete selyemruha, valami fehér díszítéssel; de ilyen ízlést!... Nahát!... Klassz!... Örület... Mindig mondtam, csak Bécsbe kell jönni öltözni...

- Ó, művésznő, az is remek ruhája volt, az a nehéz csipkeruha - szólalt meg váratlanul egy vevő. Hölgy.

Erre mindketten zavarba jöttek, hogy nem mondtak-e valami illetlenséget elbizakodásukban.

- Freudné, nagy imádója vagyok a művésznőnek.

Ágnes nem nyújtott kezet, de annál elragadóbban mosolygott, igazán olyan volt, mint Erzsébet királynő, ebben a ruhában.

- S milyen szeme van a művésznőnek. Én is néztem ezt a ruhát, hogy istenem, aki ezt felveheti, az boldog.

- Ó, nem én választottam. Az uram! Az uram!

S hogy valaki kétségbe ne essen, ki az ura, odasuhogott Péterhez és megcsókolta, mindenki szeme láttára.

Az egész bolt boldogan nevetett. Valami oly szép és elragadó volt a jelenet, hogy tapsban törtek ki. A magyar nő hevesen magyarázta, hogy ki a vendég. A tulajdonosnő hevesen hódolt.

- Azt mondja - tolmácsolta a pesti asszony -, hogy kár, hogy a művésznő nem beszél németül. Bécsben kimondhatatlan sikere lenne... Hogy egész Bécsben nincs még egy ilyen szép akt. Nagyon büszke, hogy a tökéletes modellruha minden igazítás nélkül úgy fekszik a művésznőn.

Ágnes kimondhatatlanul boldog volt. Ez a siker, hogy Bécsben is győzött, egészen elragadta. Aztán eltűnt, s visszaöltözött az utcaiba.

- No hát lássuk, mi az ára? Erről még nem is volt szó - kedélyeskedett azalatt Péter -, pedig ez se kutya.

A tulajdonosnő a pesti asszony segítségével bebizonyította, hogy a ruha egy példányban van, eredeti modellt és megmutatta az üzleti könyvet, mibe kerül, és abból húsz százalékot engedett a művésznőnek, mert neki a legnagyobb siker, ha a művésznő nála vásárol, s az ő ruhájában megjelenik bárhol. Bár Bécsben is társaságban lenne még benne.

- No, az könnyen meglehet, ma este még társaságban leszünk.

Még a bankár nevét is kikottyantotta s ismerték. Ó, ki ne ismerné Schön bankárt. „Szerencsés ember.” Ebben is szerencséje van. Hogy az isteni művésznő ebben a toalettben...

Anélkül, hogy egy szót is értettek volna egymás beszédéből, valóságos parázs színpadí kép alakult ki körülöttük. Péter büszke volt, de zavarta is ez a siker. Büszke volt Ágnesre, s meg volt ijedve: hogy tudja ő kielégíteni ezt a szép nőt a jövőben?

Míg a pénzt leszámolta, a Mammon szelleme pillanatnyi csöndet parancsolt.

- Nem vagyok én Krózus - dohogott a szobrász, és zsebre vágta a visszajáró apró papírokat.

- A lakást kérdik, művész úr, hova küldjék haza a ruhát.

- Hotel Bristol. Altes Haus.

- Ja, ja - s érezte, hogy ez is nagyon rendben van, mint mikor a fiákeres meglegedetten bólint, ha a lóhoz, kocsihoz értő vendég leereszti a felhúzott kocsifedelet.

Úgy búcsúztak, mintha egy világhíresség jelent volna meg az üzletben. Csak a nagy film-primadonnáknak jár ki ekkora respektus és kíváncsi hódolat. Milyen kár, hogy nem áll a bolt előtt a nagy, hatvan lóerős túrakocsi... Fene egye ki, ezt még meg kell spórolni. Újra egymásba kapaszkodtak s pillanatok múlva eltűntek a tömegben. Megszűnt a parádé, a csoda, újra beállott a hétköznapi. Kis nászutas pár?

De a boldogság annál jobban felizzott bennük. Péter üdvözlőnek érezte magát. Most levizsgázott a feleségével, hogy milyen jól választott. Büszke volt rá, mint egy földbirtokos a szép lovára, s egyúttal hálás volt neki, mint a gyermek az anyjának. Csak az volt a baj, hogy nem tudott lépést tartani vele. Ágnes aprókat lépett, tipegett, a szűk szoknya és a magas sarok szoktatja ehhez a nőket, s Péternek minduntalan cserélni kellett, katonás módon, a lábát; egészen lefoglalta a figyelmét, hogy lépést tartson a feleségével. Ágnes egy szót se szólt, de ha Péter ránézett, látta az arcán a tündöklő örömet, s hogy szeretne beszélni, de az utcán csak nem!

Egyenest haza a hotelba, s úgy érkeztek, mintha valami nagy dolog történt volna közöttük. Vagy körülöttük, velük, szóval mintha sorsfordulatban volnának. Milyen jól tudja fogadni Ágnes ezeket a konvencionális hotelköszöntéseket, a személyzet részéről. Sem nem bizalmas, sem nem elűző. Természetes, aki megszokta és tudja gyakorolni.

Péter dagadni érezte a szívét. Tudnának ők így élni; nem kell ehhez semmi, csak pénz... A képesség megvan... csak a *tehetség* legyen meg hozzá...

A portás ismét mélyet hajlott: ez nem is portás, hanem valami üzemvezető, szakember, aki a legmagasabb képesítéseket szerezte meg, míg erre az előkelő helyre került: furcsa, hogy mindenben van rang és magas pozíció, gondolta Péter, aki mélyen lenézte a hotelportási fogalmat.

Alig léptek be a szobájukba, Ágnes viharosan robbant a Péter nyakába:

- Édes, édes, édes, édes - áradt belőle, ömlött a szájából az elragadtatott szó -, maga drága, maga édes. Édes... maga, gavallér!...

El kellett eresztenie a Péter nyakát, hogy összezsáphassa a kezét. S újra összezsápta és meghajolva nézte Pétert, mint valami csodát:

- Úr.

S gesztusokkal jelezte, hogy ennél többet és nagyobbbat mondani lehetetlen.

- Úr! - s jobb ököllel belecsapott a bal tenyerébe. - Tud!

Nem bírt magával, a lelkesedésével:

- Csak néztem, ahogy fizetett. Azt hiszi, nem láttam. Egy bácskai nábob. Ahogy a végén a markába gyűrte, és zsebre dugta, ami visszajárt... óriási... remek!...

S leutánozta. Péter belepirosodva nevetett, mert ő bizony ezt nem uraságból csinálta, hanem röstellte már, hogy annyi szó van a pénzről...

- Micsoda ripacs!... Bűdös. Bűdös... Meg kell zabálni.

Ágnesnek csak ilyen állati tökéletességekkel lehet imponálni!

De most az egyszer ez nem zavarta. Boldog volt...

Kopogtattak az ajtón.

A ruhát hozták meg.

Nagyon szép, magas, karcsú lány hozta a ruhadarabot, s mikor kirakta az asztalra, szépen fektetve a ruhát, Péter ránézett a szeme sarkából, hűj, de jó alakja van ennek. Ez jó modell lenne a...

Pénzt adott neki, s a lány mély meghajlással vonult vissza. Péter betette utána az ajtót, s mikor visszafordult, Ágnest valami csodálatos szertartásban találta. Ott állott a ruha előtt és nézte. Oly áhítattal, mintha megjelent volna maga az üdvösség. Az arca ragyogott, s mielőtt megszólalt volna, a fényesség egyre fokozódott.

És akkor elkezdett táncolni s tombolni és rajongani.

- Jaj, de gyönyörű, jaj, de kimondhatatlan gyönyörű... Megérintette a selymet, nehéz bársonyos anyag.

- Velúrsifon! - kiáltotta, mintha azt mondta volna: elértem az élet csúcsára... Üdvösség... Északi-sark... Szentháromság... Föld!...

Péter csak nevetett.

- És ez a hímzés! Ez az ízlés! Ez a választékos ízlés. Ennél gyönyörűbbet!... Ilyen vas!!!

S a jobb kezét ökölbe szorítva különös, olyan férfias gesztust csinált az arca előtt.

És akkor átengedte magát a kacagásnak. Valóságos trillákat vágott ki. Koloratúrát, kacagásban. S körülforogta a szobát, és oly határtalan volt a kitörése, amiben mindent kitombolt, az uráról való nagy véleményét, a ruhán való örömét és a sikert, amit személyesen ért el. És a fiatalságát, a nászútját, a dicsőségét, és hogy Zöld Janit most ehetné a fene! ha látná, mi van itt!...

- Rongyosok! - kiáltotta - rongyosok!... Mit tudják ezek, miről van szó!

A szobrász csak nevetett, és zavartan sajnálta, hogy ezt nem lehet az ő mesterségében felhasználni. Hogy lehet megmintázni ezt a didergő rezgést? ezt a forró lihegést, ezt az oktalan tombolást? Még festő sem... talán a muzsikusz, valahogy áttétellel, ki tudná hozni: kiépíteni belőle a boldogság csicsergő zuhatagát... vagy mit...

Felvette, letette, kiteregette, elsimította, rendezte, ölelte, csókolta s imádta a ruhát, és akkor azt mondta:

- Maga örült, zárja már be az ajtót.

Mikor egy óra múlva az étteremben, az asztaluknál ültek, Péternek az volt az érzése, hogy most valaminek ki kell nyilatkoztatnia. Most vannak boldogságuknak csúcspontján, kell valaminek történni, ami ezt emlékezetessé teszi.

Közben az étlapot tanulmányozta, s igyekezett kitalálni az idegen szavak értelmét. Végeredményben rábízta magát a pincérre. Néha megtette, hogy szeme után választott valamit, amit előtte elvittek s megkívánta. De általában kiszolgáltatta magát s magukat a főpincér ízlésének, amiben lehetetlen volt csalódni. Csak egészen kiváló menüt kaptak, ami neki egyszerűen azt jelentette, hogy a legjobb családi konyhát élvezi, hiszen sohasem szokott, otthon sem, válogatni vagy ételeket rendelni.

Péter mosolygott saját magukon. Szerette volna hangosan mondani el gondolatait, de félt, hogy Ágnes sértőnek találná azt a véleményét, hogy ők tulajdonképp nagyon elzárják magukat, mikor ennyire ragaszkodnak az éttermi étkezéshez. Mért tűnik ez oly elegánsnak és kötelezőnek Ágnes előtt? Mintha a Tátrában volna, hol az egyetlen komoly foglalkozás: pontosan megjelenni az étkezésen. Így, hotelben, nem kötelező, hiszen a város tele van szebbnél szebb és érdekesebbnél érdekesebb termekkel, ahol a legkülönbözőbb stílusban lehet táplálkozni.

- Most mondok magának valamit, ami egész nap foglalkoztat - szólalt meg az ünnepélyes és diszkrét csöndben. Halkan beszélt, ahogy illik, és Ágnes figyelmesen és udvariasan hajtotta felé arcát, minthogy tudta, valami őt nagyon érdeklő dologról akar beszélni az ura.

- Már korán reggel olvastam a kávéházban, de csak most jut eszembe reflektálni rá.

Ágnes meglepetve nézett Péterre. De Péter komolyan szólt:

- Olvasta a Karinthy cikkét a Napóleon-Goethe-kérdésről? Karinthy rosszul teszi, hogy bedúl ennek a két névnek. Egy író ne feküdjön le régi nagyok lába elé, mint egy hű kutya. Ne lesse a morzsákat azoknak az asztaláról: egy mai Karinthynek alapjában véve száz évvel okosabbnak kell lenni, mint a száz év előtti urak...

Ágnes felnevetett, s furcsán nézett Péterre, mintha enyhe elmebaj tünetei jelentkeznének rajta.

- Azt kérdi Napóleon Goethétől, melyik az elsőbb, az irodalom vagy a politika? Az író vagy a politikus?... Karinthy szerint Goethe habozás nélkül az irodalom pártjára állt. Ellenben ő, úgy látszik, Napóleonnak ad igazat. Azt akarja elfogadtatni saját magával, hogy fene egye meg, csak most látjuk, hogy mégiscsak a politikus az első.

Mosolyogva fogott hozzá felszeletelni a húst. Aztán határozottan kijelentette:

- Ez tilos: a művész sose adjon előnyt a civilnek. Micsoda dolog, hogy a politikus bárhol és bármiben - ami az örök életet illeti - elébe állhasson a művésznak és a művészetnek... Nem elég neki, hogy itt, ezen a földön, a napok életében, minden levegőt elvesz és elszippant előlünk?... Övék a befolyás, a pénz, a meghívások és a szereplések: de hogy még a jelentékeny tömeghatást, illetve az emberiség fejlődésére gyakorolt hatást is maguknak rabolják el, azt azután nem...

S különösen nem, ha az irodalomra gondolunk. Az irodalom, a szavakba foglalt művészet, teremti meg az időket. Addig hozza, forgatja, termeli és élesíti a gondolatokat, eszméket, a hangulatokat, míg csak be nem áll az új korszak. A francia forradalmat kétszáz évig készítette az irodalom, míg kipreparálta a tömeglelket, ezt a gyermeki egységet az eszmék megértésére... De ugyanez az irodalmi szellem nevelte bele a francia népet a szabadság eszmei győzelmébe, a gloár imádatába. A francia tömeg végül odajutott, hogy a gloárt állította minden istenség helyébe: most jön egy csaló, aki születik a forradalomban, zsebre vágja az egész forradalmat, s elárulja és meghamisítja annak minden tartalmát, de megtartja a gloárt, és a negyvenmillió francia tömeget hajlékony eszközzé változtatja saját céljainak elérésére. Itt a zseniális kalandor mivel operált, ha nem az irodalom által megteremtett, tehát irodalmilag preparált néplélekkel?

Most nézzük csak, mi van szemben Napóleonnal?... Szemben van Európa többi népe, egész lakossága, valami ötszázmillió lélek... sok nép, sok faj... valamennyi egyféle államformában, tehát uralkodók elnyomása alatt... S valamennyien annak a forradalmi állapotnak valamelyik pontján, amelyen a francia nép eljutott a forradalomig s utána a Napóleon gloár-vallásáig... tehát minden nép féktelenül felbőszülve saját uralkodója és kormányzata ellen! lappangó forradalmi hangulatban... Napóleon sohase támadta a népeket, ő mindig, zseniális egyszerűséggel, az uralkodókat támadta. De hol volt olyan uralkodó, amelyik mellett az általa képviselt eszméért égő, lelkesedő néptömeg állott volna?... Napóleon remek helyzetben volt: Ő száz évre learathatta a francia nép vér-termését s meg is tette - a mai francia tömeg alig több, mint amit ő kézbe vett -, vele szemben ezek a császárok, királyok s cárok viszont csak olyan tömeget kergethettek ki a frontra ellene, amelyet az irodalom már akkor meglehetősen megtöltött azzal a gondolattal, hogy minden győzelem, amit elérnek, csak a saját bilincseiket kovácsolja szilárdabbra s szorosabbra... Érti? a Napóleon népe irodalmilag felkorbácsolt lelkesedéssel rohant rá a testvérnemzetekre, amelyek nem is akartak ellenük védekezni, csak százezrével feküdtek le a harctereken!

S ezt Napóleon? a politikus hozta létre? s nem az irodalom?...

Vagyis mi volt Napóleon? egy ügyes fickó, aki felismerte a legfontosabb dolgot: a politikában az irodalmi szempontok hangsúlyozását.

- Érti, szívem? igazat ad?...

- Nagyon érdekes - mondta Ágnes -, de teljesen kihűl az étel.

- Á, mit az étel, mikor ilyen fontos dologról van szó... Hogy mondjam meg magának, hogy semmi félreértés ne legyen: Napóleon üstökön fogta a jelszavakba koncentrált irodalmi áramlatokat... Óriási, amit csinált: például csak itt, nálunk, Magyarországon - az embernek megáll az esze: kiáltványokat bocsát ki, s ezekben a legsúlyosabb nemzeti sérelmekre hívja fel a figyelmet, a Habsburgok ellen. Olyan szerencséje volt még ebben is, hogy a kor legpompásabb írói egyénisége áll mellé, Bacsányi János. Az egyetlen költő, aki messze megelőzte a kort. Már szociális veleérzésben... Igen, de nálunk még nem volt kész az irodalmi mérgezés... a nacionalista lelkesedés, a függetlenség, az önálló vámterület, az ipar, kereskedelem és hadsereg nemzeti gondolata... Nálunk még rendületlen szilárdsággal állott a feudalizmus rendszere... Másutt nem úgy volt: Andersen meséli, hogy az apja, kis foltozó dán varga, megőrült Napóleontól!... Napóleonnak az egész szemközti fekvő ellenséges területen özönnel voltak hívei... csak úgy lángolt a szemközti mező a szabadság-egyenlőség-testvériség pásztor-tüzeitől... Bolondnak kellett volna lennie, örülnie és tehetségtelennek, ha nem győz... győznie kellett, mert ez volt a kor parancsa...

- Nagyszerű, szívem, és olyan értelmesen tudja elmondani, hogy teljesen meg lehet egy ilyen nehezét érteni. De azért nem muszáj éhenhalni, csak egyen, egyen.

- Mingyár, csak azt akarom mondani, hogy most már itt van az ideje, hogy megvizsgálja a tudomány, mik voltak a Napóleon eszmei segítségei az ellenség részéről? Először is, hogy meddig tartott, míg Napóleont a francia forradalom valódi képviselőjének tekintették. Míg nem csalódtak benne; mert még mint császár sem szégyellt forradalmi jelszavakkal dolgozni... Azután, hogy mekkora tartózkodást és akciótól való óvakodást jelentett az európai népek tömegében a Napóleonnal való szembeszállás helyzete... Azután, hogy milyen belső forrongások, akciók, titkos, szándékos, irodalmi forrongások voltak Napóleonnak segítségére győzelmeiben... Csak ha ezt mind megmérték már, csak sokkal később lehet s lesz érdemes még azzal is foglalkozni, hogy azonfelül milyen katona volt Napóleon, milyen csataterveket tudott csinálni s azokat hogy hajtotta végre; és hogy milyen adminisztratív erő volt, hogy

tornászta fel magát a népek vakítására a legdíszesebb külsőségek közt a trónokra... Tudja, amit ő tett, az igazán csekélység volt ebben a bűnügyben. Ha nincs készen számára az irodalmi adottság, a legelső pillanatban megbukik: vagyis Napóleon vette fel a Goethe honoráriumát.

- Remek... De hozasson egy új adagot, ez teljesen kihűlt. Brr, ne egye azt a fagyott zsírt. Az ember rosszul lesz, ha látja.

- Vacsorára is a hideg ételt szeretem.

- Maga édes!... - kiáltott fel rémülten, ujjait arca elé emelve, Ágnes - maga édes... édes... édes... - és amint a jegygyűrűje a szeme előtt megcsillogott, egyre szerelmesebben suttogetta: - édes, édes, édes...

S hogy Péterbe belefojtsa a szót, elébe tartotta kezét a gyűrűvel, Péter csakugyan megnémult, és ráhajlott a szép kezekre, és megcsókolta a gyűrűs helyet...

A parfénál azt mondta Péter:

- Tudja, az emberi szellem mindenre képes, arra is, hogy szárnyaljon, arra is, hogy a porban üljön, mint a kotlós... Engem még Napóleon-imádatban neveltek, az volt a legnagyobb dicsőítés, ami megmaradt bennem róla, már nem tudom, ki mondta, talán Taine, hogy Napóleon emelte a legmagasabbra *az emberi teljesítőképesség határát*... Ez valóban szép rekord, de azért nem magyarázza meg a Napóleon sikereit. Kérdés, bármikor felléphet-e Napóleon? Hogy nem kell hozzá semmi egyéb, csak az, hogy valaki egy ilyen méretű teljesítőképességgel megszületik?... Ugye, szívem, ebben megegyezhetünk, hogy: nem. Mi lett volna, ha Napóleon még a brienne-i katonai iskolába sem kerülhetett volna be?... Mi lenne, ha nincs forradalom? ha nyugodt béke van s ő nem huszonnyolc éves korában, csak ötvenhat éves korában lett volna tábornok... Nem is beszélve arról, ha apja valamilyen ok miatt nem Franciaországba küldi, hanem Firenzébe, és ott nem katona lesz, hanem festő?

Gondolkodva tette hozzá:

- Ezért nagy aggodalom és nagy felelősség az apának, hogy mit is kezdjen a fiával!

Elpirult, a szó: *a fiát* idézte fel. Ahogy kimondta, érezte, hogy azóta is folyton ott lakik benne a fia, a tudat alatt, sőt mintha még azt is, amit most mondott, a fiának adta volna át! Bár hiszen az ember a gyermekének semmit sem adhat át örökségképpen, mert az apa abban a pillanatban, mikor megszólal és érvel fia előtt, ez csak egy idegen ember érvelése, amellyel generációs alapon azonnal vitába is bocsátkozik... Mindegy, az ember mégiscsak azt tartja becsesnek, valódinak és maradandónak, amit ő gondol és fáradhatatlan, hogy a fiát mindenbe beavassa: mikor még meg sem született... Sőt talán csak akkor örülhet teljesen ennek a reménynek, hogy mindent át fog tudni adni s ez az öröm a gyermek megszületésével, növekedésével s kész emberré válásával folyton csökken, míg végül megszűnik... s beolvad a többi örömmel a nirvánába.

Míg ezen mélázott, a szeme az Ágnes arcán legelt, s ott is tapadt. Az Ágnes arcán különös figyelem, aztán tűnődés és végül zavar látszott, ahogy a víztükör várja a belé hulló kavicsot, előbb csak tükrözve annak a képét, aztán befogadva, s végül teljességgel megzavarodva, s gyűrűkbe, karikákba szakadva s mégis régi tömegében.

Péter elkapta, megint visszalopta a szemét. Vajon min tűnődik Ágnes, így rajtakapva?

Lehetséges, hogy most jött rá ő is a titokra?

- Hányadika van? - kérdezte Ágnes.

Péter nevetett:

- 1937. augusztus huszonnegyediké délben egy óra huszonkét perc.

- Ne bolondozzon.

Ágnes határozottan haragudott; valami számításában zavarta az ura tréfálkozó hangja. Dátumot számított. A felnőtt nő számolta a hó napjait. Valami nem stimmelt. És ez mindig megrémít egy asszonyt. Egy asszonynak itt a Waterloo. Már négy napi késés...

Aztán nem nézett fel:

- Mért adnak ezek állandóan édességet, micsoda marhaság... - mondta s letette a kanalat, s idegesen tolta el a fagylaltot.

- Véletlenül ezt szeretem; azt hiszem azért, mert hideg - szólt Péter.

Ágnes nem felelt, pattant a dühtől.

- Akar feketét? - mondta aztán kedvesen.

- Hogyne, szívecském. Szép dús feketét akarok.

- Örült - s úgy tett, mint aki nevet.

Szidta magát a vigyázatlanságáért. Lehangelődött.

Nála, ha baj van, nem volt könnyű pontosan megállapítani, mert uralkodott magán, sőt megjátszotta a figyelmet és vidámságot, s magánügyeit kint hagyta a színpad mögött.

- Maga most hova megy? - kérdezte fekete közben. Ő maga csak megkavarta, de nem itta meg a feketekávéját.

- Hova? Ahova maga - nevetett Péter.

Ágnes kicsit hallgatott.

- Nézze, én nagyon boldog vagyok ma, de olyan sok minden összejött... utóvégre én is csak ember vagyok... nekem is vannak idegeim... A ma estém is el van rontva, nagyon szeretném egy kicsit kipihenni magam.

- No, de Ágnes. Rendelkezzen velem.

- Nagyon kedves.

S rátette a kezét a Péterére, egy pillanatra.

Mire ez, gondolta Péter, mindennek ilyen nagy feneket keríteni... Margit ezt egyszerű paranccszóval intézte volna el. Még egy ideig ültek, akkor Ágnes felállott. Péter is. Fizetni nem szoktak. Első nap vendégük volt, s akkor úgy rendeltették el, hogy a számlát írják a hotelkimutatásba. Hogy ne kelljen németül számlálni... Ez is tandíj...

Mikor a liftig értek, Péter önkéntelen fel akarta kísérni Ágnest, de ennek szenvedő arckifejezése emlékeztette ígéretére. Meghajlott, kezét csókolt, mintha csak visszasüllyedtek volna a régi, egy év, két év előtti távolságba, s még ott maradt, s utána nézett a felszálló lift-madárnak. Ágnes kinézett, és ragyogó nevetésével intett búcsút, mielőtt a magasságba száll...

Péter boldog lett, hogy így nézett vissza rá, szíve forrós és szelíd lett, s most már képes lett volna bármi hőstetre Ágnesért, pedig a háttérben ott nyomorgott a gondolat, hogy Ágnes csak jósból adott emlékül egy fényes krajcárt, egy színpadi mosolyt. Amint magára maradt, elkomorodott, fásult, kemény és ellenséges lett az arca. Láta már ilyennek. Egyszer azt mondta neki, hogy a felesége féltékeny rájuk... Akkor látta, hogy el tud torzulni, változni,

jéggé és ellenszenvenessé fagyni az Ágnes arca. „Te jó isten - mondta -, de mi közöm nekem ehhez? mért mondja ezt nekem el?”

Igaz, kár volt elmondani: ő akkor már egynek érezte magát Ágnessel, ahogy addig egynek érezte magát Margittal. S föltételezte, hogy Ágnes éppen úgy s éppen azon módon érez, vágyik és remeg őutána, ahogy ő őutána. Csak éppen figyelmeztetni akarta... Margit abban az időben...

Azt vette észre, hogy még mindig ott áll a lift előtt, hamar elszégyellte magát, hátraszédült, s egy sarokban belezuhant egy hatalmas fotóbjé.

Az akkor volt - szinte szavakban fejezte ki gondolatait -, mikor az a szörnyű jelenet volt közte és Margit közt... egész éjszaka nem aludtak... ő már majd meghalt az álmodástól, hisz ő nem szenvedélyből volt ébren, Margit viszont nem bírt elfáradni, tudta, hogy az életéről van szó, és az életveszély napokat és határtalan időket át tud hidalni... Szóval az akkor volt, amikor visszajött hozzá... mert közben elszökött: megszökött, felsőkabát nélkül, táskával, vonaton, csak úgy beugrott az első vonatba, s Szegeden szállott ki... A Kass hátsó emeleti szobájában, a Tiszára néző ablak, ott volt az a nevezetes számkivettség, ahol úgy feküdt az ágyon, hogy egyszer csak arra figyelt fel, hogy zörgést hall: az ágy eresztékei zörögtek: a testét annyira rázta a szerelem, hogy az ágy rázódva zörgött...

De hiszen erről van szó: ha a természet ilyen dolgot létre tud hozni. Ilyen szerelmi rázkódtatást. Annak valami okának kell lenni. Azzal valami célt akar szolgálni a mindenség. Ő a Világakaratra ebben a döntésében érezte fogva magát, mikor azon az éjjelen, bormámorban, reszkető kézzel s szurkáló ceruzával, első levelét megírta Ágnesnek...

Hirtelen bódulat lepte meg. Fulladt meleg volt a teremben, szellőzetlenül befojtva, s ettől oly álmos lett, hogy be sem tudta fejezni gondolatait... Már aludt. Úgy ülve. Kissé meghajtott fejjel, nagyon magánosan s nagyon árván.

Így én magam is gyakran járok, hogy ülve alszom. De nemcsak az ilyen hirtelen testi álom lepi meg néha az embert, hanem vannak életének korszakai, mikor úgy tűnik fel már időközben is és még sokkal inkább, ha az ember egy kicsit már utána van, hogy álomban töltötte el az időt, s nem emlékszik, mit álmodott. 1930 óta, már hét éve, senyvedek ilyen bódulatban, és senki sem tudta megmondani, mi történt velem. Mint lábon járó beteg hurcoltam az életet. Semmi szervemnek nem volt baja, csak a homlokomban az az állandó nyomás és kimerültség. Most már merek róla beszélni, mert azt hiszem, utána vagyok. De visszagondolni ezekre az évekre... Nem lehetett velem beszélni, magam elé meredve néztem egész nap, idegesen és kimerülten, s mégis akcióban kellett maradnom... A napnak mindig volt néhány órája, mikor munkaképesnek képzeltem magam. Rendszerint kora reggel, nyáron, mikor a nap kelt, s akkor a gép mellett ültem, s ott kalapáltam, míg le nem szédültem. Milyen különös, regényeket és színdarabokat írtam ez időkből is, de ha levizsgáztatnának belőlük, nem tudnék mást felmutatni, csak némi kínos remegést, fizikai utófájdalmakat, hogy végeznem kellett. Nem is tudnám hirtelen felsorolni, miket írtam ebben a hét évben, az öntudatnak csekély töredékével. A legnagyobb csoda, hogy nem pusztultam bele. Egy szerencse volt, hogy folyton tudtam aludni. Aludni igen, semmi mást. Ez apai örökség, a nap bármely szakában, ha volt egy negyedórása, édesapám azonnal tudott aludni. Nem többet, mint amennyi ideje volt, hét percet, ha több nem jutott. És én is így vagyok, álomlebegésben tengődve írtam. Milyen boldog vagyok most, hogy már ezen a nyáron kezdek ébredni, s örülni annak, hogy kitisztulnak a szem előtt a határok...

Úgy köszöntöm ezt az új ébredést, mint a hajnali napot. S magam példáján okulva, látom, hogy az emberek, a férfiak túlnyomó része átmegy ilyen fáradtsági korszakon, s mechanizmusukra bízzák magukat, mikor hivatalukat vagy hivatásukat végzik. Ötven éven túl a legtöbb főhivatalnokot nem is volna szabad felelőssé tenni működéséért. Nem tesznek semmi rosszat, csak elvesztették önmagukat. Acélsíneken haladnak előre, de csak a nehézségi erő sodorja őket. Ezt úgy mondják, hogy kihalt az ambíció. Ki bizony, mert vágányemberek lettek. Végrehajtják a megadott parancsot, ahogy az már törvénné vált bennük, de örülnek, ha nem kell se jobbra, se balra pillantaniok. Jó munkások, jó férjek és jó családapák, de ezeken a területeken is tökéletes gépiességbe süllyednek. Képtelenek egy időre mást tenni, mint passzív maradni; szenvedő lények. S közben mindent elmulasztanak, és csak a korszak letelte után, rendszerint a hatvan éven túl jönnek rá, mi mindent mulasztottak: „Nem olvastam új könyvet, vallják aztán be, nem vettem tudomást semmi új eszméről, nem vettem részt a fejlődés mozgalmaiban. De nem láttam már feleségemet sem, csak mint árny imbolygott körülöttem, elveszítve vonzó hatását és izgalmas részességét életemben, már nem bántam, bármit tesz és bármi is történik vele, csak ne zavarjon azzal, hogy tudomásomra kell hogy jöjjenek a dolgok... És a gyerekek, szegények, elvesztették bennem a legszükségesebb barátot éppen fejlődésük legfontosabb korszakában. Mennyire untam problémáikat, amelyek éppen úgy újonnan ébredtek bennük, ahogy abban a korban bennem is... S milyen különös: ahelyett, hogy én most a második sarjadzásnál több tudással, nagyobb erővel és izgalommal vettem volna részt fiatal lelkük felszerelésénél, mikor a nagy útra gyűjtötték az útravalót és műszereket, én tompán és lehangoltan húzódtam félre, hogy csak ne is lássam gyászos vergődésüket...” Így panaszkodnak aztán az öregkor küszöbén belül, ahogy visszatekintenek a hátrahagyott útszakaszra...

De az ifjúságnak, úgy látszik, szüksége van arra, hogy az apák ilyen korszakokat éljenek, s így őket a legfontosabb időkben békén hagyják... Mit tudott volna rajtam segíteni az apám, ha nem fásult volna is bele abban az időben az élet hallatlan munkáiba? Ha ideje lett volna s ereje arra, hogy mondjuk fiatalos érzékenységgel megbeszéljen velem mindent, ami bennem először dobódott fel? Nem volt-e jobb, hogy neki hajnaltól késő estig pénzkereset után kellett futnia, hogy nekünk, hat fiúnak s egy lánynak, mindenünk meglegyen, ami az élethez és a tanuláshoz kell: s az én gyermekeimnek szintén nem az-e a jó, hogy én ugyanebben a korban, ugyanúgy kétkezi munkás lettem, s hagytam őket úgy fejlődni, ahogy a sors és a véletlen akarta?... Nem egy nagy természeti törvényt találok-e most fel az olvasónak, mikor ráeszméltetem arra, hogy általában a férfiak ötven és hatvan év között - nem pontos a határidő, kezdődhetik hamarabb s végződhetik később s fordítva - valami nyugalmi időszakot élnek át, amikor már semmi egyéb nem valóik, csak arra, hogy az élet, a társadalom és a saját gépezetük törvényszerűsége miatt pénzt keressenek... S nem is szabad nekik ezért panaszkodniok, hanem örülniök kell, hogy ez legalább fennáll, s ennyivel javára lehetnek más életeknek...

Apák, vigyázzatok azért, s férfiak mind, hogy számolni kell az ugarban maradt korszakkal. Nem rossz kor ez, nem is terméketlen, csak nem hoz semmi új gyümölcsöt, csak az évforgók szerint éri az évszakokat és hozza a régi, a teremtető évek által megszabott gyümölcsöt: a havi fizetést, vagy más igazságos bevételt, amit már szinte öntudatlanul terem meg az agy.

Erre a korszakra óvatosságot ajánlok. Meg nem mozdulni, semmi változást, a sínek tiszteletét.

Az új szerelmet is vagy előbb, vagy utóbb, csak ne éppen ebben a szakaszában az életnek. Bár így is lehetne megfogalmazni: egy új szerelem azt jelenti az ember életében, hogy új akcióra vált képessé a szervezet. Új szerelemre tehát ebben az ugarkorban nem is volna képes. Az alvó korszak nem terem új érzéseket. Azért alvó idő. Az új szerelem tehát vagy megelőzi, vagy

követi ezt az ugaridőt. Ha megelőzte, akkor arra való, hogy védekezzék, s egy kicsit kitolja a kimerültség határát, ha utána, akkor még egyszer felébrednek a csírák, a tavasz és a tett.

Péter negyvenöt éves volt, mikor kitört benne az új szerelem, s kétévnyi harc után valósult meg a nagy boldogság, az egyesülés. Sajnálkozva nézek most erre a szegény alvó emberre, aki nem tudja, hogy ez az ültében való elalvás mit jelent. Bizony ez az öregkor előrevetett árnyéka már. Szomorú dolog, hogy ez a tehetséges szobrász, aki oly sok jelét adta annak, hogy valami lehetne belőle, már el tud aludni, amint leül a hotel halljában.

Még arra sem vigyáz, hogy úgy üljön, hogy háttal legyen az embereknek, nem, egyszerűen behunja a szemét és alszik. Még nem horkol, de én, aki körülbelül sejtem, hová vezet ez a regény, bár tisztán magam sem tudom, hiszen az írás lélektanához tartozik, hogy írás közben teremődnek a dolgok, s csak a legritkábban igazodnak úgy, ahogy az író képzelte, aki visszaél azzal a helyzettel, hogy éppen ő írja a regényt. No azért mégis, én már sejtem azokat a törvényeket, amelyek miatt bizonyos idő múlva elkövetkezik a nagy kijelentés a fiatalasszony részéről, hogy külön hálósobára van szükség, mert nem lehet tőle azt kívánni, hogy egész éjjel be se hunja a szemét az ura horkolása miatt... Péter ezen nagyon meg fog ütközni, mert neki az a hízogó hite van saját maga felől, hogy úgy alszik, mint a tej, és sokáig elvitatkozik majd Ágnessel - kívánom neki, hogy minél tovább - a horkolás vagy nem horkolás felől, aztán megnyugszik, hogy megszűnt számára az ágy, pedig ő ágyi lény, és nem született sézlonglakónak, szegény anyja, ha élne, hogy el is sajnálkozna felette: „Hogy az én Péterem már egész életében csak díványon fog aludni... Borzasztóság... ó, szegény fiam...” Mert az anyák, mint azt mindenki tudja, és az összes iskolakönyvben benne van, gyermekeiket öreg bajszos ember korukban is ölbéli csecsemőknek tekintik. Pedig hát az édesanya nem azért sopánkodik a dívány miatt, hanem azért, hogy ezzel a menyét lehetőleg minél jobban megsértse. Mert hiszen, ha ő veti a fia ágycát a díványra, ha az morogni merészel, rápöröl, hogy még te beszélsz?... de ha a menyé rendezi így be az életét, azonnal általánosít, hogy: mit csinálhat ez az én szegény fiammal, ha még jó, puha, állandó ágyról sem gondoskodik neki. S nem veszi azt sem tekintetbe a jó édesanya, hogy ma már nem divat az ágy, mert rájöttek az emberek, hogy két ágy külön szobát kíván, ellenben a lefűrészelt lábú ágy, mint „rekamié”, bárhol elhelyezhető, akár ebédlőben, akár nappaliban.

Aha, Péter barátunk ébred, s milyen morózus arccal. Töri a fejét, s már nem emlékszik, mit álmódott, csak annyi rémlik, hogy valami tömeg közepén állt, ő vagy egy óriás muszka? mintha orosz lett volna a hős, aki ő... Nők veszik körül; az egész jelenés idegen nyelvűek közötti szerelmi csatározás... még egy pillanatig szeretné tudni, mi is volt, mert nagyon érdekes, heves és kéjes vihar volt, s éppen a villámcsapás elől rohant ki a forró álomból a tiszta éberlétbe, ahogy a túl boldog vagy túl fáradt ember az agyszélhűdéssel át a halálba.

Egyet-kettőt pislog, s már régen el van felejtve minden álomemlék. Csodálkozva látja, hogy itt ültében elaludt. „Nagyon fáradt lehetek” - mondja magában, mintha egy idegen előtt mentetné magát. Idegen előtt, akinek a véleményére ad, mert sok minden függ tőle...

Feláll, s külön elgondolás nélkül megindul, s már borsózik háta a köszönők sorfalától. Hogy ebben valami üzleti érdeket látnak a hotelekben, hogy a személyzet szakadatlanul résen van, s köszön. Nem kell azért a kis borra valóért annyit dolgozni...

Mikor leült a kávéház teraszán, mintha otthon lett volna.

- Mi az, kit látok? maga az, mester? - köszönt be neki egy kedves öregúr, ragyogó piros képpel és mulatságos borbélyművészettel díszítve.

- Jó napot, kegyelmes uram - intett neki a szobrász.

- Mi az, kedvesem, hogy kerül ide? Á, igen, tudom, s gratulálom magát.

Péter már ott állott előtte, s a kegyelmes úr melegen szorongatta a kezét, s titokzatos izommunkával jelezte, hogy a házasságáról mindent tud s ahhoz gratulál.

- Hehe - nevetgélt, s csak paskolta a Péter kezét -, szívesen leülnék magával, kedvesem, de sietnem kell egy konferenciára, ebben a melegben az embereknek még van kedvük megegyezéseket előidézni, no hiszen csak. Bár lenne legalább belőle valami, de csak sok szóval járja... Megnézte már a szomszéd házat, kedvesem? Nézze meg - folytatta -, második ház, az a Schratt háza - s cuppantott hozzá -, nagy vizitek voltak valaha ezen házban... De nem is zavarok tovább, bizonyára mély gondolatokba van elmerülve, művészi gondolatok, mindnyájunk érdekét képezi, hogy ezen gondolatok zavartalanul befejezésre jöjjenek... Nem tudom úgy kitenni magamat, mint in debreciner Dialekt... már én csak itt születtem ebben az átkos Bécsben, s itt én nagyon jól is éreztem magam mindenkor. Csak harminchat évig voltam itt szolgálatban is. Isten velünk, isten velünk, kedves mester, érezzén jót és jól, itt a mi Bécsünkben. Pá.

Az öregúr oly friss volt, mint egy húszéves suhanc, virág volt a gomblyukában és fehér zsebkendő azonkívül a bal felső zsebben. Arca rózsás és sima, gyönyörűen átvészelte az ugarkort, s most nyugdíjában - nyugdíjbaküldéskor kapta a kegyelmes címet - igen boldog és állandóan elragadtatott. Péter irigykedve nézett utána egy percre; mivel érdemelte ki ez az ember, hogy hosszacska élete végén még mindig ilyen vidám fiú legyen, a kutya-fáját.

- Éppen azon gondolkodom - mondta az érkező Hofratnak, mihelyt az leült mellette -, itt volt ez a Gazdag kegyelmes, mivel érdemelte ez meg, hogy ilyen tökéletes boldogságban élhesse le az életét?

A Hofrat nevetett:

- De hiszen a Társaság tele van ilyen boldog urakkal. Ezek boldogok, mikor diákok, még boldogabbak, ha már bejutottak a minisztériumba, s végig legboldogabbak: kollektív boldogság - hivatásuk, hogy boldogok legyenek... Üvegházi palánták, és semmi sem zavarja meg őket ebben a boldog közérzésben. Jönnek vacsorára, mennek vacsorára, utaznak, mindent látnak, mindent élveznek, a boldogok kis köréhez tartoznak. Kitűnően sportolnak, megtanultak uralkodni izmaikon és idegeiken, ha nem sikerül valami, százszor képesek újra kezdeni, mint a gyakorlatot a tornaszeren: egyáltalán nem kockáztatnak vele semmit; ha nem sikerült, addig csinálják, míg csak nem megy, mint a karikacsapás. A külügynél ilyen embereket szeretnek előtérbe tolni, mert tudnak megjelenni, minden alkalomra tudják, milyen ruhát, nyakkendőt, zsebkendőt és szegfűt vagy milyen virágot kell feltűzni, És csak rájuk kell nézni, szakember rögtön tudja, hogy nem numerálnak, de ez a legjobb: semmi egyéniség nem lép akcióba. Mások céljainak, akaratának a strómanjai.

Péter már sokallotta, hogy ennyi időt elvett valaki, ha barátja is, mikor ő maga úgy tele van feszültséggel és kibeszélőnivalóval.

- Ez hiányzik bennem s minden művészből - mondta. - Én bezzeg nem tanultam meg tornászni. No, néhány húzódkodást, pár gyakorlatot a korláton, a nyújtón, annak idején a gimnáziumi tornateremben... de ez a tornászöntudat... sportőnézet ez még a mi generációnkban nincs meg. A mostani fiatalok testileg is nagyszerűek. Csak ők meg túlzásba viszik a fizikum fontosságát.

- Nem kell szigorúnak lenni velük szemben - nevetett a Hofrat. - Ha irodalmilag nincs is olyan érdeklődés bennük, mint a mi időnkben abban a néhány emberben volt, akik egyáltalán érdeklődtek - de milyen széles rétegbe vittek technikai hozzáértést... A költők iránt, úgy

látszik, akkor érdeklődik a világ, mikor azok ébresztőt fűjnek: de ha felébredtünk, akkor már a napi dolgok izgatnak... Mióta a sportban a rekordok oly fontosak, azóta az is kiderült, hogy rekordot az egyszerű baromi erő magában nem tud elérni, csak a kiképzett szellem vezetésével. A legjobb sportemberek magas műveltségűek; az a néger, aki három olimpiai díjat vitt el, egyetemi hallgató, Arisztotelészt olvassa és a klasszikus görögöket. Tehát nemcsak a néger őserő van jelen az eredményeiben, hanem a teljes fehér európai kultúra is.

- Néha dühít is - mondta Péter kedvetlenül -, hogy az én egész életem nem azért romlott-e el ennyire, mert barbár vagyok. A generációm volt barbár. Én nem vagyok tovább, mint az apám, aki paraszt volt, nincsenek csak ösztöneim és indulataim.

- És tehetségem.

- Az, ha van, igazán nem kultúreredmény. Csak legfeljebb kiépítette a nevelés. De ami az emberben ember: az bennem vadállat.

- Ne dicsekedj.

Péter elhallgatott. Igen, művészek közt ez a legnagyobb dicsekvés, ha valaki magáról megállapítja, hogy ő vad. Vadember, vadállat, szóval ösztönlény. Ősállat. Csak így lehet valakinek befolyásolatlan teremtképessége.

- Ágnes nagyon jól ismert fel engem, mikor már a legelső időben „bűdös paraszt”-nak mondott. Ő maga is tudja, hogy ez nem sértés, hanem bók, mert mindig kéjes arckifejezéssel szokta a fejemhez vágni, mintha nem eltaszítás, hanem vonzás volna. Ölelés...

A barátja nem szólt. Nem akart szólani, félt, hogy megakadályozza a nyilatkozást. Pedig ő olyan olvasó volt, aki nem szerette a leírt szöveget, jobban élvezte a kimondottat. Rengeteget olvasott, hivatásához is tartozott az olvasás, de szépirodalmat igen keveset. Mióta, már nagyon régen, rájött, hogy a szépirodalom állandóan pakolás, az egyén érzéseinek, élményeinek, életbeli tetteinek úgynevezett objektíválása, vagyis idegen alakokba s mesékbe való áttétele, azóta elég volt neki, hogy egy belletrisztikai munkában megállapítsa a fokot, hol tart az illető író az ösztönességben és tehetségben: maga a mese már a legritkább esetben tudta lekötni a figyelmét. De az ilyen pillanatokat, ami most barátja feldúltságában lappangott, nagyon becsülte s már előre szűrte.

- Ahogy én ezt a szerelmet megcsináltam, tisztára örültség.

Mivel barátja nem reflektált, kénytelen volt önmagát túllicitálni:

- És ahogy csinálom... Egyik percben az egekben vagyok, dalolok, nevetek és boldognak vallok magam - a másikon már letört vagyok, és marom, tépem a húsom, és átkozódom, mint egy cigány... Nem is csodálom, ha a nők megöregülnek mellettem... A nő egy józan, praktikus lény. Önző, antiszociális, munkátlan, csak elsőségre és kéjre vágyik: tehát csupa kormányozható tartalma van. Jön a férfi, s az önzést önzetlenség felé irányítja, a szociális gondolatot belegyömöszöli, a munkára kényszeríti, ellenben elsőégi érzését fokozza, s a kéjt öncéllá neveli ki benne a perverzitásig... Közben pedig azt kívánja, hogy vele együtt pendüljön jóban, rosszban, sőt megelőzze őt abban, amiről maga sem tudja, hogy most következik.

Megállott és ijedt szemekkel nézett a barátjára:

- Nézd, Iván, én neked mindent el fogok mondani. Veszélyes, hogy találkoztunk, pedig részben azért jöttem Bécs felé, hogy veled találkozzam, s az első percben már törtem a fejem, hogy felhívjalak telefonon, gyere, s már öt napja együtt vagyunk, és még nem mondtam neked semmit, pedig tudod, hogy már 1910-ben te voltál az én szemétkerakodó telepem, ahogy egyszer, még abban az időben mondtad, mikor elmondtam neked, hogy húszéves fejjel

szerelmes lettem egy ötvenéves asszonyba, persze minden testiség nélkül, csak a szellemébe, mert addig nem láttam olyan eszes, művelt és cinikusan kiábrándult nőt, mint az „anyámka” volt... Ilyen titkokat mondtam el neked, pedig az akkor dermesztő titok volt, perverzítés, ha csak lelki is, s talán azért jött utána - hogy kárpótolja a testet -, megcsókoltam a tizennégy éves lányát... Csak egy csók volt, a konyhában, s milyen végzetes lett: az anya kiábrándult és elhidegült, s én árván maradtam, de úgy is mondhatnám, megszabadultam, mert hiszen tőlük s miattuk ismertem meg Margitot, akit az anyámka a saját fiának, a barátomnak szeretett volna feleségnek, s ezen a réven én szerettem belé... Három nő között robbantam fel és szét, és házasság lett belőle... Azóta eltelt huszonkét év, s a huszonkettedikben utolért a végzet, s új nővel estem szerelembe... Barátom, különös, semmiképpen sem értem: én Margitot sem akartam feleségül venni... Én egyáltalán senkit sem akartam feleségül venni, csak a művészetet; édesanyám mondta is: Péter fiam nem is látja a nőt, neki a nő csak modell, ő a művészet jegyese... mennyire elcsodálkozott, hogy oly hamar, alig huszonöt éves koromban megházasodtam - pedig eszem ágában sem volt... Nézd csak, én azt hiszem, valahol itt van a titok: az emberiség legfontosabb ügyét lehet itt felgöngyölíteni.

Nyilvánvaló, hogyha én így vagy úgy jártam, minden férfi azon az úton jár, legalábbis az olyan férfiak, akik velem hasonló anyagból készültek... Nálam egészen frivol és súlytalan játéknak tűnt fel, hogy egy lánnyal kacérkodom, akit koros barátnőm a saját fiához szánt, mit tudom én, nála nélkül észrevettem volna-e? De kíváncsi voltam, ki lehet az a fiatal lány, akit az a kiválóan eszes öregasszony olyan álmélkodással dicsért, és akivel annyira el volt telve, hogy kiválóbb lelket sohasem látott... S rövid idő alatt odafejlődött a dolog, hogy nélkülözhetetlen lett nekem ez a lány: Margit. De azért nem gondoltam semmire. Házasságra? Hogy? A világon semmi jövedelmem nem volt, abban az időben még inkább festegettem, mert azt mégis könnyebb volt eladni, s milyen rosszakat!... Margit érdeklődött a festők iránt; volt ott egy templomfestő a társaságban, egy hülye; aki képes volt gipszmodellek után festeni oltárképeket, én éppen azért rajzokat csináltam, s ezek voltak életemben az első modern és merész kísérleteim, hogy reális, piszkos öreg és fiatal zsidókkal vegyem körül a Jézust: realiztikusan, ahogy, gondoltam, azok az akkori vámszedők és halászok járhattak... de ezt már Margitnak köszönhettem, akit meg akartam bosszantani, mert azt mondta, hogy szent dolgokhoz szentségtelen kézzel nyúlni bűn. Erre azt mondtam, hogyha a valóságos Krisztusnak nem volt utálatos a valóságos zsidó halászok közt élni, mért volna szentségtelen dolog portrékat csinálni ezekről a primitívekről... Szóval Margit, még mielőtt szerelmes lettem volna bele, már a legkomolyabban befolyásolta gondolkodásomat: szikrát ütött ki kettőnk érintkezése... S aztán mért vettem el?... Azért, mert ő akarta... A dolog úgy állt, hogy ő arra kért, szerezzek neki tanítónői állást. Nem tudtam szerezzni, nem is akartam; akkor kiderült, hogy szülei szegény hivatalnokok, tehát szüksége van állásra; vagy el kell mennie valahova Nyitrába; megrémültem: már nem tudtam volna ellenni nála nélkül... én nem akartam elvenni, de fővárosi állást szerezzni: hogy az állammal tartassam el az ideálokat, mint valami gróf: az nem ment... Beláttam, hogy én egy nőnek más segítséget nem adhatok, csak ha eltartom...

Megitta a feketéjét egy hajtásra. Már egész hideg volt. Utálta. Hívta a pincért, s megmagyaráztatta neki, hozzon még egy feketét, de forrón, hogy gőzölögjön és égjen.

- Emiatt nem kell röstellni magad: mindenki így házasodik meg. Beleesik egy szerelembe, és a lányt nem sértheti meg azzal, hogy nem veszi feleségül. Én is úgy jártam; de szerencsére jól jártam...

- Azt csak mondd - dörmögte Péter. - Különben, ami azt illeti, én Margittal jól jártam, mert soha egy pillanatra sem hódolt be a művészetemnek. De nem is tudom azt mondani, hogy művészetem, mert annyira polgári lány volt, hogy éppen úgy nem tudta elképzelni, hogy valaki,

akit ő személyesen s annyira ismer, mint az urát: művész legyen, mint azt, hogy isten legyen. S ez volt nekem jó, mert húsz éven át állandóan harcolnom kellett vele, s ez a legmagasabbra fokozta célkitűzéseimet és a képességeimet... No, de a végén mégiscsak meguntam, hogy folyton ellentétben állunk egymással. Véletlenül egy direktor arra kért, nem csinálnék-e neki egy színpadot. Engem pedig mindig izgatott minden új probléma; a plasztikus színpad például... valami falusi darab volt, falusi jegyző, járásbíró, körorvos és diáklány... könnyen lehetett igazi plasztikus díszletekre gondolni. Jó is volt, nagy hatása volt, megtapsolták minden díszletemet, s én nevettem, bolondság... Ott találkoztam Ágnessel... Egy kicsit hasonlított a dolog az első esethez. Itt is elő volt készítve már a baj. Elcipeltek - még a háború végén - egyszer egy előadásra. „Új színház!”, valami ilyen neve volt s ott láttam egy csodálatos, karcsú, vékony, sugárszerű fiatal színésznőt, a társulatocska csillagát, aki örült hatást tett rám. Meg is mondtam: ezzel nem lesz jó találkozni... Aztán elfelejtettem, meg újra eszembe jutott, megörültem, mikor hallottam, hogy éppen ő játssza a főszerepet ebben a darabban... No megállj, gondoltam, most megszagollak...

Hozta a pincér a forró feketét. Tűnődve nézett maga elé; odább tolt a csészét.

- Isten bizony eszem ágában sem volt, hogy feleséget keressek. Ki is nevettem volna magam, mert Városy Ágnes az elfolyt húsz év alatt nagyon furcsa névvé lett. Nem mondhatom, hogy éppen szabad személy, de színésznő, a javából... Kicsit titokzatos alak... akiről pozitívumot nemigen mondtak, annál gyanúsabban suttoztak róla... Szabadszájú volt, ami a férfiakat igen csiklandozta; megjelenése egy zárdanővendéké, aki a legelőkelőbb párizsi szalonokba rohant ki... Nagy toalettek, nagy stílus, nem elég nagy sikerek, de a levegőben volt, folyton, mintha most jönnének a világraszóló dolgok... De hát szegény volt az élet: eleinte háború, aztán forradalom; volt konjunktúra is, de ő ahhoz túl finom volt, hogy az újgazdagok lába elé hánnyák a még bűdös pénzt, az igazi urak pedig éppen elszegényedtek, s arra beütött a krach, lecsúszott a tőzsde, és napról napra rosszabb lett... Két év előtt kicsit javulni kezdett a helyzet; nekem is akkor voltak azok a nagy sikereim. Pénzt kaptam, műtermet építettem. Nagy fiú lettem, s azt hittem, éppen jókor jön egy kis hecc valami színésznővel...

Folyton dörzsölte a homlokát, masszírozta a koponyacsontjait.

- Mért beszélek erről ennyit: azért, mert csak így értheted meg, milyen örület volt ez az én egész örülemem. Mert határozottan örület. Csak ma, hogy mennyi hangulatváltozáson mentem ma is keresztül. Itt van az én barbárságom, amit csak az ment, hogyha szerelembe kerül egy diplomata, az is éppen ilyen barbár lesz. Én ma délben úgy rohantam végig Bécsben, mint a boldogság eszeveszettje, s most úgy nézek magam elé, mint a boldogtalanság mániákusa. Semmi ok rá, csak az, hogy egy szó, egy szemvillanás, egy elmaradt pillantás elég rá, hogy egészen kifordítson a sarkaimból... Pedig most már igazán nagy baj, mert túl vagyok a házasságon is...

Lekönyökölt az asztalra, s maga elé meredt.

- Figyelj ide.

A zsebébe nyúlt, s kivette a tárcáját. Annak egy kicsi zsebéből kivett egy sárga vasúti jegyet.

- Nézd meg.

A Hofrat megnézte s leolvasta: Február 1.

- Szeged... Ezzel a jeggyel utaztam Szegedre... 1935... Ugyanis ekkor este bementem a színházba. Otthon azt mondtam, meg kell nézni valamit, mert változtatni akarnak a díszleten. De már szégyelltem, hogy mindenki rám néz, hogy minden este ott vagyok. Semmi közöm a darabhoz. Nem győztem mentegetőzni ismerősök előtt, és mindenki gyanúsán nézett rám. El

szoktam bújni egy-egy páholyban, mindig volt üres páholy, most sem jött meg az igazi siker!... Ágnes nem tudta, hogy ott vagyok, de különösképpen, amint a színpadra belépett, azonnal odanézett, mintha valami mágnes vonzotta volna oda szemét, és nevetett. Az első pillanatban nevetnie kellett, szerepe szerint, de ez olyan őszinte nevetés volt, ahogy rám nézett... Én minden percben fogadkoztam, hogy nem nézem végig a darabot, s minden este végignéztam. Igen kínos volt, persze a darabból a fene látott valamit, de egy olyan furcsa darab volt, hogy Ágnes majdnem sose ment ki a színpadról. Meglátta volna, ha elmegyek, s azt sem akartam... Megjegyzem, nem sok pénzem volt, mert még a számlákat kellett fizetni, a műterem-építés még nem volt letisztázva... olyan nagyon nem ugrálhattam, néha nem volt három pengő a zsebemben, s a feleségem előtt nem árulhattam el, hogy pénzre volna szükségem... nála mindig volt valami.

A pincér odalépett, s valamit mondott, de Péter nem értette s úgy nézett rá, mint egy hülyére, mit alkalmatlankodik ez?

- Ezen az estén hamarabb mentem el, s ez volt a baj. A második felvonás után bementem hozzá egy pillanatra. „Jó volt. Jól csinálta.” „Igen? Tetszem? Nagyon? Komolyan? Nagyon komolyan?” Képtelen voltam ottmaradni. Mindenki engem nézett, akárhogy elbújtam a páholyban. A színpadra sem mertem már menni, mert ott meg pláne a szemembe nevetett még a legkisebb színésznőcske is. Hát dühömben elrohantam; mivel azonban még fiatal volt az idő, beültem egy kis kocsmába egyedül, s rendeltem egy félliter vörös bort... Nemigen szoktam inni... De ezt úgy ittam meg, mint szomjas vándor a vizet. Még egy féllitert s újra még egy féllitert. Semmi étel, csak bor. Akkor attól megvesztem, fogtam a plajbászt, kértem levélpapírt, s írtam valami marhaságot Ágnesnek. Nem emlékszem rá, mit, mert fogalmazványom se volt... Később mindent megfogalmaztam előbb, s aztán neki kalligrafikus betűkkel másoltam le, s azok megvannak mind... de ezt az első levelet már nem tudom, mi lehetett, valami olyat, hogy: „nézze, én bort iszom, meg vagyok örülve, magáért vagyok megörülve, én már húsz éve nem voltam szerelmes, és most az vagyok. Képzelve! szerelmes vagyok!... Magába... értse meg, hogy bort ittam, és kimondom, leírom, hogy én most szerelmes vagyok magába...”

Nevetett; harapósan, vicsorogva. Farkas.

- Avval kimentem a kocsmából, s azt mondtam: én most már nem mehetek haza a feleségemhez, én most már szerelmes vagyok egy másik nőbe, ennek tisztázódni kell; én most elutazom...

Beültem egy taxiba és ki a közeli Nyugati pályaudvarra; hova megy még vonat? Azt mondják, a balkáni gyors indul tíz órakor. Az nekem nagyon jó, mert én éppen a Balkánra való vagyok. Hordárnak adtam a levelet, hogy rögtön vigye a színházhoz - csak fél tizenegykor volt vége a darabnak - s égő testtel be a vonatba... Vettem egy képes színházi lapot, új szám, hogy Róla olvassak; minden számban benne volt a képe, neve, adomák róla.

De útlevelem nem volt, tehát csak Szegedig jutottam el. Ott éppen nagy nemzeti bál volt a Kassban, s én egész úton nem bírtam megmozdulni, s nem akartam, hogy valaki meglásson, tehát elbújtam és úgy tettem, mint aki alszik, letakartam a fejem a kabátommal.

Ott aztán csúcsára ért a kálváriám. Elsősorban szégyelltem magam. Hogy én negyvenöt éves fejjel ilyen ostobaságba kerülhettem bele. Aztán szégyelltem magam, hogyha Ágnes megkapta a leveletem, mit szól hozzá. Rettenetes. Milyen süldő diák dolog ez... Egy ilyen rafinált, nagyúri dáma mennyire lenézheti ezt az én szökésemet... És legjobban szégyelltem magam Margit előtt, akivel még nem is volt elintézve, micsoda új játékot próbálok... Hüh, de szégyelltem magam. Legjobban mégis azért, hogy amit tettem, részeg fővel tettem. A másfél

liter szekszárdi vörös kavargott bennem; a vonat zakatolása új pezsgésbe hozta; olyan voltam, mint egy mustoshordó erjedéskor.

Elhallgatott s tűnődve:

- Nem veszed észre, hogy úgy kezdek beszélni, mint egy dzsentrí eredetű kishivatalnok, aki eldicsekszik a szerelmi kalandjaival? Hunyady Sándor rögtön megírhat, szőröstül-bőröstül, avval az üde nyeregszaggal, ami ebből az egész históriából árad... Utálom magamat, s nem értem, nem értem, mi szükség volt rá, hogy így belekavarodjam.

Hopp, a vonatban óriási baleset történt. Egy színházi lapot vettem, hogy abban megkeressem az Ágnes nevét, képét, valamit, ami róla szól. Minden szám Városház-lexikon volt... Csak Félégyháza után néztem bele. De akkor aztán Szegedig szédültem attól, amit benne találtam.

Volt nekem egy Léda-reliefem, magam faragtam kőbe, kísérlet volt, nagyon szerettem. Margit is nagyon szerette. Jó kemény kő volt, nem lehetett elgiccselni, jó rusztikusan jöttek ki a formák. A premierre elloptam a műteremből ezt a követ, és ezt adtam Ágnesnek. Belevestem: „Ágnes, szép, jó, gonosz: Péter.”

A vérem megállott, boros fejem szétszaggott - a szobor fényképe benne van a lapban... De oly ravaszul, hogy vastagon beleretusálták a betűket, hogy a fényképen jobban lássék, s azonfelül a kép alatt ott volt: „Dus Péter, a nagy szobrász ajándéka a nagy művésznőnek, a nagy premierre.”

Ilyen árulás!... Elvesztettem az eszméletem:

Mit csináljak ezzel a döggel. Bitang, aljas, utolsó színésznő trükkel odaadta a színházi lapnak, mint valami közönyös dolgot, a „nagy szobrász” ajándékát, az egész felirattal... Nem tudtam, mit csináljak.

Most le kellene ugrani a vonatról, s visszamenni és megpofozni a rimát. Mit mondjak erre az aljasságra.

Holnap reggel a feleségem azt fogja hinni, hogy azért szöktem meg, mert szégyelltem előtte magam, hogy a lap leleplezte a titkot, amit már ő úgymint sejtett. Soha nem történt, hogy én nőnek ajándékot adtam volna, pláne dedikálva, s az a három szó: a *szép, jó, gonosz*... mindent elmondott... Szép, jó, rendben van, de mért *gonosz*?

Nem tudom, mi lesz, de én többet nem térhetek vissza Pestre... Nincs pofám, hogy ezt a cinikus utolsó szennyet lenyeljem... Ki vagyok dobva a sarki kutyáknak, ahogy Margit szokta mondani, vagy csak egyszer mondta? de örökre bennem maradt, hogy én legföltettebb, legtisztességesebb érzéseimet kidobom a sarki kutyáknak: a kritikusoknak...

Most igazán a kutyáknak dobtam oda magam.

Nem győztem eléggé szégyellni magam, hogy egy ilyen nemtelen, perverz, romlott nőnek a hálójába kerültem.

Minttha valaki frakkban elindul szerelmi légyottra, s beleszakad a pervátába. Frakkban.

Kiderült saját magam előtt, hogy igazán baj van: azért van bennem ez a szokatlanul nagy zúgás, felrémlés, irtózat, mert érzem, hogy el vagyok veszve, egy teljesen romlott színésznő hálójába estem, s oly ostoba vagyok, hogy feltételezem, hogy a szerelem benne is olyan naiv átalakulást idézett elő, mint bennem. Én diáki lettem: ő bakfi... Hiszen én ott hagytam abba a szerelmeskedést Margittal - huszonöt éves koromban s ő huszonegy volt - a lírai ábrándnál... Mivel húsz éve nem volt hasonló balesetem, nem is tudtam másképp elképzelni a szerelmet,

csak ezen a rajongó, kölcsönös ábrándos alapon. Gondolom, Városy Ágnes meg is lett volna sértve, ha feltételezem róla, hogy ő oly tapasztalatlan és annyira függésbe került...

Én tehát őrjöngtem. Szerencse, hogy elsőosztályú jegyet vettem, és senki sem volt az egész félvagonban. Ugrálhattam, tombolhattam, lázadozhattam. És írhattam! levelet, egyiket a másik után. Borzasztókat írtam. Úgy szidtam le, mint egy utcalányt. Széttéptem; újra írtam, gúnyolódtam vele; széttéptem; őszintén megmagyaráztam zokogva, micsoda rémítő helyzetbe hozott. Minden hangot próbáltam, egy sem tetszett.

Kinyitotta a tárcáját, s kivett belőle, belső hátulsó bélészsebéből néhány cédulát, s odaadta barátjának az egyiket. Olvasd:

Kedves Ágnes, szép kis meglepetés volt a dedikációmmal találkozni a lapban. Sajnálom, hogy díszmagyaros arcképet nem mellékeltem hozzá, hogy még nagyobb legyen a reklám.

Drága Szívem, küldje vissza az éjjeli leveletem. Nem azért kérem vissza, mintha azóta megváltoztak volna érzelmeim: sajnós, *még* nem.

De nem óhajtom, hogy a színházi lapok kliséroztassák. Lesipuskás vagyok, akinek elég, ha a maga örömeire vadászik: a körvadászat nekem sok.

Pedig nem volna utolsó reklám, ugye, Szép, Jó, Gonosz?...

...Ilyen illúziórombolás...

Kegyetlen vagyok? Maga is kegyetlen volt.

Fáj, fáj, fáj.

Ír egy sort? No... írjon... írj...

Szeged, Kass-szálló.

Ahogy megérkeztem, nagyon éhes voltam. Tegnap dél óta nem ettem, csak az este az a bor... Kértem valamit, fent a teremben folyt a bál, vastag barna ruhában voltam, nagyon nem báliasan. Nem volt már semmi étel. Valami hátsó helyiségben, mert a kávéházba se mertem bemenni, kaptam valami sertéspörköltet. Alig ettem belőle, megundorodtam. Az a műparaszt szoba, az is undorító volt. Hol vették ezt a baromságot, hogy a magyar népművészetet átalakították kocsmai dekorációvá... Hiszen nem volna baj, de ez az émelygős műdal, amit kiokoskodtak, s most már mindenfelé okádék. Persze osztrák találmány ez is, itt Bécsben tele van ilyen söntésekkel minden zug, de nálunk még tovább rontották... Szóval beteg lettem.

Bemenekültem a betegségbe.

Másképp nem bújhattam el az emberek elől, hiszen itt is már felismertek, újságíró jött hozzám, tudtam, percek alatt híre lesz, s Szegeden is áll egy szobrom... nem fogok tudni menekülni a kíváncsiak elől... Még a lap is velem jött a vonattal, holnap itt lesz a kávéházak asztalán, egész Magyarország egy kis város: itt semmi sem marad három óránál tovább titokban... Jobb lesz beteg lenni.

Éjjel hánytam, bort, disznóhúst, epét, zöldet.

Nem bírtam ágyban maradni, mert ez a sok testi rosszullet csak kísérője volt a lelkinék. Annak, hogy elküldtem azt a levelet; amit a vonatban írtam. Még emlékeztem, hogy az ujjaim úgy dobták be a levélszekrénybe az állomáson, mint egy üzleti levelet vagy egy kondoleálást vagy valami egészen okos és elküldésre ítélt iratot. De mikor már benne volt a szekrényben,

ráébredtem, hogy nem kellett volna... Minek az... Nem a komplikációk miatt, amiket okozni fog, hanem egy új szégyen támadt bennem. Újra szégyelltem magam, Ágnes előtt és a világ előtt; biztos, hogy az az Ágnes, aki titkos ajándékomat, a szobrot, amit az öltözőben csak megmutattam neki, de engedelmet kértem rá, hogy elküldhessem a lakására, s amit oly kézre boruló áhítattal fogadott s azt mondta: „Hogyne”... és húsz pengőt adtam a színházi szolgának, hogy azonnal vigye a művésznő lakására - ha ezt ő megmutatta, és reklámnak használta fel, akkor ezt a levelemet is meg fogja mutatni ennek is, annak is, mit tudom én, kik a barátai, akikben hisz... volt neki a pletyka szerint egy úrlovas barátja... á... És mégis legjobban szégyelltem magamat saját magam előtt: csak most szégyellem magam annyira, hogy ezt neked mind elbeszéltem...

Nem bírtam ágyban maradni. Megmosdottam, felöltöztem, lementem a kávéházba. Üres volt. A bálban olyan elem mulatott, amely nem szaporítja a kiadását azzal, hogy még fogyasszon is. Táncoltak. A kávéház már így két órákor egészen üres volt, nem is égett minden lámpa.

Leültem, levélpapírt kértem, s már megint írni kezdtem.

Kinek?

Ágnesnek.

Nálam ez a roppant szerencsétlenség, mint általában minden művésznél: az ember azonnal őszinte. Nem bírja kivárni, hogy reggel legyen, neki a hányás után rögtön le kell ülnie, hogy egy újabb szellemi rókázást végezzen.

De muszáj volt azonnal írnom. Nem tudom, de úgy éreztem, hogy csak azzal tehetek valamit jóvá - hogy mit kell jóvátenni, azt nem tudtam, de hiszen már mondtam, hogy szerelmes voltam, tehát mindegy volt, hogy mit csinál velem a nő... Ha azt a levelet nem küldtem volna el, a vonatban írtat, akkor most nem kellene újra írnom... De az elment, tehát nekem sietni kell, rohanni kell, hogy jóvátegyem, és benne megmentsem azt az érzést, hogy azt csak hirtelen felháborodásomban írtam, és arra jogot is érezhettem, de azért ebből nem kell annak következni, hogy ő végleg szakítson velem, mert hiszen az én részemről a bizalom, hogy én az érzéseimet vele közöltem, csak őszinteség, s olyan fokú őszinteség, amit a szerelmesnek meg kell bocsátani... őneki ezt meg kell érteni, mert hiszen ő hozzá lehet szokva ahhoz, hogy a szeretőit koronként így felháborítja, s abból mégse lesz semmi: vagyis én valami olyat tételeztem fel öróla, hogy az ő nagy tapasztaltsága szerelmi zavarokban biztosíték arra, hogy szemet huny az én második számú levelemre...

Nem tudom, érted-e? de nekem ezt nagyon tisztába kell most hozni, mert itt dőlt el az egész életem... Mert, kérlek szépen, míg új a szerelem, addig az ember jó angyala mindenre ad kibékítő magyarázatot: ha én egyszerű férfi vagyok, itt van a pillanat, mikor beláthattam volna, hogy ez a nő nem illik hozzám. Nem is méltó hozzám. Én tiszta, ártatlan ember vagyok, akivel az a baleset történt, hogy beleszerettem egy nőbe, aki a szerelmet mint kenyérkeresetet folytatja. Mert igaz, hogy igen nagy összeget keresett, de azért mégis volt neki egy úrlovas barátja, kis hibával. Egyáltalán, ahogy tudtam, első férjén kívül minden barátja kis hibával volt; de én ezt garanciának tekintettem az ő intelligenciája mellett... Most képzelj magad az ő helyébe. Micsoda dilemma: ha egy nagy színésznőnek, aki már maga is sokat keres - bár éppen ezekben a hónapokban félelmes megrendülés következett be, színházbukás stb. -, s van neki egy gazdag barátja, látod, mindent kikotyogok... a végén te is meg fogsz utálni, mint mindenkim, bár én erről nem tehetek, mert nekem az a belső parancsom, hogy annyira őszinte legyek, hogy utáljanak meg, s pusztuljak el...

Mit magyarázzak tovább, olvasd el ezt a levelet.

Odaadott egy marék számológépcédulát, ceruzával sűrűn teleírva:

Kedves Ágnes,

művész sorsa az emberi boldogtalanság, de nálam boldogtalanabb ember már alig lehet. Lásd, itt ülök egy idegen városban, egy kávéházban, egyedül, éjfél után két óra... Egyedül, egyedül. Mért gondolok Magára? Maga erre nekem nem adott agit. Nem is ismerem magát: eszes, szellemes, néha kissé merész szavain kívül semmit se tudok magáról, kedves. De régen félek magától, évek óta; a feleségemnek egyszer csók közben vallottam be magát: ő azóta számon tart bennünket.

Valami képtelenül torz kavargás ez bennem... szeretném magát imádni, s nem merem: rosszak az információim. Ez a lefényképezett dedikáció is mélyen lesújtott: hogy történhetett ez?... Lehet az, hogy Maga nem érezte meg abban az elburkolt vallomást? s kiadta újságíróknak, barátoknak s kíváncsiaknak? Felhasználta pályája utcai kövei közt?

Hihetetlen, milyen lázban vagyok.

Sokkal jobb lett volna, ha Pesten maradok, s ma is bemegyek egy percre az öltözőjébe, míg fölszárítja a verejtéket szép homlokán.

Szép. Szépnek érzem magát.

A testi szépség sohase hatott rám: maga megölt. Szeretnék lefeküdni a lába előtt és úgy nézni, míg él... Nem vagyok beszélgető ember, hallgatva nézném magát.

Halk morajjal, mint a tenger nézi az eget, vonagolva, szelíden és haragosan, de mindig szembefordulva... és feléje hullámozva...

Milyen kár volt eljőnnöm Pestről, már olyan szépen zsendült a maga kis érdeklődése... el akartam taposni magam, s csak belebonyolódok a maga hálójába...

Mért ujjongott úgy fel, mikor legelőször kerestem a színpadon: ez az a csiklandozás, amit mindenki láttára érez? azt hittem, az enyémekek voltak azok a hangok.

Tegnap este kimondhatatlan édes érzéssel hagyott el, mikor befutott a színpadra. Már bennem hagyott valami édes, édes érzést. Révetegen jártam az utcán, s bort ittam, hogy szóra szabadítsam gyötrő magam.

S lám, nem tudom: hogy kapta első levelem. Mikor? ki vitte be? hogy olvasta? mit gondolt: nekem jó volna, ha nem érzett volna semmit. Azt hitte, egy részeg ember örülete?

És a második levelem? amelyben felzúdult dühöm öntöttem ki. És hogy: írtam ötöt, hatot, míg kisütöttem azt a butát. Az elsőt ezekből megőrzöm, s egyszer, ha jóban leszünk, megmutatom. Leszünk mi jóba? Most én vagyok szerelmes, és maga nevet: lesz ez még fordítva?

Volt maga? tud maga szerelmes lenni? Én huszonegy év óta sohasem voltam... a legszebb s legizgatóbb nőktől is könnyen s undorral fordultam el: és most diák vagyok, tisztára beszámíthatatlan: de jelent ez magának valamit?

Szerelem: ez egy teljesen hitelvesztette szó előttem. Végignézheti özön munkámat, sehol nem talál semmit, ami ezt az érzést sugározná, ebből született volna, ami most van bennem. Ami itt liheg e szavakban. Pedig hogy uralkodom magamon. Félttem férfiúi méltóságomat. Félek attól, hogy maga nem reagál. Valamelyik este soká nézett a szemembe, s mikor én meglobbantam, elfordította a szemét.

Akkor megismertem: magánál a szem nem a lélek tükre, hanem akarat fegyvere: szerszám.

De tegnap este valami boldogság volt magában: Mitől? hogy olyan pompásan sikerült a második felvonásvég? csak én félreértettem?

Holnap reggelig tudnék írni itt, beszélgetni magával, s nem lehet. Míg a betűjét nem látom, míg meg nem tudom, hogy idegen planétáról néz rám, vagy már együtt bolygunk, addig nem szólhatok.

Maga nálam magasabb: nem abszurdum, hogy én magára nézek?

De ha itt volna. Vagy én magánál. Ha nézhetném, míg alszik.

Péter

A Hofrat elolvasta a levelet, s visszaadta. Péter gondosan eltette a tárcájába.

Hallgattak.

A pincér odalépett, s valamit nagy gonddal, egész német alapossággal magyarázott.

- Mi baja? - kérdezte a szobrász.

A Hofrat:

- Azt mondja, a kávé már egészen hideg.

Péter szórakozottan nézett maga elé, s megszólalt:

- Úgy szeretem.

A Hofrat komoly kedélyességgel tolmácsolta, s a pincér komoly kedélyességgel elfogadta. Bécsben vagyunk.

- A levelet megcímeztem, bedobtam az utcán a levélszekrénybe... Mindig ez a legnagyobb baj, hogy ha egy levelet megírok, azt oly nyugodtan s gépiesen dobom be, mintha a tény, hogy levél, már garancia is volna arra, hogy helyes.

De ahogy lehullott a levél, az a kis zörgés már megint úgy harsogott belém, mint mikor szór a gépfegyver, s az ember ott áll védtelenül. Arra gondoltam, hogy ha én magam is megtévelyedem a gyorsan rám rohanó ideáktól, mi lesz evvel a szegény nővel? Hogy fog ez kiigazodni a három levél közt? Mert egy férfi vagy szeret, vagy nem. Ha szeret, akkor bármi történik, olyan leveleket ír, mint az első számú. Ha nem szeret, olyat, mint a második. De mit jelent a harmadik? amiben minden van, igen is, nem is... hívás és ellökés, bizalom és utálat... Honnan tudja ő azt, hogy ez a szerelem, s hogy nálam ez mindig így megy.

Négy óra alatt három levél s három ilyen különböző.

Most már utána vagyunk, de nagy marhaság volt. És mégse tudtam volna hasonló helyzetben másképp viselkedni. Az a színházi lap, avval a fényképpel: az árulás, a feljelentés a feleségnél... Ha eszembe jut, a vér most is leszáll bennem... ezt nem lehetett csak úgy zsebre vágni...

Szédülten kóvályogtam az utcákon, míg meg nem virradt; akkor elgondoltam, hogy az a szegény Ágnes nyugodtan alszik, s nem tudja, hogy tíz órakor a posta milyen mérgezett nyilakat röpít hozzá... Persze. Az esti levelet megkapta s most boldog, boldogan álmodik, s mire próbára megy, talán már vége mindennek...

Ez új rémület, ha az ember színésznőbe szerelmes, hogy próba is van a világon...

Nézd csak; ebbe a világba bele kell élni egy kicsit az embernek magát. A díszletek miatt én vagy tízszer jelen voltam a reggeli próbákon. Tíz órakor megjelennek a színészek álmosan, unottan, rossz kedvel. Mind későn feküdt le, egynek sincs pénze, s a délelőtti próba a legutálatosabb hangulatban kezdődik. Az elkapatottak késnek, nem lehet kezdeni... Ágnes nem: Ágnes a legpontosabb ember, akit valaha láttam... Azt hiszem ezért szerettem bele: úgy értem, ez a kvalitása volt számomra a horog, hogy feleségnek való... Mert aki ilyen próbán ismeri meg a színésznőt, az mindenre gondol, de arra nem, hogy feleségül is lehet venni innen egy nőt... A legfurcsább keverék: a vesztaszűz és a kéjő anyaga. Hivatásuk, hogy szöveget tanulnak és törmelékben drámai feszültségeket építgetnek ki; munkájuk a legmagasabb művészi elemekből áll - de egy-egy, oly kevés ideig van a színpadon, szakadatlanul várják a jelenésüket: ezalatt olyan szemérmetlenül őszinte és férfiasan egyszerű diskurzus folyik köztük, ami csak a bordélyokban van még helyén. Én nem azt mondom, hogy kéjelegnek, csak azt, hogy teljesen nem nélküli viszonylatban érzik magukat egymással, férfiak nőkkel s nők nőkkel. Ha egy úri társaságban urak és hölgyek vannak jelen: ez mindig benne van a tudatban, tehát a férfiak tekintettel vannak a nőkre, s a nők ezt el is várják a férfiaktól. A próbákon nagy rakás unalom, egy kevés figyelem a többiek munkájára, kiábrándultság, életutálat, amellet izgékonny impresszionizmus, minden legkisebb ötletre, humorra s a művészi teljesítmény legparányibb sikerülésére hihetetlen reagálás. Már tizenegy órakor senkinek sincs adóssága, se csalódott szerelme, se érdekösszeütközése bárkivel. Partnerek, kik úgy utálják egymást, mint Ágnes és „Bargy herceg” az ő drámai partnere, a nagy színész: tizenegykor már úgy tornásznak, mint az Akrobat ó! a trapézen, egymás kezében érzik az életüket, és ez szinte egy testté olvasztja őket, s amint a jelenésnek vége van, köpik egymást, úgy fordítanak hátat, mint a vadállatok: „tud a ronda”,... mondják egymásról.

Aztán ők is lekerülnek a színpadról, fölösleges más jelenések jönnek - a sztárok mindent teljesen fölöslegesnek tartanak, s ezt meg is mondják, amiben ők nincsenek jelen a színpadon. S ők már nem is érdeklődnek, csak ha a direktió kívülről hozott valakit, aki riválisuk, s akinek szintén vezető szerepe van: azt megnézik... Különben pedig hátat fordítanak, tűzoltó jelenlétében cigarettáznak és trágárkodnak. Kisebb színésznőnek felfelé azzal indul az útja, ha ezek a nagyok fogdosni méltatják őket. Valahogy evvel a testi s szavakban kiröpködő érintésekkel kapja meg a próba azt a fulladt, parfümös és természetellenes hőséget, ami a darabot sikerre viheti... Ha már a szereplőknek sikerül egy-egy nagy jelenés, általános a felhevülés, én is ilyenkor kiáltottam el a fogam közt magam: „No, ezt a nőt meg tudnám csókolni.” Mondja rá Zselicz Bandi, amoroso, kicsit már öregedő, fáradt fiú. „Jó, előbb te, aztán én, jó?” Nem tudom, ha nem ez a véletlen pillanat kötött-e Ágneshez: a férfi akkor vész meg, ha azt érzi, hogy lehet... utána fel is mentem a színpadra, s mikor a díszletkérdéssel végeztem, ott állott Ágnes, s éppen arról beszélt valakivel, hogy haza kell mennie délbén, okvetlen haza kell menni:

- Csak személyesen elintézhető - mondta álnok udvariassággal s a legnyíltabb kétértelműséggel Bandi.

Ágnes nagyon komoly maradt, mert én jelen voltam; azt mondta:

- Füttyölök rád - mire oly váratlan kacagás tört ki, hogy láttam, hogy mindenki tud valamit, amit csak én nem tudok. Mennyire szerettem volna ismerni a szeretője nevét, de már bizonyos fokig izgalomban voltam, s nem kérdeztem volna meg senkitől, ma sem tudom. Pedig már...

Szóval, akkor fordult úgy, hogy Ágnes, aki nagyon kivételezett velem, nem tudom mért érdekelte annyira a szobrászat, talán azt mondták neki, hogy a szobrász, az kemény gyerek... Szóval elébem állt, s kicsit kellett magát, és én megfogtam. Erre nagy zavarba jött, egész

belepirult, ha az egyáltalán lehetséges a festék alatt; mindenesetre megjátszotta s én elfogadtam annak.

- Ezt főlirom magamnak - mondta s kényeskedően eltávozott, s ahogy utánanéztem, arra gondoltam, hogy már gyorsan hervad. Milyen fonnyadt ebben az árnyékvető világításban a vastagon kifestett arca.

Nézd, itt olyan csudák vannak, amiket emberi józan ésszel megérteni sem lehet. Az én szerelmem az utálatból indult ki. No de akkor is: mikor először voltam életemben szerelmes! gimnazista koromban! egy kis gömbölyű édességbe: mikor először megcsókoltam, arra gondoltam, hogy izzad, s ez utálatos, aztán arra, hogy egy ilyen tündéri lányt hogy lehetne egy életre magam mellé kötni... és rögtön levelet írtam neki, hogy várjon meg! ha elvégzem az iskoláimat, feleségül veszem... és ugyanígy tomboltam, őrjöngtem, iskolában lehetetlen voltam, nem feleltem, a tanárral farkasszemet néztem, és ostromoltam a kislányt, akitől azt kérdeztem, mikor leszünk... boldogok, s a kis józan azt mondta rá: soha, maga csacsi!

Én nem tudom feltételezni, hogy kivételes lények legyenek: ami velem történik, az tipikus. Mindenki így folyik ez le, csak nem mindenki őszinte, ahogy én se vagyok idegenek előtt: én mintaképe lehetek s voltam mindig a tökéletes férjnek, az leszek a jövőben is. Mindaddig, amíg ketté nem szakad az egész, s akkor kiábrándulok. Már „anyámka”, az az ötvenéves néni, akivel, mint mondtam szellemi viszonyom volt húszéves koromban, azt mondta: „mért nem mondta maga meg becsületesen, hogy maga kiábránduló természet?” Azért, mert nem is tudtam mi az, de tény, hogy egyszer csak eljön egy pillanat, mikor én éppen úgy ki szoktam ábrándulni, ahogy belebolondultam egy előző pillanatban a nőbe. S ha megtörtént a kiábrándulás, akkor többet semmi sem segít: akkor már számomra nem létezik a nő, akit előzőleg bálványoztam és szépítettem. Akkor az a második, sötét gondolatsor lép életbe, amely a legnagyobb extázist is kísérte a szerelem alatt. Azzal a különbséggel, hogy már ekkor nem szokott érzelmi, csak értelmi jóakarát jelentkezni a szegény áldozattal szemben. Az én szent Margitom idegenné vált számomra, több mint húszévi házasság után, s a legkisebb fájdalom nélkül engedtem, hogy elsorvadjon és megsemmisüljön. Pedig folyton fenntartottam, hogy tökéletes ember volt, s nekem mint művésznak, a legnagyobb segítség... de amint a testemnek nem kellett, vége volt. Nem létezett többet. Ugyanígy vagyok viszont Ágnessel: kell a testnek, tehát leszerellem és elhallgattatom összes szellemi kritikai kétségemet.

- Gyermek vagy, kedves Péterem - mondta a barátja. - Csak a gyermek adja oda azonnal magát minden benyomásnak, s egy pillanatig sem gondolkozik azon, hogy talán valamit ki kellene nyomozni, meg kellene vizsgálni. De te művész vagy, s benned ez a legszebb jellemvonás, hogy ilyen gyermek tudtál maradni. A koncepció így fogan... Kérdés, hogy a feleségedben van-e valami pedagógiai érzék?

Péter elgondolkozott:

- Van, benne van valami. Mindenesetre több, mint bennem, s ez is sért. Ágnes éppen olyan önálló ember, mint én vagyok. Több mint egy évtizedes színpadi pálya van mögötte, tehát hozzászokott, hogy a maga ura, s maga intézi a dolgait, s úgy intézi, ahogy a saját belátása szerint a legjobbnak gondolja. Ez nagy fölényt ad neki velem szemben, mert én sose voltam még önálló. Míg meg nem házasodtam, az anyám, azontúl a feleségem viselt gondot rám. Nem is tudtam, mi a háztartás, sőt azt sem, mi a pénzkereset. Én tudniillik nem keresem a pénzt, hanem találok. Ez nagy különbség: egy szobrász maga sem tudná megmondani, hogy jut pénzhez. Nekem az volt a szerencsém, hogy Margit tökéletes polgár volt. Úgy be tudta osztani a pénzt, úgy ismerte a szükségleteket, a bevásárlási forrásokat és a család minden tagjának az igényét, hogy éppen olyan rendben tartotta a háztartást, mintha államhivatalnok lettem volna.

Nem szédítette meg, ha egyszerre ötévi fizetés került a kezembe: az az ő életszínvonalán semmit nem változtatott. Ezzel szemben nekem fogalmam sincs róla, hogy kell élni, mit szabad költeni, s pláne hogy elképzelhető, hogy attól, akit szeret az ember, meg is lehet tagadni valamit. Margit mindig mondta, hogy nekem nem lett volna szabad megházasodnom. Író, festő, szobrász, muzsikus az életével játszik, ha megházasodik, s nemcsak a saját életével, hanem a feleségével és a gyermekeivel is kockázik.

Most mért volt számomra oly nagy dolog, hogy beleszeretek egy színésznőbe? Azonkívül, hogy egy másik élet felelőssége volt rajtam, gyerekekkel együtt, az a rettegés kínozott, hogy mi lesz, ha ez a nő, életelvei miatt, nem felel meg nekem?... Mikor az első levélben megírtam neki, egyszerűen, mint egy megbolondult diák, hogy szerelmes vagyok bele... ez úgy tűnt fel, mintha nem volna több az érzékek játékánál... az ember diákkorában felelősség nélkül lesz szerelmes: csak a belenevelt tiltás teszi annyira súlyossá az érzést és a vallomást, de nincs tisztában a roppant felelősséggel, ami következhetik... Mikor én azt a levelet borosan és mámorosan írtam, én tizenöt éves fiú voltam, és az színezte a dolgot, hogy kopaszodó fejjel, szakállasan és az öregség határán újra tudok kisfiú lenni, aki íme szerelmes...

De mikor a színházi lapban a fényképet megláttam, egyszerre lehullott a hályog a szememről: már nem volt tovább elintézhető diáksínya a véletlen vonatra pattanásom... Ez a dolog leleplezte előttem, hogy a színésznő hideg számító lény, aki az én titkos szerelmi vallomásomat ki tudta adni a nagy nyilvánosságnak, s nem törődött vele, hogy egy másik asszony emiatt agyonlövi magát... Mondd meg, kivel állottam ekkor szemben?... Nem egy hideg üzletemberrel, akinek a szobrász szerelme semmi más hasznát nem hozhat, de ezt az egyet igen: a színházi lap hajlandó a fényképet leközoelni, s ezzel egy tétellel erősödik a pozíciója... Ezeknél a reklám legalább olyan fontos, mint a művészi siker. Sőt a művészi teljesítmény csak azért kell, hogy a színigazgató reklámot fűzhessen hozzá, vagyis pénzt kereshessen vele... No de ebben az esetben én elveszett ember vagyok: hálóba esett vad, akinek a bőrét már fillérekért adták el. Mert ha csak egy kicsit is számol velem ez a nő, akkor megtartja a vadat, hogy jobban értékesíthesse ezt a zsákmányt. De én nem vagyok neki semmi. Annyira nem, hogy bár az a három szó az én családom előtt is leleplez mindent, tehát engem ezért a parányi előnyért, hogy néhány sort írhatnak róla ezen a címen, a legnagyobb nyugalommal dob bele a végveszedelembé. Pusztuljon el. A cél az, hogy a darabnak sikere legyen: ezt kívánja az igazgató, ettől függ a gázsí. Ez valami olyan természetes dolog, hogy csak színész érti meg. A darab sikere Moloch, ami mindent felemész. Ha siker van, a színészt, akinek a siker köszönhető, azonnal istennővé avatják; ha férfi istenné, becézik, orvost küldenek hozzá, hogy minden percére vigyázzon: jaj, ne gyalogoljon művész, autót adnak alá, a végletekig megy a szerelmes figyelem, gyöngédség: s ha „leesik a tábla”, abban a pillanatban meghalt. Lehet a legnagyobb művész, ha nem hoz sikert, mikor nem arat sikert, döglött kutya... Most már ő mehet könnyörögni egy kis előlegért. Ugyan kérem, elegendem van magából... No, de nekem nem pénzkeresetre kellett a művésznő: hanem életre-halálra, éspedig úgy, hogy együtt pendüljön velem...

Egész éjjel nem aludtam egy pillanatig sem, s másnap egész nap ágyban maradtam, mert azt sem akartam, hogy felismerjenek s velem foglalkozzanak...

Míg a vérem forrt, erkölcsi érzésem izzott, közben azt mondtam magamban: ez a nagy próba. Ha ilyen rémítő ijedelem mellett is ragaszkodom Ágneshez - akkor itt jelen van a Szerelem. Hogy mi a szerelem, azt nem tudom: de azt nem is nekem kell tudnom, hanem a fajnak, a létezésnek. Itt a belátáson felüli valamivel találkoztam, itt mást nem tehetek, engedelmeskednem kell, vagy felemészttem magam.

Ha ébren voltam, folyton írtam. Itt vannak szeletek abból, amiket firkáltam. Nézz meg néhányat. Meglátod a vajúdat.

Férfi, aki hím, aki minden lelkiismeret-furdalás nélkül hímez, amerre lép - nagyon helytelenítené, ahogy magamat viselem. Hogy szenvedek, mikor örülnöm kellene.

Egy ilyen hím nem venné Magát tragikusan. Ágnes, ahogy Maga sem szeretné, ha tudná, mennyire tragikusan veszem én magát.

A nő szemével nézve a dolgot: Maga örült az ajándéknak, büszke volt rá, és fel sem tételezte, hogy én ennyire függök egy másik asszonytól... Bizonyára úgy gondolta, hogy egy híres művésznak éppen úgy szabad ilyen dedikációt leírni, mint egy híres színésznőnek azt elfogadni... Inkább az én szövegem komolytalan, mint a tény. Így egy diák fogalmaz, nem egy férfi, aki tudja, mit akar.

De hát mit akarok én?

Egyetlen találkozást? Gödöllőn, a János-hegyen vagy a Római fürdőben?

Ugye ez idea? Egy szép reggel felkél, beül az autóba, amit elébe küldök, és kirepülünk, s egy szép napot csinálunk magunknak... De hozza magával a lelkét is ám...

De egyáltalán szabad maga? Kedves... Nincs foglalkozva?

Péter belenézett a cédulába, s magyarázva:

- Van itt egy mondat, aminek története van: „hozza magával a lelkét is”... A premier után, mikor minden este bementem Ágneshez a második felvonás után, már szinte kivételes helyzetem volt nála. Egyszer azt mondtam: „Most tegye meg, késsen egy félpercet. Ne lépjen be a színpadra.” Csak rám nézett, s mintha nem léteztem volna, a füle ott volt a színpadon, a kellő szónál belépett, a kellő arckifejezés, a kellő hangulat... Hogy lehet azt elképzelni, hogy színész a magánéletét összezavarja a produkcióval... Mikor az akrobata átugrik egyik lendületből a másikba - akkor álljon meg, a levegőben, hogy szerelmesének megmutassa, mennyire szereti?... Azok a színpad mögötti üldögélések... Ahogy a művész idejében kilép az öltözőből, aztán ott áll vagy ül egy kulissza mellett, a közönség nem látja, s ő ott vár és vár... s a szája szélén szinte kicsordul a szó, amit ki fog mondani... s ennek nincs más módja, a legnagyobb színész is ugyanígy ácsorog, végszavát várva... Engem ez a helyzet mindig sértett és nyugtalanított... Gépiesnek és megalázónak tartottam...

Ebben például abszolút más a szobrász. Én dolgozhatom éjjel, nappal, mikor éppen kedvem van, a színész ahhoz a végszóhoz van kötve, ha azt elmulasztja, mindent elmulasztott; megszűnt gyakorló művész lenni. Valami ellenállhatatlan varázsnak kell lenni ebben a kötöttségben, mert nem tudok róla, hogy valaha is vétett volna ellene színész... Egy kis növendéklánnyal történt meg valamelyik előadáson, hogy nem lépett be a kellő pillanatban: többet nem is léphetett be. Áthaladtak rajta, mintha nem lett volna megírva a darabban szerepe. Helyette valaki a színpadon kimondta a szót, amit a bejövőnek kellett volna kimondani: a kislány egész este várta a „jelenését”, s az utolsó pillanatban lekéste. Az a tragédia semmihez sem hasonlítható, ahogy ez a fiatal nő tönkrement... Egy ilyen várakozó pillanatban, mikor egy hangot nem szabad kiadni, bár a színpad igen ravasz szerkezet, valahogy úgy van megkonstruálva, hogy csak az hallik le a nézőtérre, ami a játéktérben hangzik fel, a kulisszák mögött kalapálhatnak is, az nem zavar... Itt mondtam egyszer Ágnesnek: „A lelkét, én a lelkét akarom”... „Nekem nincs lelkem” - mondta rá ridegen, s belépett a színpadra, s én ott maradtam fává válva.

Ez a szó, hogy „nekem nincs lelke” ettől kezdve állandóan kísértett. Ami támadás volt ellene bennem, azt mindig ebbe sűrítettem: *nekem nincs lelke*... Ma sem tudom, hogy értette - remélem, semmi más nem akart lenni, csak kitérés, lerázott, hogy itt a színfalak mögött, a végszóra várva nem megy bele ilyen bonyolult vitába... De az is lehet, hogy benne ott nyilatkozott meg az a védekezés, ami előélete s az én különös kívánságaim közt elő fog robbanni; legkevésbé valószínű, hogy az a modern gondolat nyilvánult volna meg, hogy lélek nincs, hogy a lélek a fizikum működésének ténye. Hogy a gépnek is van ebben az értelemben lelke, míg működik, s az embernek sincs abban a formában, hogy a lélek hegedű, betéve a tokba. Én mindenesetre lesújtva vettem tudomásul, hogy Városházának nincs lelke, s ezt úgy magyaráztam, hogy ő maga is tisztában van vele, hogy az ő szerelme életfenntartó foglalkozás, és nem pazarolhatja el érzelmekre...

De mért volt nekem oly fontos, hogy van-e lelke, vagy nincs?

Mit akartam én tőle?

Egész bizonyos, hogy naiv és elavult általános felfogásom volt ebben a tekintetben. Nem akartam mást, mint amit az apám akart, mikor megházasodott, illetve, ahogy én képzeltem, mit akarhatott. Nem akartam mást, mint megállítani az időt és visszatolni a napokat, és így nullifikálni mind a kettőnk életében az elmúlt tizenkét vagy huszonnégy évet: tehát úgy állítani be a dolgot, mintha mi ketten az ifjúkor hajnalán találkoztunk volna, s közben semmi sem lett volna velünk. Megszüntetni a realitást és létrehozni egy olyan idealisztikus álmot, ami nem a mai háborún, forradalmakon és gazdasági válságon átment lényekben, hanem a nagyapák korának romanticizmusában lehetett volna csak életálom s életvágy.

Mit akarok tőle, kérdeztem magamtól Szegeden.

Azt akarom, hogy érintetlen legyen, és én legyek, aki őt defloreálja.

Egyszer tettem erre célzást előtte, mikor még a színpadi cinizmus korszakában voltunk, a próbákon, s ő azt mondta rá: „Ohhohó... Kislány... az is voltam valaha? már nem is emlékszem... az nagyon régi mese...”

Azt akartam tőle, hogy nekem gyereket adjon: fiút.

Mikor azt a különben hazug pletykát hallottam, hogy van egy lánya, aki kísértetiesen hasonlít hozzá, örültem neki, hogy nem kell attól félni, hogy kora miatt nem mer szülni.

És egyúttal azt kívántam tőle, hogy műzsám legyen: inspiráljon. Valami új, eredeti, soha nem látott, nem hallott, nem remélt művészi hatást vártam tőle, mely megmenti a nevemet és valódivá teszi a művészetemet.

S lehet, hogy ez volt a legfontosabb, mert ennek érdekében hajlandó voltam lemondani minden egyébről, az ártatlanságról, az ivadékokról, hiszen az én ivadékaim a szobraim. Én olyan szobrokat akartam most már csinálni, hogy ugyanúgy meghódítsák az egész emberiséget, ahogy az eddigiek a kis hazát...

Vagyis rá hárítottam magamban a felelősséget önmagamért... Kezébe adtam magam, s csináljon belőlem, amit tud és amit akar...

- Mikor kaptál választ tőle? - kérdezte a Hofrat.

A szobrász soká habozott, megmutassa-e?

De mivel a levéllel szemben tényleg az volt az érzése, hogy az valami pozitívum, ami kiemelkedett a hangulatokból, egyszerűen zsebébe nyúlt, újra kivette tárcáját, s kiszedett belőle két iskolai papírt; olyan iskolafüzetből kiszakított, vörös margóval ellátott irkaleveleket.

Istenem, édes, mi volna jó, tovább feküdni, mint eddig, az arcomat odaszorítani a maga soraihoz és sírni és néha nevetni, ujjongani és lassan elcsendesedni és többet föl nem ébredni? hogy ne vegyek ceruzát a kezembe, hogy meg ne írjam, hogy hányszor ültem lábainál fejemet térdein nyugtatva; és Maga simogatott, hogy hogy várom és vártam minden este nem is tudom mit akarva? csak hogy megcirógasson a szemével, hogy lekísérjem a lépcsőn, hogy egyszer megmondjam, hogy teljesítse az álmom - hamar, míg be nem jönnek -, ide ülök a lábához, simogasson meg gyorsan. Nem tudom, mit akartam még ezen kívül, nem tudom. Csak nagyon szomorú és üres volt Maga nélkül ez a pár nap. Nem tudtam, hol van? Mit csinál? Mért hagyott itt?

Nem szólt, csak elment. Hát csak ennyi volt az egész? Édes, ne haragudjon rám, nekem minden betűje szent, a véletlen, a pirulásom, a zavarom hozott olyan helyzetbe, hogy nem tagadhattam meg. Én jobban éreztem, hogy megszenségtelenítés. Ha nem lett volna olyan messze, édes, hogy odarepültem volna Magához Istenem, hogy mindent megmondhassak magának, hogy megsimogassam, hogy odasimuljak, hogy ott tartson vagy kidobjon, ahogy akarja, édes. Olyan gyötrő álmom volt, talán mert folyton arra gondoltam, hogyan hallhatnék Magáról. Hát most mi lesz? mikor jön? nagyon gyorsan, igen nagyon gyorsan. Mert ez nagyon rossz Maga nélkül. Tudja. Várom Ágnes vasárnap.

A barát soká hallgatott. Péter odanézett, befejezte-e már?

- Kitűnő írása van, és hasonlít a tiedhez.

- Ez a Margit írása.

A barát megdöbbenve nézett rá.

- Igen, a legnagyobb viharok idején, mikor már nem bírtuk a harcot. Minden volt, verekedés, átordított éjszakák, verekedés, halálos kimerültségek, verekedés, körömmel mélyen lemarta az arcomat, s én sebesülten elmenekültem, kalap és kabát nélkül ugrottam ki a folyosói ablakon, és két napig bujdostam... aztán hazatértem... nem bírtam el... a rettegést, mert eszembe jutott, hogy az Ágnes leveleit otthagytam az íróasztalon... éppen el akartam zárni olyan helyre, ahol nem lelheti meg, abban a pillanatban tört rám Margit, és kiesett a fejemből a három levél, és vissza kellett térnem, mert attól rettegtem, hogy Margit megtalálta, és bosszút áll... Ágnesen... ezért kellett visszatérnem... a bujdosásból... Margitot kétnapi távollétem teljesen megtörte. Alig élt. Mikor megláttam, mélyen megsajnáltam: íme így sorvad el egy nő, aki az urát eltaszítja. Mért mer és hogy bír akkor packázni? Honnan veszi az erőt? talán onnan, hogy nem látja előre mi lesz vele? A pillanatnyi dac, az elkeseredés, hogy neki már úgyis minden mindegy! Nagyon sajnáltam szegényt, „a szívem facsarodott”, valóban olyan fájdalmat éreztem, mint amikor súlyos betegségbe esik valaki a családban, valaki szeretett lény, és az ember nem tud segíteni rajta, mert nem tudja, hogy milyen lelki okok idézték elő a betegséget: nem tudja, mert nem akarja tudni, hogy az ő szeretetlensége az ok. Csak néztem fakó arcát, az ajka violába játszott.

Mikor beléptem a szobába, meg sem mozdult. Nem ugrott hevesen a nyakamba, szinte meg sem látszott az arcán, szenvtelenül, betegen ült, s folytatta, amit éppen beszélt: a gyerekekkel vitatkozott, valami tisztasági dolgon, nyugodtan, ingerülten, türelmetlenül, s csak rám nézett, aztán folytatta, s idegesen szakította félbe magát: „Eh, menjetek ki, bánom is én, csináljatok, amit akartok.” És a gyerekeim is úgy tettek, mintha semmi különös nem volna abban, hogy otthon vagyok, szinte szolidárisak voltak velem, úgy éreztem, s az anyjuk előtt úgy állottak, mintha a bíróság előtt volnának, s most én következtem, és sajnáltak ezért...

Más mód nem volt számomra: ha visszatértem, le kellett térdelni.

Lassan mentem Margithoz, és lehajoltam hozzá, nem mozdult, az ölébe hajtottam a fejem. Kis idő múlva az ujjait ott éreztem a fejemben. Lassan simogatott. Felnéztem, sírt. Megcsókoltuk egymást, s mind a ketten tudtuk, hogy semmi sincs elintézve. Csak csók. Hitvestársi csók. Az ajka oly hideg volt, mint a viasz.

Aztán sokáig, rendkívül sokáig ültünk szemben.

Ő is sajnált engem. Én is szájalmasan nézhettem ki. Időközben nem ettem, nem aludtam, s az a különös remegés egy percre sem hagyott el, amit ilyenkor érezni szoktam, mikor megszöktem tőle... Mert nem első eset volt, talán harmadik: egyszer Kolozsvárra szöktem, egyszer Debrecenbe... szégyenletes volt és különös: én nagyon nyugodt ember vagyok s állandóan simulékony: engem az anyám úgy nevelt, mint egy konyhási malacot, keze alá, szegény később mondta, hogy nem gondolta, hogy másnak nevel, más nőnek az áldozatjává tesz... mert amint szerelembe estem, azonnal átadtam magam az új nőnek, szerelmi jogon, rabnak, rabszolgának, imádó leigázottnak. Még Városy Ágnes talán nem is élt, mikor nekem már ilyen futásaim voltak... ha valaki látott, azt mondhatta, nem férfi, nem komoly ember, aki ilyet tesz... de ha valaki két egész hétig hallgatta volna szegény Margit zseniális kifakadásait... két óráig sem bírta volna rajtam kívül senki, megölte volna vagy elvált volna... Bennem a válás gondolata nem létezett: az én családomban soha még eddig senki el nem vált, a legtávolabbi rokonságban sem: én magam úgy vélekedtem, hogy ha valaki vállalta, akkor ki kell tartania. Olyan magasra csigáztam a szerelem korszakában a dicsőítést, hogy nem vallhattam meg, hogy csalódtam... Nem is vallottam meg, még önmagamnak sem... De ha akartam volna, akkor sem lehetett volna ebből valami konzekvenciát levonni, mert Margit élete forgott kockán...

Most igazságtalan vagyok vele szemben, mondaná, ha hallaná. S csakugyan igazságtalan vagyok, mert ha valaki a hízélgés borával részegít egy nőt, míg új a szerelem, az valóban tartson ki halálig... Igen, a legkevesebb volt, amit róla valaha is mondtam, az volt, hogy soha nem láttam nőt, aki vele versenyezhetett volna nagyságban, okosságban; jóságban. A világtörténelem mind kevés volt, hogy őt mértékkel mérjem. Ő csak egy volt, akihez kétség, kishitűség nem fért. Csak imádni, mint az Istent, és szolgálni, minden legkisebb szeszélyét úgy, hogy még a túlzásokban is csak őrá hárítva a felelősséget: én nem bírálom az Istent, az Isten tudja mit, mért és hogy kell tennie...

Nem tudom, hol vettem ezt a kritika nélküli meghódolást. Én nem papucs alatt voltam, hanem valami vallási hivatást vállaltam, s ennek egyetlen célja a Margit-hódolat, a Margit-szolgálat és Margit-elvárásoltság volt. S ez azért különös, mert soha egy pillanatig sem volt előttem kétséges, hogy ez nem helyes, hogy ez túlzás és igazságtalanság. De nekem annyira imponált, hogy valaki el tudja fogadni ezt a tökéletes alávetettséget, hogy szinte kielégülést éreztem abban, hogy egy ilyen rendkívüli dolog csak az én birtokomban van. Büszke voltam és gyönyörködtem benne, hogy minden képességemet arra fordítottam, hogy az egész világgal elhitesse, hogy Margit: az, akinek én tekintem. Ő az volt: de én hozzáadtam, ami képesség van bennem, hogy az is lehessen. Nekem ő valóban kegyeleti értékem volt, kápolna, szenthely, s ujjongtam, ha jókedve volt, s ha egyáltalán igazolta az én hitemet benne. Mert ez a különös viszony egyáltalán nem volt megalázó: ő tudniillik, véleményem szerint: zseni volt, de ez a zseni csak arra irányult, hogy engem tökéletesen kielégítsen. Nagyon furcsa, de sem a szüleim, sem a testvéreim, sem a rokonaim nem osztottak az én hitemben, bár mindenki elismerte a Margit fölényét. Nekem ez elég volt: én aztán meg akartam csinálni, hogy a rokonszenvet megszerezsem számára. Én egy állandó hadsereg voltam, az ő érdekeinek védelmében, és diplomáciai kar, mert lélekkel és erővel kellett dolgoznom, hogy az esetleges ellenmondásokat legyőzzem. S ez egyre nagyobb munkát adott, mert hiszen Margit, amint asszony lett, sajátos módon beszüntette a tanulást, a tudományok, a művészetek, a szellemi fejlődés

iránti érdeklődést, és valahogy úgy alakult, hogy a mindent tudás álláspontjára került: amit tudott, annyi volt az érték, amit nem tudott, az már fölösleges volt... De én bármennyit is tanultam, vitatkoztam, tehát másoktól átvettem, az az ő szemében rajtam nem segített: vele szemben a szerelmes kezdeti helyzetben maradtam. Igaz, ő soha egy szót el nem tűrt volna idegenektől, ami engem megkisebbitett, szenvedélyes hittel voltam én számára, a külvilág előtti nyilatkozataiban, a legjobb, legokosabb és legnagyobb, az egyetlen művész, s igazán nem is volt soha más kritikusom, csak ő. Ő volt az egyetlen, akit én soha megszédíteni nem tudtam, érzelmeiben kielégíteni szintén nem, mert irtózott az én nyers realizmusomtól, de intelligenciával tökéletesen értékelte, s meg is tudta védelmezni az én művészi álláspontomat...

Kissé kölcsönös volt az imádat, de az alapszín soha nem volt szabad, hogy változzon: én őt felfelé csodáltam s védtem, ő engem mindig lefelé, anyai és a műveltebb lény jóságával fogott fel s védett meg.

És most eljutottunk oda, hogy mind a ketten éreztük, hogy a halál mezsgyéjén járunk.

Én nem voltam halálra kész: én egy új szerelembe mentettem át magam. Én tele voltam életvággyal, hatalmas volt a potenciám, testi és szellemi módon. De mit csináljak szegény feleségemmel, aki vértelenné, halvánnyá és egyre távolabbtűnővé vált számomra.

Ordítani kellett, nyeríteni a bujaságtól; pattanásig voltam vérrel, és szegénykém élő hulla volt s ezt ő is pontosan tudta.

Most már teljesen anyám lett: ahogy a fiú imádja az anyját, és az neki a legszentebb, de ha szerelembe esik, szökik és búvik előle, és nem hajlandó neki vallani... valósággal szentségtelenségnek tekintetem, hogy nekem Margitot házastársi kötelességekkel kell... Mivel azonban ez benne volt a házassági szerződésünkben, s mivel én oly abszolút erotikai izgalomban voltam, és kényes helyzetbe kerültem: kötelességet kellett teljesítenem, idegenbe irányuló szenvedéllyel. Komplikált és hazug helyzet, amit fenn kellett tartanom és őszintének játszani ki, hogy a démoni gyanakvást féken tartsam. Még nem voltam hozzászokva, megedzve, a fenyegetés terrorjában szédültem, amellet hálá, a múlt s jelen millió szála fűzött hozzá... Képtelen vagyok pontosan megfogalmazni a helyzetet. Nem azt kell mondanom, hogy kiábrándultam Margitból, csak azt, hogy félttem tőle a bűnben, félttem, mert féltettem őt. Az új láng nem égetett jobban, mint a régi parázs. Semmi okom nem volt idegenné válni ahhoz a nőhöz, aki húsz éven át mindenem volt, s ezt a mindent ma is készen tartotta számomra: hűséget, szerelmet, együttérzést és a megszokott korbácsot... Ezt például nem tudom megmagyarázni, hogy neveltem én ki magamnak korbáccsá azt, aki mentőangyalnak jelentkezett, s aki valóban meg is mentett a munkának és a jövőnek... Várj, most mondok valamit: a minap meghívtam egy barátomat, egy kereskedővállalat igazgatóját, a felesége meg akarta nézni a műtermemet. Mikor megjöttek, nagy kocsin, százlóerős autón, a sofőr úgy állott be, s úgy fordult meg a műterem udvarán, hogy nem volt hajlandó felmenni a diófához, ahol kényelmesen fordulhat s várhat a gazdájára, hanem ott fogyasztotta a benzint, közvetlen a műterem ajtaja előtt, míg valahogy megfordult; azért nem ment fel, mert ott akart maradni, s el akarta foglalni a kilátást s abban a percben, ahogy a lehető legrosszabb helyzetben leállott, odaült azokba a kerti székekbe, ahova a vendégemet akartam ültetni, és elővett a zsebéből egy esti lapot, s kényelmesen olvasni kezdett, mint egy lord... Nem léteztünk a számára. Mi, a gazdája meg én, csak éppen felesleges lények voltunk neki... Nem tudom, elég értelmes-e a példám: az ember, ha nem elég erőszakos, az alkalmazottait a nyakára hagyja nőni. Ez a barátom sovány, beteg szagú ember, szórakozott, úgy néz, mint akinek gondjai vannak. Állását, vagyonát örökölte, az apja kemény vagyongyűjtő, józan és egyszerű zsidó ember volt. Az föltétlen respektust tudott tartani.

Áradt belőle a nyugodt parancs, anélkül hogy mozdulatot kellett volna tennie. A fia örökölte az apja ruháit, s azok bővek számára. Az én rokonszenvem a fiú felé fordul, az öregúrral mit sem tudtam volna kezdeni: de mi, művészi terheltek oly alázatosak vagyunk, hogy mindenkinek piederstált állítunk, s nálunk a legbecsületesebb sofőr is elveszti a fejét... Az én Margitom tönkrement abba, hogy én a végletekig vittem a gyöngédséget vele szemben: gyöngeség lett ebből és meghódított tartománnyá váltam... Hódoltság... Most hogy szabadíthatja fel magát egy ilyen véletlen áldozat?... Az én sorsom teljesen reménytelen volt már Margit mellett... Szegénykéből vámpírt neveltem ki... Nem öntudattal, örökölt helyzet volt ez. Még az én generációmban a szülők arra neveltek, hogy a férj a feleségének egyetlen lovagja, hőse, híve, hogy ebben a férj-lovagi szolgálatban pillanatnyi lankadás sem állhat be... Lesz idő, mikor a leghosszabb magyarázat után sem fogják megérteni ezt a pozíciót az új generációbeliek, de a mi időnkben ez általános volt, hogy minden jó férj úgy élt, legalábbis úgy tett, mintha neki egyetlen életvágya volna feleségének a szolgálata. S mindaddig, míg a házastársi helyzet fennáll mint legitim állapot - egyáltalán semmi résznek, csorbának, zavarának nem volt szabad lenni... Valami olyan végtelenségről s annyira finom és szent alávetettségről van itt szó, ahol az árnyalatok már szentségtörésszámba mennek. Ez alatt a hosszú harc alatt, amit Margittal állottunk, több ízben megfigyeltem, hogy aszerint, milyen jól játszottam meg *a jó férjet* - változott az ő egészségi állapota... Sápadtan, lesóványodva, az örület tétova nézésével találtam, mikor megérkeztem egy-egy futásból... Abban a pillanatban, ahogy az az érzése támadt, hogy jót tett nekem a távollét, most hogy visszakapott, újra a régi hűséget véli fölfedezni bennem: azonnal színesedni kezdett az arca éle, s csillogni a szeme. Varázslatszerűen virágzott ki. Mintha belőlem merítette volna az életanyagot, mely táplálta. Most mit tegyek? Én ugyan tudtam, hogy semmi sem változott, áldozatom hóhérság, csak meghosszabbítja a kint s a szenvedését - mégis, hol vegyem azt a bátorságot és kegyetlenséget, hogy ugyanoly gyorsan elhervasszam a kinyílt virágot?

Kénytelen voltam behunyt szemmel ajnározni, s az élőhalottat borzadó csókokkal életre galvanizálni. S a behunyt pillák mögött egy más arcot idézni, s a szerelmi hűséget a fantázia álmának irányítani.

Muszáj volt ezt a játékot odáig folytatnom, míg szegény azt nem hitte, hogy minden veszély elmúlt, minden boldogság visszatért, s hogy már oly győzelmi állapotra jutott, hogy ítélet-végrehajtóvá léphet elő: Ő, velem szemben. Az áldozat a győző felett. A könyörtelen mélység a még feljebb sóvárgó magasságon.

Borzalom, ha eszembe jut, hogy szegényke azt susogta, míg simogatott és becézett:

- Mondja, Péter. Mondja meg. Szívem, csak ezt mondja még meg, aztán nem kérlek semmit többet... vallja be, vallja be, maga gazember: hány levelet írt annak a ringyónak.

A vér megfagyott bennem. Abból, hogy ilyen béke és szívó vágy és engedő hajlandóság volt benne, azt hittem, csak lelki gyötrelmekkel állok szemben: de ebből látnom kellett, hogy távollétemben könyörtelenül arra használta az időt, hogy végigkutassa az irataimat, s megtalálta a három levelet...

Micsoda démoni állapot, hogy könyv nélkül mondja el a másik nő levelének szavait...

Maga édes, legutolsó buja, fogcsikorgató reszketéssel olvastam levelét, a magáé voltam, mire végére értem...

Én is tudtam a szöveget, s talán ő azért tanulta meg, mert érezte, hogy ezt én is tudom...

Süllyedt és rohant velem a ház, a vérem táncolt. Ó, szegény asszony, szegény ember, micsoda halálkéj lehetett, kéj és halál, míg addig olvasta a szeretőm sorait, hogy szavanként tudta mondani... Valósággal csonttá dermedt, míg recitálta:

Jöjjön, jöjjön, a magáé vagyok régen minden porcikámmal. Szemérmetlen vagyok, nem szégyellem. Maga tett azzá, csak magának vagyok az.

Ilyeneket. Ezt nem lehet túlélni, gondoltam. Ha még tovább mondja, meg kell egymást ölnünk.

S mondta:

Szédült és örült - minden gondolatom, vágyam Maga -, belepusztulok, azt sem bánom. Mért nincs itt mellettem, hogy csókolhatnám a megfulladásig. Ne várasson soká, mert meghalok a vágyakozástól. Nem érzi, hogy ölelem, hogy odasimulok Magához, egyek vagyunk, én édesem.

Margit halála után megtaláltam a három levelet, *az ő másolatában*. Az eredetiek megszűntek. Lemásolta s széttephette. Gondosan írta le, a kis helyesírási hibákkal, amiken bizonynal ujjongott. Ő képtelen volt helyesírási hibát ejteni. Interpunkciója tökéletesebb volt, mint az Akadémiáé. De Ágnes?... Neki sincs sok hibája, de a hogy előtt nem mindig tesz vonást s azt, hogy *állat*, egy l-lel írta... Egy ilyen lapsus Margitnak pokoli kéjt okozhatott, ő a tökéletes tanuló volt, valósággal arra született: iskoladísznek. Mindig, minden tanítója dicsekedett vele: különösképpen, mire a tanítóképzővel végzett, pont kifáradt. Már arra nem volt energiája, hogy tovább tanuljon, a tanárképző sok volt... Egyáltalán érthetetlen volt előttem, hogy mint asszonynak semmi kedve nem volt többé olvasni... Szinte lenézte a könyvet. Unta, hogy oly sok van. Soha többet nem tűnt fel benne semmi továbbművelődési vágy. Mindent tudottnak vett: ő végzett a tanulással. Életre adta magát, alkotó életre, s az ő egyetlen élete én voltam. Belőlem mint urából akart valamit csinálni. Például az ellen soha semmi kifogása nem volt, hogyha én bármennyi időt is töltöttem olvasással. Igaz, nem bánta, akármit is csinálok, csak legyek otthon, a szeme előtt, és ott érezzem jól magamat. Ahogy a régi időkben voltak unius libri emberek, egykönyvűek, akik az egy Horatiusból idéztek írt mindenre, ő az egyférfi-asszonya volt, számára az egész világegyetem s annak minden problémája bennem összpontosult. Nem bánta volna, ha mind a világ megszűnik, ha én megmaradok neki, s tőlem is azt kívánta, hogy rajta kívül soha senkit és semmit ne lássak, ne halljak s ne érezzek. S azt nem értem, hogy hiába csináltam, szinte önmagam megosztására, öt gyereket, egy pillanatra sem könnyebbült a sorsom. Margitot nem elégitette ki a gyerek. Neki én kellettem. Nem volt életcélja, csak szerelmi szenvedélye?

Ahhoz, hogy ő idáig fejlődjék, mindenesetre sok mindennek kellett történnie. Előttem volt két kisebb futóláza, pillanatokig tartó szerelem, s volt egy nagyszerű, ékes és magasztos első szerelem, az egyetlen és az igazi, amit halálig nem felejtett, s amelynek a sebjét én semmivel begyógyítani nem tudtam, s az én minden hűségem és odaadásom sem hitette el vele, hogy a férfi nem „hűtelen lény”. De az én puha és gavallér szolgálatom végül úgy felfokozta az étvágyát, hogy telhetetlen volt ennek a kívánásában. Különös, hogy én sohase voltam szerelmes vallásombeli nőbe, legalább végzetesen nem. Első, diákszerelmem zsidó lány volt. Margit evangélikus és most Ágnes katolikus. S ahhoz, hogy egy nő hasson rám, úgy látszik, kell hogy az illető beteg legyen. Nem nagyon beteg, mert a nyílt betegségtől irtózom, nemcsak nem tudok beteget ápolni, de ha beteg van a háznál, menekülök... Mellettem nem is lehetett soha senki beteg, azt hiszem, ennek az elszánt követelésemnek következménye, hogy a gyerekeim sem voltak betegek, s Margit sem feküdt egy napig sem, hacsak nem egészséges betegségben; de azt is úgy csinálta, hogy néha már harmadnap felült... De viszont, ha a testi

betegséget beszüntettem, ezzel szemben kikényszerítettem valami lelki kóros állapotot... Margitnál ezt ezzel a megmagyarázhatatlan és együgyű szolgálai hűséggel. Megmondta az anyja az első napokban: „Fiam, mit akarsz? Elrontod a feleséged, aztán nem győződ...” Én akkor ezt rossz néven vettem, s nem is hittem, hogy bekövetkezzen olyan idő, mikor nem győzőm... Nem is tudtam, mi az, amit lehet nem győzni, hiszen nekem a legnagyobb öröm és élvezet volt Margitot szolgálni. S mikor kezdtem észrevenni, hogy ő visszaél ezzel a hűséggel, nemcsak hogy nem csökkentettem, hanem még fokoztam. Például nem engedte meg, hogy elmenjek munkámat végezni, amit vállaltam... Erre nem mentem el, s úgy hagytam fejlődni a dolgot, hogy kidobjanak... S ezt ő szerelmi jelül, hűségem bizonyosságául fogadta el. Neki nem kellett pénz. Neki semmi sem kellett, csak én kellettem. Ha észrevette, hogy valaki iránt érdeklődöm, már megfúrta. Valamit megfigyelt, ami elvegye a kedvemet az illetőtől. Ha valakit szerettem, azt ő gyűlölte, ha valahova vágytam, kétségbeesett. Mikor Párizsban voltunk, nem engedett múzeumokba, színházba. Azért találta ki a szegénység teóriáját, azt, hogy nekünk semmire sem telik - hogy jobban rá legyek szorulva, hogy kézből adhassa a falatot.

Vele szemben Ágnes a másik véglet. Ágnes a gazdag nő. Oly sokat keres és annyira független, hogy nőben ilyen típust még nem is láttam. Egyedül tart fenn pompásan berendezett ötszobás lakást. Nagyobb a lakása, mint az enyém. A lényében van valami határozott követelés az étellel szemben: attitűdje az, hogy őneki a tökéletesen ellátott ember helyzete jár.

Éppen ezért sokáig nem hittem, hogy képes lesz valaha is szerelmes lenni belém. Igaz, nekem most már elég jól megy, talán jobban is, mint neki, nem tudom meddig, de úgy látszik, fogom tudni biztosítani ugyanazt az életstandardot neki, amihez hozzá van szokva... de mégis annyi nehézség volt körülöttem, hogy alig volt hihető, hogy vállalja a kényelmetlen szerepet, egy híres boldog házasembert, gyerekekkel, vagyon nélkül...

Szóval éppen elég okom volt megbolondulni. Egyfelől örült s követelő szerelme, a másik oldalon a vágyalom örült óvatossága...

Margitnak első dolga volt mindig kikutatni a zsebeimet. Minden zugban titkot sejtett és rettegett. Ágnes abszolúte nem kíváncsi rám. Fantasztikusan nem. Soha semmit még meg nem nézett, s ki nem kérdezett. Talán nem is tett fel nekem kérdést. Én szeretném kinyomozni múltjának minden pillanatát, őneki mindegy, hol jártam, mit s kivel éltem: legfeljebb tényeket néz, de elmúlt hangulatokra nem vadászik. Éppen fordítva, mint Margit, aki nem is a rózsát, hanem az illatát áhította.

A Hofrat nyugtalan lett. Sokallotta az őszinteséget. Egy polgár sem bír el többet polgári vallomásánál. S a művész ott kezdődik, mikor gyónásában túlmegy a határon. Mit lehet elmondani a vonalon belül? Csak élményeket, eseményeket, életfordulatokat. De a lélek titkainak birodalma ott kezdődik, ahol a látható világ végződik. A Hofrat már nem bírta szemenként a szavakat, forttyogva a sűrű szívseb-váladékot. Már meg akart pihenni a mese fordulatán, nem tudta, mit kíván, s azt kérdezte:

- Hogy intézted el a feleségeddel a levelet?

- Ja. Hogy hány levelet írtam a ringyónak.

Megjegyzem, hogy Margit egész életében, addig, a legszemérmesebb nő volt. Soha egyetlen vagy kétértelmű szót nem is hallottam tőle. Például nem tudott mulatni a pajzán adomákon, még mosolyogni sem. Mikor mások felcsiklandozott és harsány kacagásban fuldokoltak, ő értelmetlen mosollyal nézett rájuk. Neki minden szent és komoly volt, ami a szerelemre tartozott, tehát nem játszott a szavakkal és a gondolatokkal ezen a téren. Neki a szerelem volt az élete, a kenyeke és bora, a ruhája és a lakása, a hivatála és a halála. Hogy lehet valamin nevetni, ami kisebbit a szerelemben való hitet? Ha igaz az adomai fordulat, akkor megszűnt a

szerelem, megszűnt a foglalkozás és az egész élet. De most, felborzoltan és zuhogó háborodottságában másik végletbe esett. Ez már megint nem volt számára pikáns adoma, hanem tragikus nyomor. Ahogy eddig az angyalok énekével díszítette a szerelem templomát, most a kloakák szennyével borította be a kápolna megszenteltségétlenítőit. Mit mondjak?... Szeretek és tudok hazudni, de itt már nincs értelme. Ideje végét vetni a fonák helyzetnek. Ahogy húsz éven át nem csináltam titkot abból, hogy szerelmes vagyok Margitba - most úgy éreztem, megaláznám magam, ha letagadnám, hogy szerelmes vagyok Ágnesbe.

- Kilencet.

- Kilencet?... Úristen: kilencet!... - ájult.

Ezt nem hitte, hogy kilenc levelet írtam Ágnesnek oly rövid idő alatt, pedig emlékezhetett volna, hogy mikor vele voltam ugyanilyen állapotban, akkor is óránként írtam neki... Csak neki... Mindent elhanyagolva folyton neki...

- Péter, nekünk már nincs egymáshoz semmi közünk - szólt kéken remegő ajakkal -, de ezt a kilenc levelet nekem meg kell kapni. Magának ezeket vissza kell hoznia... Most azonnal menjen, és hozza vissza.

- Hogy képzeld ilyet?! Ma vasárnap délelőtt van, tíz óra. Menjek el egy úriasszony lakására? hogy pardon, asszonyom?...

- Ki az az úriasszony?! Talán azt akarta mondani, hogy egy, nyilvános cafat?

- Annál rosszabb; ha maga így tudja: - ott fogok találni nála egy úriembert...

- Velem nem fog viccelni!... - s revolvert vett elő. - Maradjon ott, ahol van, ha nem akarja, hogy a szeme előtt löjtem agyon magam... Most délelőtt fél tizenegy... Ha egy órára nem hozza el a leveleket, én agyonlőttem magamat.

Csönd.

Pillanatokig fontolgattam, csellel megszerezni a revolvert. De egyrészt untam, másrészt nem kételkedtem benne, hogy Margit a fenyegetését végrehajtja...

Tökéletes fúria volt.

Nézd, ez egy sajátságos dolog: a régi írók ismerték a fúriát, még Jókai mint megszokott sablonnal dolgozott vele. A mi korunk utálja a nagy démoni helyzeteket, s ahogy a nőemancipáció kiteljesedik, az végképp meg is szűnik. De ebben a viszonylatban, amiben mi ketten állottunk, ez természetes volt. Mi ketten egyáltalán nem voltunk modern emberek. A férfi-nő viszony kérdésében klasszikus birtokjogi álláspontot képviseltünk. Mind a ketten saját tulajdonunknak, háziállatnak tekintettük a másikat, s az Margitra volt súlyosabb, mert neki nem volt anyagi függetlensége, tehát élete teljesen hozzá volt kötve az enyémhez... Nem tudom hogy képzelte, hogy a leveleket visszakövetelte, de ez is az ő birtokéréséből származott: minden, amit én produkáltam, őt mint kizárólagos tulajdonost illette meg.

- Figyeljen ide - mondta ridegen. - Én el voltam tökélve, el volt bennem intézve, hogyha maga ma, vasárnap, még nem lesz itthon, akkor én ma délelőtt elmegyek Városházára és agyonlövöm.

Ez ő. Erre a hideg verejték.

Semmi kétség: végre is hajtotta volna.

- Most menjen.

- Nem megyek. Lőjön le engem.

Soká nézett rám, s lassan lihegni kezdett.

- Magát? Magát nem, barátom. Magának más véget szántam: maga élni fog, és síremléket állít nekem. De azt a ringyót lelövöm.

Mint egy éles acélgolyó:

- Ha déli egy óráig nem hozza vissza a levelem, agyonlövöm magam. Ha ebben valamiképp megakadályoz, akkor agyonlövöm a maga ringyóját. Aztán magam. Ha maga öngyilkos lenne, a ringyót föltétlenül lelövöm, addig nem halok meg. Míg én élek, a ringyó tőlem meg nem menekül.

Folyton álmodom ezzel az arccal; képtelen volnék megmintázni.

Gondoltam néha: a Medúzafeje.

De a Medúzafeje az abszolút bosszú: az eszmeiség kiirtása. Fikció. Ellenben Margitnak ez a feje, egy egyénnek egyetlen célra szögezett akaratát adja. A megmásíthatatlan akarat. Sovány arc, a pofacsontok árnyékból ugranak elő; vékony és vonalnyi szemöldöke ráfeszülve a sima alacsony homlokra, a visszafojtott lángolásban dermedő, sötétbarna, mély karikás szemek fölött. A homloka alacsony s a felső peremén a haj rendetlenül nőtt, ez kicsit állatívrá teszi ezt a római arcot; régi gerillahősök ivadéka. Kreol, olajos arc, s a haja simán, csaknem fésületlenül a fején és vékony és csapzott, mint a hullafejen. Pontosan látom, s játék volna megmintázni, de valamit nem tudok megcsinálni: azt elfelejtettem, hogy én ebbe az arcba több mint húsz évig halálosan, örvényben szerelmes voltam, s ez az arc számomra a halál, a könyörtelen, megengesztelhetetlen halál lett, mely ott fog sújtani, ahol fáj; a meghalás irgalom: itt a magántulajdon, s az irgalmatlan. Ez az a pszichopatologikus ötlet, hogy megölöm a fiadat hetedízigen... Lehet, hogy valaha még megpróbálom megcsinálni: komoly probléma... majd ha Ágnes nem fogom szeretni... ugyanis... eddig minden művészi ötletem Margitból született: nem tudom, Ágnes valaha is bejut-e a központi dűcbe, ahol a líra pezseg... Azt Margit nagyon fertőzte.

- Jól van - mondtam -, elmegyek, a leveleket megkapja, de engem többet nem.

- Azzal maga ne törődjön. Maga nekem addig van meg, míg én meg akarom magát tartani. Most egyelőre kell. Lehet, hogy lesz idő, mikor nem fog kelleni.

Abba a kávéházba mentem, ahol egy csorba kagyló volt, s amiről ha Ágnes felhívtam, azt szoktam mondani neki, hogy miatta lerágtam a telefonkagylót... Amin csilingelve kacagott. Nem volt odahaza. A néne, egy gyöngéd és jó teremtes, aki többet szenvedett egymást kínzó szenvedéseink miatt, mint mi, megmagyarázta, hogy Ágnes a fényképésznél van, az új darabból csinálnak műtermi felvételeket...

Ez az új darab is külön fejezete a sorsunknak. Én attól kezdve, hogy Ágnesnek megvallottam a szerelmemet, többet képtelen voltam dolgozni: azontúl nekem egy problémám volt: az, hogy ő szeret vagy nem szeret, s hogy hogy lehet kimászni ebből a kátyúból... Hallatlanul komplikált és zsúfolt dolog. Szerelmes voltam Ágnesbe, vagyis főleg testileg, de persze lelkileg is, iszonyú éhséget és szomjúságot éreztem utána. De ugyanakkor utáltam és undorodtam tőle. Egyidejűleg állapítottam meg, hogy meg kell dögleni nála nélkül, de ő nem való nekem. Mikor Szegedről hazarohantam a három levele után, azonnal felmentem a lakására, s ettől csak még jobban súlyosbodott a helyzet, nemcsak nem csillapodtam a pohár víztől, de fojtogató lett a szomjúság. Mivel véletlen utaztam el, s mert anélkül sem vagyok valami magagondozó ember, minden táskával utaztam, ott hozattam fel valami gallért, zsebkendőt, inget s efféléket, és azt egy papírcsomagban magammal vittem, s nem dobtam el: mikor a reggel jött, s átugattam az éjszakát, hallgatva hallgatott, meg nem szólalva tűrte panaszaimat az élet ellen, s nem felejttem,

mikor hajnalban intett: „No gyerünk, gyerünk... - s valami borzadállyal - vigye a motyóját...” - mintha cigánybatyu lett volna... És én azt kérdeztem tőle, hova menjek? Hát hova, azt mondja, van magának otthona... És én úgy néztem rá, mint egy hülye; valahogy úgy képzeltem, nekem többet nincs otthonom, az már csak az ügyvédekre tartozik... s megszagoltam Ágnesen, hogy neki ez nem újság, hogy házasemberek hozzá jönnek kisírni magukat, s ő másokat is ugyanígy hallgatott már meg, néma türelemmel... S mikor tényleg elmentem, azt hittem, hogy én ezt a nőt soha többet az életben nem fogom látni... s úgy bolyongtam Budapest hajnalában, ma sem értem, miért mulasztottam el, hogy nem a Duna felé, hanem a város belseje felé mentem... Az a reménytelenség... S most tudtam, hogy ez a két nő, akiknek megadtam a jogot, hogy magánbirtokba vegyenek, mind a ketten egyformán távol vannak tőlem... S most menjek hozzá a leveleimért? Ekkor Ágnest már egy hónapja nem láttam, s utolsó levelem az volt hozzá, hogy de a krisztusát, ha én nem dolgozom, maga se... csak úgy továbbstétálni? próbákra? mulatni? míg én a nyelvemet rágom?... s azt is megírtam neki, hogy őrzöngő dühömben összetörtem az új kompozícióm, amit őmiatta hagytam abba...

S most menjek felkeresni a fényképésznél.

Első percben igazán el tudtam képzelni, hogy egyszerűen benyitok a műterembe. Mi történhetik? Fényképésműterembe mindenkinek lehet.

Okvetlen beszélnem kellett Ágnessel. Meg kellett neki mondanom, mi fenyegeti: óvakodjék!

Egy hónap óta már nem felelt semmi levelemre. Egyáltalán többet soha nekem nem írt, pedig én ha nem mindennap, de minden kedden írtam neki.

Soká gyalogoltam, s mérlegeltem, hogy egy normális férfi mit csinálna az én mostani helyzetemben. Tudniillik minden férfi normális, aki nem szerelmes a két nő közül egyikbe sem.

Már tizenkettő felé volt, az egy óra közeledik.

S én ott állok, mint az örvény szélén. Nem is tudom, mit akarok. Kisfiú vagyok, aki eltévedt, és nem tudok hazamenni az édesanyámhoz, pedig itt él Budapesten, odaát Budán, egy kis lakásban, amit én tartok neki, a feleségem tudta nélkül, mert Margit nem engedélyezné, az ő felfogása az, hogy mindenki gondoskodik magáról öreg napjaira. Most menjek az édesanyámhoz, s tegyem az ölébe a fejem és ijesszem meg szegénykét özvegységében, hogy a végén még engem is el fog veszíteni...

Szörnyű percek voltak azok ott a sarkon. Folyton felnéztem az öreg ház tetejére, a fényképészeti műterem ablakaira, s mit tegyek?

Hiszen ha igazán szerelmes volnék, akkor azt mondanám, hogy bánom is én, történjen aminek történni kell... De hogy bízzam rá magamat erre a másik nőre, aki odafent kacag, csengő és trillázó kacagással, s az új darab állásait próbálják, hogy lehetőleg természetes legyen az, ami nem lehet természetes. Ez nem akar engem, ez legjobban szeretné, szegény, ha már békén hagynám, és nem kínoznám tovább... Mit csináljon velem, én csak alkalmatlanság vagyok neki. Ő egy nagy tekintélyű híres embert vélt kapni, s mutassam be magam ilyen undok helyzetben, hogy otthon vár a másik asszony töltött revolverrel, s őrá feni a dühét, s ez nem olyan, „mint mi ketten”, nem művész, aki először a pózt keresi ki, hogy kell egy ilyen fenyegetést végrehajtani, s aztán nem lő: ez nem törődik a külsőségekkel, hanem öl. És én nem viselhetem el a gyilkosságot, még azt sem, ha saját magát intézi el... Akárhogy vesszük, rólam is szó van. Szó van a férfiról, aki már benne van abban az életkorban, hogy nyugodtan kell végeznie munkáját, mert egy csomó élet függ tőle. Nincs vagyonom, csak várandóságaim vannak... ha megcsinálom ezt meg azt, akkor pénzt kapok, itt vagy ott. Nekem nincs elseje, nekem minden nap egyforma: mindig fizetni kell.

Tehát, értsd meg, én ezt akkor nem gondoltam végig, csak ott állottam és remegtem, nekem bárhogya is, biztosítani kell a munkanyugalmat. Itt tehát minél gyorsabban végezni kell. Ágnestől csak tanulhatok: ő már beállott a munkájába. És én, másfél hónap óta, semmit sem csinállok, csak végtelenné teszem a döntő pillanatot, mikor szétanalizálom, és folyton tovább tolom a döntést.

Nekem Ágnest, most azonnal, látnom kell. Nem akarok vele beszélni, nem akarok neki semmit se mondani, és nem akarok tőle semmit sem kérdezni. Látnom kell, én csak a szemem által tudok igaz benyomást kapni. Ha látom, feltétlenül inspirálni fog. Tudni fogom, mihez kell tartani magamat. Ha nyugalom van benne, akkor az átsugárzik rám, ha nincs, akkor siettetni fogja az érést. Ha szeretet, az övé vagyok, ha elutasít, akkor kénytelen vagyok visszatérni, végleg. Most már oly régen nem láttam Ágnest, s annyi levelet írtam neki, és soha nem felel: látnom kell akkor is, ha ez az utolsó látomás.

Elővettem a vázlatkönyvecskét, s rajzszénnel ezt írtam bele:

kérem s nagyon: okvetlen beszélnem kell magával. Írja rá e papírra, mikor végez. Én itt várok a sarkon.

A virágárusnővel küldtem fel a levelet a műterembe. Hamar megjött a válasszal. Ugyanarra a papírra, amin én írtam, a hátlapjára ceruzázta a következő sorokat:

Nem tudom, mikor végzek. Innen másik fotográfushoz megyek. Mi történt? Megörülök a nyugtalanságtól.

Ennél rosszabb már nem lehetett. Semmi. Fel kellene menni hozzá. Rosszul írtam; azt kellett volna, hogy jöjjön le... de ha fel van öltözve kosztümbe... s egyáltalán megijeszteni...

Á, egye meg a fene az egész világot.

Megfordultam s el. Nem érdemes, nem szabad ezt a nyavalyás dolgot tovább kínozni. Ha pénzem lett volna, talán most megint elutaztam volna, de éppen nem volt semmi. Már minden kifogyott, az előző napok bujdosását is jóformán fillér nélkül csináltam... Tizenkettő elmúlt, egy óra múlva dördül a sors.

Megláttam egy trafikot, éppen csukták. Erről zseniális ötletem támadt. Hamar berohantam, s kértem kilencféle levélpapírt. Nem tudott adni csak háromfélét. Abból állítottam össze a kollekciót. Be egy közeli kávéházba s megírtam a kilenc levelet. Röviden, a szerelmi kitöréseket mellőzve, de az eredeti levelek tartalmának vagy inkább helyzetének megfelelően.

Még autóbusszal haza is értem egy óra előtt.

Ez a munka kissé lefoglalt, de az a kiállhatatlan izzás, ami egész belsőmet eltöltötte, a legmagasabb fokig fokozódott. Érdekes, hogy folyton ez volt bennem: ha csak a legcsekélyebb lehetőség állott elő, hogy Ágnest látom, vele beszélek - azonnal lehűlt minden izzás, és valami kiállhatatlan kötekedő hangulat támadt bennem. Úgyhogy még ha megtörténik is, hogy akkor szembe állunk, s egymásra nézünk, az sem segített volna, mert én rögtön támadtam volna, s ő védekezett volna. „No, jól megy a munka?”, mondtam volna, s ő: „Nagyon. Csak az. Az egyetlen, ami megkönnyebbít.” S mit csinállok egy ilyen dialóggal? Mind a ketten hazug pózban léptünk fel egymással szemben. De ha csak séta formában távolodtam tőle, a helytől, ahol volt, még ha nem is tudott róla, hogy én ott vagyok, de én éreztem a távolodást, akkor már meg kellett örülni. A lábam ólomsúlyú lett, alig bírtam emelni, és oly izzó nyugtalanság volt bennem, mintha tűzsugarak égették volna... S most férji, apai és emberi kötelességből ebben az állapotban közeledni a másik asszonyhoz...

Itt semmi, ami intelligenciára tartozik, nem segít... s nem tudom megérteni, mi ez? Szét kell robbanni, meg kell állani, és vonítani kell, a torok, a tüdő minden erejével, ahogy a kutyák ordítanak éjjel, mikor csorog a szuka, és ők vetélytársakkal vannak körülveve...

Még ez az egy szerencse volt, hogy nem volt vetélytárs... Ezt nem lehet megmondani, milyen isteni szerencse: ha még az is lett volna, talán ki sem bírom... Kívántam, hogy bár vénülne meg pillanatok alatt s teljesen, hogy senkinek se kelljen többé... s mikor a páholyban láttam, egy idegen darabnál, ahogy körül volt véve urakkal s kacagott, hiába tudtam, hogy ezek mind színházi emberek, hogy ezekhez semmi köze, azonkívül legfeljebb hogy odaadja nekik magát, de a lelkéből semmit... akkor azt hittem, meg kell háborodni... hiszen nem akadályozhatom meg, hogy ne tessen, és nem tudom lekapcsolni, hogy csak énnálam legyen... S hiába tudtam, hogy nem is tudnék vele mit kezdeni, mert nekem soha szeretőm nem volt, tehát fogalmam sem volt, hogy kellene azt csinálni: én a magam társadalmi analfabetizmusával semmi más módot nem ismertem, s elképzelni nem tudtam, csak azt, hogy a régi asszonytól elválni, s az újat feleségül venni...

Még akkor nem hallottam, hiszen csak egy évvel később mondta, hogy: „mire ez magának”? Már a házasság. De éreztem rajta, hogy ő örömmel fogadna, de azt én nem voltam képes megtenni... hagyjuk, mert ma is beleőrülök. És már eltelt az idő, már fel kell menni hozzá. Öltözni kell, ma este társaságba megyünk...

Még csak annyit, hogy idejében értem haza, öt perccel egy óra előtt, s legnagyobb meglepetésemre Margitot társaságban találtam. Maruskáné volt ott, a festő „Maryházy” felesége, barátnő, és oly vígan voltak, úgy nevettek, egész ki voltak pirulva...

Mit szólsz ehhez Nem vagyok én szarvasmarha? Való énnem a házasság és a szerelem? S az egész élet?... Én itt hajszolom magam és mást, és szenvedek, mindig elfelejtem, hogy szótartás, elv, érv - ez nem nőknek való. A nő élni akar. Boldogan, vígan, jól akar élni. S csak élni.

Majd egyszer elmondom neked... igaz, tudod, hogy holnap itt maradunk, estig, e miatt a dög bankár miatt... Holnap délelőtt bejössz?

- Drága Péterem, nem tudok. Azt mondtad, ma este elutazol...

- Igen. Azt mondtam.

- És én megígértem a feleségemnek, hogy kirándulok vele és egy magyar társasággal a Semmeringre.

- Hm, hm... Akkor még befejezem ezt az epizódot: hát Maruskáné szidott, mért nem vigyázok erre a drágakő asszonyra... Margit, szegény, csakugyan még így felvillanyozódva is sápadt volt, és éreztem benne a mély feszültséget.

- Nos? - kérdezte a szemével.

- Minden rendben van - bólintottam.

Ebédnél átadtam a leveleket.

A szervétája alá tettem, de csak abban a pillanatban, mikor már menekülhettem a műterembe.

Mégis lázban voltam, hogyha rájön erre a csalásra?... pedig neki olyan szeme és értelmi ereje volt, hogy nagyon félős volt... Éjjel találkoztunk újra:

- Hol vannak a borítékok? - kérdezte.

Ez váratlan volt. Most mit mondjak, Úristen. Ha azt mondom, amit éppen akartam, hogy *az üres borítékot megtartja*, képes utánazavarni azoknak is...

- Eltépte - mondtam lehetőleg közönnyel.

- Ringyó.

- Borítékot nem gyűjt - szítottam a tüzet. Már kajánsággal.

- Szemét... maga egy ilyen szemétnek dobja oda magát... Aki *ilyen* leveleket kap! Dus Péter levelet! És a borítékokat eldobja!... Na, barátom, azért ebből én is tanultam: én is kidobom a borítékot... lemondok magáról... Mit csináljak... Maga már csak egy elhasznált boríték, amelyből ki van szedve a tartalom... Szervusz, már mennem kell... köszönöm, hogy volt türelmed meghallgatni... talán egy kicsit ez a kibeszélés segített rajtam.

- S lemondott rólad? - kérdezte a barát.

- Margit? Igen. A végén le... meghalt... Fizetek... Halála után találtam meg a japán lakk-dobozában az Ágnes három levelét, lemásolva. A Margit betűi. A gyerekek iskolai füzetéből kitépett lapokon...

A pincér jött. A pincér még mindig nem bírt belenyugodni a fekete dolgába. Csak hadrált azon a megérthetetlen német nyelven.

- Mi baja?

- Hogy külön főzette neked forróra a feketét, s te nem ittad meg.

- Mondd meg neki, nagyon köszönöm, nagyon kitűnő volt. Ellenben hidegen szeretem!

A Hofrat nevetett:

- Az emberek nem szeretik, ha valaki nem veszi komolyan, amit ők komolyan vesznek.

- Igen... Valószínűleg ez a bajom a nőkkel is... Én komolyan veszem őket, de ők a kis dolgokat veszik komolyan...

Alapos vizsgálatra van szükség - gondolta nagyon komolyan s elhatározással, míg átment a Ringen.

Az ember egyáltalán semmire sem tud menni, ha nem ismeri tökéletesen a dolgokat. S az a legnagyobb baj, „ha valamit meglátunk s a többit hozzáképzjük”: Ágnesnek ez a megjegyzése örökre benne maradt. Igen, neki nem szokása alaposan megvizsgálni valamit. Rábízza magát az ösztönre. Nem szereti a Lionardo módszerét, a végtelen és tökéletes kísérletezést. Ő a kezébe veszi az anyagot és *megcsinálja*. Ríplivel éppen azért tudott oly meleg és harmonikus barátságba kerülni azonnal, mert az öreg benne felfedezte a másik művészetben ugyanazt, aki ő volt a festésben: „egyszerre festés.” Az öreg Jóska vajon nem éppen úgy kényelemszeretetből csinálta, s csak utólag készített hozzá módszertani elméletet, mint ő?... De művészi teremtésnél éppen az ihlettel áll szemben a tudományos alaposság. A művész nem laboratóriumban kísérletez, alkotásokban. Neki a vászonnak vagy a papírnak! neki a beborítandó vagy feldolgozandó anyagnak! s egy ültőhelyében végezni el, mintha egy darabban szakadna ki a méhből az alkotás. De honnan vette Ágnes ezt a pompás, támadó megfigyelést?... Csak maga jöhetett rá... Mindig azzal vádolja magában, hogy nincs önálló ítélete, másoknak a kritikáját teszi magáévá, amit mond, alapjában véve ismétlés s talán maga sem tudja, honnan? De ezt csak ő figyelhette meg, s maga fogalmazta meg: „maga csak külsőleg lát, a többit hozzágondolja.” Nem: „maga csak külsőleg lát, amit nem lát, elképzelsz és úgy látszik, ez magának

elég.” Így van leírva a második levelében és így is van. Zseniálisnak találta már első olvasásra ezt a kijelentést s most két év után is.

Ágnesnek igaza van: már egyszer meg kellene magát alaposan vizsgálnia. Ki az a férfi, aki mindent csak külsőleg lát, amit nem lát, elképzel s ez neki elég.

Múltja, jelene szakadatlanul igazolja ezt az ítéletet. Legjobban a művészi teremtésben. Szinte zavarja s megakasztja az alaposabb végiggondolás. Úgy látszik, oly habzó, túlcsapongó, oly erős a képzeleti élete, hogy elég neki egy szelet, s abból már megalkotja az egészet, amiből való. Ha ugyanabból a tömbből második, harmadik, tizedik töredéket kapja, nem ugyanazt az egészet alkotja ki, hanem folyton újat és mást. Minden induló vonal már valami új lehetőség felé lobban benne. Csak egy árnyalatnyi eltérést, s már ő a végtelenségbe vetíti a különbséget. Csak egy idea, s új kompozíció születik benne... Ezért nem alkalmas ő sem a tudományra, sem a politikára. Pontos, szabatos munkásságra csak olyan képzelőerő alkalmas, mely alapfogalmakra tud szorítkozni, s azokról nem téríti le semmi újabb s látszólag zavaró adalék. Aki ki tud küszöbölni mindent, ami kizökkenthetné maga elé kiszabott irányából. Aki mindent ki tud selejtezni, ami nem egyezik a célvonallal, melyben halad.

Ő ennek éppen az ellenkezője. Ő mint művész és alkotó, egyáltalán nem akar különbséget tenni a kezébe kerülő vagy eszébe jutó ötletek és lehetőségek között. Neki teljesen közömbös az egy igazság. Ő a millió igazság szerelmese. Képzelete oly forrón teremt, hogy hegyet, völgyet, a legkisebb zugot és a legtágabb területeket tele tudja ömleszteni szobros figurákkal. Oly óriási tömeg idea hemzseg a fejében, hogy alig tudja kiválasztani azt, amit mégis meg lehet s meg kell valósítani. Vannak művészek, akik témahiányban szenvednek, akik kölcsönkérnek ötleteket és képesek egy ilyen koldus alamizsnán rágódni s addig pepecselni, amíg csak készen nincsenek. Őneki ezer élet sem volna elég annak a megvalósítására, ami már mint megérett gondolat s terv lakik benne... De hát mit is csináljon az élet által felvett ideákkal? Nincs emberi fej, mely a szobrász vésőjére ne volna méltó. Ha tökéletes konstrukciójú, azért, ha torz, azért. Minden fejből ki lehet vésni az egész emberiség szimbólumát. Ábris szerint neki minden fej alkalmas rá, hogy valami nagy és végzetes alkotást kalapáljon ki. Vannak szobrászok, akik évekig keresik a gondolatuknak megfelelő modellt: ő az életből indul ki, s a munka közben válik égi jellé a nyers massa. Tehát Ágnesnek abban a levelében tökéletesen igaza van, hogy ő csak külsőleg lát, s a többi hozzája gondolja. Nem is akar másképp látni, mert nem akarja magát befolyásoltatni az élet tartalma által: nem megörökíteni akar, hanem alkotni... Villanásként születik benne a gondolat. Akár csinálja meg, akár nem. De ha az élet sugalmazó törmelékével tovább foglalkozik, akkor csak variánsokat hoz létre. Minden új sík, szöglet, domborulat, minden új adat új változatokat idéz fel benne, s úgy peregnek ezek, mint a kaleidoszkópban, a legkisebb elmozdulás új képegységeket idéz elő. Szinte az örült fantázia láza. Ha őszintén megvizsgálja a dolgot, kénytelen úgy találni, hogy nincs is semmi biztos támpontja arra, hogy a felhullámzó, villózó, tomboló elképzelések közül melyiket valósítsa meg. Mégiscsak az látszik legokosabbnak, ha ahhoz a koncepcióhoz ragaszkodik, mely legelőször született meg benne, a legelső külső hatás alatt.

Vajon megérti ezt valaki... már, hogy meg lehet ezt valaha is Ágnessel értetni?

A nővel is így van. Mikor legelőször meglátta Ágnest, azonnal támadt benne, róla, valami végleges kép, s ő azóta folyton ehhez a képhez ragaszkodik.

A kép az volt, hogy *Ágnes tartalmazza Margitot és még valami többletet, ami Margitban nincs, s ami neki múlhatatlanul kell.*

Azóta szakadatlanul folyik benne a kép restaurálása. Az élet újra s újra összetöri az első képet, hogy újat dobjon a helyére, de ő makacsul ragaszkodik a legelső elképzeléshez s annak a lényegéhez: Ágnes ugyanolyan művelt, ugyanolyan jellemes, ugyanolyan morális karakter, mint Margit volt: hiszen ez a minimum. De számtalan plusz van. Ágnes magasabb életnívót jelent, mint Margit. Körülbelül a legmagasabbat, amit nő a mai társadalmi képződményekben jelenthet. Mánásasszony. A szellemiség testi megvalósulása. Számára az is jel és bizonyág, ahogy étkezni szokott. Az a nemes kényesség és finomság. Az a választékosság és művészi érzékiség. Ez volt legelső ösztönszerű alkotása erről a drága nőről s hiába jöttek közbe máris súlyos zökkenők, ehhez a legelső képhez ragaszkodik, mint mindig s mindenben, mint itt is ezen a nagy forgalmú útvonalon, Bécs kellős közepén. Neki erről a helyről az volt az ősi képe, hogy itt az út egyik oldaláról a másikra keresztül lehet menni, nyílegyenes irányban. Bizonyára még akkor, mikor ezt a megállapítást tette, nem volt feltalálva a forgalmi rendőr.

Most azonban van, de ő ragaszkodik az első képhez, és azt az abszurdumot észre sem veszi, hogy mélyen elgondolkozva megy át, harminc lépéssel beljebb, a kocsiforgalom között és a füveken és fákra, s most ebben a pillanatban útját állja gyepterület és korlát, s ijedten néz körül, hol is áll s már látja, hogy balra vissza kell kerülnie az Opera felé, hogy kikecmeregjen a szabályszerű s gyalogjárók számára fenntartott útvonalra... Egy pillanat és autótorlódás, ha meg nem leli a kibontakozás útját.

De ő sietve, mint egy megijesztett négylábú őszállat, üget az engedélyezett útra, s közben behúzza a farkát: és valósággal érzi a százmillió esztendő előtt elvesztett farkat ott hátul, a csökevény farkcsigolyákban, melyeket már csak a bonctani munkából ismer: de az érzés teljesen épen megmaradt annyi időn keresztül, ugyanaz, ahogy a kutya a két hátulsó lába közé kapja a farkát, mikor iszkol a bot elől, s érzi ő is, hogy a bot azonnal odasújt a farkesont tájára, s ez kéjesen kínos érzést kelt benne.

Íme! s diadalmasan kiált fel és boldogan, hogy sikerült a forgalmi rendőrök szemét kikerülnie, holott azok szándékosan hunytak szemet az idegen botladozása előtt, íme! kiált, ahogy fellélegzik a boldogok szigetjén, a járda börtönében, íme! a Természet is őt igazolja. A Természet is az első képhez, az első művészi koncepcióhoz ragaszkodik: első elképzelése szerint az ember négy lábon járó állat, hosszú farka van, s azt éppen úgy félti s bekapja, mint a majom, veszély idején... Azóta évmilliók teltek el, az evolúció változást hozott létre, de a Természet ugyanúgy ragaszkodik az első kompozícióhoz, mint Munkácsy a Milton-kép első skicchéhez: s ez olyan, mintha képről készült volna, utólag.

Kérdés, hogy a lehetőségeknek ebben a határtalanságában mi ez az első ötlethez való ragaszkodás? Mit jelent az, hogy a művész nem keresi a legjobb gondolatnak, az egyetlen igazságnak végső kiválasztottságát, hanem rábízta magát az ösztönre, s azt tekinti egyetlennek, méltónak és kivitelezhetőnek, amit az összes energiák legelső rohama vetített eléje.

Mikor bekopogtatott, a szíve dobogott s szorult, hogy fogadja Ágnes?

A szoba tele volt újsággal. De tényleg, mennyi újságot fogyaszt Ágnes, és furcsa, még sose látta olvasás közben.

- Maga már kész is van?

Ágnes nem felelt, mosolygott. Mosolya bűvös álarc. E mögött a mosoly mögött akármit is tud gondolni, külön életet élhet, a mosoly félrevezeti a leggondosabb embert is; mert utóvégre nem vagyunk hozzászokva, hogy minden mosolyt analizáljunk. Az ember alapjában véve nagyon ártatlan élethez van szokva.

- Maga is siessen, szívem, az idő eltelik. Hány órára vagyunk meghívva?

- Nem is tudom, nincs időpont, ha jól emlékszem...

Megcsókolta az Ágnes sima fényes homlokát, alig érintve; Ágnes teljesen készen volt az arcával, fejével, s már tudta, hogy ilyenkor érinthetetlen.

- Ha Pesten volnánk, akkor nyolcra lennénk meghívva, de kilenc előtt nem illik megjelenni - humorizált.

- Talán fél kilencre?

- Igen, úgy gondolom, elindulunk nyolc órákor, s ez meg fog felelni a német ízlésnek.

- De akkor nagyon siessen, mingyárt nyolc óra.

- Milyen világos van. Az embert megcsalja.

Szinte bántotta, hogy Ágnes nem kérdezi, hol volt, mit csinált, nem féltékenykedik azokra, akikkel olyan jól eltöltötte az időt, hogy észre sem vette az idő múlását. Emiatt nem is volt mondanivalója. Azt nem folytathatta, amivel egész délután foglalkozott, s azt nem tudta, hogy Ágnes mivel van tele; csak hallgatott, míg a leggyorsabb tempóban készült, és kereste, vajon miről lehetne beszélgetni a feleségével.

Néha odapillantott rá, aggodalmasan nézte komoly s magába merült arcát. Ha nem mosolygott, nagyon is komoly volt. Talán pasziánszozott?

- Írt a gyerekeinek? - kérdezte váratlanul Ágnes.

- Nem.

Utána igen elhallgatott, s meg is lassúdott. Még nem írt nekik, mióta itt vannak Bécsben, csak első nap, képeslapot.

Mindennap halasztotta az írást. A gyerekek jó helyen vannak, egy hét nem nagy idő, biztatgatta magát, majd ír, most nem is tud mit írni... De az Ágnes kérdésére nagyon megzavarodott. Úgy tűnt fel neki, hogy megjelent az élet az ő álmvilága fölött, s a képzelődések ködét egy pillanat alatt elfújta a realitás.

A gyerekek, az realitás, s ő míg tisztába nem jön az alapgolgokkal, nem akar ezzel a realitással foglalkozni.

- Egyáltalán hogy gondolja a lakást? - kérdezte újra Ágnes.

A lakás. Ez a másik nagy probléma. Mindkettőjüknek megvan a maga lakása. Ő már gondolkozott rajta, még az esküvő előtt, hogy ha kivenné s most meg is lehetne kapni a szomszéd lakást, akkor elég nagy volna az ő lakása, hét szoba... Ágnesnek van öt szobája... ebben viszont el lehetne helyezkedni, minden átalakítás nélkül... Mind a két esetben a legnagyobb érzelmi zavarokra van kilátás. Nem a szobák száma a legnagyobb kérdés itt, hanem a szobák múltja. A lakók jelleme. Annyira kényes dolgok vannak itt, hogy nem is lehet beszélni róluk s pláne ilyen egyszerűen és őszintén.

Ágnest nem viheti be a Margit érzékeny puritán keretébe, s a gyermekeit nem viheti be az Ágnes aranykalitkájába. Ezek olyan ügyek, amelyekre nem is jó gondolni. Ágnes itt felvet két mondatban két megoldhatatlan világot. A gyerekek és a lakás... Valahogy el fog intéződni minden az életben, de hogy?

- Maga hogy gondolja a lakást, Ágnes?

Ágnes egyszerű arccal nézett rá:

- Keresni kell egy új lakást.

Mintha hályog esett volna le a szeméről. Ez igazán az egyetlen és valóban a legegyszerűbb megoldás. Milyen okos ez az Ágnes... A dolog úgy áll, hogy ő nem is tételezte fel, hogy Ágnes megszokott, kényelmes és szép lakásáról, mely a legjobb helyen van, a város belsejében, le tudjon mondani... Viszont őt sem köti semmi a régi lakásához. Csak a fájdalmas emlékek, amiktől menekülni kell...

De hogy van, hogy ez neki eszébe sem jutott. Nem is juthatott: ezt a megoldást csak Ágnes mondhatta ki. Ő nem, mert ő...

Mert ő úgy volt nevelve, hogy neki sohasem kellett praktikus dolgokkal foglalkozni. Margit mindent elintézett, s ő igazán báb volt, minden életakadékbán. Neki Margit megteremtette a lehetőséget, hogy ő gondolatai között élhessen. Ő sohasem tudta, mik a beszerzési gondok. Margit még az ő ruháinak az anyagát is készen megvette, szabót hívatott s megvarratta, neki csak fel kellett venni és viselni az új ruhát.

De hisz ez nagyszerű, ha Ágnesben is megvan ez a képesség! Úgy látszik, ez a nővel vele születik, s ez nagyon megnyugtató. Úgy szégyellte magát a ma délutáni hosszú beszélgetésért, hogy egész idő alatt Ágnes ellen nyilatkozott. Most egyszerre úgy látja, hogy nincs semmi baj, minden rendben van, és neki csak rá kell bíznia magát Ágnesre, ahogy rábízta magát Margitra, s akkor minden a legnagyobb rendben folyik tovább.

S milyen jó ez így, milyen jó gyermeknek lenni és elfogadni azt, hogy számár vagyok, nem vállalom semmit, csináljatok meg mindent, és vigyázzatok rám.

Már szinte a hálakönnnyek voltak a szemében, hogy ez a drága Ágnes ilyen okosnak, praktikusnak és megbízhatónak jelentkezik.

- Igen, keresünk egy szép főúri lakást - mondta -, a Múzeum körül vagy valahol bent az egyetem környékén.

Úgy érezte, indokolnia kell mindent, hogy amit mond, annak van alapja:

- Magának bent kell maradnia a városban, hogy a színházaihoz közel maradjon. Ha valahol Budán, távol laknánk, akkor csak gondolja el, mekkora strapa lenne éjjel hazajárni s milyen autóköltség.

- Öltözzön már.

S ő rajtakapta magát, hogy bizony abbahagyta az öltözést, és beleszédült az ábrándokba, már megint.

Folytatta az öltözést és azon gondolkozott, hogy ez az Ágnes mégis nagyon különös lény. Mintha villámcsapás volna, ha megszólal, annyiban, hogy a legnagyobb elektromos feszültség sűrűsödik össze a szikrában, melyet kivet magából, s ezek a szikrák éltetnek vagy rombolnak. Ábrándokat, légvárakat semmibe döntenek, s új életet mentenek és teremtenek. Alaposan meg kell vizsgálni ezt is, mint mindent. Mindenképpen mély elismerés és hála volt most benne Ágnessel szemben, hogy ilyen okos és gondos és mentőangyal.

Mert az élettel szemben szédületet érzett, félelmet és felelősséget. Nem bízott benne, hogy egyedül a maga erejéből meg tudja csinálni, amit kell. Oly rengeteg pénzre lesz szükség, s nincs biztosítva semmi. Margit mellett, ami pénzt hazahozott, az megmaradt, nem volt semmi kiadás, életük nem haladta túl egy hivatalnok életszintjét, de most két kézzel kell a zsebéből szedni ki a pénzt, minden lépten-nyomon, s ettől szédülés csap rá. Különös, hogy éppen ebben a

pillanatban érzi a veszélyt, mikor Ágnesnek e két szavából azt sejti, hogy számíthat rá... Nem, ez nem volt helyes, ma délután oly sokat mondani el legtitkosabb gondolataiból. Ha mégoly jó barát is, ha soha senkinek nem mond is tovább egy szót sem, akkor is megalázó saját maga előtt, hogy így leleplezte önmaga előtt önmagát. Le kellene ülni és fáradt fejét hátrahajtani s aludni. Ah, ha azt meg lehetne tenni, hogy az Ágnes ölébe hajtsa a fejét... De már Ágnes felöltözött. Felvette a csodálatosan szép új ruhát, és uszályosan áll, meztelen karokkal, meztelen nyakkal, meztelen felső testtel, mily hatalmas és nagy és mennyire szép, s szépsége mennyi aranyat kíván s gyémántot, briliánt és palotát és az élet gazdagságát... s az ő gyermekei mily egyszerűen voltak ruházva és nevelve eddig... főlő, hogy hamar megtanulják ezt... szintén kimeszelik magukat...

Mikor indulni akartak, szólt a telefon. Furcsa, hogy ez a portás nem hagyja abba a reménytelen kísérletezést... Csak épp annyit értett, hogy a bankárról van szó, Schön, Herr Schön... de hogy mit akar, azt nem lehet tudni... Nem, akadály nincs, annyit megértett, hogy valami utasítás, de hogy mire vonatkozik? Mire lehet szükség? hiszen még gyalog is könnyen odatalál a Nibelungen Gasséba...

Mikor lesétáltak, a portás élőszóval is magyarázkodni kezdett, de ő csak mosolygott, Ágnes úgy tett, mintha nem tartozna rá semmi, királynő, elsuhogott... s ő a bojt elszalasztotta az Opera elé kocsiért...

Beültek, bement a címet, s amint a kocsiban hátrahajtott a fejét, s megérintette az Ágnes karját, a prémen keresztül, úgy szerette volna, ha többet ki se kellene szállni, hanem halálig itt ülnének s rohannának az ürbe...

De a Nibelungen Gasse csakugyan túl közel van. Megállottak az óriási Schön-palota előtt. Kiszállott, kifizette a taxit, s már látta, hogy jó helyen vannak, ugyanazokat a cégtáblákat, a végtelenül finom, apró feliratokat látta, mint tegnap délelőtt, mikor itt járt.

De a ház portása, kis kopasz, gyanakvó ember, útjukba állott, s valamit beszélt és teljesen kétségbeesett, hogy nem tudja megmagyarázni az estélyiruhás párnak, amit akar. Végre Ágnes megértette:

- Péter kérem, ez a bankár nem lakik itt.

- De itt lakik. Itt voltam nála.

- Igen, de értse meg, a lakása nincs itt, csak az irodái. Az nálunk, Budapesten is szokás. A belvárosban van a palota és az üzletek, de a magánlakása Rózsadombon vagy a Zugligetben, valahol kint.

Péteren kitört az izzadság. Ez mégis szörnyű, hogy ő hat teljes évig tanult Debrecenben németül a gimnáziumban, s ennyit nem képes megérteni. És most itt áll a királynővel és oly ostoba és tehetetlen, mint egy hülye.

- Nahát, én nem fogok itt ácsorogni magának - szólt ingerülten Ágnes -, a teremtesít az ilyen marhaságnak. - Ezzel megfordult, és kisietett az utcára. Péter nem tehetett mást, ment utána.

- A gyermekeinek éppen olyan fontos - szólalt meg Ágnes. - Az iskolához közel kell lakást keresni.

Péter megdöbbenve és egészen megnémulva nézett rá. Nem érette, hogy itt az utcán egészen másra tér. Visszamegy az előző beszélgetésre?

Arra gondolt, hogy Ágnes enyhíteni akarja az ő rémületét a baleset miatt, s talán jóvá akarja tenni előbbi nyers kitörését. Szóval a gyöngédség szólal meg benne, s ez mélyen hatott rá.

Alaposan meg kell ezt is vizsgálni, mondta magában, míg az Ágnes nagylelkűsége miatt szinte könnyekig meghatódott. De már csak monoton foszlány volt benne a kritériumkutatás. Mit lehet itt megvizsgálni, mikor kézzelfoghatólag jelenik meg az emberben a megindultság. Ha az érzelmek jelentkeznek, éppen megszűnik a logika.

- A gyermekeknél nem olyan fontos. A gyerekek nappal mennek az iskolába, s különben is mit számít az nekik, ha akár tíz kilométerre is van az iskola.

- Maga nagyon különös ember. Apa maga? Igazán még egy megjegyzést nem hallottam magától ez alatt az idő alatt a gyerekeiről. Azok nem léteznek magának?

Péter egyre nagyobb ámulattal hallgatta Ágnest. Ha szabad őszintének lenni, neki volt az a szorongó érzése vele szemben, hogy kettejük között egy nagy titok lappang, egy nagy kő fekszik, amit nem lehet átugrani: a gyerekek. Minél hevesebben támadott rá Ágnes, annál jobban meg volt indulva, mert csak most látta, hogy valóban súlya és fontossága van ennek a kérdésnek, felesége előtt. S ez ránézve talán a legnagyobb és legértékesebb dolog volt, amit kaphatott.

- Ágnes, köszönöm magának ezt.

Ágnes hallgatott, s királynői fenséggel és egészen idegen szférák lényéhez illő távolsággal haladt mellette:

- Semmi köszönni való. Egy apának a gyermekeire kell gondolnia, s a maga gyermekei meg is érdemlik, hogy jó legyen hozzájuk.

- Szeretném azt hinni, hogy magától is meg fogják érdemelni.

- Az nem oly fontos. De az apjuktól elvárhatják, hogy többet gondoljon rájuk. Itt az ősz. Amennyire láttam, nemigen vannak nagy bőségben ruhák dolgában. Gondolt már maga arra, hogy mi kell nekik? Egyáltalán el vannak látva téli ruhákkal? Van téli bundájuk?

- Nem, én erre nem gondoltam. Én egyáltalán nem szoktam ilyenekre gondolni, én ahhoz vagyok szokva, hogy nekem nem kell női dolgokra és szükségletekre...

- Magam részéről nem is kívánom, de a gyermekeire rá kell szoknia, hogy gondot viseljen.

Péter már szinte pirulni volt kénytelen. Most hirtelen úgy kezdett feltűnni a helyzet, mintha ő szívtelen apa volna, aki nem törődik gyerekeivel. Meg volt hatva attól, hogy Ágnes még csak szót is veszteget erre, de minden megindultság mellett is azt kellett gondolnia, hogy vajon az egész nemcsak arra való-e, hogy Ágnes kiadja magából a kellemetlen baleset miatti rosszkedvét.

Amint ezt végiggondolta, már vissza is vonta. Emberileg lehetetlen, hogy Ágnes tisztán vitaanyag elleplezésére használja fel a gyerekek kérdését. Csak őbenne van az a szerencsétlen természet, hogy mindig támad, akkor is, mikor hálásnak kellene lennie. Ennél önzetlenebb és kedvesebb már nem lehet második feleség, mint most ez a kedves, drága Ágnes, csak ne volna közben oly merev és hideg. Igaz, arra is minden oka megvan, s ezt senki úgy nem érzi, mint ő, hiszen hideg verejték lobog a homlokán, úgy szégyelli magát Ágnes előtt, hogy gondolkodni sem bír. El nem tudja képzelni, mi lesz velük ma este. Már attól tart, hogy a Margit-korszak tér egyszerre vissza. Igen, mit s mennyit tudna Margit erről a kérdésről beszélni; milyen mélyen és gyökereiben támadná... jellemét boncolná fel, lustaságát, hiúságát, könnyelműségét, egész fajtájának minden hibáját... Ágnes viszont, ez a különös angyal, egyetlen szót sem mond, amivel őt támadná, hanem a gyerekeiről gondolkodik, s tőle védi azoknak az érdekeit. És ez még jobban megpirosítja, mert itt viszont egészen ártatlannak érzi magát, hiszen a gyerekek kitűnően vannak elhelyezve, kettő Párizsban, egy Svájcban, a legjobb penziókban s a

legdrágábbakban. Olyan helyeken, ahova az anyjuk életében sose kerülhettek volna el, részben mert Margit drágállotta volna a kiadást, részben nem is volt hajlandó maga mellől elereszteni a gyerekeit oly hosszú időre. Sőt nem is akarta volna megadni nekik ezt a luxust, azzal az indokolással, hogy ő sem kapta gyermekkorában... S azt is be kell ismernie, hogy a gyerekek éppen azért jutottak ilyen kitűnő nyárhoz, mert Ágnes valamiképpen jelt adott, a maga sajátos módján, minden diskurzus nélkül, szinte érzéki jellel, hogyha ő ekkora nászutat kap ígéretben, akkor a gyerekeknek is ugyanannyit, vagy annak megfelelőt kell juttatni. Már akkor feltűnt előtte, hogy Ágnes milyen nagylelkű, de csak most tisztázódik benne, hogy mennyire nem mostoha. Egy igazi mostoha féltékeny lenne a gyermekeire, Ágnes valósággal favorizálja őket... Míg tehetetlen kétségbeeséssel gyalogol a nő mellett, s egy pillanatra sem szűnik benne az a nyugtalanság, hogy most valami jóvátehetetlen helyzetet idézett elő, amiből nem lehet tudni, nem fog-e következni helyrehozhatatlan elidegenedés - egyidejűleg éppen az ellenkezőjét gondolta ki, azt hogy Ágnes talán csak azért beszél a gyerekeiről, mert ezzel vél olyan támadást intézni ellene, amit kiparírozni nem lehet. De nem mondhatná ki ezt a gondolatot anélkül, hogy ezzel a legnagyobb és igazi sértést ne kövesse el...

S milyen soká hallgat ez az Ágnes. Be jó is volna, ha többet beszélne, hogy valahol bele lehessen kapni, s meg lehessen magyarázni, hogy a vád méltatlan, hiszen neki a gyerekei az élet, ő valami nagyon benső és állandó viszonyban van a gyermekeivel, amit nem is lehet kifejezni, s amiről azt hiszi, hogy nemigen hasonlít mások dolgához; hogy ez egészen más, mint egyéb szülők és gyermekek ügye; hiszen a gyerekei egyrészt az ő lényének részletei, másrészt a lefolyt viharos időkben annyira összeforrottak övele, hogy úgy lehet tekinteni, mintha egy és azonos állag volnának ő és a gyerekek, ugyanazon sejt törvények alatt, s pontosan együtt rezzenve és fejlődve.

S már mily régen mennek egymás mellett, és sem Ágnes nem szól, sem ő.

De mit tudjon mondani? Csak nem fog vitát provokálni, mikor bármiről beszélnek is, csak az a kérdés, hogy eljutnak-e hát a Schön bankár estélyére vagy nem?

- A gyerekeknek semmi igényük - mondta idegesebben, mint szeretete volna, mert nem a vita miatt volt ideges. - A gyerekek így is sokkal többet kapnak, mint ami jár nekik.

Ágnes igen sokára szólalt meg:

- Nagyon lebecsüli a gyerekeit, ha azt hiszi, hogy ők nem érzik magukat feljogosítva egy kis párizsi nyárra.

Péter most újra elpirult: a kifejezésben nem, de a hangsúlyban volt sértő. Igaz, kissé színfal mögötti volt a gyanúsító állásfoglalás, hogy a gyermekei éppen úgy elvárják az apjuktól ezt s mást, mint ahogy gyerekekről szokták az ilyet feltételezni s hallani. De már az elébb végiggondolta, hogy az ő gyermekei nem olyanok, mint a máséi. Az ő gyermekei nemcsak engedelmességből mondanak le mindenről, ami az apjuknak például nem telik, hanem azért, mert mintha központi volna az egész, ugyanúgy gondolkodnak mindenről, mint ő.

S az Ágnes hangsúlya volt az első figyelmeztetés, hogy vajon nem téved-e, vajon nem tulajdonít-e gyerekeinek többet és mást, mint ami bennük van.

- A gyerekeim magának csak hálások lehetnek, mert maga nélkül sohase jutottak volna olyan nyárhoz, mint amiben most részük van.

S ezt igazi megilletődéssel és meggyőződéssel mondta. S úgy is van, gondolta magában. Ágnes nélkül ilyen életigényeket nem mert volna kitűzni gyermekei számára. Anyjuk mellett sokkal szűkebb keretek közt voltak. Margit puritánsága megtiltotta, mint a bűnt, a fényűzést. A gyerekek sohasem kaptak cukrot, nyalánságot, semmi tékozlást nem láttak; valahogy úgy

akarta őket nevelni az anyjuk, ahogy őt nevelték abban a nagyon szűk kishivatalnoki életben, ahol a fillérnek óriási rezonanciája volt. A Margit szülei havi nyolcvankoronás fizetésből éltek, s mikor ő havonta annyit hozott haza, amennyit az apósa egy év alatt, ennek az apósna a lánya nem akarta tágabbra eresztetni a gyeplőt, mint ahogy őt kantározták valamikor. De most Ágnes legelső bepillantásával szinte fölszabadította az elemi erőket, s még egyelőre nem is a gyerekekben léptek fel a démonok, hanem őbenne, az apában. Most nincs ideje végiggondolni, „alaposan megvizsgálni” ezt a kérdést, itt a Schiller-szobor hatalmas lábszárai alatt, melyek kivilágítva, az éjszakában, mint tömör felkiáltójelek villognak. Most csak azon kellene a fejét törnie, hogy Schön bankár estélye a cél. Felnézett Schillerre, ahogy költői daccal emeli fejét az ég felé, s arra gondolt, hogy a London Newsban éppen most látott színes képet valami mexikói ősi kerámiáról: a mexikói Kolumbus előtti vallás templomához örnek csak púposokat vettek fel, mert a púpos mindig *ég felé fordított arccal* néz... A költő is talán ilyen szellemi púpos, akinek szervezeti okai vannak, hogy az eget nézze.

Ó, Schiller... A szép romantika... az idealizmus... Der Handschuh... A lovag, aki leszáll az oroszlanok közé a hölgye kesztyűjéért... de hogy illik össze ezzel a lovagi érzéssel, hogy a túl veszélyes tett miatt meggyűlöli az imádottat?... A költő szimbólumai uralkodnak az emberi gondolkozáson, mert az emberi életből vannak véve... Nincs itt egy állandó életállapot fölvezolv: a szerelemnek akkor van vége, ha az ideál túl nagy feladatot, életveszélyeset rakott a férj vállára?...

Különösképpen azt kezdte érezni, hogy máris sokallja a terhet... Ágnesnek irgalmasabbnak kellene lenni... Most ebben a kibogozhatatlan helyzetben Ágnesnek meg kellene őt egy kicsit vigasztalni, enyhítenie kellene ezt a súlyos hangulatot, és erre semmi hajlandóságot nem mutat... Milyen kemény ez az Ágnes. Nem is gondolta volna. Igaz, teljes joggal van felháborodva, hogy egy szép estéről lemaradtak, de Ágnesnek meg kellene éreznie, hogy ő jobban meg van terhelve evvel a balesettel, mert minden felelősség rajta van. Ágnes csak éppen veszít egy estét, ő azonban sok mindent veszít: elveszti felesége előtt a tekintélyét, bizalmat, a férfiass megbízhatóságában való hitet. Az ő számláján maga az est igen kis tétel, pedig ebben az is benne van, hogy pénzt veszít: ha most nem képes elmenni ehhez a családhoz, akkor oda van az előleg... Szörnyű dolgok vannak a feje fölött, s Ágnes egyáltalán nem érzi meg, milyen szüksége lenne most egy kis elnézésre, sőt egy kevés segítségre.

Nem is érti, mért van annyira felbőszülve őellene? Talán azért, hogy gyalog kell mennie, estélyi ruhában, pompás vakondokpelerinjében, ebben a hamvas ezüstszürke csodában? Ebben a gyűlölt ruhadarabban, amelyben nem lehet megfogni, nem lehet belekarolni, csak imádni lehet és félni tőle. Nincs karja, bálvány alak. A Handschuh dámája... Nem gondol arra, hogy ő is szenved?

Égő szenvedés volt a szíve táján, mely markolta, gyötörte és kínoztta. Távolban, szemközt a Ring túloldalán a Goethe-szobor ült, testes és mégis kényelmetlen magánosságban, kivilágítva és bronzfényben... Goethének voltak gyerekei... A fia majdnem megverte, mikor hetvenkét éves korában megkért egy tizenkilenc éves lányt. Ha neki élnének az első fiai, akkor most neki is nehezebb volna a helyzete, már húszéves volna a legnagyobb fia, aki nyolchónapos korában ment el. Húszéves fiút nem lehetne egy párizsi úttal megbékíteni, s most az jutott eszébe, hogy nem azért küldte-e el a lányait oly költséges távolságba, hogy mentve legyen a kritikájuktól?... Lefegyverzés volt, megvesztegetés. Rendet csinált, hogy biztosítsa magának a kényelmes szerelmi csöndet...

No, e pillanatban ez a szerelmi csönd nagyon tragikus muzsikával van tele.

Fáradt fejvel baktatott Ágnes mellett, aki egy pillanatra sem engedett feszült hangulatából. Széles kalapjában, melyet kócsagforgó díszített - most hozta ezt divatba az olasz királyné látogatása -, mint egy kócsag úszott a bécsi éjszaka felé...

Amint a Ringre kiértek, Kenézt látta kocsiban. Felemelte a két karját, úgy integetett neki. Kenéz leállította a kocsit a járda mellé s kiszállt. Ágnes megbotránkozva nézte a dolgot.

- Kérlek szépen, kedves barátom, nagy baj van. Meg vagyunk híva Schön bankárhoz...

Kenéz összeszorított szájjal mosolyogva nézett rá. A száját úgy tartotta, mintha haboznék, kinyissa-e vagy beharapja.

- Bravó - mondta helyeslő elismeréssel.

- Azt hittem, ott lakik, ahol a bankja van s kiderült, hogy nem.

- Ó, Schön barátunk kint lakik a Hitzingben. No hát, az természetes.

- Hitzing?... Hol van az?

- Parancsoljatok beülni, kezét csókolom, Anyó művésznő - s leereszkedő teketóriával csókolt kezét Ágnesnek. - Milyen szerencse, hogy megtaláltam magukat. Parancsoljanak csak beülni, és én elviszem magukat; számot nem tudom, a házat ismerem. A máltai lovagrend háza; no bravó, hogy Schön bankárhoz mennek, ott egész csinos kis vacsora lesz, nekem is szóltak, de csak közvetve kaptam az üzenetet, s mivel nagyon el vagyok foglalva... Parancsoljon, művésznő, parancsoljon...

Péter kicsit röstellte, hogy kitéríti útjából Kenézt, de megnyugtatta magát, hogy Kenéznek úgyis az a dolga, hogy idegenben képviselje a magyar idegenforgalmat, és beült a felesége mellé. Kenéz a kiszállásra ült elébük, és széles vállalival nehézkesen fordult vissza, hogy tovább udvarolhasson.

Ezt is meg kellene vizsgálni, alaposan, hogy nyúlik vissza ez az incidens százados történelmi ellentétekre s az, hogy Kenéz ilyen pompás autóban megy Bécsen végig, s nekik rendelkezésükre állhat, szintén messzemenő állami dolgoknak következtében.

- Hogy áll az Osztrák-Magyar Társaság ügye? - kérdezte Péter.

- Ó, most már nagyszerűen - mondta Kenéz megelégedve.

- Miért? Zavarok voltak?

- No igen, voltak nehézségek, de most már minden nagyszerűen megy.

- Jól kell menni, ha ilyen kocsija van az egyesületnek.

- No nem. A kocsi az nem az egyesületé. Szó sincs róla. Egy barátunk bocsátotta rendelkezésemre, mert ma kivételesen sok futkározni valóm van. Nagyobb különítmény újságíró érkezik, akiket a hortobágyi kirándulásnak viceversa, körülvisszünk Alsó-Ausztria fürdőhelyein. Anyó művésznő, hogy érzi magát Bécsben?

- Kitűnően, ó, nagyszerűen, mindig nagyon jól éreztem magam Bécsben.

- Bravó, bravó - mondta Kenéz szórakozott figyelemmel, mint aki nem gondol oda, mit mondanak, de mindenképpen megmutatja, hogy számára mennyire fontos, amit nem is hall.

Ágnes hangosan nevetett. Nevetése hasonlított a Kenéz szórakozott hallgatásához, ki tudja, ő is mire gondolt.

A szobrász fáradt volt, és kényelmetlenül gunnyasztott. A délután elvette az életkedvét, unta ezt a mai estét, és nem bírta kiheverni a pechet, s hogy most egy idegen kocsiban ül, s irgalomból segíti ki egy honfitársa...

- Jó német vagy? - kérdezte Kenéztől.

- No, nem éppen. Meglehetősen. Elgagyog az ember, nem?

- S hol tanultál meg?

- Hogy hol? Nem is tudom. Otthon. Otthon meg az iskolában. Szerettem a nyelveket. Zilahon tanultam meg a németet, a franciát, angolt...

- Hát hány nyelvet tudsz?

- No, nem éppen sokat, hetet-nyolcat s azoknak a segítségével még néhányat. Az ember elboldogul. Nem?

- Szóval ez nálad egyéni képesség. Én nem tudok megtanulni idegen nyelvet, az anyósom azt mondta rám: ha Péter magyarul se tudna, ugatni kellene neki...

Ágnesre lesett. Az anyósa alatt a Margit anyját értette.

- Anyósnak nem volt igaza - mondta Ágnes komolyan -, a képzőművész a világ minden nyelvén beszél. Éppen ez benne a szép. Vagy van valaki, aki nem ért meg egy szobrot, muzsikát, festményt?

Péter ránézett Ágnesre, s igyekezett a szokott magyarázatban szokatlan jóságot találni.

Anyósnak nem volt igaza - milyen jóakarátú támadás van ezekben a szavakban. - Anyósnak nem volt igaza... Szegény anyós, jóságos teremtés, jósága képes volt meggyilkolni a bivalyt. Mit bántsa, ember volt, kedves falusi asszony, nagyobb ambíciókkal, mint képzelni lehetne. Soha nem imponált neki a szobrász. Még ha napidíjas lett volna a kultuszban. S most mégis igen kínosan ütötte meg a fülét, hogy „anyósnak nem volt igaza”. Pedig úgy érezte, hogy házasságukkal megszűnt, eltörlődött és nyomtalanná vált előző élete, mint a folyó, ha új országba ér, új nevet kap, új nemzet új dicsősége lesz belőle, valahogy így vált álommá első házassága az összes kapcsolatokkal... de már homályosan érezte, hogy ez megint valami ostoba és életellenes gondolat, hiszen az élet egységes és állandó s folyamatos, mint a folyó, ha vannak is szakaszai... Hogy is történhetne ez, hiszen nincs egy mozdulata, melyhez ne tapadna a múltnak valami emléke, ahogy a kocsikerékre ráragadt a másik határ sara, ahonnan jönnek... hogy lehet úgy letisztogatni ezeket a ráragadt dolgokat s megszüntetni a kopásokat, töréseket, javításokat, változásokat, amiken a szekér keresztülment eddigi útja közben, a szekér, mely rakva van az élet szalmájával és termésével, örömmel, fájdalommal és mindenekfelett kicsépelt emlékekkel.

Már pihenni kellett szegény fejének. Álom környékezte. Úgy hallgatta a beszédet, mint a malom zúgását, a villamos csörömpölését.

- Óriási ember - mondta Ágnes Kenéznek, élénk és behízelt hangon -, nekem nagyon imponál, ha valaki nyelveket beszél.

- A művésznőnek azonban nem szabad idegen nyelveket tanulni. Aki a magyart oly tökéletesen beszéli, annyi muzsikával és nemzeti alapon, annak nem szabad elrontani ezt a legdicsőbb adományt. A művésznő nyelvét úgy kell megőrizni, mint egy nagyon nagy nemzeti kincset.

Péter félálomban hallgatta a művésznő kacagását, ezt a csicsergő, gyöngyöző, hullámozó édes kacagást, mely mint varázsfuvola ringatja egyre mélyebbre a boldog álomba, de nem akar elaludni, és nem akar...

- Schönbrunnban vagyunk - hallja, mintha már ébredt volna, pedig még el sem aludt, és a szóra feltűnik előtte az öreg király kék zubbonya, piros stráfos fekete nadrág... meghajlott alak, ruganyos léptek, fehér bulldogszakáll... a boldog béke elmúlhatatlansága, fiatalságunk, itt soha semmi változás nem jöhet, s hol vagyunk attól az időtől, már alszunk... A folyó csak fut, fut, senki kétszer nem lépett ugyanabba a folyóba, szól Herakleitosz, s a folyó mégis ugyanaz... a jelen végleges, de a tegnap örök volt, állandó és mégis elmúlt: csak abban a percben szikla-szilárd és meg nem rendíthető, mikor van... az ember nem érzi az átalakulás, az újjászületés, az állandó változás esetét... milyen nevetséges, hogy már huszonöt év óta azt szokás mondani, hogy „történelmi időket élünk”, átalakulás folyik a szemünk előtt... Ki látja ezt az átalakulást? senki. Meg kell vizsgálni, ennek valami nagyon egyszerű okának kell lenni, hogy az ember folyton arra törekszik, hogy megfagyassza, víztelenítse a helyzetét, holott az szakadatlanul friss tavaszi erjedésben van, és állandóan hullámszik s körbe foly... csak az teszi bizonyos ideig merevvé és szilárdná, hogy az ember oly rövid életű, hogy ebben a kurta létben a sokkal nagyobb körökre berendezett erők működése megállónak és mozdíthatatlannak látszik... Micsoda szenzáció lehet az egynapos rovarnak, hogy ily tökéletesen egyezik a nap élete s beosztása az övével: reggel virrad, mikor ő kikél, s midőn a lámpafénynél utolsó kerengő táncőrületét járja, a nap már régen be is fejezte létét... A tiszavirág túlélte a napot... s lám, ahogy a rovar mit sem sejt, hogy a nap holnap újra felkél, s körpályája ismétlődik, s ő, aki jól elhelyezte petéit s azok csak egy év múlva fognak az övéhez hasonló egynapos életet élni, a nap azalatt hányszor ismétli önmagát... s ahogy nem is álmodja, hogy míg ő alszik, egy generációtól a másikig, csak ebben a kis Európában is hány miniszterelnökváltozás volt.

- Milyen szép sávolynos kendő - szólalt meg váratlanul s a lámpafénytől csíkozott útra intett.

Ágnes felnevetett, mint mindig; Péter furcsákat szokott mondani:

- Isteni - szólott - itt lakni... nahát...

- Igen, ezek itt egészen jól ellaknak... Hitzing és Döbling, ez a két legelőkelőbb villanegyed - értesítette őket Kenéz.

- De hogy tudott ide bejutni. Hogy képes egy magyar házat venni itt? - lepődött meg s tátogatta álmos szemeit Péter.

- Hja, Schön Karcsi a szerencsés Péter. Potom pénzért jutott hozzá. Szerencsés keze van, amihez nyúl, az arannyá válik. Bármit kezd, mindenki azt mondja rá: ez a Karcsi megőrült, most fog megbukni, és a viláért nem követné senki, s a végén kisül, hogy bizony mégiscsak neki volt igaza. Például hogy kezdődött a karrierje? 1918. október végén egy nap eladta papírjait a pesti tőzsdén, hogy ő megy Bécsbe... Mindenki azt mondta, Karcsi megbolondult. Akkor mentek fel naponta őrült összegekkel a papírok, mert senki sem bízott a pénzben. Hát, ahogy ez lebonyolítja az üzletet, vevője volt, papírt kapni nem lehetett, még meg sem ingott a vételkedv, pedig nagy tömegeket dobott a piacra, mi volt az egyéni ötlet a tömeghangulattal szemben... Hát egy hét múlva telefonálnak egy éjjel nekem, hogy azonnal adjam el a papírjaimat, de mind. Ne kérdezzem miért, rögtön tegyem meg. Én persze nevettem. Mi az ami nekem volt, háromszázezer korona ára papír... akár adom el, akár sem... Másnap Tisza bejelenti a Házban, hogy az olasz offenzíva megbukott... A tőzsde huszonnégy óra alatt leadta az árak felét, további huszonnégy óra és a kilenctized részét. S akkor noszogatják ezt a Karcsit, hogy vásárolja vissza az összes papírját, megmarad a pénze s a papírja... Neki nem kell, ő már nekiszánta magát, hogy megy Bécsbe... S el is megy... Ilyen második marhaszerencse... Elmegy Bécsbe, és kimarad a magyar forradalomból, mindenből... Ilyen mázli...

Péter pillanatokig teljesen ébren és élénken figyelt, akkor azt mondta: Meg kell vizsgálni alaposan.

Ettől elálmosodott, mert kikapcsolta magából az egész dolgot, otthagya zsákmányul Ágnesnek, hadd örüljön neki, s ő már aludt is... Egész nap nagyon kihasználta az agyát, s még mi vár rá ma éjjel... pillanatokra legalább elaludt...

Tudom, hogy csak perceket fog aludni, azonnal itt lesz a Schön-villa, s fel kell ébrednie, de addig is, míg alszik, megragadom az alkalmat, hogy az olvasóval beszélgessek egy kicsit, ahogy a szobrász a műteremben, míg faragja a kőből a figurát, örömet elbeszélget a látogatóival mindenről, ami eszébe jut. Nekem most sok vendégem van, az olvasók, akik szinte részt vesznek a műhelymunkámban, míg napról napra folytatásokban megíródik ez a regény a Pesti Naplóban, ahol nyolcvan évvel ezelőtt Kemény Zsigmond és Jókai írták a regényt.

Csak annyit akarok mondani, hogy egy regényemnél sem jelentkezett ily közvetlenül az olvasó mint személyes ismerős és személytelen munkatárs, sőt mint vállalkozó üzletfél. Én ugyan régen tudom, hogy aki könyvet olvas, azért olvassa, mert ő maga is író. Vannak ugyanis olvasók s vannak, akik képtelenek olvasni. Persze analfabéták is vannak, de én a szellemi analfabétákra gondolok, azokra, akik nem olvasnak, mert életirányuk szemben áll azzal, amit az írás jelent. Csak nemesebb lelkek képesek rá, hogy az író gondolataiba belemélyedjenek. Az olyanok, akik szerencsésebb vagy szerencsétlenebb körülmények közt, maguk is írókká lettek vagy lehettek volna. Az ilyen ember együtt tud haladni az íróval. Minél finomabb anyagból van szellemi alkata, annál jobban. Az olvasáshoz ugyanis ugyanaz a készség, képzettség, fantázia, műveltség és irány kell, ami az íráshoz. Vannak olvasók, akik oly gazdagok reflexiókban, különösen nők, hogy nekik az olvasás adta mozgalom kevés is, ők egy-egy megütött szó vagy hangulat továbbterjedésében már nem is azt látják, amit a könyv akar felkelteni, hanem önálló fantáziákat ébreszt bennük az írás, és míg közömbös jelenetet olvasnak, esetleg egy szó hatása alatt fenyőerdők illatát érzik, hegyi úton mennek, és megnyílik előttük a túlsó oldal tájképe... Az olvasás csak felzaklatja a lelkük gazdag tartalmát, az elraktározott hangulatokat, az alvó élményeket és a tudatba sem jött másikat, harmadik és századik életet...

De az olvasónak nem esik jól a reggeli folytatás, ha meg nem állapodik abban, hogy na ez az új alak a polgári életben, ahol az író meglátta, milyen néven is fizeti az adót?

Igaz, az írónak legfőbb ambíciója, hogy úgy írjon, hogy az olvasó otthon legyen a regényben, mint egy szobában, s a szereplők érzései úgy hassanak rá, mint a fogfájás vagy a nemi kény. Spontán, első értelemben és teljes intenzitással. Az írónak legnagyobb aggodalma, hogy az olvasók nem fogják felismerni egymástól az alakokat, nem élik át az eseményt, nem egyeznek meg a reflexiókkal. Hogy az olvasó valami idegen elmejátéknak tekinti az egészet, s nem veszi komolyan a regényt. Úgy látszik, én most ezzel, hogy már harmadízben úgy beszélek az olvasóval pár percig, mintha szemtől szemben ülnék egymással, abba a másik végletbe vittem a dolgot, hogy magát a regényt életírásnak tekintik, mintha a saját válságos életemet írnám meg benne azokkal az igazi személyekkel, akik velem anyakönyvi viszonylatban vannak. A nyájas olvasót, legnagyobb öröömre, közvetlen kapcsolatba sikerült hoznom a regénnyel is, magammal is, és ha vele a villanyosmegállónál találkozom, bizalmasan hunyorít a szemembe, ügyvédi aktatáskával a hóna alatt, és felnevet: „Épp most foglalkoztam veled” - s huncutul kacint, hogy: mi ketten értjük egymást, ravasz dolgokról van szó; h... „Mégiscsak jó nektek, íróknak...” s nem magyarázza meg, miért is van nekünk olyan jó dolgunk, de alighanem arra gondol, hogy ő is szeretne megkönnyebbülni, csak lehetne, s illenék, hogy a felesége... S mikor este társaságba megyek, a háziasszony mint nem kártyás, ragyogó arccal csap rám, hogy: „Á, á, engem nem fog megkapni, hogy aztán legyen mit kiírnia a regényében...” s hamiskásan megfenyeget...

Szóval reggeltől estig, amint emberek közé kerülök, sok jele van, hogy aki elolvasta a reggeli folytatást, azt hiszi, jelen volt a tegnap reggeli veszekedésünknel, szóval, hogy a legszorosabb magánéletembe sikerült belepillantania. Vagyis, ezt a regényt egyszerűen életrajznak, az alakokat élő embereknek tekintik: „mit szól az a szerencsétlen asszony?” - kérdi barátnőm gyilkos részvétellel, a regénybeli eseményeket megtörtént dolgok kipecsételésének tekintve.

Ki is volt az a festő? Apellész? aki szőlőt festett, s a verebek rászállottak és csipegették?... Hát ez nem történt meg, hacsak a veréb nem az olajos vásznat csipegette meg; bizony nem a festményt... Az olvasót, úgy látszik, könnyebb becsapni, mint a verebet. Az olvasó különben is nagyon szereti, ha kulcsregényt kap. Már csak azért is, mert ezzel leszállíthatja a regény és az író tekintélyét; kulcsregényt és detektívregényt írni, íróhoz illetlen és alacsony foglalkozás? Soha nem volt még regény, amelyik ne lett volna kulcsregény, hiszen minden író az élményből indul ki, s mégis soha nem volt még kulcsregény, melyet az érdekeltek, a csaknem név szerint kipellengérezettek elfogadtak volna róluk szólónak. Az olvasó ugyanis nem tudja, hogy lehetetlen élő alakot, sőt élő eseményt is, életteljes pontosságában megírni. Ahhoz igazán mind az öt érzéket tudni kellene foglalkoztatni. Még a törvényszéki tárgyalásoknak is az az alap-hiányuk, hogy az emberi agyvelő képtelen a gépi reprodukálásra. Sőt milyen furcsa, erre még a gép is képtelen. A legtökéletesebb fényképfelvétel is torzít vagy idealizál; mindenképpen csak egy állópontról tudja követni a jelenséget. S nem a karaktert, csak a megfagyott pillanatot.

Mennyire más az emberi figyelem, amelyet szakadatlanul, a történés alatt is, befolyásol és összezavar a meginduló képzelőerő munkája. Az élmény és a művészi teremtés valóban szerves összefüggésben vannak egymással, de némileg úgy, ahogy a mag és a növény, ami belőle kél. Márpedig miben is hasonlít a makk és a tölgyfa? Mért van a diónak négy cikke? Nemcsak hogy a leendő diófának mi szüksége van rá, hogy a magja a héjban ilyen agyvelő-tekervényszerűen állapodjon meg - de miben hasonlít a diófa a burokból rejtőző maghoz. Holott ilyen viszonyban van a művészi teremtmény az élménnyel.

A regényben valósággal menekül a valóság. Abban a pillanatban, ahogy a motor elkezd berregni, a gép már fel is emelkedett a repülőtérről, és megkezdte önálló munkáját. Ha az olvasó tudná, milyen erőt kell a pilótának kifejtenie, hogy a megszabott irányban maradjon, s ne engedje a gépet a saját útjára?

Az irodalom törekvése valóban az, hogy minél közelebb férközzön a gyökerekhez, s minél őszintébben hozza ki a valóságot. De ez is csak illúzió. Régi írók azért nem lehet olvasni, mert mindenkor csak önmagának beszél: az író nem vállalja, hogy ne szóljon egyetlen hallgatójához, a kortárshoz. Ha pedig vele meg akarja értetni magát, annak a nyelvén és annak a formanyelvén kell beszélnie. A nyelv is változik, a formanyelv meg pláne. Sarah Bernhard repesve vágyott rá, hogy filmen örökítsék meg élete nagy jelenségét, Erzsébetjét. Pénzt fizetett érte, részt vett a finanszírozásban, ami egy művésznőnél a legostobább idealizmus. Most, a párizsi kiállításon, hallom, a film negyvenéves jubileumán levetítették, s a közönség ellenállhatatlan derűvel nézte a nagy Sarah produkcióját. Ha azok nézték volna, akik ötven évvel ezelőtt kortársak voltak, azokban talán az első benyomás döbbenete ismétlődött volna. Azok azonban már mind meghaltak, s ha élnének is, az elmúlt fél század rajtuk is elvégezte volna a maga munkáját. Ezek is kénytelenek lennének a ma lelkével lélegzeni.

De nemcsak a kifejezési forma a máé. Van itt egy érdekes dolog, amit egy idő óta figyelek: az olvasó csak a saját kortársával foglalkozik. Bármilyen zöld is a kortárs: az az ő élet- és versenytársa. Az író, ahogy öregszik, elveszíti olvasóit. Azok, akik vele indultak, akik annak idején oly izgalomban voltak egy-egy írásától - jobban megvénültek, mint ő, sőt meghaltak. Az új generációk meg kiközömbösítik magukból az öreg írókat. Az a mulatságos, hogy a régi író

problémái vele avulnak el, mikor ő unatkozva hallja a fiatalok tüzes vitáját régen elintézett kérdésekről. Így szimbiózis van a generációkban. Minden író csak a maga születési évtizedével él.

Persze, vannak halhatatlan alkotások. Olyanok, amelyek már évezredekkel éltek át. Itt van elsősorban Homérosz.

Az ember a legmélyebb megdöbbenéssel kénytelen elismerni, hogy Homérosz gondolatmenete egészen modern, közvetlen, egyszerű, mai. Reális és józan. Költészete átsugárzik két és fél ezredéven, jobban, mint a tegnapi húszon.

És mégis, ki olvassa Homéroszt? Csak az irodalmár ismeri fel benne azt, amiről beszélek, legalább még sose láttam, hogy irodába menő lányok a villanyosban Homéroszt olvasták volna. Nem, ők detektívregényt olvasnak. Az ősi olvasó azonban, a kortárs, Odüsszeusz bolyongásait éppen úgy figyelte, mint a mai a detektívregényt. Akkor ez volt az illetlen irodalmi szenzáció.

Most a kérdés, élt-e Odüsszeusz, Akhilleusz, Aiasz? Élt-e Pénélopé, Kírké, Nauszika?... Szóval, hogy élt-e valaha Városy Ágnes és Dus Péter?

Úgy gondolom, a fantázia képes-e arra, hogy a Káoszt, autogenezist, az östermődést megmozdítsa? Mi hozza létre az első mozzanatot? Mert a többi csak gépies sorozat: a lényeg az első megmozdulás, a teremtés, az élet születése.

Bocsánat, Péter felébredt, a kocsit befordult a villa elé, s ettől már felriadt, s én magamra vállalt szerepem folytán, kénytelen vagyok őt kísérni egy olyan úton, ahol, gondolom, sem az olvasó, sem az író nem járt soha, ellenben Dus Péternek, Városy Ágnesnek, Kenéz barátjuknak és ismeretlen sofőrjüknek ez a valóság, ez az élet.

Nem aludt többet három percnél, de a belső tér- és időtájékoztató szerkezet nem hagyta tovább aludni.

Csak annyit látott, hogy valami igen nagy kocsifelhajtó csarnokban állottak meg, s fehér kesztyűs inas nyitotta ki az autó ajtaját.

- Nagyon köszönöm, kedves Kenéz - hallotta Ágnes, s kicsit tűnődött, mi történt az ő alvása alatt, hogy ezek ilyen bizalmas hangon búcsúznak egymástól.

- Nem tesz semmit - szólt Kenéz, s felvont szemöldökkel és csukott mosollyal fogadta a hálálkodásukat.

- Igazán nem tudom, mi történt volna velünk, ha ma este meg nem látlak a Ringen.

- No istenem, szépen elvesztetek volna; én meg azért futkározok az utcán, alázattal kérek, hogy hírneves honfitársaimnak mindenben segítségére legyek, s nagyon is boldog vagyok, ha valami csekélységet tehetek.

Kenéz mélyen hajolva csókolt kezét Ágnesnek, s ezzel eltűnt az életükből. Péter néhány pillanattal később elképzelte, hogy beült a kölcsönkért kocsiba, s mint egy orosz nagyherceg elrohogott valahová, eltűnt, ahogy jött. Elvégezte dolgát, ami az ő életükre rá volt osztva...

- Most itt mindent alaposan meg fogok vizsgálni - mondta hangosan az előcsarnokban.

Ágnes ránézett.

- Mit?... Nagyon jó... - s tovább gombolta a kesztyűjét.

Nagy és szép társaság közepén ébredt magára. Érezte, hogy egész szelleme élénk, érzései üdék, s a sugárzó szemek napfényében virágzik.

Ágnes elfoglalta természetes és királyi helyét; a belőle áradó fénnel emelkedett fölül minden kicsinyesen és kétségen. Mily remekül tud ebben a hamvas ezüst szőrmében ott ülni a pompás kanapén az Anyabankárné mellett, aki maga mellé kérte az ünnepeltet. A kis bujkáló vakondok lám, mind napfényre hozták bundácskájukat, hogy Városházán Ágnes könnyedén vethesse körül magán. Péter el nem tudta képzelni, hogy lehet oly vakmerő ez az Ágnes, hogy bundában lép be ebbe az ezer gyertyafénnyel fűtött terembe, s míg mesélt, közben arra gondolt, hogy azért kitűnő; ezzel csak kiemeli jelentőségét és nagyságát.

Kimondhatatlan büszkeség volt benne. Nagyokat lélegzett kevélységében. Ágnes oly szép volt, s ő annyira szerelmes, hogy szeretett volna erről beszélni, mintha a vidám s idegen társaság csak az ő szívének meleg és forró barátai lettek volna. De csak a szemével beszélt erről, felragyogó mozdulataival s míg a legvígabb és legmulatságosabb módon szórakoztatta, saját rovására, a társaságot, odisszeájának előadásával, a szeme folyton Ágnes felé ugrált, s minden szó után rajta leste a hatást.

Maga is csodálkozott rajta, hogy egy pillanat alatt beletalált, belenőtt, beleérett a társaságba, ahogy a jóillatú levegőben helyezkedik el a kis méh, mikor zsákmány után keres. Talán soha még nem tűnt fel neki, hogy képessége van arra, hogy központ legyen, hogy magára vonja az emberek figyelmét, és hogy ez neki jólesik, ha feléje rohannak a tekintetek. Míg beszélt, tudta, hogy nevető arcokat akar látni, és semmi ár sem nagy, hogy ezt a vidítást elérje, mert ez neki talán még nagyobb öröm, mint azoknak, akiknek felderíti pillanatát.

- De hát, kedves mester - fordult hozzá az első szünetben a bankár -, mért nem vártad meg a kocsit, amit érte küldtem.

Péter megdöbbenve nézett rá. Kocsit? Érte?

- Éppen szidtalak - mondta s visszategezte a bankárt, akivel eddig nem volt meg a bizalmas hang -, hogy engeded, hogy taxikkal kínlódjak...

- Hát nem mondta a portás?

Péter elgondolkozott. A portás sok nyüzsgésére emlékezett, s tűnődve szólt:

- Lehet, hogy mondta - mire óriási kacagás tört ki, ami befejezte s elfojtotta az egész kabarét.

Most mások léptek akcióba. Mindenkinek megvan a maga száma a társaságban, éppen úgy, mint a színpadon, s a kultúra ott kezdődik, mikor az egyes szólisták szépen bevárják, míg a másik végzett a maga programjával. Csak a magyarok s a finnek beszélnek asztal felett egyszerre, ahányan vannak.

Péter előbbi szereplésének meglegedettségével, arcán maradék mosollyal ült magában, s nem figyelt arra, aki utána szót vezetett, ahogy a színész sem törődik a következő műsorszámmal, hanem izgalmát igyekszik kipihenni. Ottfelejtette a szemét az Ágnes arcán, s örült neki, hogy Ágnes nem néz vissza rá, hanem ugyanolyan élénken figyelt a többi szólistára, mint őrá figyelt. Örült, mert megpihent, megnyugodott és megcsendesedett. Érezte, hogy belesüpped, mint a hévízi iszapba, a raktárhomályba, ahova a forgalomból kikerült tárgyakat ideiglenesen elhelyezik. Csak egy mécses égett számára, Ágnes szép arca, s mint a sötét kamrában minden tárgy az egy világító testtől, a *fénltől*-től, ahogy gyermekkorában nevezték a gyertyát, lámpát s minden világító testet - ő is csak annyinak érezte a környezetet, amennyire megvilágította azt az Ágnes szép és sugárzó arca. Beszélhettek felőle, nem hallotta s nem látta, most érezte igazán és teljesen, hogy Ágnes az övé.

S mivel Ágnes az övé és oly szép, szépek a fogai, szép a nyaka, álla, homloka, csillogó szemei, remek válla, törzse, s egész szikrázó jelenség, amint jelen van, s egy fiatal asszonyra nézett, aki ott ült vele szemben, Ágnestől második, s örömmel konstataulta, hogy közel sem jár szépségben Ágneshez, bár igen gazdag nő lehet, nagyon ápoltság és kozmetikailag pompázva kezelt nő, de ahogy nagy száját végignyitja s látni lehet egész két fogsorát, mint egy bonctani képletet, ettől halál suhan reá, s milyen jó visszatérni a szemnek Ágnesre, aki az élet örömeivel van megkoronázva. Ki tudná, miről van szó, s ki tudná, hogy ugranak egyik témáról a másikra, most Ágnes idenézett, s ő megértette, hogy egy hosszú orrú szikár úr arról beszélt, hogy valami új darabban már megint az öreg embernek a fiatal nő iránti szerelmét tárgyalják, mint komoly problémát.

- Kérem, én erről darabot írtam 1914-ben - szólalt meg egy ragyogó fekete szemű, kellemes kis deres úr egy vastag szivar mögött -, s nem adták elő, mert...

- Előadták húsz év múlva a Hauptmann-darabot - szólt valaki.

- Úgy van. Pedig az én darabomban nem arról a mellékes körülményről van szó, hogy mit szólnak ehhez a rokonok és idegenek...

- No nem mondhatnám, hogy ez mellékes - támadt fel egy harmadik úr -, ez nagyon is fontos, sőt az egész ügyben ez a legfontosabb, mert a gyerekek, a rokonok s az egész világ azonnal egységes frontba állanak, millió érdekellentét mellett is, mihelyt napfényre kerül egy ilyen naplementi szerelem. Annyira fontos dolog ez, hogy magára a szerelemre nem is kerülhet sor, mert senki sem tudja magát hermetice elzárni, s arra nincs eset és nincs lehetőség, hogy az emberek között csak valaki is kerüljön, aki egy ilyen szerelmet helyeseljen. Még Goethe sem tudta kikerülni sem magát a szerelmet, sem elkerülni a külső körülmények zavargó gátlásait. Goethe csak nagy ember volt, a szó minden jelentőségében, s a fia megverte, és az egész világ máig helyesli ezt, és hiába volt Goethe - Goethe, a tizenhét éves kis szűzlányt mai napig senki se gönnölte neki. Vagy az agg Kossuth szerelme, mely igazán nem volt súlyosabb, mint az őszi harmatcsepp, amitől hamvas lesz a fű, és kicsit életre kap tél előtt...

Az emberek nevettek, társaságban nem bírja el a mai fül a frázist, ha mégoly egyszerű és kedves is.

A kisdud úr a nagy szivar mellett résen állott, s hamar belekapott a témába:

- Megkontrázom: a szerelemben mégiscsak a szerelem a fontos probléma, s én a szerelmet tettem vizsgálat tárgyává 1914-es darabomban, s arra a megállapodásra jutottam, hogy aggyastán és ifjú hölgy között csupán szellemi érdeklődés vagy anyagi vágy állhat elő, kérem, van egy jó esetem - sietett az adomával, mert a társaság minden tagja át akarta venni a szót: - egy híres írónk, nagyon híres és nagyon nagy írónk, nem akarom azt mondani, hogy Jókai volt, beleszeretett egy igen fiatal lányba, s azt kérdezte tőle: tudná-e visszaszeretni? s a lány azt felelte: kérem, az iskolában mi mind szerelmesek voltunk a tanárunkba, mert *magáról* tanított nekünk: de hogy magát az irodalomtörténet megelevenedett témáját tudom-e szerelemmel szeretni, azt, kezit csókolom, nem tudom... - és még gyorsabban, pontok és nagybetűk nélkül folytatta tovább, hogy mind elmondhassa, ami most összegyűlt benne: - s kérem, én valóban meg is vagyok győződve, hogyha a két ember között érdek vagy valami szellemi rokonság van...

Péternek, aki közben folyton Ágnest nézte, e pillanatban világosság gyúlt az agyában, s erős hangon szakította félbe a szivarozó urat:

- A szerelemhez a szellemnek semmi köze! Kívánja egymást a két test? vagy nem? itt a szerelem titka!

Mindenki ránézett, s újra nevettek, még az előbbi vígság emlékével.

- Ha kívánja egymást, szerelem az, dacára a szellemi közösség hiányának vagy dacára az érdeknek.

Újra nevettek. Úgy látszott, a szobrász fején találta a szöveget szobrászkalapácsával.

Erre, mint egy gombnyomásra, felállottak valamennyien és kacagva, imbálva, helyeselve vagy vitázva mentek át a másik terembe: vacsorára nyitották ki az ajtót az inasok.

Péter úgy intézte, hogy Ágneshez érjen a keze. Csak úgy véletlenül, de meg kellett érintenie mezítelen karját.

Ágnes visszanevetett, s ő úgy gondolta, ma este most először válaszol. Eddig hiába beszélt akár jót, akár rosszat, szellemeset vagy komolyat, Ágnes sohasem reagált. De most visszanevetett. Ránevetett, de ez a nevetés „egy szentet is megbolondított volna”. Ez a nevetés oly furcsa volt, mintha az ő emberállat nevetése lett volna, ebben a nevetésben semmi más nem volt, csak a nőstény nevetése, adakozó, nembánom, rajta, nevetés; ez a nevetés nem volt előkészítve, ez nem volt valaminek a folytatása, ez a független, hímnek szóló vidámvihánc volt, a választás, keresés, alku és megadás nélküli párolás.

S Péter most érezte meg végtelen tisztaságban a szent igazságot: *ez a nő, nő és semmi más.*

S nyitva maradt a szája és a szeme és minden pórusa, és érezte, hogy hálistennek, hiszen ez kell, ez a szüzi és maradéktalan szerelem, az izgalom és gyötrellem nélküli szerelem, a mezei vadak szerelme, a véletlen összetalálkozás kicsapó szerelmi lángja, ahogy minden acél minden kovával szikrát vet, ahogy minden pozitív sarok minden negatív sarokkal... hogy is?

- Ja igaz, hiszen nem vagyunk jóba - mondta Ágnes, és újabb ígéretes és ajándékpillantással nézett a szemébe, míg a másik karjával a háziasszonyba karolt.

- Mi az? mi az? - mondta Nea - ilyen fiatal házasságok, és máris civakodás?

- De még mennyire - szólt Ágnes nagyizolva.

S Péter ebben a pillanatban kettős rohamban állt, jobbról az ész megtámadta, mint egy előőr, aki fényjelet lő, balról a vér folygújtotta, mint a turista az erdőt.

- Én azt hiszem, maguk mintaházasságok - mondta Nea, és bátorítóan nézett Péterre, aki látta, hogy túlbecsüli a kettejük közt levő „rosszbalételt”. Mert az lehet, hogy a differencia, ami fellépett, végzetes vagy akár halálos - de az nem áll, hogy pillanatnyilag érvényes volna.

- Nem fognak egymás mellett ülni - szólt Nea -, éppen eleget látják egymást, igaz, maga nem is tudja, Péter, hogy mi Anyóval milyen régi barátok vagyunk, nem beszélt rólam?

- Nem, nem. Ágnes soha senkiről nem beszél - félt, bár ok nélkül, hogy Ágnes ezt sértésnek veszi, s enyhítette: - Ágnesnél diszkrétebb embert nem ismerek. Neki nyugodtan elmondhatja minden bűnét, ő soha abból egyetlen szót sem fog senkinek elárulni, még a törvényszéknek se, fővétel terhe mellett sem... már tudniillik, ha arra ítélik, hogy fejét veszik, pedig kár volna ezért a komisz fejért, a nyelve az nem fog megszólalni, soha - s már újra félt, hogy túl soká beszél, mikor már a vendégek le is ültek, s ő csak Ágnest rágalmazza. S mialatt beszélt, közben valóban kezdett kialakulni benne az a meggyőződés, hogy Ágnestől ez a hallgatás és némaság valami nagyon mély okra vezethető vissza, de nem merte még megfogalmazni, hogy mi az az ok, mert félt, hogy a képesség hiányát kell megállapítani.

- Ott a helye - mondta Nea nevetve, s Ágnest a bal oldalára, Pétert pedig jobb oldalára ültette. Péter nevetve ment a helyére:

- Ilyen válaszfalat még csak hajlandó vagyok eltérni - mondta, kicsit nem sikerült finomságú bókkal.

- Á, maga ilyen gavallér? Ilyen nagy gavallér?

- Ha megerőltetem magam. Vendég vagyok.

- Nem kell megerőltetnie magát. Én azt szeretem, ha a vendégeim barátaim, s ha a barátaim jól érzik magukat nálam.

Péter meghajlott, s a kemény, fehér asztalkendőt szétbontotta s kiterítette az ölében. Két inas jelent meg pompás ezüstitálákkal, s Péter a következő pillanatban borzadva nyitotta tágra a szemét...

- Berbécstokány...

Nea felkacagott, s önkéntelen Ágnesre nézett. De Péter is. A második inas, aki Ágnesnél kezdett, nem juhhúst, hanem valami francia előételt kínált.

Komolyan és megütődve nézett a háziasszonyra:

- Úgy látszik, Ágnes informálta magát.

- Ágnes? nem. Miből gondolja?

- Engem nem lehet félrevezetni. Ez olyan kicsinált dolog, s még ha nem mondaná, hogy milyen jó barátnék...

- Ne zsörtölődjön, hanem vegyen. Én Ágnessel most beszéltem először, s azt is megmondom, miért csak most. Mi Ágnessel szívbeli barátok vagyunk, de ő nem tudta, ki az uram. Nem látta, hogy az előbb majd meghalt a meglepetéstől, hogy összetalálkoztunk? A Táttra óta nem láttuk egymást. Ott én a zöld Nea voltam, ő meg a szép Anyó... De ő sose kérdezte, ki az uram, és én meg sose dicsekedtem veled, fiam - szólt át az urának, aki szemközt ült velük az asztalközépen, az anyja mellett.

Schön bankár csak szelíden nevetgélt, s a nyakába húzta az állát.

- Velem nem is dicsekedhetsz, ez csak azoknak a boldog embereknek adatott, akiknek világhírű művész az életpárjuk, tehát nekem sem jut eszembe veled dicsekedni, kisanyám.

- No nézd csak, rögtön milyen talpraesett - mondta Ágnes. - Csak meg kell birizgálni a férfiak hiúságát, tudnak azonnal.

- A művésznő a talpraesett, mert íme hatalmasan megleckéztet - kacagott boldogan a bankár.

- Nem szeretek adós maradni - vágott vissza újra Ágnes, és letette az evőeszközt, miután nagyon rendesen szedett.

Péter odafigyelt: igen, ezt már észrevette, hogy Ágnes mindig hallgat, ha valamit folyamatosan kell elmondani, de vitában kitűnően megállja a helyét. Ezzel ő is alaposan szedett a berbécstokányból.

Át is nézett Ágnesre, vajon figyel-e rá: nem figyelt. Ez sértette.

- Látja, milyen angyal a feleségem - mondta a háziasszonynak, hogy az Ágnes figyelmét magára vonja -, még csak össze sem szid, hogy ily töméntelent szedtem ki.

Ágnes odapillantott:

- Csak szedjen, drágaságom, szedjen csak, mindig azt kell tenni, ami jólesik, semmiben sem szabad magát korlátoznia.

Pétert bosszantotta ez a tanítónő hang. Nem a tény, a hang.

- Mindig azt kell enni, amit az ember kap - mondta. - Nem ijesztem meg azzal, hogy evvel a szörnyű étellel támadjam meg.

- Ne is, angyalom, biztosítsa csak a saját hasát - szólt Ágnes, mire általános kacagás lett. Az asztal körül ülők élénken figyeltek a fiatal házasságok pörpatvarára, s magukra ismertek; házasságok bizonyos idő múlva olthatatlan szükségét érzik, hogy mielőtt nyilvánosság elé kerülnek, azonnal megtámadják és legyilkolják egymást. Legtöbbször nem is tudták, hogy miről van szó, de hiszen nem is tartalom teszi a zenét, hanem a gyilkos.

Szokása szerint az első ételből, ami ízlett, jóllakott s mivel tovább más nem izgatta, a társaságot figyelte. Míg a háziasszony azzal szórakoztatta, hogy Ágnessel közös emlékeiket mesélte el, ő a szemben ülő bankárt nézte, milyen csodálatos homloka van. Magas, domború. Orra, állja kevés, de formás: aprórészek. Nagy síkok, jelentékeny arc, apró szemek, kopaszodó tarkó, porcogós, rózsaszínű fülek, gyönyörű sertéstípus.

Mit tud ez a rózsaszínű szőke ember, gondosan kétfelé kefélt, odatapasztott kevés haja alatt élni? Szemőkingja szimbólum, hova tud elfejlődni egy yorkshire-i. De a disznónak nincs magas homloka, agyveleje, intelligenciája s alapjában véve egy nagy gyermek, kedves, rokonszenves serdülő, mintha semmi másra nem volna alkalmas, csak csámcsogni és emészteni. De mire ehhez a hatalmas homlok?

Nea észrevette, hogy Péter folyton az urát nézi, s ő is otthagya a szemét. Ki tudja, talán évek óta nem nézte meg.

- Maga komolyan mondja, hogy a szerelemhez nem kell szellem?

- Nézze - nevetett fel Péter -, én nem vagyok egy öreg filozófus, akinek mindenre kész receptje van. Én csak annyit mondok, ami saját esetemben kiderül. És én számos tapasztalat után mondhatom, hogy a szerelem terén a legnagyobb tévedések vannak. A szerelem lelki életet élő embernek egyáltalán nem való. Nála is a test jelentkezik ebben az irányban, de ő tudatalatti ostobaságában eltagadja, mint méltatlan dolgot, s átkapcsolja a lelki diszpozícióhoz.

Most jött rá maga is, tételenként és szavanként, mi is a szerelem.

- A szerelem, bocsásson meg, kedves Péter, akármit mond, mégiscsak valami más, mint az evés: azt például a legnagyobb költő se mondta még, hogy az evés szükséges a lelki kielégüléshez. A szerelem pedig talán igen.

- Hogy a legnagyobb költők mit mondanak, azt ne bántsuk, biztosan volt már, aki mondta azt is. Én úgy látom, a szerelem először testi megnyilatkozás, aztán a kielégíhetetlenség esetén szívós szükségérzet lesz, s az ember végül, ha jóllakott, ráfogja, hogy egyszerűen lelki játék volt, holott igazán csak testi játék maradt.

- No ne mondjon olyan rettenetes dolgokat. Ne fasszon meg az illúziótól.

- Magának még vannak illúziói? Mi az?

- Nekem nincsenek - nevetett Nea -, de éppen az. Az az egy illúzióm megvolt, hogy másoknak még van, s az maga megnyugtat, ha van a világon illúzió.

- Illúzió nincs, de szerelem van. Az az egy tagadhatatlan, hogy van szerelem. Van vágy és vonzalom a nemek közt. És van örültség, hogy ezeket a fizikai dolgokat az ember az egész további működésbe belekeveri, belezavarja, elpiszkosítja, mind a kettőt elszennyezi, a szerelmet is, a többit is.

- Láss, sajnálom magát, én nem vagyok ezen az állásponton: én szerelempárti vagyok. S nagyon sajnálnám, ha valamikor kiábrándulnék a szerelemből.

- Jaj, a szerelem - szólott Ágnes -, csak az az egy. Jaj. Jaj, de utolsó volna, ha az se lenne, vagy ha az megszűnne. Jaj, csak a szerelem, meghalni, ha már nincs, nem?

Péter összevonta a homlokát: milyen ostoba szegényke. Borzasztó. Most, hogy más is meghallhatja, úgy érezte magát, mintha az istenek gyöngytyúkká változtatták volna az ideálját, s neki még így is tovább kell imádnia... Megdörzsölte a homlokát, s nem tudott tovább beszélni. Fölösleges is. Mit van ezen megvitatni való. Itt az ő esete: ő szerelmes ebbe a gyöngytyúkba, aki éktelenül karicsol, de a fene bánja; hadd kotyogjon s káráljon, mikor olyan szép és varázslatos... Mi lesz, ha valaha elveszti a varázst, és a szépsége elmúlik?

- Na ugye, te is azt mondd, amit én - örült meg Nea. - Éppen veszekedek az uraddal, hogy olyan kiábrándító elvei vannak.

- Ó, Péter nagyon okos ember. Amit ő mond, annak mindig van alapja. És a legnagyobb művész.

Péter behunyta a szemét, s csikorgatta a fogát. Csak legalább annyi sütnivalója lenne, mint Neának, de ilyen töményített műveletlenség, ebbe bele kell dögleni. Nagyokat lélegzett, hápogott, s az arca éle izzott. Elhatározta magában, hogy nagyon vigyázni fog, hogy társaságba ne menjen vele. S legnagyobb csodálatára, amint felnézett, azt látta, hogy az urak, sőt a hölgyek is úgy hallgatnak Ágnesre, mint az orákulumra, ragyog az arcuk, a szemük, és minden szavát helyeslik. Kacagnak, ha egy-egy szót megismétel, s ő maga is kénytelen elhinni, hogy valami naiv báj van az Ágnes játékában: á! a kilencéves kislányt játssza meg! s jól áll neki.

No jó, hiszen ő is csak ezt szereti benne, azt, hogy ellentét van a kifejezése és a tartalma közt. De hogy lehet akkor ezzel a naivamókéval összeegyeztetni azt a komoly és meggyőződéses hangot, ahogy ma a gyermekekről beszélt. Vagyis, Ágnes a nyilvánosság számára készenlétben tart egy jól kidolgozott figurint, kabaréfigurát, aki igen jól tudja a szerepét, s minden szavával hatást tud kelteni. Ez azonban üres, felvett póz, s ő nem tehet mást, szégyelli magát az előtt a láthatatlan néző előtt, aki az ünnepelt művésznőn keresztül lát... Ábris előtt röstell magát...

S még valamit figyelt meg magán ebben a pillanatban: Látta, hogy Ágnes szexepillel dolgozik... Csak néhány pillanat volt, de az ő művészszeme tisztán látta: Ágnes műrohamot tartott a szerelem, az ő üzlete, szolgálatában. A szemei csillogtak, az arca lángolt, finom felhevültség volt benne, s az ajkait nyalogatta. Megsemmisülve érezte magát, mintha házasságtörésen kapta volna. Vajon kinek szól ez? hány milliomos van jelen? Mert ezt ingyen nem lehet... vagy tisztán csak művészi hajlam? Vagy még az sem, csak modorosság.

Milyen jó, hogy az általános nevetés, mozgás, a nagyon ismert és ünnepelt művésznőnek szóló kritikátlan hódolat belefojtotta a szót Ágnesbe, aki fénylő szépségében sorra besöpri a hódolatokat. Ilyen olcsón vágni zsebre a sikert! „Tud.” Erre azt lehet mondani, ahogy Ágnes szereti ejteni: „Tud. Hallatlan tehetséges. Milyen utolsó!”

Az asztal jobb oldali része valami heves vitában volt elmerülve, csak éppen felnéztek, mikor az Ágnes produkciója volt. Ezek most vígan tovább folytatták a vitát, amire most azért figyelt oda Péter, mert rossz néven vette, hogy Ágnes nem ünnepelték jobban... Arról beszéltek, hogy Rákosi Jenőben volt bizonyos gátlás, ő a felfedező, aki minden Kupa Árpádot isteníteni tudott, nem ismerte fel a legnagyobbakat sem a költészetben, sem a művészetben. Szinte azt lehet mondani, tehetségtelenségében megbélyegzett író, ha ő fedezte fel...

- Nem tehetett róla - szólott bele Péter. - Nekem van egy kitűnő esetem vele, egy adomája jut eszembe, ahogy elmonda, ez tisztán megvilágítja az ő kifejeződött világszemléletét. Ebéd után - nagyon előkelő mecénásnál találkoztam vele -, ahogy kimentünk az ebédlőből, a társalgóban ott állott, szegény, jovialisan, derűlen, csapzott bajuszával, egyiket lefelé pödörte, a másikat fel, s kissé álmatosan nézett el az emberek feje fölött, ő volt a legmagasabb, s így a két kezét kissé kiterjesztve, csak úgy az adomázás kedvéért mesélte:

- A magyar paraszt, az olyan pompás faj, azt a mai generáció nem is tudja: Mikor gazdasági gyakornok voltam a Dunántúlon - már nem emlékszem a község nevére, mit mondott -, szokás szerint aznap is reggeli szürkületben oszlott a társaság. A főszolgabíró, egy Hertelendy, remek ember, vette a bundáját, akkor elébünk áll egy szép szál magyar parasztlegény, nagyon meseállapotban, s összecsapja a bokáját, és azt mondja: „Tekintetes főszolgabíró úr alássan jelentem.” - „No mi kell, édes fiam?” „Tekintetes uram, tessék engem huszonötig vágatni.”... Mindnyájan elcsudálkoztunk, ez még egy magyar parasztnál is túlzott becsületesség... Azt kérde a főbíró is, nagy szemet meresztve: „Miért, édes fiam?” Hát azt mondja a paraszt: „Azért, kérem alássan, mert loptam.” Megtörüli a száját, s azt mondja: „De nem azért, mert loptam, hanem azért, mert mit loptam! Úgy vót kéremalássan, hogy a kocsmában ültünk, és a csárdásgazda mán nem akart hitelezni, hát én meg elmentem Serte Péterhez, és loptam nála a pincéből egy kőst... Igen, de csak mikor tíz kilométerre elcipeltem és letettem a csárdában, akkor sült ki, hogy nem kőst hoztam, hanem a káposztáskövet loptam el... Hát ezér én megérdemlem Isten előtt is a huszonötöt.”

Majdnem úgy nevettek, mint mikor a nagy mesélő mondta el. De Péternek finom fülei voltak, megérezte, hogy különbség van a két eset közt. Annál hevesebben fűzte hozzá:

- Ez az adoma, az, hogy Rákosi Jenő ebben látta meg a magyar parasztot, nagyszerűen mutatja, hogy ő a feudális világszemléletnek megcsontosodott bölcselője volt. Ez a népszínműi paraszt. A jóízű, érthetetlen, fufangosan járó, csavaros eszű magyar paraszt, ahogy azt századok óta csiszolgatta a jobbagyszabadságot eltörlő, a röghöz láncoló nemesség, s avval vigasztalta magát, hogy csak ez a magyar paraszt... Rákosi Jenő sohase vette észre azt a másik magyar parasztot, akit nem lehet adomába szerkeszteni, mert csak hallgat, tűr és dolgozik. Az éhező szegényparaszt az ő számára nem is tűnt fel, az egész kor szellemében nem létezett. A Féja Géza Viharsarokja nem volt még felfedezve, fehér volt a folt a nemzeti térképen. Tehát nem létezett... Most már, bárki is jött, aki nem a kor politikai flastromragasztó szemüvegén nézte, vagy nem a vasalt gatyás esetlen, de jólelkűen daliás parasztrómantika hősét látta a szegény emberben, az gyújtogató volt, lázító volt, rosszabb volt, mint a tolvaj, és félelmesebb, mint a bakonyi betyár. Rákosi Jenő soha meg nem ismerhette az igazságot, neki egész életében rózsaszínű ködöt kellett kitermelnie, s mindenekfölött védenie az épen álló, szilárdnak és örökösnek látszó talajt, amin állott egész társadalmi rendjével együtt.

Másik úr:

- Teljesen igaz, ezek az urak mind adomázó urak voltak, a legnagyobb köztük Eötvös Károly, akit egyszer, mikor felkerestem, éppen a szokott kártyakompániájában leltem meg, s nézem, micsoda ócska piszkos kártyával játszanak, mondom is neki: nagyságos uram, ezen a kártyán már meg se lehet ismerni, mit ábrázolnak a képek. Azt mondja rá Eötvös Károly: „Számár vagy, öcsém, ismerem én ezeket a kártyákat hátulról!”

- Igen, ezek már csak olyan kártyával voltak hajlandók játszani, amit hátulról is ismertek.

- Eötvösről nekem volt remek esetem, pápai diák koromban - szólalt meg hamisan hunyorítva egy úr a társaságban -, pápai diák koromban Eötvös Károly kortese voltam, de az öreg, mikor lejött, kétségbeejtette a pápai zsidókat azzal, hogy olyan antiszemita beszédek és kijelenté-

seket hangoztatott, hogy csak úgy porzott. Például azért ostromozta őket, hogy Wagner-kultuszt csinálnak, mikor itt ez a jó ízig-vérig tősgyökeres cigánymuzsika, aminek egy fikomadta kurrantyúja többet ér, mint az egész német Wagner-zene. Hát el is ment hozzá egy küldöttség, hogy hagyja abba a nagyságos úr ezeket az izéket, hiszen reformátusok és zsidók együtt szavaznak rá. Volt ott egypár zsidó is, s azt mondja az egyik: „Nagyságos uram, ha már maga is szid bennünket, ki szeret akkor?”... Körülnéz Eötvös Károly az irodában, ahol ki volt akasztva egy nagy kép, amin rajta voltak a tiszaszlári védők. Rámutat nagy pózzal, s megmutatja a pipacsutorával középen a saját arcképét, s azt mondja: *Nekem szabad*.

Harsány hatása volt az adomának, csak Péter volt lehangolt.

Hiába vagyunk Bécsben, ahol ennyi magyar együtt van, ott a fehér asztal arra való, hogy megemésszen minden bajt, bút és gondolatot, s akármiből indulnak ki, adomává csiszolódják a fájdalom is, a jövő parancsa is, a múlt szégyene is. Adoma, adoma, adoma...

Ágnesre nézett, s látta, hogy egészen értelmetlenül nevet a nevetőkkel, de nem figyel oda, nála ez csak mimika, közben lehunyja a szemét, és valamire gondol, valamire, ami a testében van, s Péter megértette s szinte elpirult:

„Igen, Ágnes. Kis Ágnesem, tiéd az igazság, a te méhed gyümölcse az ígélet és a megváltás...”

Soká ott felejtette a szemét, s tűnődött, vajon milyen lesz a fiú, akiben kettejük vére csordul-cseppen ki. Csak szép lehet, és csak jó lehet. Megijedt: Szép-jó-gonosz, jutott eszébe, s azt mondta:

„Tehát szó van egy tökéletes testről, minden lelki tartalom nélkül. De ez a test nekem fog gyümölcsöt teremni. S az élet a gyümölcsben éri el a megváltást.”

Közben azt hallotta, hogy a kínai háborúról beszélnek.

- Nem lesz háború - mondta egy kövér fiatalember fölényesen -, s ha lesz, nagyon rövid lesz.

- Lesz háború, sőt már van háború. Ma még csak július huszonnégy, a háborút még meg sem üzenték, de már áll. És a háború igen hosszú lesz, nagyon drága, nagyon komplikált, és a világ két vezető sárga népét egészen másodrendű hatalommá fogja süllyeszteni.

- De akkor nekünk lakodalmat kell tartani, mindaddig, míg a háború folyik. Mi fehérek vagyunk.

Péter nem nevetett, s nem figyelt tovább oda. Vett egy darab hússzeletet, hogy otthagyja, s a háziasszonyhoz fordult, mert ki kellett mondania, még csak indulat volt, szavakba kellett foglalni, hogy felszabaduljon tőle.

- Sokat nyugtalanít a háború ténye, magát nem?... Az ember azt hinné, hogy *ma már* nevetséges a háború. S hogy minél nagyszerűbb lesz a technika, annál nevetségesebbé válik. Képzeld el, hogy csak azért lehet ma még mindig háborút játszani, mert nincs tökéletesen aláaknázva az egész föld. Ha majd elkészülnek a vezetéknélküli elektromos áramszolgáltatásokkal, akkor nagyon egyszerű lesz a dolog. Minden állam hadügyminiszterének az asztalán lesz egy kis készülék, amely egy gombnyomásra a szomszéd ország összes robbanószerét, az összes vasszerkezetét és az összes vizeket...

Nea hangosan felkacagott.

- Brr, szerencse, hogy lehetetlen.

Péter elkomolyodott:

- Nézze, magának megmondhatom, Ágnes eszembe se jutna, hogy ilyenekkel ijesztgessem, de maga nagyon intelligens - tudja azt, hogy a ma legszebb játékszere *a rövid hullámhossz*. Annál nincs briliánsabb, mint a rövid hullámmal való pusztítás. Ha rábocsátom egy hadseregére.

- És hogy lehet ellene védekezni?

- Tovább kell lépni tíz centiméterrel. Vagyis ha ezer embert támadok meg, csak tízet semmisítek meg. Ma. De mi lesz holnap, ha majd pergőtűszerűen bocsátják a hullámhosszokat az összes mechanikailag előállítható méreteken. Egy ötperces roham megsemmisít egy országot. Pláne milyen remek lesz, ha a határokon - megjegyzem ez mérhetetlen pénzbe kerülne - rádióállomásokat állítanak fel, s azok szemközt támadják a szomszéd országot, ellenben hátrafelé takarnak. Semmi akadály.

- De akkor a másik ország is ugyanilyen határvédelemre rendezkedik be.

- Igen, hiszen ez a szép. Békében, genfi megegyezés alapján mind a két ország lefegyverkezhetik, s az győz, aki hamarabb nyomja meg a gombot.

Hangosan nevettek mind a ketten.

- A rövidhullám sok mindenre jó, például halászni kitűnően lehet vele, sőt fajtahalászatot lehet berendezni, minden halfajtának más hullámhossz felel meg.

- No nézze - szólt Nea vígan -, akkor véresejtszoportok szerint lehet az emberekre vadászni.

- Persze, semmi akadály. Egyik asztalon lesz egy sárga gomb, a másikon egy barna gomb s megalkusznak, hogy ne kelljen megnyomni, s az alkunak ára lesz.

- Látja, és Frici éppen most mondja, hogy az embernél nem az ösztön irányítja a fajta életét, hanem az egyén belátása.

- Frici javíthatatlan individualista. Az egész játékban, amit szerelemnek nevezünk, például az a szép, hogy az egyén azt hiszi, az ő belátása számít, holott ő csak egy láncszem, ami két másik láncszemen lóg s kell, hogy rajta újabb szemek lógnak. Mit számít az egyénnek, egész életében, a csecsemőkortól az aggkorig, összes egyéni akarata s cselekvése, ahhoz képest, hogy jön-e utána újabb láncszem?... Ha nem jön, akkor lógó szem marad, s elmúlik nyomtalanul... De jön - mondta felragyogó arccal: - egészséges egyén után jön.

- Kivéve, ha Fricinek van igaza, kivéve, ha az egyén belátása sürgősségnek tekinti a következő láncszemet.

Péter rávillant az asszonyra:

- Magának hány gyereke van?

- Három.

S mosolya titokzatos volt, mosolya azt jelentette, hogy *zártszám*. Az egyén belátása a természet minden további kísérletének útját állja.

Péter megértette. Elkomorodott, s Ágnesre nézett, gyanakodva.

- Ki is az az úr, akivel Ágnes beszél?

Nea odanézett, aztán csodálkozva Péterre:

- Nem ismeri? Dr. Talpas, a színházigazgató.

- Maradjunk az emberiségnél - mondta Péter nevetve, de szorongva, mintha saját egyéni veszedelmes pillanattól akarna menekülni. Dr. Talpas úgy él az emlékében, hogy valaha már volt Ágnessel valami köze, s ez nyugtalanná tette, kínosnak találta, hogy *ezek* újra találkoznak, s éppen itt és éppen ma, s hogy Ágnes oly vidám. Gyorsan behunyta a szemét, s elfordította a tekintetét, s a messzibe és láthatatlanba függesztette.

- A japán-kínai háború ránk nézve is sokkal fontosabb, mint szeretnők hinni. A sárga veszedelemtől van szó. A sárgák oly sokan vannak, s annyira gyanúsán viselkednek. De számunkra még mindig csak az oroszverő japánok jelentik a sárga veszedelmet. Ez azonban, tudja, kevés, Japán egymagában nem vállalhatja a feladatot, hogy képviselve a sárgákat, az egész fehér tömbbel fölvegye a harcot. Japánnak szüksége van arra, hogy a nagy mozdulatlan medence, Kína, ez a szép nagy bendő, amely igazán hasonlít a felbontott sertéshez s olyan nagy, hogy egész Európa csak egy tartományának illenék be... Szóval - gondoljon csak a térképre - Eurázsia nyugati és keleti határán, mint a pásztor a konda szélén, ott van két sziget: balról Anglia, jobbról Japán. Ez a két szigetországocska csörgeti az ostort az egész terület felett... Küzdelem a kenyérért... Anglia éppen úgy nem tudja kitermelni lakosságának élelmét otthon, mint Japán. Most, a területen aránylag kevés a jó termőföld, s mivel még mindig messze van, hogy gyárakban állítsák elő az ember élelmét, a terjeszkedés a kisebb ellenállás felé halad, mint a víznél: a jobb földekért... Japánnak szüksége van Kína keleti parcelláira, a rizsre, ami ott terem. Hiába hódította meg Mandzsúriát és Koreát, ötször akkora földet, amennyi ő maga, rossz a föld, terméketlen vagy nehezen kihasználható: el kell venni Peipingtől Kantonig az egész kínai partvidéket, hármezer kilométert. Akkor azonban mi lesz Kína nyugati irtóztató területével és az ott éhségre ítélt embertömegekkel?... Ugyanaz a helyzet, mint mikor a Nagy Falat építette Kína, mikor a nyugati mongol-tatár rizsakvirálóktól mentette meg magát másfél ezer évre... Most ilyen időkre már nem biztosíthatja magát, de éppen arról van szó, hogy az emberiséget a béke tönkreteszi, s csak a háború képes galvanizálni...

- Ne beszéljen, egészen új dolgokat mond. Hogy mer nekem, régi pacifistának, ilyeneket állítani.

Péter szinte boldog volt az ellenvetéstől.

- Én nem fogom magát háborúra uszítani...

- Nem is lesz könnyű - nevetett a háziasszony. - A háború mindent elpusztít, s csak a béke termel.

- Ez nagy tévedés. A béke termel, de a háború teremti. Bármilyen furcsa, mindig a háború az, ami felszítja és kicsiholja a népek legmagasabb erő kifejtési képességét, csúcsteljesítményre viszi a népi erőket. Éppen itt van az individualizmus csődje: az egyén, széthullva magános tételekre, valóban „vihar a pohár vízben” - az egész emberiséget képviseli, de mégiscsak a tengeren van az igazi vihar, és az emberiség nagy tömbjei produkálják a gigantikus cselekvéseket... Ha a béke létre tudná hozni például azt az erőfeszítést, amit a Nagy Háború csinált, akkor nem volna semmi baj. De az ember a békében képtelen egy-egy nagy koncepcióhoz ragaszkodni s annak a szolgálatába adni magát. A békében valósággal a nagy hullán élőködnek az emberek: a Háború dögén. Most gondolja meg, hogy Kína másfél ezer év óta élőködik, s egyre szűkösebben tengődik a Nagy Fal által, tehát a szörnyű mongol háború által teremtett koncon... Most jön Japán, és ugyanaz elé a kétségbeesett feladat elé állítja Kínát, mint annak idején a mongolok: halj éhen... Ez a támadás szítja fel a nemzeti érzést: Japán ezzel a bombával robbantja fel a kínai népmilliárdban az egységes és közös faji összetartást... Japán tehát, ha most valóban belemegy a háborúba, akkor a legnagyobb világmoz-

galmat indítja meg... Ne felejtse el, hogy Európa harminc fokot, Kína maga kilencven fokot foglal el a földgömbön.

Most Ágnes feléjük hajlott, s belekacagott a beszédükbe:

- Fokos - mondta.

Péter ámulva nézett rá, a ragyogó, boldog, virágzó asszonyra. Bort ivott s megmámorosodott? - gondolta magában. Már máskor is tapasztalta, hogy a legkisebb bortól elveszti magát s egy új és váratlan jelenséggé alakul: mint a vízben a japán papír, virággá lobban, így Ágnes egy kis borral galvanizálható.

- Fokos - mondta csilingelve és gyermeki csúfolással Ágnes -, fokos... én csak azt mondom fokos... nem azt, hogy okos, csak azt, hogy fokos... - s ezen egyre viharosabban kacagott, és aki odafigyelt vagy ránézett, szintén kénytelen volt vele kacagni, ragályos volt a belőle ömlő természetes vígság, a csaknem eszeveszett bomlás: - okos, fokos, okosok, fokosok - ismételte s hozzátette: - jaj, csak a szerelem, semmiről sem szabad beszélni ezen a világon, csak a szerelemről, csak a szerelemről...

Taps.

Az egész asztal átvette Ágnes részeg lázát, kacagtak és tapsoltak s azt mondták: Milyen édes.

Péter is nevetett, és boldog volt, de arra gondolt, hogy Margit, ha jelen volna, értelmetlenül nézné ezt a szikrázó diadémot, s ő volna az egyetlen, aki nem kacagna, csak megértően mosolyogna, elfogadná, hogy ez is lehetséges... Persze úgy kell érteni, hogyha Margit mint idegen volna jelen, s soha semmi sem történt...

És el kellett ismernie, hogy Ágnes nagyszerűen viseli magát, és úgy érvényesül, mint a sötétben a fény. Míg ő végképp összeszedi magát, hogy egy nőnek - akiről ki fog sülni, hogy Ágnesnek jobb barátnője, mint neki -, s mindenképpen csak egy nőnek akarja megmutatni a világ titkát, az emberiség fő-fő problémáját - azalatt Ágnes ennek a jelenlevő kis embercsoportnak megvette az egész szívét, lelkét s valami olyan ellenőrizhetetlen képességével, ami teljesen az őslények, már nem is az állati, hanem a növényi, a virág tudattalan szépségéhez hasonlít.

És váratlan boldogságot érzett: Milyen égi szerencse, s hogy jut hozzá? hogy ő, éppen ő kapta a léttől ajándékba ezt a tüneményt, hogy ez szülje meg az ő fiát...

Csak órák múlva ébredt fel ebből a boldog kábulatból. Vacsora után átmentek egy másik terembe, ahol már egész társaság várta őket. A bankár kitett magáért, mindenkit összegyűjtött, aki Bécsben magyar vagy véletlenül magyar, ki Bécsben tartózkodik. Igen, Kenéz is itt van.

De ő nem analizálta most sem a társaságot, sem a helyzetet, ő valósággal belezuhant, szintén hozzáfogott bort inni, s kábult mámorra dolgozta fel magát - belezuhant a boldogságba, amire joga van a nászúton, s joga van egy ilyen feleség mellett, és joga van, mert érezni tudja ezt a jogot.

Vacsora régen elmúlt. Nagy és ünnepélyes terem sarkában ültek asztal körül. Boldogan nevetett, Ágnes megütötte kicsit bal kézzel, szerelmeskedve, aztán:

- Ja igaz, hiszen még mindig nem vagyunk jóba.

Nea ránevetett. Már ő régen nem bizalmaskodik így az urával. Ágnes csak kacagott, s kecsesen játszott az ajkával. Valahogy keményre fűzte, s a fogait kéjesen mutatta.

Péter nézett rá, kéjesen nevetett, s magában azt mondta: „Azt hiszed, megőrülök érted. Igen, megőrülök érted.”

De hangosan így szólt:

- Azt nem lehet el sem képzelni, milyen hős tud lenni egy színész a színpadon. Túltesz az egri hősnőkn, akiknek csak meg kellett szabadulni az élet és halál gondolatától, s akkor egyszerűen végrehajtották a dolgot. De én láttam Ágnesnek egy olyan komplikált és minden idegszálat igénybevevő tettét, amit csak az hajthat végre, akinek abszolút önuralma, abszolút intelligenciája és abszolút művészi érzéke van... Pozsonyban vendégszerepelt a *Terror* című darabban. Nekem „véletlenül” tárgyalásom volt Pozsonyban s „véletlenül” éppen akkor, mikor a *Terror* ment. A kettes páholyban ültem az igazgatóval. A magyar társulatnak nagyon nehéz volt a helyzete, mert csak három estét kaptak a cseh társulattól, s díszlet, kellék, minden a cseheké volt, s nem tudom, hogy szabotáltak a díszletezők, de nem is lelkesedtek a mi előadásunkért. Így minden nehézkesen ment a díszes, pompás régi színházban, melyet persze a mi időnkben építettünk. Szóval a *Terror*ban volt egy korbácsjelenet. Az első felvonásban behozza egy fiatal úr a korbácsot, s ott felejt egy sezlónon. A második felvonásban a korbácsnak ott kell lennie a heverőn, mert a férj, mikor megjön, erről eszmél rá, hogy a felesége e pillanatban az illető fiatalemberrel van, annak a lakásán!... Aztán megérkezik az asszony... A férj fogja a korbácsot; hogy megveri vele... Az asszony azt mondja: „A szeretőm korbácsa! nem undorodik?” A férj ledobja a korbácsot a heverőre. Az asszony felkapja, és ő vág végig vele néhányszor a férjén.

A társaság nem ismerte a darabot, s nevettek:

- Kedélyes darab - mondta a bankár.

- Nos. A korbáccsal a következő dolgok történtek. Az első felvonásban behozta a fiatalember, s otthagya a heverőn. Akkor jön az idegen díszletező, s mint rendes cseh hivatalnokhoz illik, kiviszi a korbácsot, és beteszi a kelléktárba.

- Phhh... - ijedt meg a társaság.

- Jön a második felvonás... Ágnes belép a színre, s azonnal látja, hogy a korbács nincs a helyén. A jelenet heves és feszült. Odajátssza magát az ablakhoz, s kiszól a színpad mögé: „A korbácsot, a korbácsot!” Folyik a játék, a korbácsot senki sem hozza. Újra odajátssza magát az ablakhoz, s újra kiszól: „Marhák, a korbácsot adjátok be.” Kint végre meghallja a rendező, egy pillanat múlva Ágnes harmadszor is az ablakban van, átveszi a korbácsot, és játék közben elhelyezi a heverőn... Közben a legtermészetesebben és izgalmasabban éli a szerepét, a vad és féltékenységeiben őrző férjjel való vitát.

- Melegem van - mondta a bankár, s megtörülte a nyakát. Ezen mindenki nevet.

- Most jön a java. Mikor Ágnes azt mondja metsző gúnnyal a férjének: „A szeretőm korbácsa, nem undorodik?”, akkor a férj megbőszül, s ahelyett, hogy a korbácsot a heverőre dobna, eldobja a szobában, a korbács kirepül, és senki se látja hova.

Az egész társaságnak eláll a lélegzete.

- Ágnes háttal áll, mikor azt mondja: „A szeretőm korbácsa, nem undorodik tőle”, tehát a korbácseldobást nem is látja. De most odanéz a díványra s megdöbben, hogy nincs ott a korbács... Úristen... Körülkutat, körüljátssza magát az egész színpadon, holott neki egy helyben állva kellett volna örületes fölénytel lenézni a férjet... Keresi a korbácsot, s meglátja, hogy a szekrény alá gurult...

- Jaj - mondta Ágnes, amivel feloldja a hangulatot, s mindenki nevetni kezd, de inkább izgalmasan.

Holott Ágnes nem azért mondta, hogy jaj...

- Erre Ágnes fogja az esernyőjét, amivel megérkezett a zuhogó esőben - amit borsó a rostában szerkezettel utánoztak le a háttérben -, s azzal, kérem, alányúl a szekrénynek, és kihúzza a korbácsot...

- Nem igaz! - kiált fel Ágnes.

- De igaz - harsogja Péter -, s azzal most már úgy megveri a vidéki színészt, ahogy az meg is érdemli.

A megkönnyebbülés harsogó kacagásban nyilatkozott.

- Jaaj, maga ripacs... - szól Ágnes és elalél. - Maga utolsó бүдös ripacs... Egy színész nem élezné így ki... Szó sem igaz belőle...

- Nem igaz? - Péter álmélkodik.

- Nem gurult a szekrény alá. Csak odaesett elébe. És én azért sikoltottam fel, mikor azt mondta, hogy a szekrény alá, mert meg voltam halva, hogy no most hogy fogja kivágni magát ez a... ripacs... És kivágta magát, hogy lehet elképzelni, hogy napernyővel a szekrény alól... a fene egye meg, és el tudja hitetni... Magának nem szobrásznak kellett volna lenni, hanem színésznek, a fene egye meg, hogy kivágta magát.

- Az egészből nem volt semmi igaz? - lelkenedezett a bankár.

- De igaz volt, csak nem esernyővel. Fölvettem és kész.

- És ha begurult volna, nem nyúlt maga alá esernyővel vagy portvissal?

- Ugyan; nem lehet bolondokat csinálni. Ha nincs meg a korbács, akkor egyszerűen fogom a legelső vázát és hozzávágom: Nesze a korbácsért...

- Vagy megpofozza?

- De nem! Testtel nem nyúlhatok hozzá! az megbocsátás!... A hamutartót a fejéhez, de be is szakítom a marhának. Hű, de дühös voltam, hogy nem elég, hogy egyszer beszédtem a vacakot, s most újra...

- És az egészben az a remek, hogy a színpadon a legteljesebb rendben folyt az előadás, és a nézőtérén senki sem vett észre semmit, még én sem, pedig én jó egypárszor láttam ezt a darabot... ebben volt Ágnesnek a legnagyobb és döntő sikere... Első igazi siker, addig a pincében volt...

- Senki sem vette észre?

- Mondom, hogy én is csak akkor jöttem rá mi történt, mikor felvonásvég után a közönség őrvjögött, én berohantam a színpadra, hogy összecsókoljam... a művészetéért! s ott káromkodik, mint egy bakakáplár, és az egész színpad olyan, mint egy felfordult kastély. Mikor elmondták, mi történt, akkor emlékeztem vissza a mozdulatokra, de oly feszültség volt, a szöveg oly remek volt! úgy lebilincsel! ilyen csekélységet észrevenni...

Ágnes fogta az asztalon a cukorfogót, mint egy korbácsot, s megfenyegette vele Pétert:

- Бүдös!... mindig csak az íróт dicsérik, mintha a színész nem is lenne senki...

Az egész társaság oly határtalanul fel volt villanyozva, mintha a szemük láttára családi jelenet folyt volna le két olyan ember között, akik e pillanatban a legnagyobb érdeklődést provokálták. És Dus Péter most érezte meg első ízben a halált. Nevetett, mint mindenki, elismerte, hogy Ágnes egészen jól viseli magát, sőt okos és őszinte, s mégis az volt az érzése, hogy legjobb lenne meghalni: az embernek jobb meghalni, mint reménytelen harcot folytatni. Érdemes élni,

ha a művész nem képes megtalálni a *méltó* ellenfelet a nézőben, az olvasóban, a kortársakban, a hivatottakban és hívatlanokban. És érdemes élni, ha csak az igazolja az életet, hogy egy idegen nő méhében viseli őt, és majd valamikor, bár számlálható napokon belül megszüli őt egy jobb kiadásban, mint a javítóintézet a kezelésbe vett rosszfiút, és el nem érhető időtávban ez a második kiadás igazolja majd, hogy ő mért volt csak az, aki. Hát érdemes élni egy ilyen komplikált s mégis annyira naiv játék kedvéért?

Mert tegyük fel, hogy Városey Ágnes művésznő beleesett abba a póruljárásba, hogy kénytelen lesz Dus Pétert átmenteni egy új Dus Péterke segítségével a Mindenségnek még egy kis idejére: mi ez? A szobafestő kárpitost hagy maga helyett? Mint az ő piktora. A szobrász mit hagy? Író? Újságíró? Mi lehet egy művész fiából? Legjobb esetben bankember? Mi az, egy művésznak idegen szakmában örökíteni meg magát? Ha a mestersége nem elég neki erre, megette a fene.

A társaságot nem kell féltetni, a társaság tovább örül, saját magának örül ki-ki, s a vidám és a jelenlevők izlésének megfelelő külsőségek igazolják az örömet, s Dus Péter e pillanatban körül is nézett, s úgy érezte, hogy ő igazán és valóban örül az embereknek. Ő szereti az embereket. Úgy szereti, mint hús mellé a salátát. Az élete csak akkor ér valamit, ha társasággal van garnírozva. Semmit nem érne, ha ezt a mellékletet elvesztené, és legyünk őszinték, az ember nem egy embert szeret, nem az embert szereti, hanem szereti, hogy van ember és szereti, hogy jól menjen az embereknek, mint neki, mert önmagát szereti, és ő maga nem létezik emberszag nélküli levegőben. S ha most választania kellene, hogy Városey Ágnes vagy az emberiség? nem tudna választani: az az érzése, hogy az élet egy az emberiséggel és Városey Ágnessel és Városey Ágnes idegenebb neki, bár nélkülözhetetlenebb, mint a kínai nép.

Alaposan meg kell vizsgálni ezt a dolgot. A kínai néptömeg egészen közel van a szívéhez és borzalmasan nevetségesnek, bár érthetőnek és nagystílusúnak találja, hogy Mister Wu, japán úr egy évvel ezelőtt azt mondta, hogy a japánok Kínát azért kénytelenek háborúval támadni, mert a sárga fajt csak így lehet összekovácsolni. Hogy tehát a japán kormányzat előtt tudatos cél Kína felébresztése, a sárga faj nívoemelése. Most hogy a háború csakugyan kitört vagy kitörőben van, úgy hat rá ez, mint valami isteni színjáték: olyan energiák hatnak, mint a vegyészeten. A nagy olvasztótégely tárva van: a sír. A Halál, a laboratórium mestere, Élet igazgató úr utasítására végrehajtja azt, ami fizikailag kikerülhetetlen. Itt van az ideje, hogy a sárga faj átessen a tisztító olvasztáson, hogy tiszta arany, sárarany - milyen szép szó ez, s jelentése marad: mi az ember, sár? s ki az oka? az Isten, aki nem csinált belőle aranyat - de az Isten csinál: faji desztilláció a síron át, a halál műhelyében.

Most megvan, most rájött: a halál jobban szelektál, mint a születés.

A halál, de főleg a háborúé, a „hősi halál”, emberi ésszel felfoghatatlan új vegyületeket tud létrehozni.

Ezt akarja ő, buta elvakultságban, a Halált akarta saját fájának életében pótolni: azért keresett egy olyan idegen testet, hogy abban egy oly idegen lelket találjon, akivel közöszülve létrehozassa, amit a faj akar... Mert a sárga faj csak azért akar kitisztulni lényé legbecesebb desztillációjára, hogy ez aztán a fehér fajjal és a vörös fajjal és a zöld fajjal létrehozassa majd a világmegsemmisítő utolsó háborúban azt az új egyént, akit ő Városey Ágnessel közösen vélt megteremthetőnek.

Igen ám, de mire ez? Az egyén semmit sem ér. Az egyén tört szám, s milyen kicsi tört rész. Az atom. Atommag.

Kezére nézett. Kurta ujjain szőrszálak mereszkedtek. A gyűrű alól, amit már ebben az életben lehúzni nem tud, hacsak le nem fűrészelteti a gyűrűt vagy az ujját, sötét szőrszálak bújnak ki. Minden egyes szál szőr oly idegen, soha meg nem ismerné, ha a borbély leborotválja, s neki ki kell válogatni más szőrök közül. Pedig biztos, hogy minden egyes szőröcske Dus Péter. Legalább annyira, mint az egész kéz, az egész fej, a koponya, agyvelő, a gondolat.

S most valami furcsa dolog következett. Ahogy nézte a saját szőreit, azok el kezdtek tőle távolodni, a kurta ujjakkal és a vaskos kézfejjel és zömök karral, s meglepetve látta, hogy ez az egész különös szerkezet mozgást végez mindaddig, míg meg nem ragad egy poharat, tele pezsgővel, s azt az ő külön parancsa vagy kívánsága nélkül közelebb hozza, egész a szájáig, s oly óvatosan önti be a lukon, hogy egy csöpp se hulljon a plasztroinjára, amit Városy Ágnes készített ki a Hotel Bristolban.

Komplikált és unalmas dolog, csak addig érdekes, míg az ember nem gondol rá, s addig nem gondol, míg fontosabb és központi gondja van, például az, hogy szerelmes Városy Ágnesbe. De most, mikor már abban is megállapodott, hogy mért gondolta azt, hogy szerelmes, s annak kell lennie... A borbély azt mondta ma neki: „Nagyságos úr, én már sokat gondolkodtam azon, hogy mit mondana valaki, ha megkérdeznék hatvanéves korában, hogy ha újra lehetne kezdeni, akkor mit csinálna?” - „No maga mit csinálna”... „Azon nem gondolkodtam, hogy én mit csinálnék, mondta a borbély, csak másokon. De ha engem megkérdeznének, én azt mondanám, hogy az egész életemben nem volt több jó, csak az első házasságom. Pedig igaz, a feleségem annyira más volt, mint én, hogy már nem is lehet nagyobb különbséget képzelni, de azért jó asszony volt, kérem. Igaz, sok bajunk volt, háború volt, én is oda voltam három évig, vagy már nem is tudom meddig, és nekik folyton a kenyérjegggyel és az étellel kellett küszködni, de azért sok szép is volt és jó volt.” - „Féltékeny sose volt?” A borbély elgondolkodott: „Nem, azt nem mondhatom, az nem is jutott eszünkbe. Nem volt rá szükség, annyi baj volt. Igaz, mikor tizenhét hónapig nem is láttam nőt, ahogy a Hinterlandba értem, rögtön az volt az első dolgom, hogy nővel ellássam magam; a szememen nem jöhetett ki. De nem volt baj. A kommün után kivándoroltam Bécsbe, most a gyerekeim azt mondják, hogy ők osztrákok, nevetnek azon, hogy Hunyadi János, az keserűvíz, mikor a Himnusz éneklük, azt kérlik, mi az, templomi ének? Jobb volt az első feleségem idejébe, akkor egy nemzet volt még csak, a magyar. Ki hitte volna, hogy Kopa Jóska osztrák kölyköket csinál valaha. Pedig a mostani feleségem olyan jó asszony, mint a falat kenyér, és oly szorgalmas, csoda.” Szóval erre kell a gyerek, és erre kell a háború és erre kell a vérkeveredés, és ez a jövő, ez az emberiség sorsa... Szóval hála istennek, hogy az ő második felesége egy szót sem tud németül, ha gyereke lesz, az legalább magyar marad... Pedig az volna az emberiség vágya, hogy amint két emberből egy lesz, két nemzetből is egy legyen, és a háború arra való, hogy békét szüljön. Si vis pacem, para bellum.¹ Már mindent megírtak előttünk, barátom.

Nagyon mulatságos: a jobb keze már megint bor után indul, és Városy Ágnes nem állítja meg, ahogy Margit tette volna, Városy Ágnes dr. Talpassal beszél, s milyen ragyogó, ebből szerződés lesz. Városy Ágnes fel fog lépni a Délibáb Színházban, és Dus Péter előbb-utóbb meghal. Alászolgája.

A, a, a... Fejér liliumszál... C, c, c... Városy Ágnes még dalol is. Ez aztán egészen fantasztikus, mert olyan füle van, hogy a legfinomabb nüanszokra is reagál, de a melódiára, arra nem... Csudamódon nem tud dalolni... S kész nevetség, az egész társaság el van ragadtatva a fehér liliumszáltól... éspedig joggal, mert finoman, művészien és bravúrosan, sőt tempera-

¹ „Ha békét akarsz, készülj háborúra”

mentummal és tűzzel és érzéssel, melankóliával adja elő, s milyen kellemes a hangja... De mi van övele, megmérgezték? hogy a feleségében folyton csak kritizálni és lenézni valót talál, és mégis büszke rá... Jajaj, míg új a szerelem, addig minden szép...

Közben egy különös jelvényre függesztette tekintetét, mint valami baljóslatra. Egész este nézte, de csak most ismerte fel s azonnal nevetni kezdett. Hogy egy kicsit ivott, abba a sajátságos és egyéni hangulatba került, hogy kezd mindenkinek szépeket mondani. Nála a bor egy szokatlan másodlagos állapotot idézett elő. Józan alaphangulata mindig a nyers és kíméletlen őszinteség lévén, ő a bor által vált úriemberré. Abban az értelemben, hogy mindenkinek kedveset s meggyőződése ellenére is hízelgőt mondjon.

A szobor, melyre szemeit kapcsolta, a háziurat ábrázolta. Bronzból volt a szobor, elég jó bronzból, bár becsapták, mert van benne olyan keverék is, amit letagadtak a megrendelő előtt. Cél, hogy a bronz világos legyen, és az aranyhoz hasonlítson. Ezen már magán nevetni kellett, de magán a szobron pláne. Igazi procc munka volt, s igazi proccot ábrázolt, ahogy ott állott mint szobor, s vagyonával hencegve tartotta a fejét s nagy sima síkjain fény ömlött el, mint a XVI. Lajos arcán, csak még jelentéktlenebb „aprórészekkel”, apró orr, apró szemek, aprócska vonalak és domborulatok.

- Gyönyörködik, mester? - szólalt meg mellette egy ismeretlen úr, egy epés, sovány, hosszú orrú. - A házigazdánkban gyönyörködik? Mindnyájunknak van rá elég okunk s alkalmunk; valóságos múzeum ez a hatalmas terem, s itt nincs más, csak a derék Schön bankár emlékezete.

Péter csakugyan most ébredt rá, hogy igazán mint valami múzeumban vannak, nagy festmények s apró rézkarcok és márvány, bronz és cserép s égetett porcelán és amilyen anyagban egy férfifej elképzelhető, az mind jelen volt. A képzőművészetnek valamennyi válfaja sietett megörökíteni a szerencsés ember fiziognómiáját.

Hogy ezt észrevette, de hogy lehet, hogy eddig nem is látta, sőt a nagy s illetlenül impozáns bronzdarabot is valami Buddha-szobornak nézte órák óta, míg az elébb rá nem jött, hogy az bizony a bankárt ábrázolja.

- Mindnyájunknak megvan a maga kis hiúsága. Schön Karcsié az, hogy amint látszik, nagyra becsüli önmagát, és szépnek is találja magát. Semmi költségtől sem riad vissza, hogy megörökítse ezt a rendkívüli jelenséget.

Ezzel a beszélő úr végigsimította arcát, az arccsontoktól lefelé húzva ujjait, mintha egy láthatatlan szakállt simogatna végig az állhegyéig. Neki már voltaképpen nem is volt szüksége erre a mozdulatra, mert nem viselt szakállt, sőt borotvált arcot hordott, de így tanulta az apjától, aki megint az apjától tanulta, a régi rabbitól, aki ezt a felülről lefelé sikló tenyérmozdulatot a hivatásával vette át, még régibb szentektől, kik valaha megkomponálták a szakállmorzsolás tekintélyes pauzáját. A filozófáló úr, aki most a véletlen magára maradt szobrászt lefoglalta, s azonnal megkötözte, bebalzsamozta és véleményének parafinoldatát beléfecskendezte:

- Szerencsés ember! - mondta mély megfontoltsággal s egyben cinizmussal. - Szabad így leszállítani a dolgot? Mindenki szerencsés ember, ha őszinte akar lenni. Most nem arra célzok, hogy kivétel nélkül mindenki a világon lehetne szerencsétlenebb helyzetben is, mint amilyenben van - tehát már ezért is szerencsés, hogy nem szerencsétlen... Én csupán arra célzok, hogy Karcsi barátunkról azt szokták mondani, hogy szerencsés fickó, aki nem szalasztotta el a szerencséjét... Mert ami azt illeti, olyan ember sincs, aki el ne tudná mondani, hogy neki ekkor meg ekkor olyan szerencséje ígérkezett... amit elszalasztott... mert...

Péter állandóan nevetve hallgatta az ismeretlent. Amilyen könnyen megjegyzett arcokat, alakokat, mozdulatokat, annyira, hogy még ma is bármikor meg tudta mintázni gyermekkorának minden ismerősét, s képessége volt, hogy emlék után bárkit rekonstruálni tudott, úgy hogyha a nevét elfelejtette is valakinek, a karaktervonásai ott voltak az ujjai hegyében. De viszont nevekre nem emlékezett, sem a személyi adatokra. Neki ez nem volt fontos, hogy valaki miniszteri tanácsos vagy tojáskereskedő... Tehát csak hallgatta az idegen urat, aki némileg mefisztói arccal mesélt, amiben Péter szintén semmi csodálatosat sem talált, mióta látta, hogy a zsidó temetéseken ma már a borotvált arcú segédpapok tökéletesen a fiatal katolikus papokra emlékeztetnek viseletben s magatartásban. Ez az ismeretlen is éppen úgy kiléphetett a keresztény misztikából, mint bárhonnán.

- Nos, Karcsi barátunk is sok mindent elszalaszthatott, de a Wanderholzot megcsípte. Sok mindenén kívül azt is. Tetszik tudni, mi az a Wanderholz? Hát az egy nagyon ügyes dolog. A wanderholzi bányarészvények... Ugyanis Wanderholzon szénbányát fedezett fel egy magánmérnök. Óriási dolog. Ausztriának azon a táján, ahol eddig még senki sem talált szenet. A kis mérnök megszerezte a kutatási, feltárási jogokat, befektette a felesége hozományát és a saját kis vagyonkáját. Nehány barátjának jelentéktelen kis tőkéjét, de éppen elég arra, hogy mindazok vele úsztak... mindaddig, míg három évi önfeláldozó munka után a szén határozottan nagy értéknek mutatkozott, ellenben ők vizet kaptak... Megállott a munka és az ész, most mit csináljanak? Kihez forduljanak. Abban az időben az osztrák közállapotok a legrosszabbul néztek ki, állami érdekeltségre gondolni sem lehetett, hol volt akkor az állam... Valaki azt mondta: menjetek el a Schön Karcsihoz... Hát kérem, itt a szerencse, kopogtat a szerencse, üstökön kell ragadni... No, maga ezt hogy csinálta volna, mester, ha magához kopogtat be Miszter Szerencse... vagy Miszisz?

Péter nevetett.

- Se pénz, se posztó, búcsúzik a színlaposztó - mondta a régi vándorszínész jelszót. Közben Ágnesre nézett a szeme, s már sokallotta, hogy Ágnes mennyit beszél és milyen túlzott élénkséggel valakivel.

Dr. Mefisztó újra elmorzsolta láthatatlan szakállát.

- Nincs pénze, mester: csak annak nincs pénze, akinek nem kell a pénz. Mert kérem, aki nem fordítja minden energiáját a pénz megszerzésére, annak nem is lesz pénze. A pénz, ha el is téved olykor, mondjuk főnyeremény formájában, az csak úgy jár, mint az a győri kishivatalnok, aki háromszázezer pengőt nyert, a pénzt a legrövidebb idő alatt, azaz pont hat év alatt elverte, s akkor visszakönyörögte magát a százhusz pengős állásába, és hat évi nyugdíjjogosultság vesztésével boldog lett, hogy visszavették a régi munkakörébe, s most megelégedetten dolgozik, s esküszik, hogy soha többé osztálysorsjátékot nem vesz, és irtózik az emléktől is, hogy valaha gazdag ember volt... Ön is, mester, ha azt az energiát, ami önben van, pénzszerzésre fordította volna, akkor ma ugyanolyan arányban haladná felül a bankári pályán a Schön Karcsikat, mint felülhaladja a szobrász kollégáit...

Péter nevetett, hallotta is, nem is, mert Ágnes egészen különösen kezdte magát viselni. Ó, már pontosan tudta, kivel beszél, ki az, akit szórakoztat. Ha még oly nehezen jegyzi is meg a neveket, ezt a nevet kiásta az emléktörmelékekből, pedig csak alig egyszer hallotta említeni, hogy dr. Talpas. De hát erre emlékeznie kell, hiszen már akkor is azért kérdezte meg, mert vérig sértette, hogy Ágnes olyan melegen és bizalmasan kezeli. Ha színházdirektor is, de egy nászutas nő így foglalkozzon egy idegen férfival?...

- Figyel, mester? Schön Karcsi alaposan informálhatta magát a dolog felől... No lám, máris megszűnt a babona, hogy „szerencse kérdése”... Ez már, bocsánatot kérek, többé nem szerencse, hanem szabályszerű üzleti eljárás. Karcsi barátunk értesült, hogy kikkel áll szemben. Tönkrement emberek kezében van egy mérhetetlen vagyontárgy. Olyan embereknél, akik többé legfeljebb a béka csekklapjára utalhatnak ki... Hát erre azt mondta nekik: kíségti az urakat, sőt átveszi a dolgot, de a részvénymennység ötvenegy százalékaért... Nos, mester, van még ember, aki azt merheti mondani, hogy itt valami szerencseeset forog fenn? Ez éppen olyan szerencse, mintha a külvárosi bárban azt mondják az apacsok: milyen disznó szerencséje van ennek a Jacknek, hogy olyan kőgazdag palival találkozott az éccaka az utcán... Ha mi találkoztunk volna a kőgazdaggal az utcán, éjfél után egy órakor, mesterem, legfeljebb köszöntöttük volna, s megmondtuk volna neki, hol talál legközelebb taxit. Jack viszont átvette a hajórakományt... mint Karcsi barátunk... Ez is levetkeztette a nyavalyásokat... Ezek ugyanis annyira kínlódtak, hogy bedültek a Karcsi szép szoborfejének, nyájas mosolyának és biztató hangsúlyának. Aláírtak mindent, és a bankár három hét alatt csinált egy olyan hígítást, hogy a Wanderholz-részvényeket be lehetett vezetni a tőzsdén, s mindenki csak Wanderholzot vett... Újabb három hónap múlva megismételte a dolgot, s anélkül, hogy csak látta volna is a bányákat, már fejedelmi vagyont keresett rajtuk.

Péterben a maliciózus előadás alatt egyre magasabbra gyűlt a féltékenység. Ágnes már egy félórája nem közeledett felé. Sőt, meg kell vallania, hogy Ágnes övele soha életében ilyen túlcsonduló édességgel nem beszélt, öelötte soha nem produkálta magát. Inkább azt lehetne mondani, hogyha együtt voltak, állandóan valami tartózkodást, óvakodást és tűnődést lehetett rajta érezni, de ilyen zavartalan, sőt féktelen örömet és odaadást soha, egyetlenegyszer sem, még a szerelem extázisában sem: „Köszönöm, elég volt.” Mit nem adna érte, ha csak egy emléke lenne, hogy Ágnes ilyen boldog volt vele szemben.

- Hogy mi lett az alapítókkal?... - folytatta Mefisztó úr, mint akinek egészen közömbös, hogy a hallgatója valóban figyel-e rá vagy sem. Vajon nem volt érdekelve ennél az ügynél? Mintha egy volna a barátok közül, akik otthagyták a fogukat. - Hát mi lett?... Az alapítók kiestek. A törzsrészvényesek elvesztették összes vagyonukat. Hiszen lett volna joguk, hogy a nekik felajánlott részvénytömegeket kettő három arányban átvegyék, de miből? Már egy vasuk sem volt... Volt tizenötezer részvény, ma van háromezrezer... Az első balekok még ma is őrzik a kis részvényeiket, de Schön Karcsi hat év óta egyetlen fillér osztalékot sem fizetett, holott a bánya örületesen felvirágzott, szénhiányos területen egy elsőrangú... - Szóval csak azt akarom mondani, hogy az alapítók s az első részvényesek soha egy fillér osztalékot sem fognak kapni... Mért adjon ki ő csak egy fillért is? Még ötven esztendeig elszámolhatja az összes nyereséget.

Péter mintha ezen komorodott volna el. Le kellett hunynia a szemét. Mint villámfényben, a régi kép szerint, meglátta az éjszaka rendjét s állapotát. Felismerte a helyzetet. Á, arra kellett neki ez a házasság, hogy így kapja vissza, amit vétett... Marcangoló fájás volt a belsejében, Prométheusz sasa tépte a máját s a zsigereit; mintha maró folyadékot ivott volna, s az most kezdene hatni... Soha életében a féltékenységet nem ismerte a Margit életében... Még az sem volt igazi féltékenység, mikor elégette a nagy pályázat vázlatait, mikor a színházban a páholyban látta Ágnest a körülötte nyüzsgő urak közt... Még az sem volt igazi féltékenység, mikor felvette a kagylót, akkor reggel, és felhívta a számot, hogy tomboló s remegő boldogságában megkérdezze, mit álmódott s hogy *igent* mond-e?... s a telefonba egy rekedtes, nyálas, alvatlan férfihang felelt... s ő csaknem leszédült, s vére elállott. „Halló ki az?” Letette a kagylót, a fejéhez kapott, s újra felhívta a számot, abban a reményben, hogy téves kapcsolat volt. De hiába hívta többet, tizenötször, a szám nem felelt... Még akkor nem tudta, hogy ki lehet kapcsolni, hogy éjjeli kikapcsolója van Ágnesnek, s reklamáta a központot, hogy javítsák

meg az elromlott számot, s csakugyan munkást küldtek ki, hogy rendbe hozzák, később Ágnes leszidta érte, hogy evvel zavarta... s ezzel igazolta, hogy tényleg az ő száma volt... Még ez a szörnyű eset sem volt féltékenység, csak sértődés, fájdalom, halál... Azt a féltékenységet, amiben szegény Margit szenvedett, még eddig nem érezte. Nem volt eddig joga a féltékenységre. De most megtudta, mi az: a féltékenység a lemaradt szerelmes kétségbeesett érzése. A szerelmes, aki érzi, hogy kisebbségbe került a párjánál, más vetélytárral szemben. Ezt nem akarja elfogadni, de úgy sejtí, hogy egy szobrász sohasem fog versenyezhetni egy színigazgatóval. Egy szobrász csak éppen feláldozhatja magát a feleségéért, de nem adhat neki szerepet, színpadot és sikert.

Még mindig beszél ez az örült, s nem veszi észre, hogy éppen azalatt, míg itt ugat, benne a veszett kutyák kezdenek üvölni?

- S azt merik mondani, hogy Schön Karcsi szerencsés ember. Én ezt szabályszerű üzleti eljárásnak, tehát támadásnak, hadviselésnek és rablásnak nevezem... S ha szeretett házigazdánknek hízelegni akarok, mindig meg is kell tagadnom a szerencsét tőle, ő az ő képességeivel a kőből is tokaji bort facsar, ha kell. Ha tehát szerencsés, csak azért az, mert agya, szíve, egész jelleme alkalmas a rablásra... Mikor fogja modellírozni, mester?

Péter megdöbbenve nézett rá.

- Én?... Nem őt... Én az édesanyját fogom megmintázni.

Dr. Mefisztófelesz gúnyosan simogatta szakáll-vízióját.

- Még nem jutottak el oda, hogy Karcsi barátunk felfedezze, hogy ön éppen arra volna remek, hogy őróla csináljon legalább egy vázlatot... Az édesanyja, ez a finom és kedves úriasszony éppen beteges... és... Én is így jártam. Az a linóleummetszetem bizonyítja...

Péter indulatrohamot kapott és felállott. Szó nélkül odament Ágneshez, hogy megmondja neki, hogy hazamennek.

De mire szólott volna, Ágnes ráragyogott, megragadta a kezét, kebléhez szorította, aztán fényes szemeivel, visszafelé, felnézett rá, s azt mondta:

- Tudja, hogy holnap kiatózzunk Neával a Semmeringre?

Péter úgy érezte, mintha felébredt volna valami kínzó álomból. Nyoma sem volt benne a féltékenységnek. Mintha Ágnes evvel az érintéssel egyszerűen levette volna róla a betegséget, mint a hipnotizőr. Nevetett, boldog volt, Ágnes szűrő, kemény mellének tüztét érezte, ahogy kezét éppen rátette Ágnes, ezzel a mozdulattal. Egyszerre ő volt a boldog férj, akinek minden sikerült, aki élete csúcsán van.

Megmarkolta az Ágnes állát, s megpaskolta picit ujjai remegésével, hogy ezt a rárohanó boldogságot közölje vele.

Nem is látta a színigazgatót, nem tartotta méltónak, hogy megnézze s magába raktározza akaratlan is annak a sovány, ádámcsutkás, széles szájú, lapos fogú, szűk homlokú fejét. Vas-kereskedő volt, emlékezett valahonnan, még Pestről valamire, hogy most vette meg az egyik legnagyobb drámai színházat. Neki elég, ha ez az édes, ez az isteni nő... csak ez maradjon örökké ilyen lágy és meleg, olvadt érc, forró illat s mindenekfölött elmondhatatlan boldogság.

- Gyerünk haza - súgta fölötte, s ezzel kimondta, amiért felállott és hozzájött, de egészen más muzsikával, mint ahogy intónálta...

- Már? - mondta Ágnes, és felnézett rá. - Ahogy maga akarja, Péter.

Ilyen angyal... El lehet képzelni ennyi jóságot, édességet és belesimulást? Ezt alaposan meg kell vizsgálni, gondolta, s könnyes volt a szeme golyója, s el volt tökéelve, hogy semmit sem kell megvizsgálni, csak élvezni kell az életet, ha ilyen jóízű.

Születésben, sőt nemzésben látni a gondolatot: ez a legmagasabb élvezet. Ez a primőr. Ez az, amit a régi író és művész a leggondosabban eltakart, hogy ezt valaki meg ne lássa, azért semmisítették meg a vázlatot, a kísérletet, a jegyzeteket. Régen a művész Zeust akarta játszani, akinek fájt a feje, s mivel aszpirin nem volt, fogott egy kalapácsot, és föbe vágta vele magát: a zeuszi fejből frissen, szűzen és felvértezve, dárdával ugrott ki Pallasz Athéné. Állítólag így ugrik ki a zseni fejből daktilusokban a vers vagy a köoroszlan, hátába tört lándzsával. Zeusszal még kisebb a baj, mert Pallasz Athéné valóban ugyanonnan pattant ki, ahonnan maga Zeus, a népfantáziából, de a költő és a szobrász gyerekkortól treníroznak, s aggkorig takargatnak, hogy senki meg ne sejtse, hogy jött létre az alkotás. Én a regényeimet folytatásokban szoktam írni. Ha valaki csodálkozott azon, hogy merem vállalni a folytatásos regényt napi adagokban, tréfából azt szoktam mondani, hogy az úszó is alig várja, hogy a medencébe vesse magát, hogy a nézők szeme előtt, a vízben s tempónként ússza meg a távot.

Különben Pintér Jenővel beszélgetve, tegnap délután a Tabán-kávéházban kianalizáltam, mért írok mindent folytatásban. Úgy történt, hogy amint megjelent a Hét krajcár s utána két-három novellám, Osvát Ernő azt mondta: „Uram, magának regényt kell írnia.”

Osvát vastag, átható sugarú szemüvegje, a domború lencse az ő szemgolyóját nagyította föl. Feszülten és a gondolattal megtermékenyülve vittem magammal a feladatot, s éjjel-nappal rohamban írtam meg első regényemet.

Karácsony előtt átadtam.

Osvát hívatott. Komoly volt, levette szemüvegét, megtörülgette, homlokát is, mindent megtörült és megtisztogatott magán, s komor, csaknem síri hangon, a meggyőződés gyászával: „Nem ez még az. Nem ezt várjuk. Nagy koncepciót a szerkezetben is, nemcsak az érzésekben és az indulatokban...”

A lélek lefolyt bennem. A regénynek már a címe: *VÉR* - in statu nascendi² szökött ki belőlem, mint a megszuirt emberből...

Kritikával szemben mindig rémülten hívő voltam. Ha ellenem kifogást tettek, azonnal elfogadom, igazat adok, s látom, már látom, hol, miben, miért tévedtem, s szigorúbb vagyok, mint akárki... 1908-ban, az Osvát tragikus arca alatt láttam, amit írok nem is juthat el az emberekhez: nálam szerkezet soha nem lehet, nálam semmi más nem lehet, csak az elfolyó vér s a lucskosan megszülető életpillanatok sora. Szerkezet csak annál élhet, aki uralkodik a téma felett, aki józanul osztja be gondolatait: énnálam az írás egy a sóhajtással, mely a fáradt testből, vagy az örömmel, ami a boldog lélekből szakad ki. A regényt fogtam, hazavittem s aznap elégettem.

Osvát hívatott, s mikor megtudta, mit csináltam, döbönt, sápadt, ítéletmondó szavakkal: „Legjobb írását ölte meg. Írhat különbet szerkezetben, de a magyar sorsot erről az oldaláról - a bűnöző dzsentrí -, sohasem fogja jobban megírni...”

Egy év múlva kért újra, írjak regényt. Azt mondtam: írok, de csak ha rám bízta, mit írok s nem olvassa el előre. Nyomdába adom a kéziratot. Darabonként.

² „a születés pillanatában”

Azóta, mint valami rémület ül rajtam a regényírás. Felelősség, mindenesetre, életfelelősség; regényt írni - új világokat teremteni.

In statu nascendi - írja most nekem egy fiatal író, ismeretlenül, s nem tudom, tudja-e, hogy életem legfontosabb s legszebb vágya mindig az *in statu nascendi*, a megszületés pillanatában s valóságában fogni meg a létet, ami a betűk pályájában jelenik meg emberi szem előtt, de nem tudható, hogy jön életté.

Regényeimnek én vagyok első olvasója. Az írás igen csodálatos állapot: a terhesség csak ilyen lehet. A méhmagzat együtt nő a napban a testtel, s ha közben, mint a szobrász a műteremben, az ember elbeszélget erről, arról, elvekről, eszmékről, napi dolgokról, gondolatokról, anélkül hogy odafigyelne, irányítaná vagy tudatában ellenőrizné, időközben élnek a regényfigurák, s íme most is, alig várom, hogy feléreztessem Dus Pétert, a szobrászt, aki ott ül a Hotel Bristol harmadik emeletének utcai szobájában, mereven és elszántan, s várja a pillanatot, hogy Ágnessel közölje gondolatait. Már vissza kellene vonulnia, teljes joguk van rá, hogy későn, éjfél után álmosak legyenek, de szétveti a feszültség, s ki kell adnia magából a megtarthatatlan lávát.

Ágnes ott ül vele szemben, ideiglenesen, mint az öltözőjében, s érezni a magatartásán, hogy szeretne már tőle szabadulni, de most nem mondhatja, hogy: „És most távozzék, mert vannak dolgok, amiket férfi jelenlétében nem lehet elvégezni.”

- Édes Péter, hát akkor lefekszünk, igen?

Péter nem felel. Aránylag sok bort ivott, s ettől a feje nehéz, a szoba viszont élénk és imbolygó.

Ágnes néhány pillanatig vár, akkor tenyérrel int:

- No, gyerünk, gyerünk.

Hogy erre sem mozdul, lármásan:

- Ejnye, a stenit, mi lesz már? Úgy be van rúgva?

- Ágnes kérem - szólalt meg Péter -, mi már ezt a dolgot egyszer elintéztük egymás közt.

Ágnes okos arcot ölt, s figyelmesen hallgat, vékony félkörökbe kitépett szemöldökei nagy vonalban húzódnak fel a homlokára, s a homlokon párhuzamos ráncok gyűrődnek, bár Péter már többször figyelmeztette, hogy ne ráncolja a homlokát.

- Az utolsó este, mikor a színházból hazakísértem, Maga azt mondta: Várjon egy percet, valamit el kell intéznem. Ezzel előresietett a színészbejáró sötét folyosóján, a közönség már régen hazament. Oly gyorsan haladt előre, hogy nekem meg kellett erőltetni a lépést, s még így is csak éppen láttam, hogy egy nagy kövér úrnak két szót mondott, akkor visszamaradt, s nyugodtan bevárt. Az úr ellógott.

- Ez mit akar jelenteni? - támadt Ágnes. - Azt hiszi, nem vagyok álmos? Kedvem van szórakozni?

Péter nem zavartatta magát. Nyugodtan folytatta. Most, hogy itt volt a nő, valósággal a hatalmában, cseppet sem volt izgatott, nem volt féltékeny, bosszús volt és büntetett.

- Azt mondtam magának: Ennek vége legyen. Magának többet nincs elintéznivalója a sarkon... Maga azt vágta vissza: Társasági életet csak kell élni... Én: Igen, de azt a randevút nem éjjel fél tizenkettőkor fogja megbeszélni az utcasarkon, ahogy eddig szokta, hanem hetekkel előre tűzi ki az összejövetel napját. Magának igenis társas életet kell élnie. Maga az én társaságom

életét fogja élni. Olyan urakkal, akik nekem nincsenek bemutatva, nem fog eszébe jutni megbeszélni valamit színházból jövet, a sarkon.

- No és?

Ágnes hideg volt.

- Még nincs egy hónapja, dehogy, két vagy három hete, hogy ez a jelenet volt, s ma már ismétlődött. Maga az én megkérdezésem nélkül egy rozsdás vaskereskedőt búcsúzáskor, csak úgy meghívott holnapra a Semmeringre, amely kirándulást már magát is önkényesen intézte el, s nem tudom kinek s hogy nem éppen ennek az undorító alaknak a kedvéért-e?

- Maga örült - s Ágnes ahelyett hogy megsértődött volna, felnevetett, utána még egyszer felnevetett, s aztán harmadszor sikerült tökéletesen csilingelve kacagnia. - Maga örült, örült. Örült.

- Igen, örült vagyok. Egész este nem is közeledett hozzám, ellenben azt a nyáladékot úgy szűrösölte, mint a nektárt. Már régen nem volt része a színház utáni társas lényekben?

Ágnes eltátotta nagy szeméit, és kinyitotta kis és vékony ajkát, és hosszú párhuzamos fogait összeszorítva vicsorított rá.

- Mit akar? No, mit akar, maga buja?

Péter belátta, hogy itt nincs veszekedés. Itt minden rendben van. El van intézve. Semmi válasz, ellenben ajánlatot kap testre. Még komorabb lett, eszébe jutott a debreceni színésznő, aki az Arany Bikában reggelinél arra kérte, intézzon el neki valamit a direktornál, akivel ő jó barátságban volt. Valami elintézhetetlen dolgot: hogy öneki Pestre kell utazni, s így mással játszassa a legközelebbi darabban a szerepet, ami úgyis oly könnyen pótolható, hiszen nem vezetőszeret... Már akkor volt Péternek annyi köze egy színésznő révén a színházi élethez, hogy kitalálta, hogy itt vagy arról van szó, hogy szerelmi ügyben - „mással el nem intézhető?” - kell Pestre mennie a nőnek, vagy a „pótolható szerep” elől menekül. Mindenképpen olyan dolog, ami neki nem konvenial. Tréfásan azt mondta: Mit kapok, ha elintézem? A primadonna halálos komolyan válaszolta: Testet.

Hát ehhez a megoldáshoz menekült Városház Ágnes született Dus Péterné?

Ahelyett, hogy megmondta volna, hogy: Nézze, ne legyen ostoba, ez egy színigazgató; nekem semmi közöm hozzá azontúl; de én az eddigieknél magasabb fellépti díjért akarok nála játszani, hadd pukkadjon meg Savanyú Oszkár, az eddigi diri, a „gazda”. Az pedig nem megy másképp, el kell szédíteni, be kell hálózni, meg kell mérgezni az új embert, testet kell áldozni, tehát azt, ami a legjelentéktelenebb az összes eljátszható tétek között. Ehelyett azt mondja: Maga buja...

Válasz helyett felállott és lompos járással, a majdani aggkori meggörbedtséggel átvándorolt a fürdőszobába, az ajtót be akarta zárni, de hisz ez ugyanannyi: tárva-nyitva hagyta.

Maga után, mint vonat után a füst, a fehér lilomszál nótája maradt. Ágnes dúdolt, s mindig csak azt a szenvedélyes két sort. Ahogy letette a fejét, már aludt is. Mélyen aludt, álom nélkül, valósággal rémülten aludt, mintha menekülne az élet elől. Nem érdemes mást tenni, mint aludni, az alvás a tökéletes boldogság, jaj azoknak, akik nem tudnak aludni, az örület és az álmatlanság édestestvérek.

Váratlanul felnyitotta a szemét, s olyan meglepetés érte, azt sem tudta, hogy mérje fel. Világos volt, a lámpa égett, és Ágnes újságot olvasott. Soká nézte az arcát, ahogy végtelen komoly tekintettel, szinte aggódóan, okosan és felelősségteljesen olvasta a lapot. Sima, szögletesen

domborodó homlokán feszült a bőr, vékony szemöldökének íve most nyíltan látszott, hogy ideiglenesen van felírva erre a csontos homlokra, mint a fent felejtett paróka. Megdöbbenő volt ez az olvasó női arc, ahogy belemeredt a papírlapba. Mi teheti ennyire komollyá? Mi lehet az oka, hogy az egész arc úgy mered rá a betűkre, mint a pásztorkutya, ha a távolban idegent figyel. Az álla is csontos lett, az állkapcsa kirajzolódott, hiányoztak azok a gyöngéd hajlatok, melyek nevetés közben eltakarják a rideg lényeket, s milyen színtelen a bőre. Á, nincs kifestve, s ez igen csodálatos, mert ma a nők a koporsóba is kifestik magukat, nem éjjeli alváshoz. Zsír fénylett az arcon, krém vagy vazelin, vastagon rákenve, az orrlyukak fénylettek, mintha lefolyt volna rájuk a zsiradék.

Már hosszú idő óta nézte az arcot s bírálgatta, hogy így tetszik-e neki vagy nem. Föltétlenül más arc volt, mint amelyet megszeretett, amelyet imádott, amelyből az utódot várta. Nem szeretné, ha fia ezt az arcot örökölné. Nem lenne költő a fiából ezzel a fejjel, semmi művész se lenne. Üzletember lehetne vagy hadvezér vagy gyári csoportvezető. Hiányzik ezen az arcon az álom. Margit álmában volt szép. Álmában nem nézett barna szeme a végtelenségbe, mint ébren és a fényképeken, álmában közelre volt irányítva minden vonása, és ez gyermeteggé tette, játszó kislánnyá változtatta. S Ágnes?

Ágnes e pillanatban egyszerűen, egyetlen szemrebbenéssel odapillantott. Nem volt benne, rajta semmi meglepetés. Csak odanézett a szeme, s nyugodt maradt, mintha csupán egy legyet látna meg a párnán, valamit, ami veszélytelen és megszokott dolog az ágyában. És Péter, milyen különös, csak most vette észre azt, amitől oly határtalan meglepetésbe került: az Ágnes orrán szemüveg volt. Sárga csontkeretes nagy karikás szemüveg. Sohase látta még, hogy szemüveget visel. S milyen furcsa volt ebben a szemüvegben, olyan tanítónős vagy direktisz, vagy valami alkalmazott. Alkalmazott az ágyban. Mire ennek szemüveg, mikor hálópizsamában fekszik a habkönnyű paplan alatt a meleg éjszakában. Á, szegényke, szemüveg! Ezért nem olvas soha az ő jelenlétében. Ezért nem nézi meg az étlapot...

Egy darabig néztek egymásra. Mind a ketten vártak, s nem siettek, aztán egyszerre elkezdtek egymásra mosolyogni. De Péter érezte, hogy az ő mosolya meleg, megbocsátó, már mulató és mulattató, gyöngéd és jóakarátú mosoly: nem baj, szívem, imádlak, mindegy, a szemüvedet is imádom, s milyen jól áll neked - mondta a mosolya. Ellenben az Ágnesé csak az arcizmok elszélesedése volt, valami külső produkció, aminek semmi mélyebb alapja sincs. Nevetés, ami benne van a szerepben, de csak az arcra van előírva, nem jár vele az egész test felvillanása, megmozdulása, tánca és ujjongása. Lassan egész fintorrá vált, amely azt mondta: No lássuk, hát lássuk?!... S a szemei kezdtek harciassá válni, s kész volt harcra és támadásra. Várta ez az arc, mi lesz a folytatás. Talán nem is tudatosult benne, hogy mindez a szemüveg miatt van, de a szemüveg bizonyára képviselte az összes leszámolni valókat, a múltat és a jelent, ami benne van a vásárban, amit mind át kell venni, be nem vallott, betáblázott terhek.

- Mi van a lapokban?

Ágnes komolyan visszanézett az újságra, amit még le sem eresztett. Úgy nézte meg, mint a katona a fegyvert veszélyben, itt van-e, jól szuperál-e?

- Semmi. Üres.

Elvonta az ajkát, és most lehanyatlott a karja. Egyik kézzel letette a szemüveget az orráról, másikkal leeresztette a paplanra a zizegő újságot.

A következő pillanatban álmos volt, lehunyta a szemét, és idegen lett, megközelíthetetlen, kizárt minden megszólítást és továbbit.

- No, aludjunk - mondta, s ásított és elhelyezkedett az ágyban, s újra ásított, hátat fordított, s abban a pillanatban oltotta el a lámpát, mikor Péter, aki közben felvett egy színházi lapot, ami közvetlen mellette volt lecsúsztatva az ő ágyára, s amint belenézett, legnagyobb meglepetésére azt látta, hogy az oldalon éppen az ő képük volt, ahogy a sörözőben ültek és ettek. Hát észrevétlenül már ott lekapta őket valaki. Talán vendég. A művésznőnek egy imádója, s beküldte a lapnak, hogy berbécstokányt ettek... evett... ő, mert Ágnes nem azt evett...

De már sötét volt, s ő a sötétben gondolta végig, hogy a bankárék innen vették az információt, hogy ő mennyire imádja a berbécstokányt...

Sötétben tette le a lapot: Ágnes ha akarta, megfigyelhette volna, hogy ő újságba kezd nézni, s nem kellett volna eloltania a lámpát... De ha eloltotta, eloltotta, sötétben is lehet élni, kivált ha az ember a szeretett lény mellett fekszik. De nem mozdult meg, hogy a szeretett lényt megsimogassa.

Margitot megsimogatta volna, lágyan és alig érezhetően, csak annyira, hogy vegye tudomásul, hogy ő itt van, jelen van és szereti. Ágnes nem merné. Egészen komolyan fél tőle. Félné attól, hogy valami ellenséges és türelmetlen mozdulatot, hangot kapjon tőle, elutasítást.

Hogy is vagyunk hát egymással? ezt nem értem - gondolta magában. - Ez mindig így fog lenni, világ végéig? Mikor kezdődik már el köztük a meleg, édes gyöngédség. Margittal mindig úgy aludtak el, hogy gyermeki ártatlanságban simultak össze, s egyikük sem gondolt semmi többre, csak arra, hogy szeretik egymást, hogy jó ez a drága, boldog, lágy és lepkeérintésű szerelem... Ó, milyen kár is, hogy Margit, a drága, annyira beteg volt. Pajzsmirigy-daganata volt, megkérdezte Verebélyt, mikor megoperálta, mi az, hogy lehet az, hogy emiatt ideges és annyira türelmetlen? A professzor nagy barna szemével ránézett, s azt mondta: „Tegye rá a nyakára a saját tenyerét, és fogja át a gégája fölött és tartsa ott egy percig... és most helyezze bele magát valakinek az állapotába, akit a strúma így nyakon markol, és sohasem bocsátja szabadon...” Igazán borzalmas; őrijtó. Vér öntötte el a fejét és érezte, hogy ha ez soká tartana, törni, zúzni tudna... szétrobbanni... Sajnos, az operáció nem sikerült. Margit utána magas lázat kapott, s két éjjel élet-halál közt lihegett, eszméletlenül. Bent töltötte nála ezt a két éjjelt, álmatlanul, pedig tilos volt férfinak a női osztályon ott lenni, de a professzor művészszerető ember, s megértette és respektálta ezt a nagy szerelmet. Vajon mit szólt, mikor meghallotta, hogy vége a, vége a szerelemnek...

Borzalom ez az egész élet és mindennél nagyobb borzalom, hogy ki az, aki mellette fekszik. Hogy egy ilyen idegen lényt szeretni tud, rajongva, imádva tud szeretni. Ez valami olyan istencsapás, amit a teremtő a vétkesre úgy szab ki, hogy vele szenvedtesse el a hetedíziglieni ivadékok szenvedését is.

És mégis az a legnagyobb borzalom, hogy ezt a szegény teremtet, aki nem tehet róla, hogy olyan, amilyen, s különösen nem tehet arról - hiszen ez ügyben semmit sem tett -, hogy egy örült szobrászt magába bolondított - tehát az a legnagyobb borzalom, hogy ő ezt a szegény nőt szakadatlanul egy másiknak, egy halottnak a mértékével méri. Ha olyan csoda volt, olyan isten volt, legalább félisten s annyira megbecsülhetetlen nagyság a szegény halott, akkor mért engedte meghalni? Hisz nem akart. Hiszen csak mikor hazajött Debrecenből - a kávéházban ült, s a gazdák asztalától egy fehér hajú, hóbajszú öreg cívis odaküldött neki egy délutáni lapot, s ő a maga szemével olvasta, hogy nagy betűkkel írva volt: „Dus Péter felesége megmérgezte magát.” Mit csináljon ilyenkor az ember? Gyászoló s rémült pillantással köszönetet int az idegen öregnek, fizet, feláll, otthagyja a villanyfényes kávéházat, s utazik s még eléri az esti gyorsot, és éjjelre már otthon van, s Margit a klinikán... be hozzá... s hála az újság reklámjának, az inspekciós orvos azonnal a beteg ágyához viszi, s Margit felébred és meglátja

őt, és nem viszonozza a mosolyát, néz rá komolyan, véghetetlen, de szent és mélységes komolysággal. Nem az arca komoly és nem a bőre, hanem a szíve komoly, a még ott dobogó szíve, s ő lehunyja a szemét, hogy a léleklátó ki ne olvassa, hogy hiába minden: Dus Péter elveszett ember, Dus Péter szerelmes Városy Ágnesbe, s ezen száz halál sem segít; ha az egész emberiség kihál, az sem segít... mint ahogy semmi nem segít azon, hogy az imént meglátta, hogy Városy Ágnesnek csak a zsírban fürdő pórusai komolyak, a szíve az legfeljebb közönyös és száraz. És ez mindegy: Dus Péter mégis szerelmes bele, ha szabad szerelemnek nevezni, hogy kész érte meghalni, sőt kész vele élni, ha agyaggá szárad és múmiává aszalódik is... ez az elérhetetlen idegen nő...

Jaj istenem, ez a mai este. Hát ettől meg kell tébolyodni. Ha Margittal lettek volna ott, ma, azon az estén. Ha mégoly ellenséges és eltávolodó viszonyban is, ha bármennyire gyűlölték volna is egymást a harmadik miatt: az egy fejedelmi csata lett volna, ami most itt folya... A Margit zsenije éppen akkor szikrázott legjobban, ha fel volt hevülve, és a gyűlölet fűtötte... Igen, ha boldogság lett volna köztük, akkor a boldog nő fölényével tárgyalta volna végig a társaság összes tagját, emlékezve minden ruhára, minden arcra és minden karakterre. Margit? Margit képes volt kiismerni s felbecsülni akár egy száztagú társaságot, úgyhogy ha hazamentek, osztályozta őket rang, vagyon, szellemi érték, műveltség, jóság és gonoszság szempontjából... De ha boldogtalanul lettek volna jelen? Akkor meg pláne. Azt a tomboló gyűlöletet, azt a rakétázó gépfegyver pergőtüzet, amit Margit tudott volna rábocsátani erre az egész társaságra, hogy a hús lehullott róluk, s a vesék ki voltak zsigerelve, mint a boncasztalon... Margit hatvannégy oldalt képes volt egyfolytában megállás nélkül beszélni, s kétszer nem ismételt valamit, és egyszer sem szólt olyat, ami mellett nem érdemes megállani... S neki evvel a nyelv nélküli nővel, evvel a zsírba pácolt hullával kell ezt az éjszakát némán töltenie s nesztelenül hallgatni, mint egy ijedt egérnek, hogy fel ne riassza, meg ne mozdítsa, hogy szóra ne bírja, mert ha megszólal, mit tud mondani egyebet, ha csak azt nem, hogy az istenit... aludni se hagyja az embert?

No, Dus Péter. És szerelmes vagy. Dögölj meg. Ez kellett. Örülj neki. Légy csak szerelmes.

Itt nincs segítség. Az a másik, az is szörnyű volt, annak is némán kellett hallgatni a vitáját, mert nem bírta az ellentmondást; attól éppen úgy meg lehetett örülni, mint ettől a nyelvetlen harangtól... Pedig nem alszik... Bármilyen egyenletesen lélegzik is, nem hisz neki, lehetetlen, hogy aludjék, éppen úgy fel van fűtve, mint ő, csak megjátssza az alvót, mert ezt jobban meg tudja játszani, mint azt, hogy egy őszinte szót mondjon. Hogy ez megmondaná azt, hogy: nekem igenis fontosabb a pályám, mint maga, ahogy előre ki is kötötte, hogy a színpadot nem hagyja el, amire ő gavallérosan hozzátette, sőt írásban adta, hogy neki ahhoz a pénzhez, amit a színpaddal keresni fog, semmi köze sincs, még elszámolást sem kíván tőle...

Mit csináljak, én tudom, mi a baj - fogalmazta meg magában a választ. - Az a baj, hogy én a házasságban elavult konzervatív álláspontot képviselek, Ágnes pedig a tökéletesen modernet. Én a rabszolgatartó férj típusa vagyok, ő pedig a kereső nő, aki maga gondoskodik magáról...

Meg is mondta. Esküvő előtt egészen nyugodtan és zavartalanul, pár nappal az anyakönyvezető-jelenet előtt, megkérdezte:

- Mondja, Ágnes. Én nem kérdezek magától semmit... Én fátyolt vetettem a maga múltjára, s nem akarok tudomást venni a részletekről. Úgy tekintem, hogy mivel nem is ismertük egymást, s pláne elképzelhetetlen volt, hogy valaha összekerüljünk, nekem nincs is semmi jogom, hogy bármit is számon kérjek, annál kevésbé, mert meg vagyok győződve, hogy nincs is semmi; amit számon kérhetnék... Csak annyit mondjon meg: mi viszi rá a magános nőt arra, hogy barátot s a baráttól pénzt fogadjon el.

Pfü. Ilyen marhaságot kérdezett.

Ágnes azzal a véghetetlen komoly és nyugodt arcával nézett rá, kék szemekkel és hideg vörös hajjal:

- Magammal magam rendelkezem. Kevesebbet számítok magamnak, mint hogy megtagadjam magamtól azt az örömet, hogy azokról, akik rám szorultak, ezen az áron gondoskodni tudjak.

Egész megsemmisült ettől a választól. Igazán nagyon egyszerű, s nemcsak igazságos, de az ő saját életfilozófiájával van elgondolva. Neki is egész életében s a Margittal való harcokban is, mindig az volt az alapgondolata, hogy lenézte saját magát. A legnagyobb szenvedés is jelentéktelen volt, hogy a legkisebbet segíthessen a legkisebben.

Nem, az Ágnes tettei ellen soha semmi kifogása nincs. Ágnes tettekben s életelvekben egészen férfias. Mihelyt arról van szó, hogy valamit el kell intézni, azt látja, hogy Ágnesre lehet számítani. Sőt a nők jobban is értenek az élet komoly rendjéhez, mint a férfiak. A nők nem tekintik problémának a problémát, hanem leegyszerűsítik feladattá. A feladatot meg kell csinálni, a problémával azonban viaskodni kell, s egyáltalán nem is lehet megoldani. Számára itt van ez a nőügy: ez neki probléma volt. Neki mint valami kaotikus ködöt, úgy kellett átgázolni a kérdések határtalan tömegét. Neki probléma volt ez, hogy szerelmes tudott lenni, bár már régen elhatározta, hogy az ő korában már szerelemről többet nem lehet szó. Negyvenöt éves embernek nem jár több szerelem. S megjött. Erre tovább bogozódott és kavardott a probléma: mi lesz a régi s mi legyen az új szerelemmel? Aztán jött a házasság fordulata, s most itt van az együttélés... Ágnesnek ez mind nem volt probléma, mindig csak feladat. Első percben örömmel fogadta a szerelmet, mint valami váratlan ajándékot, s a legnagyobb nyugalommal adta át magát, mint annak lenni kell. Aztán, ahogy zavarodott a helyzet, egyszerűen elhatározta, hogy véget vet a játéknak. Tökéletesen csinálta. Ezért nem válaszolt soha semmiféle levélre, ha ő meg is örült bele. És így tovább. Most itt a mai este nagy vihara. Mennyire nem vihar ez Ágnesnek. Ágnes feleség, ma gyűrűt is vétetett magának, szabályszerű házasságra van eltökélve, s neki az mit sem jelent, hogy közben egy órát arra kellett szánnia, hogy egy új színigazgatót azokkal a naiv eszközökkel megköttözzön s magához kapcsoljon, amilyenell kell a világ minden színigazgatóját elintézni. Miben érinti ez az üzleti munka a házasságot, ez neki bizonyára megmagyarázhatatlan.

De hiszen ő maga is érti. Ha nem helyesli is, de teljesen tisztában van vele, hogy a feleségnek is megvan a maga élete és munkaköre, s minden nő a maga hivatásának megfelelően intézi a dolgait. A parasztasszony éppen úgy meg volna sértve, ha az ura tőle folyton csak azt kívánná, hogy csupán vele foglalkozzék, ránézzen és beleolvadjon, s ne törődjön a malacokkal, baromfival, a főzéssel, mosással s ezernyi munkával, ami rá vár. Egy színésznőnek ugyanígy megvan a maga egyéni üzletköre, amit el kell látnia.

Most, hogy itt fekszik mellette s alszik vagy nem alszik, de mozdulatlanul s behunyt szemmel fekszik - tehát egyáltalán nem forog fenn a veszély, hogy valaki mással, egy idegen férfival foglalkozik -, most ő is meg van nyugodva. De erre a megnyugtató gondolatra máris megretten: mi biztosítja arról, hogy most, itt, mellette, egy kartávolságban, nem idegen férfival foglalkozik gondolatban?... Ha ővele foglalkoznék, akkor nem bírna ennyire merev és zárkózott maradni, akkor feléje nyújtaná ki a kis kacsóját, mint a gyermek. De ez nem vele van tele, hanem valami mással. Mit tudom én, talán azon tűnődik, hogy jól csinálta-e a taktikát, vajon eléggé megszedítette-e már azt a vaskereskedőt? vagy nem kell-e változtatni a módszeren s ki tudja, nem óvatosságból ily mozdulatlan-e, mert fél, hogy álmaiban megzavarja a férj, aki oly kevésbé tud segítségére lenni... Ez a nő üzletember: neki csak olyan férj felelne meg, aki impresszáriója. Egy művésznő férjének ügynöknek kell lennie, s igenleni a művésznő

minden gondolatát, akaratát és kísérletét a siker érdekében. S ő maga is művész volna, vagy mi, s mégis úgy viseli magát, mint egy civil férj. Nincs benne annyi belátás, hogy a feleségének színpadi sorsa legyen az első és legfontosabb? ha nem képes erre a magas álláspontra, akkor mi lesz itt a jövőben?... Margit egyszer azt mondta: „Maga a legföltékenyebb, maga soha nem engedné meg, hogy a felesége érvényesüljön.” S Margitnak igaza van, Margitnak mindig és mindenben igaza van, a Margit szava mindig zsinór az ő számára, hogy az igazságot hol és hogy kell megtalálni. Ő valóban feltékeny, s ő igazán nem örül annak, hogy a feleségnek saját külön sikerei lesznek a színpadon... Pedig ez megint valami ellentmondás: ő a színpad segítségével ismerte meg, szerette meg s kapta meg Ágnest. S Ágnes nem azért ment hozzá férjhez, hogy színpadi sikereit pótolja. Ágnes egy férjjel, egy híres férjjel, egy művészférral meggazdagodva, teljes joggal remélhette, hogy Dus Péter mellett még sokkal magasabbra fog ívelni a pályája. Hiszen már volt is szó arról, célzás, amit ő nem akart felvenni, hogy a Nemzetibe kell bejutnia Városy Ágnesnek, s a Nemzeti direktora azt mondta: ezt Dus Péternek kell elintézni a miniszterrel... De Dus Péter sohasem lesz képes kimondani egy szót, ami a feleségének vagy bármely családtagjának az érdekében induljon el... S így előbb-utóbb be fog következni, hogy Városy Ágnes kiábrándul Dus Péterből, aki sem akarva, sem akaratlan nem fogja szolgálni az ő színpadi karrierjét...

Hogy lehet aludni, mikor valakinek ilyen komoly gondolatokkal van vetve a feje alja?

Egyik gondolat a másikat szüli: egyáltalán a házassággal nincs-e valami baj?

Ha nála ilyen komplikációk állanak be - ha még a művész sem tudja megérteni a művész feleséget -, akkor hogy lehet elképzelni, hogy a nő a házasságban ki tudja harcolni a maga egyéni és önálló életét, amire irányul a jelen minden törekvése. A nő, aki bármi téren sikert akar, önállóságot akar. Az önálló nő ugyanúgy megkívánhatja, hogy a férje őt úgy segítse, tehát szolgálja, mint ahogy a munkavégző férfi kívánja attól a feleségtől, akinek az élete a négy fal közé van zárva.

A munkavégző férfi s a munkavégző nő élhetnek-e tehát házaseletet?

Olyat, mint az apák és anyák, az éppen megbomlott társadalmi kereteknek nőtartó, tehát rab-szolgatartó házasságai mutattak, olyat nem... Ő, mint már rájött, régi fajta házasságot akar élni egy újfajta nővel... Dolgozó nőt akar rabnőnek?... Mit akar tulajdonképpen? Azt akarja, hogy egy nő, aki legalább annyi pénzt keresett, míg önálló volt, amennyit ő: hogy ez a nő úgy belehabarodjon az ő férfilényébe, hogy lemondjon a saját útjáról, s azt mondja: Szívem, imádlak, nem akarok többet színházat, csak téged akarlak, és ki akarom tisztítani a cipődet.

Erről mégsem lehet szó. Városy Ágnest, aki ma az ország harmadik nagy drámai művésznője, nem lehet egy háztartási alkalmazott nőjára leszállítani.

Ez egy roppant egyszerű dolog. Ha Városy Ágnesnek a mai este, az a kis játék, mórlikálás, hízélgés, bővölés s szerelmeskedés meghozza az új szerződést, akkor ő havi összegben akkora summát fog megkeresni, amiből egész személyzetet lehet tartani, akár egy évre. Most ő hiába kívánja, hogy Ágnes maga végezze rosszul ezt a személyzeti munkát, Ágnes ebbe nem fog belemenni. Ebbe egy nő csak akkor megy bele, ha rá van szorulva a férje pénzére. Városy Ágnes nincs rászorulva!

S ő, ha feltékeny, akkor neki nem egy férfira kell feltékenynek lennie, hanem az Ágnes hivatására.

Neki nem dr. Talpas a konkurrense, hanem a színpad, ahol Városy Ágnes mindig meg fogja keresni a függetlenségét.

Ő tehát hiába vár s követel Ágnestől másodrendűséget, alárendeltséget, cselédi alázatosságot, nem érheti el... Talán ha egy háromezer holdas herceg volna, akkor megmondhatná, hogy a színpadnak pedig vége legyen. De három holdja sincs, s ha így megy, akkor nem is tudja, mivel fogja elkápráztatni a nőt.

Ez a nagy kérdés és semmi más. Ő arra vállalkozott, hogy a legnépszerűbb színésznek egyikét beveszi a családjába. De mit tud neki nyújtani? Ennek a nőnek, aki havonta háromezer pengőt keresett, s azt saját magára költötte, s aki ezt az összeget a jövőben, még nagyon sokáig meg fogja tudni keresni, ő csak akkor szabhat irányt, ha olyan keretet tud neki biztosítani, amely mindenképpen megfelel annak a nívónak, amiben eddig élt. Most így élnek, hiszen a kezéből, mióta itt vannak, Bécsben, úgy folyik a pénz, számolatlan, olvasatlan, mint a víz. Ágnes nem kér semmit, az Ágnes lényében benne van az a színvonal, amit fenn kell tartani...

Hideg verejték ömlött a homlokán, s a torkában kiállhatatlan szorongás, a gyomra émelygett, és a gerince viszolygott. Most kezd ráeszmélni, mit is vállalt, mi is fenyegeti. Próbálja ezt a Margit igényével összemérni.

Margit a kispolgárok gyermeke volt, aki éppen azért volt nagy jellem, hogy az ő váratlan és abnormis jövedelmei nem szédítették meg, nem kápráztatták el, és nem változtatták meg életfelfogását. Margit nem az a nő volt, aki ha pénzhez jut az ura, akkor kozmetikushoz szalad, és autót vesz, és azonnal körülutazza Európát... Margit nem „tyúk” volt, hanem az a tiszta, nemes, parlagi tyúk, aki a búzaáradatban is kapar, és csak akkor csíp fel egy szemet, ha megdolgozott érte. Margit mellett megmaradt minden pénz. Vásárolni lehetett. Építeni lehetett. Be lehetett rendezkedni. A pénz neki szabad rendelkezésére maradt, és arra költötte, amire akarta, befektethette. Ágnes mellett ez elképzelhetetlen. Margit őt úgy ismerte meg, mint egy fillér nélküli művésznövendéket, akinek nagy dolog volt, ha vacsorára parízert bőségesen tudott venni. Ágnes előtt úgy mutatkozott be, mint aki megengedheti magának, hogy földközi útra vigye, ha kedve tartja... Ha ebből se lesz katasztrófa!...

Hosszú ideig szédülten feküdt. Egyszerre megbomlott benne az élet szilárd szerkezete. Higgá vált a föld, mintha szét akarna oszlani. Ennél félelmesebb nincs, gyötrőbb a halálos ítéletnél, mert ott az ember a mások ítéletét teheti felelőssé, a rajta kívül álló dolgokat átkozhatja. Ő azonban úgy érezte, elvesztette a csatát, s nem jöhet többé semmi jó.

Másnap nem emlékezett rá, mikor és hogy is aludt el. Tulajdonképpen ott ébredt fel, az autóban. Addig kábult és tunya volt, csak nézett maga elé, mint mikor az ember nagy harc vagy nagy lumpolás után van.

Még az autóban is úgy ült, mint a hulla, ki se nézett az ablakon. Bécs periferiája nem érdekelte, csak arra eszmélt fel lassan, hogy milyen óriási ez a körzet, már egy órája mennek s még mindig csak külvárosi kisebb-nagyobb házak között. Olykor-olykor sűrűsödnek a félig épült, jövőt váró házak, ott bizonyára önálló nevet kapnak, községi szervezet van. Schwechat, Hunberg... Magyar emlékek? Bécs, mint egy hatalmas kuglóf, már ezer éve ínycsiklandozó falat a keleti barbároknak. Ezzel közelebb simult Ágneshez, aki a jobb oldalán ült, közepen.

Ágnes meleg volt hozzá, szép volt és jószagú. Oly boldogan kúszott hozzá, felcsúszott, amennyire lehetett, és engedte, hogy lankadt feje megérintse a felesége vállát. Ágnes néha ránézett s mosolygott. Mint egy anya, úgy mosolygott rá. Hát mégis van benne valami anyai? Fogták egymás kezét, néha görcsösen szorította meg az Ágnes finom, vékony, kesztyűs ujjait. Összeszorította, egész erővel, s ezzel csak jelezni akarta nagy-nagy szerelmét, amelyet semmi meg nem rendíthet. Borzalmas nap volt az a tegnapi. Talán az örület tört ki rajta. De hála

istennek, elmúlt. Most már nyugodtan érzi, hogy alapjában véve ő a világ legboldogabb embere.

Az út mellett a szétszórt házcsoportok, a futó pillantással meglátott kertkultúrák arra emlékeztették, hogy az emberiség is úgy lüktet, mint maga az emberi érzélem. Koronként feltornyosul, aztán hosszú ideig elcsillapodik. Olykor Bécset épít, aztán mint a visszahulló tengerhullám, szétporzik s vidéki életben élteti az emberiség sejtjeit. A jövő föltétlenül meg fogja szüntetni a tömegszállásokat, a tömbvárosokat, amelyekre addig volt csak szükség, míg a közlekedés oly nehézkes volt, emberlépés. Amint a sarut tengerlépő csizmává változtatta a technika, egyre távolabb lakhat a munkás a munkahelyétől s a vonat, a villanyos, az autóbusz, a kerékpár, az autó s majd a repülőgép segít a kicsiny embernek, hogy bárhol letanyázzon, ott ahol kedvére való levegőt, vizet, földet, virágos kertet talál.

Most befutott a kocsi egy kisvárosba, amelynek már a színe, szaga is megható. Régi város. Gondozott, mint egy szekrényben lógó hajdani elegáns kajzerrokk. Szürke ferencjózsef-kabát, szürke cilinder, szürke kamásni és lakkcipő. Baden.

Kanyargó úton dús fasorok alatt siklott a kocsi, s a hölgyek elkezdtek nevetni, s velük ő is. Felütötte a fejét és nevetett. Schön Karcsi koronként egy-egy magyarázó szóval:

- A régi bécsi társaság nyaralója. Különösen az udvarhoz tartozók állandó házat építettek itt. Tízezer lakosa, a legjobb villák, mind bécsi látogatóké. Újabban átalakult a nyaralóközönség, kezd hasonlítani a többi nyaralóhelyéhez, de a régi az sokkal szebb volt, és exkluzívabb mindenestre.

Szerencsére a bankár nem nagyon szeretett beszélni, így nem árulta el a többi badeni titkot.

- Úri hely - mondta Ágnes, s közben körmeit belemélyesztette a Péter tenyerébe. Úgy látszik, izgalmat okozott benne ez az úri világ.

- Itt van a színház, de van egy másik színháza is, az nem itt van, ugyancsak erre van, de távolabb.

- A Lakatosba megyünk?

- Nem, a Herzoghofba. Hát ha az ember egy órára jön, akkor a Herzoghofba száll, Pesten is, nem a Ritz, ugye, hanem a Pannonia, nem igaz?

Már be is kanyarodtak s jobbra az első kapu előtt megállottak. Kedves, múlt század divatával ékes hotel, sima homlokzat, sok virág. Péter szeretett volna a Lakatosba szállni, ismerősei vannak ott, s vágyott magyarok után.

Hm, már megint egy előkelő úr fogadta őket, igen előkelően, érdekes dolog, hogy a nagy darab emberek prêmes bundás portásnak születtek, az előkelő urak viszont hotelséfnak. Egész határozottan a legkiválóbb férfiak ülnek az európai hotelek irodáiban. Tíz hotelportás képes volna a világ tíz legelőkelőbb államfői tisztét ellátni s mennyivel jobban, mint az illetők.

Péter nevetve csapott az Ágnes vállára. Muszáj volt valami parasztságot elkövetni ebben az idült hangulatú előkelő hotelben. De azért ez érdekes volt, hogy mi maradt korunkra a császári korszak ízéből. Ez ma halott dolog, kriptá. Vajon ötven év múlva éppen oly unott lesz a mai merev, egyenes vonalú dísztelenség, mint most a múlt különös fülkestílusa? A szobájukban hálófülke, csipkefüggönnyel, ahogy a Makart-kor áhította a bizalmas szerelmi fészket. Még csoda, hogy villany és „folyóvíz” lappang. S a két szoba összenyílik, mint a vasúti fülkék.

- Az urakat egy órára szabadra bocsátjuk, mi olyan helyre megyünk, ahova csak nők mehetnek - mondta vidáman Nea.

- Csak nem zárdába? - mondta Péter.

- Vagy nőorvoshoz - viccelt a bankár.

A hölgyek nagyon nevettek, hamar rendbe szedték magukat, és sietve eltűntek.

- Megvárak lent, mester - mondta a bankár s elment a hölgyekkel.

Péter örült, hogy magában maradt. Egyáltalán igen különös volt Schön bankárral szemben. Lassan kibontakozott tegnap éjjeli érzése, mikor azt az előadást hallgatta, valami szénbányarablás felől. Akkor elhatározta magában, hogy nem fogadja el ennek a szennyos pénzét. S ma mégis minden ellenvetés nélkül jött el velük, hatalmas autójukon erre a kirándulásra. Igaz, áthárította a felelősséget Ágnesre, ennek a barátnője, ennek a barátja, ennek a társasága. S nem is akart most a tegnapi vad nekibúszulásokba ereszkedni. Inkább menekült minden fárasztó és nehéz gondolattól. Mikor lement, látta, hogy a bankár heves beszélgetésbe van valakivel, csak intett neki:

- Visszajövök - s egyedül ment ki a tiszta kis utcára. Egyforma apró emeletes házacsákák, mint hivatalnokok, állottak egymás mellett, elég jókarban és eléggé megderesedve és divatjamúltan.

Balra a nagy sétatér nyílik. Egyenesen odament. Ez is egy elmúlt kor túlfásított képével fogadta, tágas előkelőséggel a kispolgárokat, akik éppen olyan megtisztelve érezték magukat, mintha a főhercegi parkba kaptak bebocsátást.

Térzene. Trombiták és üstdobok. Ez is furcsa, hivatalosan előkelő és unalmas. A padok sűrűn tele hallgatókkal; kik lehetnek? Vajon már vendégek? nyaralók? vagy a város polgárainak van ideje kijárni és üdülni a városi kertben? Mégis inkább nyaralók lehetnek, mert valamennyien úgy öltözve, ahogy illik. Hatalmas egy park. Gyönyörű fák, növények, szőnyegvirágok óriási csoportjai. A muskátli, mint valami mező nyílik, szabálytalan területek úgy vannak teleültetve vele, mintha ott nőtt volna vadon. Milyen más s főleg milyen ősjogon úri világ! Mekkora hivatalnoki gárda nőtt ki ebben a Bécsben, hogy ennek az elitje egész nyaralóvárost növesztett magának. Felvillant benne, hogy könnyű volt nekik, volt abban az időben Bécsnek egy remek gyarmata. Közel is volt, gazdag is volt, tehetetlen is volt, onnan vígan folyt be minden pénz, ami csak kellett. Még ezeket a hegyoldalakat is, abban az időben, magyar pénzen dekorálták. A kamarai számadáskönyvek jutottak eszébe, a tizenhetedik században a kassai kamaránál meg a pozsonyinál rendelték el a főhercegek járandóságait. A végvárakra nem volt pénz, a magyar katona oly éhségben és ruhátlanságban élt, hogyha a török megjelent a falak alatt, félig-meddig nem bírta, félig-meddig szégyellt kijönni, kiszállni a harcra. Sokszor a feleségük szoknyáját viselték, mert nem volt posztó a katonák ruházatára. Ugyanakkor pontosan mentek negyed-évenként az ezrek és tízezrek a kiutalványozott címeken a hadialapból Grácba és másfelé... Most nehéz lenne megépíteni ezt a parkot és ezt a várost, gondolom, még a fenntartása is megerőltető.

De szép. Tagadhatatlan, hogy szép. Fölment a Gloriettig, s csodaszép kép nyílt meg előtte, le a városra. Az emberre fölemelő és elragadó hatása legfőképpen az égnek van. Aztán a nagy síkoknak s a nagyméretű természeti képeknek. De bentről, a szív eresztékeiben a növényzet csodálatossága tud leggazdagabb örömeztetéseket adni. A természet mindig szép, még a válogatott és gondozott és művészileg berendezett természet is milyen szép. A fák nem tehetnek arról, hogy jön a kertész, s kiemeli őket a vad életközdelemből, és idehozza és ellátja, és legjobb vágyuk és álmuk szerint mindent megad nekik, hogy a legpompázatosabbakká nőjenek, ahogy a magárahagyatottságban csak igen kevés példánynak sikerült. Itt mindnek sikerül, mert arra is vigyáz a kertész, hogy a nagy bőségben agyon ne nyomják egymást. Szép... Szép az, aminek láttára felkiáltunk, hogy: *szép*... S akkor kiáltunk így fel, ha az objektum, amire ránézünk, a saját belső törvényei szerint tökéletes. Szép ugrás a legjobb test-

tartással véghezvitt legmagasabb ugrás, szép trágyadomb, amelyik tökéletes „szarvasba” van rakva, van benne legalább harminc kocsival, jó érett, jól kezelt, tehát annak, ami a legtökéletesebb... Most villan eszébe, hogy hiszen két évvel ezelőtt volt már itt, itt volt Margittal... Megrázkódott a borzalomtól. Micsoda szörnyű ember ő: hogy lehet megmagyarázni ezeket az ő szédült hajszait... Nem jó embernek önmagával találkozni... Mentség az, hogy a szenvedély hajszolta?... Az akkor volt, mikor Ágnes már nem felelt... Ez a derék Ágnes, ez képes lett volna, ha ő csak egy pillanatra abbahagyja az üldözést, képes lett volna, hogy végképp lemondjon órála... Hiszen ha ezt meg lehet érteni... Egyet megért, s kénytelen elfogadni: Ágnes férfiasan viselte magát. Ahogy egy határozott állásfoglalást férfiasnak szoktunk mondani, ő viszont gyermekesen. Pedig mégis ő volna a férfi, ha igaz, s rajta voltak a nagyobb felelőségek. Neki feleségről, gyermekekről, családi s társadalmi állapotról kellett gondoskodni: de ő azt mondta magában, én most szerelmes vagyok, nekem minden szabad... Szabad volt, senki sem állotta útját, ha ő maga nem, akkor ki? Független ember volt, semmi hivatala, bőséges pénze, már nem is kellett dolgoznia, csak engedélyt adni, hogy egyik vagy másik szobrát újra öntsék, faragják...

Az akkor volt, mikor visszajött a Pest környéki bujdosásból, s nem változott semmi... Mért jött vissza?... Ilyen rövid távolságból vissza kellett jönni, mert nem lehetett indokolni saját maga előtt, mért nem lép be saját küszöbén. Kidobta hát magát az ország határán túl... s ott vette észre, hogy Bécs, az nem távolság... közelebb van, mint Szeged... Ahogy elhelyezkedett a Bristolban s meglátta a telefont a szobában, azonnal felhívta Ágnest, hogy közölje vele, hogy jöhet... Jöjjön, úgy ahogy van... Mindent kap, ruhát, bundát, fehérneműt, amit csak akar, szórakozást, jelentékeny pénzösszeget vett ki a bankból, s kétségbe volt esve, hogy Margit felbontja a folyószámla elszámolást, és tudni fogja, hogy meglopta önmagát s mire?... Ágnes nem volt otthon, nem beszélhetett vele, s nem volt elég lelkiereje újra s újra hívni. Nem bírta el a szíve zakatolását várakozás alatt... S levelére semmi válasz... S aztán hívta Margitot, s Margit megérkezett.

Emlékszik, az Ostbahnhofon, a piszkos, hosszú csarnok alatt, csak jön szembe vele Margit, féloldalt ejtett fejjel, hosszú szürke köpenyben, árván és démonian... a keresztfára menő... izzadt arccal sápadva, álmokóros szemmel a végtelenbe nézve: „Maga kit várt? Kit szeretett volna? Mért hívott engem? Mért szorult rám?” Ilyen dermesztő, kísérteti tiszta támadó szavakkal köszöntötte, hogy ő se holt, se eleven nem volt... Borzalmas volt együtt Bécsben. Már voltak itt, akkor is borzalmas volt, mert a vasút mellett laktak egy kellemetlen hotelben, s onnan kellett bejárni naponta a városba múzeumokat nézni, s Margit már akkor is unta a múzeumokat... Próbálta úgy szórakoztatni, mint egy idegen nővel tette volna; nehéz volt, Margit nem engedett költeni... Akart neki ruhát, bundát venni, semmit sem fogadott el, csak egy kis szvettért. A Mariahilferstrassén vették, a Gerngrosshausban. Hogy lehet az, hogy Margit megtalálta ezt a tömegáruházat, ahol minden polgárasszony a paradicsomban érezheti magát? Harminc schillinget adtak ki egy kötött kabátkáért összesen, de legalább egy órát töltöttek ott, s mindent sorra válogattak. Végre Margit megállapodott egy darabban s mikor felvette, rettentő snasszul állott neki. Ő iszonyú ingerült lett, Margit elvesztette fölényét, sírva fakadt, hogy ne szekírozza, vegye meg, amit akar. Ő fölkapott egy geometrikus mintájú kabátkát, s felvettette vele. Nagyszerűen állott, mindketten nevettek s megbékültek. Ez volt a Margit baja, most érzi: nem tudott együtt nőni övele. Tökéletes feleség volt, míg a műterem volt a világ, s az a kis világ üres volt és hideg és koldusszegény. Nagyszerűen tudott kicsiből sokat produkálni. Később, mikor jöttek az örült megrendelések, minden község a bombavetőt meg a haldokló hőst akarta, s csak úgy áradt a pénz feléjük, mint egy aranyfolyam - akkor Margit nem bírt meg evvel. Még mindig nagyban vásárolt, mert úgy olcsóbb, ha húsz kiló

cukrot vesz egyszerre. S mivel olcsóbb? A cukor ára maximálva van, legfeljebb húsz fillért takaríthat meg...

Ez a Baden abban az időben csak szürke volt és csak kiskaliberű hely. Még Margitnak sem tetszett. Emlékszik, hogy végtelen sokat kellett gyalogolni. Az állomástól a fürdőig gyalog mentek, s Margitnak már majd leszakadt a lába, s mikor megérkeztek az új, éppen akkor megnyitott napos fürdőbe - a Doblhof-udvar nagyon tetszett Margitnak, a régi kockaköveivel -, a fürdő megrettentette modernségével. Ő a női testeket tanulmányozta, jók most ezek a trikók, már egész a görög gimnáziumokhoz értünk vissza, az aktokon semmi, csak a nedvesen rájuk tapadó trikó. Margit félreértette, s úgy érezte, hogy ő egész féktelen s csak bujálkodásra gondol. Eső jött, mindenki kiszaladt a vízből, hogy a kis égi zuhany elől meneküljön, furcsa volt a szárazföldi állatok zavara...

De az idő telik, s ő feláll, hogy visszagyalogoljon a hotelbe.

A fák itt maradnak, csodálatos szépségüket tovább árulva, mint az odaliszkok. Aha, itt is voltak akkor Margittal, be is mentek a római fürdőbe. Valami keskeny folyosó, ásatás, az ősi római építkezéshez vezet, valami villannyal megvilágított kút, amelyben látni a zuborgó forrás feltörését. Ilyen gyermeki s édes emlékek maradtak benne. Margittal kisgyermekül kellett volna végigjátszani az életet: kishivatalnok, akinek egyszer az életben módjában van, hogy eljut Badenbe, s szűkecskén leülnek a hangversenyteremben, lent a téren s a többi magyartól hallani, hogy „még ez sincs nálunk; hol van Magyarországon, melyik kisvárosban van egy ilyen népszerű hangversenyterem? Badennek nincs több lakosa, mint Mezőtúrnak, s mi van itt, és mi van Mezőtúron?”

Schön bankár ugyanazon a helyen volt a hallban, ahol hagyta, s ugyanazzal az idegennel, ugyanolyan hevesen beszélt még most is. Amint őt meglátta, elbúcsúzott tőle, s hozzá sietett a legnagyobb előzékenységgel.

- A mi hölgyeink jócskán elmaradnak a zárdában.

- A zárdába mentek?

- Nem mondta Anyó, hova?

- Nem.

- No akkor megiszunk legalább egy pohár sört, míg megjönnek.

Bementek hátra az étterembe. Ez is nagyon kedves volt; igaza van a honfi bánatának, hol van Karcagon ilyen étterem?

És ilyen sör. Remek, friss és üde, de Anyó nem iszik sört.

Iszik Schön Karcsi. Kellemes disznófejével úgy habzsolja, közben lehunyva a szemét s feltátva a száját: ezt meg kell mintázni.

Ez remek. Ki fogja hangsúlyozni a sertés motívumokat, a kis áll, a tömpe orr, a rengő tokák... Hatalmas testi kéj...

- Nagyon megnéztél, mesterem - mondta a bankár szelíd mosollyal.

Aha, kezdi a csábítást. Jókor. S hiúságában milyen slemil gyáva? Azt szeretné, ha felfedezik.

Elhárította:

- Megnéztem az este kedves anyádat...

A bankár sóhajtott:

- Szegényke, már nem a régi... Beteg a drága lelkem anyám. Éppen gondolkozom, hogy bármennyire is imádom, ebben a kondícióban talán mégse kellene megörökíteni...

Ha nem tudta volna, mi következik, most megdühödött volna, hogy elvesz a pénz, amire számított. Mit mászkál ő ezzel vacsorára, kirándulásra.

A bankár tapintatos volt, még mindig nem hozta szóba titkos vágyát.

- Á, a kegyelmes úr - kiáltott fel, s megjelent barátunk, az aranyos öregúr. Kedvesen intett feléjük. Lódenkabátban volt, rövid nadrágban s nagy cipőkben. Kellemesen köhécselt és hozzájuk lépett:

- Az én kedves honfitársam - mondta. - Legdicsőbb honfiak!

A bankár tessékelte, s ő le is ült egy percre.

- Uraim, ez a város az én szülőhelyem, ahol egész gyermekkoromat eltöltöttem, s mindent tettem a születésem kívül. Jó atyám az udvarnál levén, mint igazi magyar úr, ő is itt vett magának egy igen helyes, kedves kis palotát, nyaralót, és tizenhárom éven át itt töltöttük a nyarat, mindaddig, míg jó atyám áthelyezést nem kapott mint diplomata Moszkvába, és így meg kellett válni a mindenkor szép badeni nyaraktól.

Kissé nehézkesen beszélt magyarul. Áradt körülötte, mint a 4711-es kölni szaga, a világban járt-kelt, külföldön élt magyar úr nemzetközisége.

- Itt vannak a hölgyek, a csodaszép magyar hölgyek.

Megérkeztek Ágnes és Nea. Milyen szép ez a Nea. Tegnap este nem is látta ilyen szépnek. Érdekes, a háziasszonykodás némely nőnek nem tesz jót, leszállítja a színvonalát. Szép fekete asszony. Lovon, lovaglókostümben lehet nagyszerű. Ágnes zsebkendőjét tartott a kezében, s minden pillanatban az orra alá emelte. A szeme különösen fénylett, Péter aggódva nézett rá.

- Szép templomok vannak itt - mondta Ágnes, s Péternek az volt az érzése, hogy azért mondja, hogy elterelje a figyelmet arról, hogy hol voltak.

Különös, ha Ágnessel találkozik, még mindig van valami abból az idegenségből, ahogy azelőtt voltak egymással. Mindaddig nem mer hozzá közeledni, míg Ágnes fel nem oldja egy odaadó mozdulattal. Ha ez elmarad, akkor számára tovább is az előkelő és híres nő, akit semmiképpen sem mer lekicsinyelni azzal, hogy fölényt gyakoroljon vele szemben. Most is csak állott, előzékenyen s valamire várt.

- Nea, szívem, egy pillanatra felmegyünk?

Péter megijedve nézett Ágnesre: csak nem beteg? De Ágnesnek egész arca vidáman ragyogott. Mégse tudta megtevéstzeni már Pétert, mert ebben a tündöklésben volt valami túlzott.

- Hát csak sörözgessenek az urak, élvezzék a szabadságot - mondta Ágnes, s a bankár nagyon nevetett.

Nea visszaszólt:

- Telefonáltál?

A bankár ugyanazzal a nevető arccal mondta, hogy nem, és mégis valami történt ebben a pillanatban, ami Péternek minden figyelmét elvonta saját magáról, Nea arcából valahogy fenyegető gázfelhő szállott fel, s a bankár máris sajátságos módon elborult s gyászos lett. Még utánanézett a két nőnek. Nea volt az idősebb, bár ki tudja:

- Hány éves házasok vagytok?

- Mink, mesterem? ki kell számítani.

S Péter már tudta, hogy azon gondolkodik, hogy tud legkisebb számot állítani össze. Szórazott volt a szép Schön Karcsi a nyugodt, emésztő disznófejével, most valami kellemetlen dolgot emésztett.

- Hol ismertétek meg egymást?

A bankár, aki az évszámra egyáltalán nem reflektált, erre valami kis ingerültséggel:

- Otthonról. Az ő apja volt a nagy boltos, az én jó apám volt a kis boltos. Nekik volt a piacon, a református templom mellett nagy házuk, mi a kutyaszorítóban voltunk, és életem legnagyobb álma volt, a szép fekete tündér, a Weisz Regina.

Fanyarul nevetett.

- Szóval együtt indultatok.

- Együtt nem. Ő nem indult, én indultam utána. Ez egy nagy esemény volt; mikor az ember tizenhat éves, mi?

- Úgy értem, hogy együtt indultatok, hogy együtt csináltátok végig az életet, jóban-rosszban... Nagy karriert harcoltatok ki, s úgy látom, Nea asszony bírta az iramot, versenyt bírt veled menni előre...

- No, istenem. Egy nő, az nem tud letörni. Mitől törjön le, mikor folyton javult a helyzet?

Margit mitől tört le? Ha visszagondol: életének minden szakaszára egy-egy másik és új nőt kellett volna beállítania... Hogy is van csak:

- Egy keresztény nő magával hozza a családi princípiumokat, amennyi a familiájában elért nívó vonala - mondta hangosan. A bankár figyelemmel nézett rá, s ő saját magát akarta felvilágosítani evvel a frissen felbukkant gondolattal:

- Egy keresztény nő magával hozza a családi princípiumokat. Abból nem enged, s azt kibővíteni nem kívánja. Ez különösen akkor érvényesül, ha alacsonyabb viszonyok közé megy férjhez. Bármilyen mélyre száll le a nívó a férj miatt, a keresztény nő egy pillanatra sem felejt, hogy ő ki, mi, honnan származik és mi az igénye és mire van joga. Ezt föltétlenül kiharcolja, s ha mást nem tehet, ha például a férj teljesen hasznavehetetlen, akkor a gyermekeibe ülteti be. Ott van az anyám, aki házasságával mélyen leszállott a literátus család szintjéről a parasztleletbe. Csak néhány év kellett, a férje otthagya a falut, illetve a földművességet, maga erejéből iparos lett, végül Budapestre vitte a családot és kilenc gyereket, valamennyit egyetemi végzettségig nevelte. Ezt nem ő csinálta: az anyám, aki oly gyenge volt, mint a sóhajtás, de soha nem szűnt meg sóhajtani, s evvel az apámban hihetetlen energiát fejlesztett, felfelé törekvést... Ugyanígy van a húgom, aki megint, valami családi végzet miatt, ismét mélyen leszállott, már annyiban, hogy abszolút energiátlan széplélek felesége lett. Míg kislány volt, elkényeztetve nőtt, mint asszony pompás gyerekeket hozott a világra, és állati munkát végzett és végez értük. De a sziklából is élővizet fakaszt, és a gyerekeit úgy táplálja, neveli, iskoláztatja, hogy annál jobban egy egyetemi tanár mellett sem tenné. Zongoratanárnő, ez mindent megmond, a töméntelen futást, ácsorgást, megaláztatást és éjjel-nappali harcot: mosni,

súrolni ugyanazzal a kézzel, amikkel az elefántcsontbillentyűket veri, s a cseléd éjszakákból művészi nappalokra tartani fenn magát. Magáért sose csinálná, gyermekeiért halálíg fogja... A keresztény nő csak a veszélyben és bajban nagy. Mártírnőnek nevelte őket az utolsó kétezer év... A Krisztus, aki a gyermekeket megváltotta, az anyákat letörte a szeretet parancsával... A keresztény nő akkor kerül válaszütra, ha előre nem látott módon jó sorsa lesz, ha magasabb életszintre kerül, mint amilyenre előkészítette az ifjúsága... Ebben az esetben viszont kerékkötője lesz az ura karrierjének, rosszabb eset, ha odáig vadul a dolog, hogy egészen meg is akasztja az életet. Vagy az uráét, vagy a sajátját... A keresztény asszony amilyen görcsösen ragaszkodik hozzá, hogy a szülei rangjából és életszínvonalából semmit sem enged, oly elszántan nézi le az ura magasabb szintjét. Ha egy kispolgári lányt az ura grófi családba visz is be, az asszonynak az az elszánt meggyőződése, hogy neki ott semmi sem imponál, de hogy is imponáljon, mikor... Ha meg az történik, hogy a férj a szerelem kezdetén alacsonyabb ponton állott nála, akkor az a férj a világ minden pénzét s minden hatalmát a kezébe kaparinthatja, de azt el nem éri, hogy a felesége szemében is megnőjön. A keresztény asszony apjának a pipáját többre becsüli, mint ha férje a világ aranyát megkeresi.

A bankár szintén saját gondolataival volt elfoglalva. Soká ültek így szótlantul s önmagukkal vitázva. Akkor a bankár fölrezzent.

- Pardon - mondta és felállt: - Telefonálni megyek.

Péter utána nézett. Valami feltűnt neki. Ez a férfi, aki azon dicsekedett tegnap, hogy sose volt szerelmes, mert neki nem kellett szerelmesnek lennie: őt szerették - most egy kicsit szerelmi nyomorban levőnek látszott... Nincsen ez a felesége igájában?... Az egész ember olyan volt, hogy büzőlgett belőle a mocsár. Szabados és elkapatott gazdag ember. Még csak nem is az elkényeztetett gazdag fiú, ahogy még tegnap gondolta: született szegény, csak az élet kapatta el... Bizonyára dőlnek utána, előtte a nők, mint kasza előtt a rend. De micsoda nők? a pénz elé suhogók, akik a szépséget kínálják, árulják és tékozzolják... De volt-e igazi nővel, jellemmel dolga valaha... Eggyel, úgy látszik, eggyel van, a feleségével. Tehát mindenkinek a feleség az élet legnagyobb problémája...

Már ebben a mi régi avult, konzervatív házassági szerződésünkben, ahol a férfi azt a nőt keresi ki, aki neki egész lényével sugár és csillag tudjon lenni s maradni... Ez nagyon különös morális feladat, amit ez a kétezer éves társadalmi élet teremtett, hogy a vevőt, az alkalmazót, a hatalom tulajdonosát tartja rabságban az alkalmazott, a leigázott, a megvett élettárs. A házasságban, gondolta tovább magában, van valami szimbolikusan misztikus: az egész emberiség legnagyobb feszültségei a két személy viszonylatára vannak felparcellázva. Úgy tűnik fel, hogy az élet nem is több, csak annak a két lénynek a szakadatlan viszonyban létele, akik házastársakká lettek. Mindennek alapja a gyermek. Azért kell ennünk, hogy a testet fenntartsuk a gyermek javára. Azért kell a föld összes problémáiban részt venni, hogy a létet kedvezővé tegyük a gyermek számára. Az élet alap-problémája tehát a gyermek: ahogy a növény csak azért él, hogy magvakat hozzon. A faj fenntartása egyértékű a világtest életével az űrben, sőt annál még több, mert azt még nem is kutatta senki, tudtommal, hogy a föld mikor és hogyan fog új földeket szülni. Osztódás útján, vagy holdakkal való közösülésben? Mert ha az égitest nem gondoskodik az utódjáról, akkor az egész mindenség megbukott mint alapelv. Vagy állítsunk fel egy olyan hipotézist, hogy a hold s a föld nem több, mint az atommag, és semmi sem biztosít, hogy a sejt legkisebb bolygó neonja szintén nem kozmosz, melyben naprendszer él, ahol ismétlődnek a számunkra megnyílt kozmoszok, s valahol ott is van egy föld, amelynek végtelen kicsiny glóbusain hozzánk hasonló emberi lények tűnődnek a Mindenség értelmén, ahogy én most Szitnyaival, aki Lányfaluban meglátogatott.

Fájdalom, oly távoli folytonosságokat lehet elképzelni, hogy abban az ember élete s az egyéné sehol fontossággal el nem helyezhető. Micsoda makacssággal ragaszkodik a Mindenség a már beállított sínek fenntartásához. Éppen most leltek egymillió éves emberi koponyát...

Dus Péter tünődéseinek megnyugtató alapja, hogy fia lesz, gyermeke, aki tovább viszi a végtelen felé egy lépéssel a fajt. Ahogy elmeredő szemmel utána néz Ágnesnek, hogy tűnt el az elébb, mikor felment: egyszerűen úgy tűnt fel neki: *a nő egy zsák, amiben télire megőrzi a magot*. A tél a jövő. Ágnes egy méh, készen áll, hogy befogadja az ő lényét. A hím a mag hordozója, a nő a mag fészke. Minden egyéb csak jelentéktelen játék amellet a teljes jogú szükségesség mellett, hogy a faj tovább éljen. Halad a hím az élet útjain, és keresi az anyát, akibe átadja magát. S a nő semmi más, csak melegágya a jövőnek. E pillanatban tisztában volt vele, hogy a generációk végtelen sora ezzel foglalkozott és semmi mással: a hím a nőn át folytatta a termelést, s a nőtény-lét szakadatlan csak arra van kitérve, hogy befogadja az öröklétet át a magvat.

Természetesen ahhoz, hogy a férfi a nőt kiválassza, megkapja s hogy a nő a maga hímjét felfoghassa, hosszú életen át sok minden egyebet is kell művelnie, de a lényeg ennyi és semmi több: megtermékenyítés.

A második feladat a gyermek felnevelése. Ez teszi jogosulttá a férfinak minden munkáját s a nőnek minden önfeláldozását. Ahogy a rovar hatalmas hozzáértéssel keresi, hova rakja le a petét, hogy a kikelő ivadék életlehetőséget találjon: így keresi a faj megbízott egyede... Nemcsak a testiség legtökéletesebb adottságait, hanem a pár legjobb alkalmasságát a végrehajtásra.

Lekönyökölt az asztalra, s belenézett a semmibe.

Ő már a második ízben szédeleg az örvény szélén.

Margit ott bukott meg, hogy nem tudott vele lépést tartani. Abban a pillanatban, mikor többet kellett volna produkálnia, mint amennyit az anyja, apja valóban produkált: elvesztette az iránytűt, nem tudta merre menjen, és mit kezdjen.

Most az a kérdés, hát Ágnes?

Nyilvánvaló, hogy Ágnes is hoz magával egy kezdeti sebességet. Biztos, hogy abban a vonalban kifogástalanul tudna haladni. Ágnes maga erejéből elért egy magaslatot: ez az ő hozománya. De az éjjel máris kiderült, hogy ez a hozomány elértéktelenedett, nullifikálódott, amint ő útjába áll az érvényesítésének... Ő nem fogja engedni, soha és semmi körülmények közt, hogy Ágnes tovább a színésznő szabad legényéletét élhesse: anélkül pedig nincs sem siker, sem létezés, sem jövedelem. Az Ágnes pénzértéke tehát kikapcsolandó a jövőből.

Ha pedig ez lesz, hogy alakul a helyzet? Lássuk csak, ezt magában kell eldöntenie s felismernie, ezt még csak ki sem beszélheti magából... Ilyen gondolatokkal a világon senkivel, még a saját édesanyjával sem osztozhatik. Ha Ágnes csak feleség marad, akkor mi lesz belőle?... Saját munkájával megteremtett magának egy lakás-öltözés-föllépés szentháromságot: nyilvánvaló, hogy ehhez annál makacsabbul fog ragaszkodni, mert sértve érzi majd magát, hogy valaki megakadályozza abban, hogy saját magáról gondoskodni tudjon, bár képes rá... Neki tehát nem úgy áll a helyzete, hogy a házassággal meg kell fizetni a nőt, hanem úgy, hogy kárpótolni kell őt valamiért, amit a házasság miatt veszített... Egyszer, jogász korában, Debrecenben már felmerült előtte ez a probléma. Volt egy drámai hősnő a színháznál, akit ő mint néző nagyon szeretett: egyáltalán nyoma sem volt szerelemnek, intellektuális érdeklődés volt. Már nem volt fiatal a nő. Ha most visszagondol, harmincon felül lehetett: az akkor sok volt. Egyszer csak azt hallja, hogy férjhez megy. Nagyon meghökkent. Kihez megy Macbeth felesége? Kihez mehet a

shakespeare-i szerepek hatalmas, izmos, komoly ábrázolója? Legnagyobb bámulatára kisült, hogy a városnál egy irodatiszthez. Nem a főjegyzőhöz, nem a főügyészhez, hanem egy reménytelen, öregedő, elkövéredő, kopaszodó irodatiszthez, akinek soha már nem fog nőni a fizetése, s most mi lehet, alig több, mint egy tanítóé. Megkérdezte a színház kedves öreg pénztárosát, mit szól a Kovács Annus házasságához. Az öreg színész vörös bibircsós arcán nyájas megnyugvás volt: „Fiam - mondta -, *feleségül* veszik.”

Tíz évvel később hallotta, hogy Kovács Annusnak két gyereke lett, s maga mos rájuk. Á, milyen remek volt a Szókimondó asszonyságban - egész biztos, hogy származására nézve nem lehetett több, mint egy kishivatalnok lánya. Hazament a házasságba.

Most „hazajön-e” Városhy Ágnes? Képes lesz-e Városhy Ágnes kikapcsolódni a nagy démon életköreiből, s hazamegy a kishivatalnoklány életét folytatni, ahonnan kiszökött egy időre, a színpadra?...

Megremegett: fog-e gyereket szülni? Ha igen, akkor az eldönti sorsát, akkor mindent fog... Elmosolyodott: hiszen ahhoz, hogy egy nő gyermeket szüljön, nem kell éppen valami zsenialitás, sőt... Még jobban s szinte kajánul mosolygott: inkább butaság kell hozzá, a mai orvosi technika korában... Mélyen elkomolyodott: vagy valami isteni hit kell hogy legyen benne, bizalom a saját és férje fajtájában és a fajták jövőjében...

Már régen érzett magában valami nyugtalanságot, aggodalmat, gyötrődést. Mi baja Ágnesnek?... Csak most tisztul ki benne, hogy Ágnes miatt izgatott. Sápadt volt. A festék ugyan takar, s mégis sápadt volt. Valami baja van?... Vagy csak a tegnapi este látszik meg rajta?... De nem, mintha vérvesztesége volna, oly fájoan mosolygott...

Felállott s egyszerűen felment a szobába. Látni akarta, látni kellett ezt az Ágnesét. Mért fénylett a szeme? Talán csak nem lázas? Hol hült meg? Illetve mi elől menekül a betegségbe? mert neki már egész kész filozófiája volt, hogy a betegség a lelki válságokkal szemben *remedium*³, *refugium*⁴ és megoldási mód. Egy egészséges, boldog ember sohase lesz beteg. De ha valami baj tör rá, ha baklövést baklövésre halmoz, ha elrontja valamiképpen az életét, akkor azonnal beteg lesz. Azért ha valaki beteg, már ő nem is azt szokta kérdezni, hogy mi a baja, csak azt, hogy: mi baja? Tudniillik, mi baja van az életben? Reménytelennek találja a helyzetét?

A folyosón süppedő szőnyeg, az ajtó oly zajtalanul nyílik, hogy még ő sem hallja neszt. Ahogy belép a szobájukba, a másik szobából nagy vitát hall. A bankár és felesége vitatkoznak. A két szobát elválasztó ajtó nincs jól zárva, minden szó áthallik; németül beszélnek, így nyugodtan mondhatják egymásnak, amit akarnak.

Még ideje sincs, hogy elmosolyodjon ezen, meglepi a hang zenéje. Schön Karcsi heves, felháborodott, kétségbeesett - Nea hideg, elutasító, kémény. Ó, ó. Hiszen ezt jól ismeri. Ugyanez volt a viszony közte és Ágnes közt, míg csak ez a boldog fordulat be nem következett. Úgy, hát ez az a ragyogó szerelmi kivétel? Schön Karcsi, a világ bankárja, a pénz királya ilyen nyomorban van a felesége előtt? Mikor már a férj veszekszik és dühöng, akkor az már igen beteg állapot, akkor az már szánni való koldus. Mindig az a higgadt és fölényes, aki felül van, aki dobja a másikat... Hallatlan: a nő szakít... szakításról beszélnek. „Kinder”... a gyereket is elhagyja... vagy magával viszi?...

³ orvosság, gyógyszer

⁴ menedék

Szédül a megdöbbenéstől. A szomszéd szobában, a pillanatnyi barátok között a végzet jelent meg...

- Teremtsen rendet! - mondja az asszony magyarul.

Aztán megint németül beszélnek. A bankár hangja fulladt és tompa.

- Telefonáljon! - mondja újra Nea... A végzetes, a döntő szót csak anyanyelvén mondhatta ki: Telefonáljon!...

Milyen halálos csönd van odaát.

Sajnálja őket, hogy kihallgatta. Sajnálja őket, hogy így szenvednek. Végigmegy a szobán, és leül a tükör előtt a kis garnitúrában, a fotójbe. Oly erőteljesen mozog, hogy a másik szobában meghallják. De ott nem hallanak semmit. Mély csönd van. Akkor szól a telefon: Halló... bitte...

Schön Karcsi németül beszél, de világosan érteni, hogy egy férfival beszél, akit meghív. Ó, hogy meg van alázva, hogy színeskedik, rettenetes, ahogy vége az életének.

Ágnes megjelenik az alkóv függőnye közt:

- Maga itt van?

- Itt, szívem... Imádlak - súgja hozzá halkan.

Egy óra múlva a nagy autó az országúton suhan. Milyen remek utak ezek, s milyen pompás kocsik. Semmi rázkódás, semmi döccenés, mintha a paplan alatt feküdnének, s a matrac ringana velük...

Nea milyen jókedvű, s Karcsi is hogy igyekszik... Világért meg nem sejtetné, hogy most legjobban szeretne halálos betegen feküdni, negyvenfokos lázban...

- Ó, Ágnes negyvenfokos lázzal is játszik - hallja a saját hangját. - Ilyenre csak nők képesek és csak színésznők... ez is mutatja, hogy a színészet nem ipari foglalkozás, hanem mint minden művészet, szenvedély... de a színészet mégis nehezebb más művészetnél, mert én bizony negyven fokkal soha életemben nem törtem a fejem, hogy követ faragjak, de a színésznő nem hagyhatja ott a posztját... mért? - s nevetett - mert elfoglalja más...

Mindenki nevetett az ő ötletén, de ő érezte, hogy a három ember közül egyik sem figyel oda. Tudta, hogy Schön Karcsi felől mondhat ma, amit akar, annak megvan a maga baja. Nea, az is fütyül rá, az ma akkora győzelmet aratott, mely versenyez a legnagyobb hadvezérével... De azt nem tudta, hogy Ágnes mért hallgat? Mért nem figyel? Talán részt vesz barátnője ügyében? de nem, hiszen csak éppen összemosolyognak, de mintha csak ki-ki a saját várából pillantana át. Értik egymást, megértik egymást, de mindenkinek van saját magának éppen elég gondja...

Mikor a Rax kötélpályán úsztak felfelé, szédület és boldogság vett erőt rajtuk. Most az égben szállok, mondta magában. Még sose ült kötélpályán, s tündéri érzésnek érezte, ami zsibong a testében: Most itt az abszolút boldogság... - mondta magában, és forrón szorította az Ágnes karját... a felhők körülöttük legelnek, nyájban... Mikor a váltás jött, ahol a tartóoszlopokon némi zökkenéssel váltott át a villa, mindenki felrezzent, és sokan felsikoltottak Ágnes nem s ő sem. Ők ketten hősök és üdvözültek. Lent a mélyben a fenyőfák mint törpe giz-gaz maradtak lent.

- Zerge, zerge - kiáltott fel valaki, s egy magyar fiú bolondosan utána: - Zerge erter Herr...

A zerge a legnagyobb nyugalommal éppen a pálya alatt csipegette a fűvet:

- Az angolok Kunszentmiklóson gólyát akartak látni, ezért építettek nekik egy kis csárdát, s annak a tetejébe, a fészekhez, odakötöttek egy igazi gólyát. S milyen remekül viselte magát, egyáltalán mintha nem is lett volna fogságban, hanem maga kedvére tollázkodott a fészek szélén. Vajon ez is nem idegenforgalmi zerge?... - S a magyar diák harsányan kiáltott le a zergének: Zerge erter Herr...

Ágnes mosolygott a Péter igyekezetén, de ahogy lehunyt pillái alól ránézett, a szeme sugara már idegen és csábos tűzzel lőtt. Mintha kedves nyögéseit mondaná: No... mester... hát lássuk mit tud?...

Ő megvadulva és még mohóbban pillantott bele, égetett bele a szemébe. Ágnes nyafogósan szólt Neának:

- Tizenennyolc éves. Ez a tizenennyolc éves. Sose fog megöregedni.

Nea nem szólt, összecsukta buja ajkát és hallgatott. Nem nézett Karcsira. Ő tudta hova néz...

Mikor felértek, s a könnyű kedves lejtőn a csúcs felé sétáltak, kilátást nézni, Péter ahelyett hogy hallgatott volna, folyton beszélt, pedig nem is arra volt kíváncsi, amit kimond, hanem arra szánta el magát, amit a természet üzen...

Szélesen elszórva ment a kirándulók tömege. Kopár volt, vékony szálú fűvel alig volt fedve a hegyoldal. Óriási perspektívák. Hegyek libegnek, mint szélben a kiterített mosás. Le kellene ülni, leheverni a szúrós száraz fűben s percekig, órákig, végtelen hosszú időig nézni s csak nézni a kilátást... De nem lehet, mindenki megy, mintha valami cél üzné őket s ők is lépegetnek... Egy acélos kis öreg vezeti őket, stájer nadrágban, bőrnadrág, amit ötven éve visel, a Rax királya mondják.

- Nézze csak, az alpesi mesék figurája az ősi mesekönyvekben, mint idegenvezető.

- Encián - kiáltott fel Nea, aki itthon volt, s már ismerte a parányi kis kék szemű virágot.

Itt fent a magasban, kétezer méteren, a levegő már tiszta, mitől is legyen fulladt: magyarázhatatlan örömrész van az ember szívében: Mért? az ember csakugyan, a szó földi értelmében a magasba vágyik?

Hóbuckák itt-ott, mint tavaszi olvadáskor a kukoricató pici halmán egy kis ottmaradt hó, ahogy eljegesedik az északi oldalon. S minden üres. Kié ez a roppant terület, hogy egyetlen marhát sem legeltetnek a turistákon kívül?

S Ágnes milyen kitartó. Mint egy zerge - zerge erter Herr -, itt csak kacagni szabad, itt az Isten szeme előtt vagyunk... Hogy szeretné megkínálni valamivel Ágnest, és nincs semmije, üres minden zsebe. Nem tudta hova mennek - de ha tudta volna is, ugyan mit tudott volna Ágnesnek hozni, amit elfogadjon s elfogyasszon; milyen mulatságos... Most mindenén örülni kell és halkán dicsérni az Urat.

- Ágnes.

- Mi az, szívem?

- Imádlak.

S Ágnes melegen néz vissza, és le akar törni egy ágat a borókabokorról, ahogy a Tátrában szokta. Neki kevés egy pici kék virág, rögtön elhervad, s botanikai érték iránt nincs érzéke. Egész gally sok, botot nem akar, de kicsi levélcsomós ágat szeretne, lehet vele játszani,

suhogni. Csak most meglepetve szisszen fel: az ágacska nem törik le. Hajlik, de nem törik. Hiába hajtja, csavarja, egyáltalán nem tudja leszakítani a bokorról.

- Mi az, szívem?

- Jöjjön már.

Péter szokott mohóságával tépi, s nem szakad neki sem.

- Micsoda bokor ez?

A bankár kését veszi, s lemetszi Ágnesnek az ágat, s ezzel győz. Míg megmagyarázza az ezer méter feletti fenyőfaj történetét, Nea Péterre támaszkodik, s így párt váltanak.

Folyton fölfelé kell menni még mindig, szelíd, de mégis emelkedő hajlat.

Új fordulón másik óriási hegytávtat jelenik meg. A csúcson Ágnes megáll, távoldad, előttük, ruganyos, karcsú nimfa a meglepetéstől kitarja két karját az ég felé s felsikolt:

- Jaj de szép!

Mindenki nevet. A boldogságtól nevetnek valamennyien. A művésznő mindenki helyett ujjongott fel, s férfiak, nők vele boldogok, általa és neki.

- Jaj de szép - kiált Ágnes csengő hangon, s a hangja mint ezüst madár repül fel az ég felé s eltűnik, de vidám visszhang marad a szívekben.

- Jaj de szép, szép, nagyon szép... - s lezárja a villanó mozdulatot, még nagyot iszik mórlikázva, de elragadtatva a tiszta levegőből, aztán magára hagyja a tájat, felőle immár tovább élhet újabb ezredévekig, ő fölemelte, megszentelte és átadta élvezésre a drága publikumnak, mely ahogy az ő magasságában eléri a kilátást, szintén zsibongva és polgári örömmel méricskéli s dicséri azt.

- Gyönyörű ajándékot kapott maga, Péter - mondta Nea, Ágnesre nézve. - Mi profán halandók nem tudunk mást tenni, csak gyönyörködni benne és hálát adni.

- Igen - csillogott, s őszintén felütötte a fejét Péter szakállában az öröm. - Igen. Magam is azt mondom, ajándék. Az Isten ajándéka... Nem szabad elemezni, de hát ingyen ajándékot csak meg kell köszönni.

Nea odanézett rá:

- Maga analizálni szokta? A szivárványt is szokta?

Péter megállott, s ránézett az asszonyra:

- Maga egész okos ember, Neácska. Persze ha a szivárványt analizálom, mi marad belőle? A vízcseppeken megtört sugarak káprázata... Hm. Káprázat, mi? Se jól nem lehet vele lakni, se fel nem ruház, se el nem kísér az úton, az életúton... Már egy fordulónál el is tűnik...

Most nem lehetett látni Ágnest és a bankárt, eltűntek egy fordulónál:

- Özvegyek maradtunk - mondta Péter.

- Maga nem - nevetett az asszony. - A maga számára e pillanatban semmi sem létezik, akár látja, akár nem, csak a felesége... Én persze, az más, én már huszonegy éve figyelem a magam párját.

- S szerelmes bele? Volt valaha szerelmes bele?

Nea maga elé nézett, nevetett.

- Nem tudom, mi a szerelem. Nekem nem kellett szeretni, engem szerettek... Bakfis voltam, mikor Karcsi rám vetette a szemét, s azóta úgy élek, hogy mindent meghoz és ad, ami csak kell...

Péter megdöbbenve hallgatta. Szóról szóra azt mondja amit a bankár mondott tegnap?... Most melyiké a gondolat? Nyilván az asszonyé.

- S mindent megkap, amit akar?

Nea rápillantott, s felvillant előtte, hogy valamit megérthetett a hotelben Péter, lent Badenben... Azért csak finoman mosolygott, s nem felelt.

- Az ura is megkap mindent, amit akar?

- Az uram? Az a baja, hogy tisztességes asszony vagyok, s nem dobom ki a pénzt az ablakon.

Az asszonynak, úgy látszik, meg kellett könnyebbülnie itt fent, 1750 méter magasban.

- Furcsa szerkezet a házasság - mondta Péter.

Az asszony elgondolkodott:

- Mondjon helyette jobbat...

Nevettek. Mikor felértek a vendéglőhöz s visszanéztek, csodálatos látvány a szemközti hegycsoport. Ezek a különös torlódott hegyek, mint a gyermekszobában összedobált játékok. Mintha nem is arra volnának teremtvé, hogy ember éljen rajtuk. S íme az ember ezt is felfedezte, és hasznára fordította. Minden drótpályajárat önti az újabb turistacsapatot, s mindenfelé élénk, vidám, gazdagon öltözött és szakszerűen élvező kipirult férfiak és nők, akik egészséget, örömet és emléket vásárolnak, s pénzt, tehát jóságot, nyugalmat és megelégedést hagynak itt.

Az emberi lélek elálmodik itt: itt igazán semmi munkavágy nem támad, itt a szelíd halál boldogsága lengedez.

Péter Ágnesre figyelt. A bankár kitűnően tudott színésznőkkal beszélni a maguk nyelvén. Péter megfigyelte, hogy úgy beszél Ágnessel, mint egy gyermekkel. Modorban a legmélyebb tiszteletadás, lényegében játék és ugratás.

- És Miskolcon is bemutatták a Batár királynőjét?

Ágnes meglegyintette a zsebkendőjével.

- Maga édes: A királynő batárja...

- Bocsánat, és Miskolcra autóval mentek át Pécsre?

- Maga örült, visszajöttünk Pestre s vonattal.

- Mért? Hát Pécs ott van Miskolc mellett; autóval nem több egy óránál.

- Igen? Nem is tudtam, de ez nem tartozott miránk, ahogy a дирекció rendelte. Visszacipeltek bennünket Pestre, s úgy mentünk Pécsre, arra emlékszem.

Péter azt hitte, elsüllyed. Ágnes nem ismeri a térképet. Így lehet vele beszélni? Nem tudja, hol van Miskolc és hol van Pécs? S a bankár így ugratja? A haja szála az égnek állt, s pirult: ha Margit hallaná... Szegény: „maga csak másodrendű embereket szeret...”

Felértek a vendéglőhöz, a teraszon fiatal emberek nagy társaságban szétoszolva nyüzsögtek, s egyszer csak óriási meglepetés: éppen Ágnes mellett állott, mikor azt hallja, magyar szó a Rax tetején:

- Városhy, Városhy... kiesik a szemed!...

Magyar fiúk. Ágnesre néz. Látni kell azt a felragyogást az arcán.

- Leveszem a kalapom - mondja Ágnes, s már le is kapja; s nagyot ujjong vele s közben, ahogy a színfalak felé lehet szólni játék közben, anélkül, hogy a közönség meghallaná: - ha nem ismernének meg...

S Péter meg van hatva, valami édes örömtől. Mi ehhez képest a világ minden térképolvasási tudománya, hol vannak szegény kis fekete, rosszul nőtt, szemüveges filozoptrinák, akik tökéletesen tudják a kínai harctér összes neveit, nemcsak Pécsét és Miskolcot...

A magyarok, valami harminc tagú társaság, valósággal sorfalat állanak, amint Ágnes közeledik a tér közepén álló asztalokhoz.

- Művésznő, engedje meg, hogy üdvözljük a Rax tetején, s fogadja hódolatunk jeléül ezt a védett és magas bírsággal tiltott alpesi rózsaszálat.

A művésznő ránéz s felsikolt:

- Kenderi, maga csirkefogó, maga hol jár itt?

Péter felé fordul:

- Nézze már, ez az aranyos, ez mindenütt ott van.

Az újságíró Kenderi kiabál:

- Maradjanak ott, ahogy vannak. Anyó kérem, csinálja, ahogy az elébb lekapta a kalapját és jó szélesen...

S Ágnes már csinálja. Péter még észhez se tér, ők mint szakemberek már megcsinálták a havasok csúcsán az elragadtatott jelenést: Köszönöm... Ágnest a fiúk körülvették s elrabolták, és ellátták mindenféle ismerettel, amit ő szokott intelligensül, lelkes bele nem szólásával, hallgatott. Péter nevetett.

Nevetett és boldog volt. Valami különös felszabadulást érzett. Tegnap még ezektől a gondolatoktól megörült volna, ma itt az 1760 méter magas levegőben, ebben a tiszta s üde levegőben, olyan életvidámság tört ki rajta, mint a kis fehér egéren, akit ózonba tettek, íme igazolva van, hogy nem ok nélkül rajong Ágnesért: minden magyar rajong érte, s csak éppen ő ne tenné, aki szerelmes bele?...

Az újságírók felfedezték, hogy érdemes felmenni a kedves szállóba. Péter is utánuk ballagott. Az emeletnek nem volt külön bejárata, az éttermen s a konyhán kellett felkapaszkodni, az illatos sarok közelében. Ágnes befogta az orrát tréfásan, s mint az evet futott fel a recsegő falépcsőn, Péter egy pillanatra megállott, valami különösét látott: egy tenyeres-talpas stájer lány, oly vastag tagokkal, mintha minden darabja gyomorral volna ellátva s külön hízna, a földön térdelt, és gözölgő dézsából felmosta a konyha hátsó részét. Roppant mulatságos volt. Ahogy feléje nézett duzzadt, kedves arcával, tömzsi, pisze orrával, vihogó, de hangtalan szemeivel, egész csomó megilletődés volt benne: szemérmesen nevetett, hogy vasárnap kapják rajta idegenek, akik még meg is nézik érte, ebben a munkában, szemérmesen vihogott, hogy a szoknyája úgy fel volt tűzve az övébe, és elől még külön csomóba is volt kötve, hogy el ne

lucskolja, azért is szemérmesen nevetett, mert egyáltalán ilyen helyzetben van egy lány, aki tart magára, s akinek valószínűleg van is fiúja, ki őt e világon mindennél többre becsüli, s nem utolsósorban azért szemérmes a nevetése, hogy ily páratlan kövér és vidám. Csupa szégyellni-való. Péter nem bírta elválni a látványtól. Úgy maradt ott a szeme, mint valami különleges virágon, egy váratlan jelenségen, mely sosem ismétlődik, s amelyet remekül lehetne agyagban, igazán nem kőben s nem más anyagban, jó kövér, zsíros barna agyagban megmintázni. De alig volt ideje otthagyni a szemét s kikacagni magát, mintha a szakállát felborzólná a fiatal tömb Hébe, Ágnes lepillantott a lépcső tetejéről, s neki sietni kellett utána. És sietett utána, s nem mondta meg, mit látott. Az ember a legbensőbb benyomásait nem mondja meg a legszerelmesebb feleségnek sem: a művészi inspiráció pillanata volt ez, nem is jött rá, de abból, hogy eltakarta s nem árulta el, hogy: nézze már... ebből valami kis mozgás, zsibongás, bizserelés maradt benne, s az ujjai hegyében már morzsolgatta az agyagot.

S milyen sikere volt a Raxon az enciánnak. Nem a kis kékszemű virágnak, hanem a pálinkának, amit belőle főznek. Péter ámulva látta, Ágnes hogy issza.

- No ezt megissza? - kérdezte Péter.

- Issteni - mondta Ágnes, és lehunyta a szemét. Kacagott és sóhajtott.

Nea komolyan mondta:

- Nem lett volna szabad Ágnesnek feljönni ide gyalog.

Péter megjijedt:

- Miért? Mi baj? Én már régen látom, már Badenben láttam, hogy valami baja lett Ágnesnek.

- Ez egy könnyelmű nő - mondta Nea aggódva. - Azt is mondhatnám, hős.

- Igen, harmincnyolc fokkal, sőt néha negyvennel is játszik - morogta Péter, s szerette volna megtudni, mi baja a feleségének. Nem látott azonban mást, csak azt, hogy túlzottan vidám, s kacagása szétszóródik a hegyek fölött, mint valami szikrázó permet.

A bankárt vette elő: Nem lehetne valami módot találni, hogy a hölgyeket járművön küldjük le a sodronypályáig?

- Lefelé még kényelmesebb az út, mint fel.

- Nagyon féltem Ágnest.

- Ágnest? az más. Azt hittem a feleségemet, mert az elnyűhetetlen.

Péter kénytelen volt nevetni, s a bankár egy perc múlva már a Rax királyával tárgyalt, s mikor útra kész lett a csapat, kis háromkerekű motorkerékpár állott elő a hölgyekért. Sokat nevettek az alkalmatosságon.

Aztán együtt tartottak az újságírókkal. Együtt villásreggeliztek a Wartholzban, és együtt nézték meg Reichenauban az Erzsébet királyné nyaralóját, ahol sok évet töltött a szilaj álmok királynéja, mikor Rudolf még kisfiú volt.

Péter magyar királyhűséggel, amibe a magyar ember úgy bele van nevelve, mint az istentiszteletbe, minden elve mellett is megindultan nézte végig a régimódi, egyszerű egyemeletes kis palotát a nagy kert közepén... Itt élt tehát Erzsébet királyné. Szűk szobák, az ablakokon még ott vannak az empire függönytartó aranyozott garnisok, különben ma lánypanzió - most nyáron üresen... A kocsibejáró még a régi állapotban, kicsit füves, küszöbtelen alacsonyan... az ember azt érzi, hogy abban az időben ezek a felségek közelebb voltak a földhöz.

- Meg van hatva, Ágnes?

- Édes. Jaj, nagyon édes. Nekem nagyon tetszik.

- De meg van hatva?

Ágnes ránézett, s anyásan mosolygott:

- Maga is édes.

Péter visszamosolygott:

- Imádlak. Valami bajod van?

- Nekem? Maga örült.

Különösek ezek az úti rohanások, mikor egyszerre adják be az embereknek, pláne csoportban a különben elérhetetlen látványosságokat. Következő útjuk a Károly király és Zita királyné nyaralójába vezetett. Most ki van adva bérbe, bárki bérelhet benne szobát... Ez valahogyan tragikusan hat az „egyszerű alattvalókra”. Hogy lehetett ezt még a Péter gyermekkorában elképzelni, hogy lesz idő, mikor az özvegy királyné bérbe adja ki a lakását... Azt a szobát, ahol trónörököszt szült, ahol gyermekeit nevelte... Még teljesen a régi állapotban áll a vasoszlopokkal díszített villa, korának silány építési ízlésében, előtte pompás hegyi kilátással és nagy terasszal és csoportokkal és kávéházi asztalokkal, ahol újra enciánt isznak, és fess német szobalányok szolgálnak fel a kirándulóknak.

- Jöjjön, nézze meg a szobát, ahol Ottó született.

A szobákban a régi élet emlékezete még tisztán ott leng. Még a régi keretekben lógnak a falon az öreg király ifjúkori képe mellett - milyen elegáns és bájos ifjú volt 48-ban - testvéreinek színezett fényképei... Főhercegnők aranyrámban. A sarokteremben impozáns, már itt küldöttségeket is fogadtak, de élni is szoktak... egy régi főherceg fafaragványai... S valami különös illat libeg, különös szerelmekről szóló legendák suttognak körül... Péter meglepetve hallja, hogy az udvarban még áll egy egész pajta, amit Károly király maga faragott, a fiatal király, der Letzte, s csaknem lekéselt a társaságról, mert meg akarta nézni... Az építmény áll, de már az alapgerendák korhadnak, ha nem vigyáznak, hamar összedől. Üres váz különben, fedél nélkül, faragott gerendákból róttan, legalább virágot futtathattak volna rá...

A lépcsőház meredek lépcsőházkorlátai alatt, a Margit szemével nézett fel: Margit azt mondta volna, ez a közléplépcső rászakad a gyerekeimre, itt nem maradok...

Még soha ily közelre nem jutott ahhoz a fogalomhoz, hogy *király*... Nálunk ez a szó teljesen mitikus hangzású... semmi emberi tartalma nincs... itt, először érezte meg, hogy pedig valóban emberek, éppen olyan hús-vér nép, mint jómagunk s ez forradalmibbá teszi az embert a hatalom birtokosaival szemben. Megértette, hogy a magyar mért volt mindig csak elméletben forradalmár, soha tulajdonképp egy lépést sem mert tenni... Rákóczi és Kossuth forradalma csak továbbfejlődésében lett, akkor is: szabadságharccá, s a magyar paraszt ma is, bármilyen vallású, templomi hangulattal gondol arra, hogy király... Olyan profán viccet, amit előbb az Erzsébet királyné házában mondott egy bécsi úr, magyar ember nem szokott... Megmutatta az ebédlőt, mely a földszinten volt, s azt fűzte hozzá, hogy öfelsége mikor először lőtt sast, este behozatta az étterembe, s kiterítette Erzsébet előtt, és soká gyanakodva nézte, s végül azt mondta: „Szisi! Ez sas?... Akkor hol a másik feje?”

A szobrász most, a másik királyi nyaraló után érezte meg, hogy ezek a közelben élő aulikusok valahogy úgy voltak a királlyal és a királyi családdal és a fogalommal magával, mint az inasok, akik előtt nincsenek királyok, csak podagrás és rigolyás öreg urak... Mi magyarok, különös,

mikor visszakaptuk a szabadságot, amit annyi század alatt hiába vártunk és epedtünk, észre sem vettük, hogy szabadok lettünk... hogy megfogyva bár, de törve nem: visszakaptuk az eredeti, az ősi szabadságot...

Nem vettük észre, mert ingyen kaptuk a régi garnitúrával. Úgy maradtunk, mint a szárazon rekedt vízivilág: a terület nem rendezkedett be új vegetációra. Egész politikai életünk a Monarchia töredéke maradt, az erők a régi arányban maradtak, s a nép semmi mást nem várhat, csak a jóakaratot és engedélyt a magasabb osztályoktól.

Mindaddig, míg ez a jobb engedélytől és irgalomtól függ, addig nem létezik. Mert annak, akinek a mélyből való felemelkedése után olyan jövedelme támad, hogy birtokot tud vásárolni - már megszűnt az az érzése, hogy ebben az országban valami baj van... Most pedig nincs más, csak az, hogy a mély rétegek tehetséges fiait felszívja a magasabb szint, vagy ha nem akarnak állást s jövedelmet elfogadni, akkor el kell őket némítani. Ennek pedig sokkal több lehetősége van, mint a másoknak.

S itt, a reichenau királyvillákban tökéletesen meg is értettem azt az odáig érthetetlen dolgot, hogy a bécsi nép s az osztrák nép, mely a mi szemünkben négyszáz év óta kedvence volt a Habsburgoknak, hogy tudta ily gyorsan elfeledni őket?... Mi a féltékenységtől nem tudunk hova lenni I. Ferdinánd óta. Hiszen mi folyton úgy láttuk, hogy bennünket mint áldozati bárányokat nyírnak és metélnek fel az osztrák nép családi asztalára. Mert mindaz a pénz, amit ebből a gyarmatvilágból hazavittek az uralkodók, végeredményben szétszlott az osztrák nép tagjai között a legutolsó hajlékig... Mi tehát azt hittük, hogy ezzel a Habsburgok maguknak örök időkre szóló várat építettek, s mi azért nem tudunk velük soha megbírni... Erre azt kell látnunk, hogy Bécs keresztüllépett a síron. S vele Ausztria összes népe, a cseh, a lengyel, a stájer, a tiroli stb.

Igen. Az emberek nem akarnak irgalomból élni. Az emberek nem népfajok és nem alattvalók, hanem emberek. És minden ember a maga erejéből akar talpra állani, cselekedni, a jövő felé lépni. Tehát nem kell neki jötevő, nem kell neki adakozó, nem kell neki atyai jóbarát: jog kell neki, hogy dolgozhassék a maga javán, és munkalehetőség kell, hogy végezze a maga emberi rendeltetését, saját és gyermekei életét.

Mivel az idő későn van, Semmeringen a napfürdőbe rohantak; nagy közönség volt, bár ez még előszezonnak számít. Az éjjel azonban Bauernball volt, amit Péter kíváncsian hallott, mert hirtelen úgy képzelte, hogy Ausztriában a parasztok már a Semmeringen tartanak bált, de kiábrándultan kellett megtudnia, hogy a név csak épp annyit jelentett, hogy a hölgyeknek nem kell nagy báli toalettben jelenni meg, ha nem akarnak. Híres filmsillagok s énekesek is voltak jelen, miniszterek is voltak s a társaság most itt a napon, a világ legszebb szabadfürdőjében piheni ki a reggelig tartó úri mulatságot.

A fürdő különösen azért oly szép, mert a fák közé, azt lehet mondani, papucsba van építve. Semmi emelkedés, semmi lépcső, ott van a modern konstrukciójú építmény a kedves tölgyek, juharok s más lombos fák között. A fűvön hevernek a vendégek, fürdőtrikóban és gyönyörködnek a divatrevüben.

A társaság egy része levetkezett, s bevonult a meztelen napsugarak és még mezítelenebb habok közé. Ők még leültek egy kis asztalnál, s mulatságosnak találták, hogy nagy konferálás mellett szebbnél szebb divatlányok mutatják be az új fürdőkosztümöket s nyári ruhákat... De nem élőképszerűen vonulnak el, hanem minden ruhában levetkeztek... Úgy voltak megtervezve a ruhák, hogy egyenként kelljen minden darabját levenni, finom mozgásművészet. A férfi-közönség éhesen és némán, cigarettázva nézte a lányokat.

- No, nem megyünk be a vízbe? - mondta Péter.

Ágnes egészen a mellére szívta a cigarettafüstöt.

- Maga örült. Csak nem képzei.

- Miért?

- Á.

Péternek imponált az Ágnes szüziessége. Minap Bécsben egy utcasarkon, az Opera mellett, aktképeket láttak egy kirakatban. Hamisan azt mondta Ágnesnek: ilyet szeretnék magáról... Ágnes felháborodva fordította el fejét, s annyit mondott: Á.

- Komolyan nem akar fürödni?

- Ugyan, kérem... nem látja, hogy beteg vagyok? Hogy nem lehet?

Péternek rémületében fennakadt a szeme.

- Nem... lehet...?

- Maga!... nem látja, hogy egész nap?...

- De látom, szívem, Baden óta figyelem, már az étteremben észrevettem, mikor megjöttek...

- No hát akkor.

- De hát mi baja?

Ágnes indulatosan kiáltott fel jó káromkodással, a német dámák a közelükben elpirultak volna, ha értik:

- Ne firtassa már. Nem látja, hogy megjött a bajom?...

Péternek időre volt szüksége, míg teljes mértékben fölfogta, mit jelent ez neki.

Akkor felvetette a fejét, nagyot hápogott, s lelke egész hosszúságában elvágódott.

Befejeződött a két hét összes izgalma. Nem lesz fia.

Se fia. Se lánya. Nem lesz többet gyereke. Városházán Ágnes nem hajlandó neki gyermeket ajándékozni.

Ebben a mély lesújtottságban gondolkodni sem volt képes. Csak a mélyben érzett vad és szilaj dühöt: nem akar megszűnni. Még nem. Még termőfa s nem tűri, hogy tűzre vettessék.

Ágnes az ebéden nem vett részt, felment a szobájába. Nem is szólt, mikor felment, Weisz Reginával üzenté meg. Azonnal utánament. S nem haraggal; ijedtséggel. Annyira titokzatos valami a nő, hogy egy férfi sohase tudja, mi van velük. Nem; elveszteni nem akarja. Isten őrizzen meg, hogy Ágnes személyének valami baja legyen... Hiszen, ha arra fordulna a dolog, hogy választani kell a gyermek vagy az anya élete közt, habozás nélkül az anyát akarná...

Némi meglepetésére Ágnes egyágyas szobában feküdt.

- Hogy van, szívem? Kis szívem? Az istenért...

- Nincs semmi. Az idegeim. Én is ember vagyok. Én sem vagyok angyal, csak ember.

- Ki bántotta meg? én?

- Pihenni akarok. Egy órát feküdni. Mozdulatlanul.

S már elfordította a fejét, lehunyta a szemét, és mélyen lélegzett.

Péter nem tehetett semmit, látta, hogy legjobb, ha megy.

- A szomszéd szoba a magáé. Nyisson át, de kérem, aztán csukja be. Igen?

Péter átnyitott a szomszéd szobába, éppen olyan volt, mint ez. Mind a két szobának ajtaja volt az erkélyre, mely végigfutott az emeleten. Még mielőtt kipillantott volna a döbbenetes nagy hegyre, még döbbenetesebb meglepetés érte: szobrászállvány volt felállítva a szobában, az erkélyajtó mellett s anyag és minden szerszám, amit szobrász használni szokott... s ahogy nézi, a saját szerszámjai...

Ez a drága Ágnes.

Ez aztán teljesen megfoghatatlan. Ágnes gondoskodott, hogy találkozzék a szerszámaival, az agyaggal. Mikor beszünteti a jövőt a gyermekben, megnyitja a jövőt a Művészetben... Ez már több, mint feleségi figyelem: itt a művészlélek szólalt meg, a művésztárs... ó, hányszor elgondolta, Ágnes milyen jó feleség lenne, már abban is és azért is, mert teljesen megérti az ő művészi életét: milyen jól lehetne megbeszélni vele nemcsak a művészi terveket, hanem az üzleti részt is... De ennyit nem remélt, nem várt s nem is tudja, hogy lehet elfogadni... Másképp nem, csak úgy, mint Isten különös adományát. Dehogyan volt ő most éhes, dehogyan volt szomjas... felvette, letette, sorra próbálta kedves késeit, a lapockákat, s belemarkolt az agyagba s ahogy ujjai morzsolták a puha, zsíros tapintású, jó agyagot... vajon hol szerezte ez az édesség? Meg kell örülni az örömtől... Arra gondolt, hogy azt az álmát fogja rögtönözve megfogalmazni, amivel már többször találkozott: Michelangelo Vénuszt gyúr...

Ágnes fogja megcsinálni, az Ágnes aktját... Különös, sose figyelte meg szobrászilag; hogy is? most, mikor itt áll az állvány előtt, nem tudja a drótokat hogy fűzze, az agyagot hogy rakja fel?...

Soká áll, néz, tűnődik. Amilyen távol van tőle egy feleségnek ilyen emberfeletti jósága és gyöngédsége, annyira nem képes a semmeringi Vénuszt megérezni...

Pedig sietni kell. Meg kell hálálni ezt a kedvességet...

Mire Ágnes kipihen magát, neki készen kell lenni... valamivel...

Hirtelen a drótok elgörbülnek kezében, s már megvan a váz, és nevet hozzá. Egyszerre elfelejtett mindent, egy kis játék, mondja, Ágnes örülni fog. És percek alatt begyúrja s felrakja a raxi kocsmá sűrű lányának a vázát. Ahogy ott térdelt a földön, női Kaliban s vigyorgott, anti-Vénusz. Nem antik, anti...

Iszonyúan mulatott rajta. S oly szorgalmasan dolgozott, hogy egykettőre készen volt a figurával. Falusi vázsoninget adott a lányra, s annak a sima vágott ujjából úgy dagadt ki a két karja, mint a megkelt tészta. A combjai szétnyomták a pendelyt hátul, s az alsólábszárak kifolytak, mint a gömböcök. A szellem nélküli állati jólét szobra lesz. A nép. Így akarják látni a népet: csak természeti jelenség, csak természeti kívánságok és kulturálatlan öröm áradjon belőle... A szüzet alkotta meg, az anyává érés előtt, de már benne minden erő öntudatlan önfeláldozás, a munka és elnyomottság, s ahogy feltör belőle a boldog nevetés, hogy ő maga is bámul ezen...

Forgatta az állványt, s hol itt, hol ott nyomta bele hüvelykujját az agyagba, s ettől az életet, lihegő, ujjongó életet kapott. Ő maga mulatott rajta legjobban, s körüljárta és újra meg újra játszott, amit úgy hívnak, hogy munka... Margit ha látná, most újra mondaná: „Maga dolgozik? Maga nem is tudja, mi a munka: munka az, ha valakinek olyan dolgot kell végezni, amihez semmi köze, amit utál, amitől meghal és mégis el kell végezni... maga kéjeleg, nem dolgozik.” Igen, hát ez kéj, ez a legnagyobb kéj, ez több, mint húsban dolgozni: ez a végtelenbe sugárzó öröm...

Egy óra alatt kész volt. Nem rossz.

A mély néprétegek tartják a faji erőket, mert csakugyan, mint valami dinamóban, felgyűlik az energia ott a mélyben, az ártatlan testiségekben. Csak alkalmat kell nekik adni, s percek alatt át tudják venni a vezetést, s ez a vezetés jobb lesz, mint a kiélt és elrontott kultúrréteg gyerekeié... A világ minden nagy vezetője ilyen méhből származik: a munkás, agyonhajsolt, de lelkileg sértetlenül megtartott édesanyák méhéből... A kis szobor a testi munka dicsőségének lett a szimbóluma. Mindenki látja, miről van szó: arról, hogy a munka nemesít... El lehet adni tízezer példányban. Nevet.

Megszabadult a legnagyobb feszültségtől, rájött, hogy nincs rászorulva Városy Ágnesre, ahogy mindig rászorultnak érezte magát Margittal. Nála nélkül is tud alkotni. Náluk nélkül is tud érezni, gondolkodni s főleg teremteni... Akkor mindegy, hogy milyen a feleség, ha nincs ikertest módjára hozzáláncolva... Ha szabad tud maradni, s csak mint másodrendű szükségletet éli ki a feleséggel való viszonyt. Ez az, amit ő eddig annyi évtizeden keresztül nem tudott elérni: s nem is tudná megmondani, honnan vette ezt a nyomasztó terhet, ami őt éppen úgy kínozza, mint az életpárt, hogy föltétlenül és kizárólag csak belőlük érezte jogosultnak s kötelezettnek lelkét a művészi teremtésre. Mennyi kintől szabadította volna meg szegény Margitot, ha békén hagyja, hogy éljen és cselekedjen, és ne érezze magát folyton pergőtűzben.

Akkor most már mindegy, milyen ez az Ágnes: gyakorlati művészfeleségnek jó lesz. Ketté kell hasítani a művészi életet és a polgárit.

Schön Karcsi kopogott be érte, mi lesz az ebéddel. Kisült, hogy nem ebédelték nélküle.

Vidáman ment le közéjük, s határtalanul boldog volt, folyton nevetett.

- Mi bajod van, mester, olyan jókedved van?

Annyit még megőrzött Ágnes számára, hogy a szobrot nem mutatja meg senkinek, míg Ágnes nem látja.

Hat órákor megjelent Ágnes. Fiatalabb volt, mint valaha és üde, mint a harmat.

Péter most először gyönyörködött benne zavartalanul: már nem kell magát azzal kínozni, hogy neki ezt a nőt művészileg újra kell élnie. Éli, ahogy van. Ahogy az ebédet művészi gyötrelem nélkül tudja élvezni, nem gondol folyton arra, hogy az asztalon levő almát és körtét és a feketét agyagban is meg kell mintáznia - úgy fogja ezt a szép nőt, ezt a pompás, gondos feleséget egyszerű természeti értékében élvezni.

- Aludt? - kérdezte tőle Ágnes.

- Nem, nem aludtam, dolgoztam.

- Mit?

Péter nevetett. Az Ágnes arcán őszinte csodálkozás volt.

- És köszönöm magának a kimondhatatlan kedvességét.

- Nem értem.

- Az agyagot... és a műszereket...

- Jappersze... ne haragudjon, ez a Karcsi bűne...

Nem kellett magyarázni: Karcsi rendezte az egészet, mert arra számított, hogy kedvet kap a munkához, és csinál róla egy kis vázlatot.

S Péter nem örült meg, nem izgult fel, nem érezte csalódva magát, nem talált semmi érvet Ágnes ellen: nevetett. Nagyon nevetett. „Hát ez remek.” Még csak nem is Ágnes ötlete volt... S nevetett, mert Schön Karcsinak nincs annyi pénze, hogy ő megmintázza. Nem. Azt nem. S még újra nevetett, mert már készen van a *Súroló lány*, s talán ha előre tudja, hogy mi a célja és rendeltetése az agyagnak, akkor nem lett volna kedve megcsinálni...

- No, gyertek - mondta -, megmutatom...

S mindenki el volt ragadtatva. Ájultak az elámulástól. Valami, amit el lehet adni!

Este a társalgóban nagy vita volt.

Nem figyelt oda, Ágnest nézte, Ágnest itta, gyönyörűséggel és bágyadozva.

Ágnest ölelte, aki szótlanul, de megnyugodva és lelkesen ült mellette. Félt, hogy a szobrász nem fogja-e nagyon rossz néven venni, hogy megszabadította magát a *dologtól*, de hát erről nem is akarok beszélni, hogy Ágnes mit gondolt vagy mit érzett, mert Ágnes olyan különös embertípus, aki tíz évig sem hajlandó s nem képes arra, hogy saját magáról csak egy ideát is elmondjon. Szóval Ágnes büszke volt az urára, aki fog tudni keresni. Mindenki azt mondta. Tehetséges.

Péter most igen meghittén és megnyugodva érzi magát mellette. Nem lesz gyerek? Annál jobb - szól a test: nem is szeretném, ha ennek a nőnek a lelki anyaga öröklődne a fiamban, s valami kiszámíthatatlan egzisztencia rontaná el a nevemet...

Odanézett rá, s lassan felemelte kezét, és megcsípte a szép asszony szép kis állát:

- Mondja, szívem, hogy fogjuk ezt a hosszú utat megtenni? Végig Olaszországon, a tengeren, ha ki lehet szállani Spanyolországban, ott is kiszállunk, ha nem, akkor is éppen elég lesz Franciaországot Marseille-től felfelé végigutazni, s Angliát, de legalább Londont, aztán Berlinen át haza... Vagy megelégszünk egy nászúttal Ausztriában?

Ágnes nem szólt, csak lelkesen és melegen nézett rá:

- Maga bűdös, csak ugrat engem...

Péter magában mosolygott. Már nem jelentett számára semmit, hogy a nő „elüti” a választ, amolyan színésznős mókával. Nem baj. Érezte, hogy az, ami benne van, a testében, ez az éhség és kívánság a szép test után, legalább tíz évre elég. Tíz év pedig oly távol van, hogy talán több, mint maga az élet...

Este, éjjel, éjfél után, mikor hazajöttek a mulatóból, a tarka girlandok, csobogó pezsgő, a jódlí és cigánymuzsika, a kacagás és fölösleges pénzkidobás világából - még egyszer, most már teljesen felszabadultan nézett a felesége szemébe. Megfogta a két kezét, s azt mondta:

- Drága Ágnes, magában mégis óriási szerelmi vonzóerőnek kell lenni.

S arra gondolt, hogy ez a két hét, mióta együtt vannak, valósággal a poklok vihara volt. Már lehetetlen, hogy férfiban több ellenérv legyen egy nővel szemben, mint ami benne, szinte percről percre torlódott fel. S mintha csak azért lett volna mindez, hogy a jövőben feltámadó kifogás megszülessen és meghajoljon, és többet ne álljon útjába a boldogságuknak. Mert amint kibontakozott egy-egy áthidalhatatlannak látszó szempont, az azonnal el is tűnt a semmibe, hogy többet ne zaklassa: Mi jöhet még? ami megállítsa, ami kiábrándítsa?

Ágnes kékesszürke szemeivel a szokott módon, erotikailag tüzelt át az ő szemeibe. S foghegyről, kicsit fojtottan megszólalt:

- Hát az biztos. Biztos, hogy magának még ilyen nővel nem volt dolga.

Péter azt hitte, most kiugrik a bőréből. Ilyen nyers, leleplező megállapítása annak, hogy mi? minek tartja magát, mifélének... s hogy erre végképpen büszke, mint valami létalapra...

De mindegy. Mindegy már. Nem jöhet új.

- Orvosnál volt Badenben? Mondja, szívem, ez a mai kirándulás arra kellett, hogy Badenben orvoshoz mehessen Neával?

Ágnes kutatva nézett rá, de csak egy pillanatig. Látszott, hogy dönt; legyen vége ennek a feszegetésnek.

- A fene egye meg, mibe nem üti az orrát egy férj. Jaj, csak férjhez nem menni. Hát persze, hogy állandóan kezeltetni kell magam, az csak tisztaság kérdése.

Péter álmolygott.

- Ágnes, maga drága angyal, nem akar egy fiút?

Ágnes most igen komolyan nézett rá.

- Attól az Isten kímélje meg magát - mondta azon a másik, meggyőződésesen komoly hangján.
- Még mi... Keverni gyerekeket... Van magának éppen elég. Gondoljon csak azokra... Nézd csak... Én békességet akarok nyújtani magának, nem örök ellentétet.

Péter le volt sújtva, s meg volt győzve. Ágnesnek igaza lehet.

- Vagy nem hiszi?

- Nem - mondta nyugodtan. - Maga Loreley. Ha semmi egyebe nem volna, csak ez az izzó szőke haja.

Ágnes kacéran és kicsit büszkén simította fel a haját:

- A Dsekk, hát az művész. Dsekk és Piri. Amit azok tudnak.

A szobrász csak nézett: mi ez már megint.

Ágnes tükröt vett elő, jelentékeny ezüst tükröt annak a hatalmas retikülnek a belsejéből, ami utazókoffernek is beillene.

- Istenien tudnak hennázni.

Péternek leesett az álla... Még mindig van valami? Végeérhetetlen?... Mi ez? Festve van a haja is?... Szerencse, hogy már be van oltva mindenféle veszethez ellen, mert ez megint valami, amit nem bírna ki, hacsak ennyi volna... De ez már meg se kottyán... Végén kívül, hogy az egész nő pótszer, gumiból van, s csak felvan fűjtatva, s ő a kispesti patikussegéd, aki nem kapta meg a szép fűszereslányt, nem adták hozzá, mert ő nem volt zsidó... erre megcsináltatta Párizsban fényképek alapján a lányt, gumiból s beleőrült, úgy szerette, mert hiába gyakorolta a szerelmet, nem kapott visszhangot... S ő kap?...

Mindegy: ez is mindegy. Tegyük fel, hogy művészet hozta létre, s nem természet, s minden szó, amit kimond, gramofonról szól, amit beletettek... legalább, ha összevissza beszél, akkor nem ő az oka, hanem az élet, amely rossz mester, s összevissza lemezeket rakott be a szerkezetbe...

No lám, de hisz ez angyali ötlet: hát akkor pedig lehet szeretni, lehet imádni, s lehet boldog lenni vele.

És ha a fene fenét eszik, akkor is boldog lesz. Boldog lesz. Boldog. Boldog. Boldog. Boldog... Tízszer boldog...

És ez nem tréfa, mert van benne valami, aminek nem tud eleget örülni: tűz van benne. Hőség árad belőle, megkeményítő, isteni láva süt ki ebből a nőből. S mindaddig, míg ez a teremtő, megváltó és üdvözítő hő árad s hat, addig nem múlik el a szerelem.

Míg ez tart, legalább tíz évig, mi? addig nincs semmi baj, addig mindig új a szerelem.

Csüggedten és keserű szájjal adta át magát a boldogságnak.

.oOo.